Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie
Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company

Jos Gommans
Jeroen Bos
Gijs Kruijtzer

met bijdragen van /
with contributions by

Pauline Lunsingh Scheurleer
Geert Stroo
Elsbeth Vorstenbosch

VI Voor-Indië, Perzië, Arabisch Schiereiland / India, Persia, Arabian Peninsula

Atlas Maior

nationaal archief

Universiteit Utrecht
Faculteit Geowetenschappen

Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap
KNAG

Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie
Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company

VI Voor-Indië, Perzië, Arabisch Schiereiland / India, Persia, Arabian Peninsula

Jos Gommans
Jeroen Bos
Gijs Kruijtzer

met bijdragen van /
with contributions by

Pauline Lunsingh Scheurleer
Geert Stroo
Elsbeth Vorstenbosch

Atlas Maior

Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap
KNAG

nationaal archief

Universiteit Utrecht
Faculteit Geowetenschappen

Colofon / Colophon

Uitgevers/Publishers:
Uitgeverij Asia Maior/Atlas Maior (AM), Voorburg, in samenwerking met/in collaboration with:
Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap/Royal Dutch Geographical Society (KNAG), Utrecht;
Nationaal Archief/Netherlands National Archives (NA), 's-Gravenhage/The Hague;
URU-Explokart/Universiteit Utrecht, Faculteit Geowetenschappen/Utrecht University, Faculty of Geosciences (UU), Utrecht.

Tekst; diverse bijdragen/Text; various contributions:
Dr. J.J.L. Gommans (Inleiding/Introduction);
drs. J. Bos (Visserijkust, Coromandelkust/Fisheries Coast, Coromandel Coast);
dr. G.C. Kruijtzer (Arabisch Schiereiland/Arabian Peninsula, Perzië/Persia, Gujarat, Konkankust/Concan Coast, Kanarakust/Kanara Coast, noordelijke Malabarkust/northern Malabar Coast, Golkonda/Golconda, Bengalen en Arakan/Bengal and Arakan).
Asia Maior/Atlas Maior (zuidelijke Malabarkust/southern Malabar Coast, Samuel van de Putte);
mevr. drs. P.C.M. Lunsingh Scheurleer (vroege Europese belangstelling voor het hindoeïsme/early European interest in Hinduism);
dhr. G.J.J. Stroo MA (Cochin, Quilon);
mevr. E.M. Vorstenbosch (Perzië/Persia, Malabarkust/Malabar Coast, Coromandelkust/Coromandel Coast).

Samenstelling en onderzoek/Design and research:
Dr. J.J.L. Gommans; drs. J. Bos; dr. G.C. Kruijtzer; drs. J.R. van Diessen (AM); dhr. G.J.J. Stroo MA; mevr. drs. P.C.M. Lunsingh Scheurleer; mevr. E. M. Vorstenbosch; dhr. G.G.J. Boink (NA); mevr. W. Leijnse (AM); dhr. M.P.B. Ziellemans (MaxZ).

Projectcoördinatie/Project co-ordination:
Nationaal Archief/Netherlands National Archives: mr. M.J. Berendse, algemeen rijksarchivaris/Archivist-General; dhr. G.G.J. Boink, archivist/Archivist.
Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap/Royal Dutch Geographical Society: drs. E.A.G. Postma, directeur-secretaris/Director and Secretary.
URU-Explokart/Universiteit Utrecht, Faculteit Geowetenschappen/Utrecht University, Faculty of Geosciences: dr. P.C.J. van der Krogt, hoofd van het historisch-cartografisch onderzoeksprogramma URU-Explokart/Head of the URU-Explokart Research Programme in the History of Cartography.
Uitgeverij Asia Maior/Atlas Maior: drs. J.R. van Diessen, hoofdredacteur/Editor-in-Chief.

Redactionele adviezen/Editorial advice:
Prof. dr. G.G. Schilder (URU-Explokart);
drs. L. Bes (NA);
dhr. G.G.J. Boink (NA);
mevr. A.B. Brommer, Castillon-Debats, Frankrijk/France;
drs. M. de Bruijn, Voorburg.

Vertalingen Nederlands-Engels/Dutch-English translations:
Mevr. R. Robson-McKillop, Leiden (Inleiding/Introduction);
dr. S. Robson, Glen Waverley (Vic.), Australië/Australia (overige/other).

Correctie/Corrections:
mevr. C.A.T. Pijnappels, Tilburg;
dr. J.J.L. Gommans.

Origineel kaart- en beeldmateriaal/Original maps and illustrations:
Antiquariaat A. Asher & Co. bv, IJmuiden, dr. P.P.W.J. van den Brink.
Asia Maior/Atlas Maior, Voorburg.
Badische Landesbibliothek/Baden State Library, Karlsruhe, dhr. R. Fürst.
Bayerische Staatsbibliothek/Bavarian State Library, München/Munich, mevr. dr. B. Gullath.
Biblioteca Medicea Laurenziana, Firenze/Florence, mevr. dr. F. Arduini.
Bibliothèque nationale de France/National Library of France, Paris, Département des Cartes et Plans, mevr. dr. H. Richard; dhr. J.-Y. Sarazin; Département des Estampes et Photographies.
The British Library, London.
The British Museum, London.
Dhr. E. Heijning, 's-Gravenhage/The Hague.
Koninklijke Bibliotheek/National Library of the Netherlands, 's-Gravenhage/The Hague.
Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde/Royal Netherlands Institute of Southeast Asian and Caribbean Studies, Leiden, dhr. J. van Rosmalen.
Koninklijk Instituut voor de Tropen/Royal Tropical Institute, Amsterdam, mevr. I. Eggink.
Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, Middelburg, mevr. mr. A.J.G. van Valkenburg.
Maritiem Museum Rotterdam/Rotterdam Maritime Museum, Rotterdam, drs. P.J. Klapwijk; drs. S. de Meer; mevr. C.C. Spaans.
Nationaal Archief/Netherlands National Archives, 's-Gravenhage/The Hague, mr. M.J. Berendse; dhr. G.G.J. Boink.
Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam/Netherlands Maritime Museum Amsterdam, Amsterdam, dhr. B. Lahr.
Österreichische Nationalbibliothek/National Library of Austria, Wien/Vienna, mevr. dr. J. Rachinger; mevr. Mag. S. Topscher; dhr. Mag. J. Mokre.
Perpustakaan Nasional Republik Indonesia/National Library of the Republic of Indonesia, Jakarta, dhr. D.P. Rachmananta.
Rijksmuseum Amsterdam, Amsterdam, mevr. drs. C. van der Harten.
Société de Géographie, Paris, dhr. M. Dagnaud.
Sri Lanka Survey Department, Colombo, dhr. B.J.P. Mendis.
Stichting Atlas Van Stolk, Rotterdam, drs. J.C. Nix.
Teylers Museum, Haarlem, dhr. M. Zegel.
Universiteitsbibliotheek Amsterdam (UvA), Afdeling Bijzondere Collecties/Amsterdam University Library (UvA), Special Collections Department, Amsterdam, prof. dr. J.A.A.M. Biemans; drs. J.W.H. Werner.
Universiteitsbibliotheek/University Library, Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis, drs. M. Storms, mevr. J.M.P. Beekhof.
Zeeuwse Bibliotheek, Middelburg, mevr. drs. L. van der Doe; mevr. drs. E.R. van Dooren.

Digitaal opnemen van origineel kaart- en beeldmateriaal/Digital scanning and photography of original maps and illustrations:
MaxZ, Middelburg, dhr. M.P.B. Ziellemans.
Karmac/Strata Preservation bv, Lelystad, dhr. Th. Doreleijers, dhr. B. Mans.

Digitale bewerking van origineel kaart- en beeldmateriaal, layout en overige technische voorbereiding/Digital adaptation of original maps and illustrations, layout and other pre-press preparations:
MaxZ, Middelburg, dhr. M.P.B. Ziellemans.
Zrinski Printing & Publishing House, Čakovec, Kroatië/Croatia, dhr. T. Horvat.

Drukwerk, binden, afwerking/Printing, binding, finishing:
Zrinski Printing & Publishing House, Čakovec, Kroatië/Croatia, dhr. Ž. Megla, mevr. K. Barbarić, dhr. T. Horvat.

Eindredactie/Editor-in-Chief:
Drs. J.R. van Diessen, Voorburg.

Alle rechten voorbehouden/All rights reserved.

© Uitgeverij Asia Maior/Atlas Maior, Voorburg 2010.
© Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap, Utrecht 2010.
© Nationaal Archief, 's-Gravenhage/The Hague 2010.
© URU-Explokart/Universiteit Utrecht, Faculteit Geowetenschappen/Utrecht University, Faculty of Geosciences 2010.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten met betrekking tot de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Bij enkele kaarten en topografische afbeeldingen bleek het niet mogelijk de huidige rechthebbenden te traceren. Degene die meent in deze gevallen gegronde rechten te kunnen doen gelden, kan zich alsnog tot de uitgever wenden.

Copyrights for illustrations reproduced in this edition have been settled in accordance with current law. For some maps and topographical illustrations, however, no present holder of copyrights could be traced. Those able to present founded claims in relation to these cases may forward the same to the publishers.

In de Nederlandse tekst is in hoofdzaak de spelling gebruikt zoals aangegeven in de *Herziene Woordenlijst van de Nederlandse taal* in 1990.

Eerste editie november 2010/First Edition November 2010.

ISBN/EAN: 978-90-74861-31-1.

Uitgeverij Asia Maior/Atlas Maior
Postbus 26 / P.O. Box 26
NL-2270 AA VOORBURG
www.asiamaior.nl
e-mail: info@asiamaior.nl

Nationaal Archief/Netherlands National Archives
Postbus 90520 / P.O. Box 90520
NL-2509 LM 's-GRAVENHAGE
www.nationaalarchief.nl
e-mail: info@nationaalarchief.nl

Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap/Royal Dutch Geographical Society
Postbus 805 / P.O. Box 805
NL-3500 AV UTRECHT
www.knag.nl
e-mail: info@knag.nl

URU-Explokart/Universiteit Utrecht, Faculteit Geowetenschappen/Utrecht University, Faculty of Geosciences
Postbus 80115 / P.O. Box 80115
NL-3508 TC UTRECHT
http://cartography.geo.uu.nl/explokart/index.html

MaxZ
Kesteloostraat 23
NL-4331 WL MIDDELBURG
e-mail: maxzatmaxz.bz@icloud.com

Voor-Indië, Perzië, Arabisch Schiereiland/India, Persia, Arabian Peninsula is in november 2010 verschenen in een eenmalige, beperkte oplage van 1600 individueel genummerde exemplaren en vormt het zesde deel van de *Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie/Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company*.

Voor-Indië, Perzië, Arabisch Schiereiland/India, Persia, Arabian Peninsula, which is the sixth volume of the *Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie/Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company*, was published in November 2010 in a limited, single edition of 1600 individually numbered copies.

Het voorliggende exemplaar heeft het nummer /
The present copy bears the number

Inhoudsopgave / Table of Contents

2 . . . . . Colofon / Colophon

3 . . . . . Inhoudsopgave / Table of Contents

9 . . . . . Voorwoord / Preface

11 . . . . . I De VOC in Zuid- en West-Azië

23 . . . . . I The VOC in South and West Asia

33 . . . . . II Beknopte bibliografie bij de Inleiding
II Select bibliography to the Introduction

34 . . . . . III Voor-Indië, Perzië, Arabisch Schiereiland: kaarten, plattegronden en topografische tekeningen, 1590-1825
III India, Persia, Arabian Peninsula: maps, plans and topographical drawings, 1590-1825

34 . . . . . Overzichtskaarten / General maps

34-35. . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
[Kaart van de zeeën, eilanden en kusten tussen Kaap de Goede Hoop, het Zuidland en Japan].
[Chart of the seas, islands and coasts between the Cape of Good Hope, the South Land and Japan].

36 . . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
Noorder Deel / van de Indische Zee.
Northern Part / of the Indian Ocean.

36 . . . . . Arabisch Schiereiland en Perzische Golf / Arabian Peninsula and Persian Gulf

37 . . . . . [Bartolomeu Lasso, 1590] :
[Kaart van de kusten van Noordoost-Afrika, Arabië en Perzië].
[Chart of the coasts of North-East Africa, Arabia and Persia].

37 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :
[Kaart van het Arabisch Schiereiland en de Levant].
[Map of the Arabian Peninsula and the Levant].

38 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1695] :
[Kaart van de Rode Zee].
[Chart of the Red Sea].

39 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
[Kaart van het noordelijke gedeelte van de Rode Zee en het Arabisch Schiereiland].
[Chart of the northern part of the Red Sea and the Arabian Peninsula].

39 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
[Kaart van het zuidelijke gedeelte van de Rode Zee, de Hoorn van Afrika en een deel van het Arabisch Schiereiland].
[Chart of the southern part of the Red Sea, the Horn of Africa and part of the Arabian Peninsula].

40 . . . . . [Gerrit de Haan, 1761] :
[Mogha tot Jedda].
[Mocha to Jeddah].

41 . . . . . [Gerrit de Haan, 1761] :
[Straat Babelmande].
[The Strait of Bab al-Mandab].

42 . . . . . J.L. Menrad, [1725-1750] :
De straat Babel Mandel.
The Strait of Bab al-Mandab.

43 . . . . . [Gerrit de Haan, 1761] :
Judda.
Jeddah.

43 . . . . . [Gerrit de Haan, 1761] :
De Stadt Mocha.
The City of Mocha.

44 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :
Mocha.

44 . . . . . [Bonaventura Peeters II, 1660-1670] :
De Stat Mocha in Arabia.
The City of Mocha in Arabia.

44 . . . . . A. Matham, [ca. / c. 1634] :
Mocha.

45 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
Fortaleza de Mascate.
Het Fort van Muscat.
The Fort at Muscat.

45 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1680] :
Maskate in de Persische Golff.
Muscat in the Persian Gulf.

46 . . . . . Dirk van der Velden, 1682 / 1696 :
[Gezicht op de baaij van Muskette].
[View of the bay of Muscat].

47 . . . . . [Gerrit de Haan, 1761] :
[Golf van Persien].
[Persian Gulf].

48-49 . . . . [Hendrick Martsen Bloem], 1646 :
Caerte vande Golf van Parsia. [...].
Chart of the Persian Gulf. [...].

50 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1650] :
[Kaart van de Perzisch Golf].
[Chart of the Persian Gulf].

51 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1674-1685] :
[Kaart van de Perzische Golf].
[Chart of the Persian Gulf].

51 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1650-1700] :
De Perziaensche Golf.
The Persian Gulf.

52-53 . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1680] :
[Kaart van de entree en de noordelijke kust van de Perzische Golf].
[Chart of the entrance and the northern shore of the Persian Gulf].

53 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1680-1700] :
[Kaart van de Perzische Golf].
[Chart of the Persian Gulf].

54 . . . . . Thomas Bowrey, 1685 :
Gulfe of Persia.
De Perzische Golf.

54 . . . . . John Thornton, 1699 :
[Kaart van de Perzische Golf].
[Chart of the Persian Gulf].

55 . . . . . [Anoniem / Anonymous], 1721 :
A Draught of the Gulf. / of Persia from Cape Rosu- / lgatt to Busero River.
Kaart van de Perzische Golf / van Kaap Ra's osh / Shatt tot de Rivier van Basra.

56 . . . . . [Anoniem / Anonymous], 1688 :
Carte du / Golphe de Perse.
Kaart van de / Perzische Golf.
Chart of the / Persian Gulf.

56 . . . . . [Anoniem / Anonymous], 1721 :
Plan du golphe de Perse [...].
Kaart van de Perzische Golf [...].
Chart of the Persian Gulf [...].

57 . . . . . [Gerrit de Haan, 1761] :
[Golf van Persien].
[The Persian Gulf].

58 . . . . . [Johannes Vingboons, naar / after Hendrick Martsen Bloem, 1646/1665-1670] :
Pascaart van de Parsiaense kust [...].
Chart of the coast of Persia [...].

58 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
De Golf van persien N:o 1.
The Persian Gulf N:o 1.

59 . . . . . Dircq Sarcerius ende Nicolaes vander Cappen, 1645 :
Fortresse de Kismi.
The Fort of Qeshm.

60-61 . . . . Claes Jansen Speelman, 1645 :
[Kaart van de baai van Dibba].
[Chart of the bay of Dibba].

61 . . . . . [H.B. Hoppenstok, 1816] :
[Aanzicht van de eilanden Hormuz, Larak en Qeshm].
[View of the islands of Hormuz, Larak and Qeshm].

62 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
Fortaleza de Ormus.
Het fort van Hormuz.
The fort at Hormuz.

62 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1680] :
Ormus.
Hormuz.

63 . . . . . [Engelbert Kaempfer, toegeschreven / attributed, 1684-1685] :
Ormus.
Hormuz.

63 . . . . . [Engelbert Kaempfer, toegeschreven / attributed, 1684-1685] :
[De zoutheuvel op Hormuz].
[The salt hill at Hormuz].

64 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1698] :
Project van de Losie op Gamron in Persien.
Project Plan for the Lodge at Gombroon [Bandar-e Abbas] in Persia.

65 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
De Golf van Persien N:o 4.
The Persian Gulf N:o 4.

65 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
De Golf van Persien N:o 2.
The Persian Gulf N:o 2.

66 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
De Golf van Persien N:o 3.
The Persian Gulf N:o 3.

66 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca ./ c. 1760] :
[Kaart van het eiland Kharg met Fort Mosselsteijn].
[Chart of the island of Kharg with Fort Mosselsteijn].

67 . . . . . [Engelbert Kaempfer, toegeschreven / attributed, 1684-1685] :
[Kaart van Koerdistan en Perzië tussen de Kaspische Zee en Isfahan].
[Map of Kurdistan and Persia between the Caspian Sea and Isfahan].

68 . . . . . [Engelbert Kaempfer, toegeschreven / attributed, 1684-1685] :
[De 'zuil met de horens' in Isfahan].
[The 'column of horns' in Isfahan].

69 . . . . . [G. Hofstede van Essen, ca. / c. 1703] :
Meijdoen off Beurs [in Isfahan].
The Maidan or Market [in Isfahan].

70 . . . . . [G. Hofstede van Essen, toegeschreven / attributed, ca. / c. 1703] :
D'Brugh van Zjulpha.
The Julfa Bridge.

71 . . . . . [G. Hofstede van Essen, toegeschreven / attributed, ca. / c. 1703] :
D'Brug van Chiraas.
The Shiraz Bridge .

71 . . . . . [Engelbert Kaempfer, toegeschreven / atrributed, 1684-1685] :
Jesdechas urbs.
De stad Yazd-e Khvast.
The city of Yazd-e Khvast.

72 . . . . . [Engelbert Kaempfer, 1684-1685] :
[Plan van Isfahan ten westen van de Maidan].
[Plan of Isfahan west of the Maidan].

73 . . . . . [Engelbert Kaempfer, 1684-1685] :
[Schetsplan van de charbagh-avenue in Isfahan].
[Sketch plan of the charbagh avenue in Isfahan].

73 . . . . . [Engelbert Kaempfer, 1684-1685] :
[Schetsplan van een waterloop in Isfahan].
[Sketch plan of a water course in Isfahan].

74 . . . . . [Engelbert Kaempfer, 1684-1685] :
Porta Hadjar Djerib versus Tachta Solyman.
De poort van Hazar Jarib aan de kant van de Takht-e Sulaiman.
The gate of Hazar Jarib on the side of the Takht-e Sulaiman.

75 . . . . . [Engelbert Kaempfer, 1684-1685] :
[Plan van een waterloop rond een tuinpaviljoen in Isfahan].
[Plan of a water course around a garden pavilion in Isfahan].

75 . . . . . [Engelbert Kaempfer, 1684-1685] :
[Plan van een waterloop met een vijver in Isfahan].
[Plan of a water course with a pond in Isfahan].

76 . . . . . [Engelbert Kaempfer, 1684-1685] :
[Pons Ali Werdi Chan, Pul-e Ali Wardi Khan].
[De Ali Wardi Khan Brug].
[The Ali Wardi Khan Bridge].

76-77 . . . . [Engelbert Kaempfer, 1684-1685] :
[Pons Maranbuun, Pul-e Marban].
[De Brug van Marnan].
[The Marnan Bridge].

76-77 . . . . [Engelbert Kaempfer, 1684-1685] :
[Pons Hassenabad, Pul-e Hasanabad].
[De Brug van Hasanabad].
[The Hasanabad Bridge].

77 . . . . . [Engelbert Kaempfer, 1684-1685] :
[Frons Palatii Regii cum parte Forii Maximi].
[De Façade van het Koninklijk Paleis met een deel van het Grote Plein].
[The Front of the Royal Palace with a part of the Great Square].

78 . . . . . [Engelbert Kaempfer of / or Friedrich Wilhelm Brandshagen, na / after 1685] :
[Gezicht op de ruïnes van Persepolis].
[View of the ruins of Persepolis].

78-79 . . . . [Engelbert Kaempfer, 1685] :
[Palatii Persepolitani Rudera].
[De Ruïnes van het Paleis van Persepolis].
[The Ruins of the Palace at Persepolis].

79 . . . . . [Engelbert Kaempfer, 1685] :
[Schetsen van de rotsreliëfs van Naqsh-e Rostam].
[Sketches of the Naqsh-e Rostam rock reliefs].

80 . . . . . [Engelbert Kaempfer, ca. / c. 1685] :
Ein Stifft Tay genannt.
Een Seminarie genaamd 'Tay'.
A Seminary named 'Tay'.

80 . . . . . [Engelbert Kaempfer, 1685-1688] :
[Gezicht op een stad in het zuiden van Perzië].
[View of a town in southern Persia].

81 . . . . . [Engelbert Kaempfer, 1685-1688] :
[Kaart van de Perzische Golf].
[Chart of the Persian Gulf].

81 . . . . . [Engelbert Kaempfer, 1685-1688] :
Ormus.
Hormuz.

82 . . . . . [Engelbert Kaempfer, 1685-1688] :
[Plattegrond van het fort op Qeshm].
[Plan of the fortress on Qeshm].

83 . . . . . [Engelbert Kaempfer, 1685-1688] :
[Urbs Ghamron vel Bander Abasi; Ghamran wa Bandar-e Abbasi].
[De stad Ghamran of Bandar-e Abbas].
[The city of Ghamran or Bandar-e Abbas].

83 . . . . . [Engelbert Kaempfer, 1688] :
Masketta Arabia Faelicis.
Muscat in Arabia Felix.

84 . . . . . Voor-Indië / India

84-85. . . . . Joan Blaeu, 1669 :
[Kaart van de Indische Oceaan].
[Chart of the Indian Ocean].

86-87 . . . . Isaak de Graaf, 1740 :
[Kaart van de Indische Oceaan].
[Chart of the Indian Ocean].

88 . . . . . Joannes van Keulen, [1751 of eerder / or earlier / 1753] :
[Indiasche Zee].
[Indian Ocean].

89 . . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
Indostan / Het ryck van den Grooten / Mogoul.
Hindustan / The empire of the Great / Mughal.

90 . . . . . [Aernout van Buchel, 1619] :
[Schetskaart van de Deccan].
[Sketch map of the Deccan].

91 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
[Kaart van de noordelijke kusten van de Arabische Zee tussen Oman en Gujarat].
[Chart of the northern coasts of the Arabian Sea between Oman and Gujarat].

91 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
[De kusten van India tussen Gujarat en noordelijk Coromandel].
[The Coasts of India between Gujarat and northern Coromandel].

92 . . . . . Gujarat

92 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1675-1700] :
[Kaart van de westkust van India, van Surat tot kaap Comorin].
[Chart of the west coast of India, from Surat to Cape Comorin].

93 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1740] :
Mallabaar.
Malabar.

94-95 . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1740] :
Mallabaar.
Malabar.

96-97 . . . . [Gerrit de Haan, 1761] :
[Mallabaar en Rheede van Souratta].
[Malabar and the Roadstead of Surat].

98 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1650-1675] :
[Kaart van het schiereiland Kathiawar en de Konkankust].
[Chart of the Kathiawar Peninsula and the Konkan Coast].

99 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1700] :
Gouzuratta / Mogoll.
Gujarat / Mughal [Kathiawar Peninsula].

100 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1700-1720] :
Mogol.
Mughal.

101 . . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
De Baij van Suratta.
The Bay of Surat [Gulf of Cambay].

102 . . . . . [Anoniem / Anonymous], 1666 :
Mogoll.
Mughal.

103 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1670] :
Govzarata / Mogoll.
Gujarat / Mughal.

104 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
Fortaleza de Dio.
Het Fort van Diu.
The Fort at Diu.

105 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :
De Rieuier van Suratta.
The River of Surat.

105 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1699-1700] :
[Kaart van de Tapti-rivier nabij Surat].
[Chart of the Tapti River near Surat].

106 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1695] :
[Kaart van de Tapti-rivier nabij Surat].
[Chart of the Tapti River near Surat].

107 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
[Kaart van de steden en dorpen gelegen tussen Surat en Ahmadabad].
[Map of the cities and villages located between Surat and Ahmadabad].

108 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
[Plattegrond van de loges en woningen in Surat].
[Ground-plan of the lodges and buildings in Surat].

109 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
[Renovatieplan voor de oude loge te Surat].
[Renovation plan for the old lodge at Surat].

110 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
[Nieuwbouwplan op de plaats van de oude loge te Surat: eerste verdieping].
[Building plan for the site of the old lodge at Surat: first floor].

110 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
[Nieuwbouwplan op de plaats van de oude loge te Surat: begane grond].
[Building plan for the site of the old lodge at Surat: ground floor].

111 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
[Projectplan voor nieuwe logegebouwen te Surat op het erf van Muhammad Shahid].
[Project plan for new lodge buildings at Surat on the property of Muhammad Shahid].

112 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
[Projectplan voor nieuwe gebouwen te Surat op de tuinen en percelen gekocht door de Compagnie].
[Project plan for new buildings at Surat in the gardens and on the parcels bought by the Company].

113 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :
De Stad Sovratte. geleegen op de Noorder breete van 21 Graden.
The City of Surat. located at the Northern latitude of 21 Degrees.

113 . . . . . A. Matham, 1629 :
Svratte.
Surat.

113 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1634] :
Logie van Svrat.
Lodge at Surat.

114 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :
Visiapour aan de zijde van de Rivier Mandova [afgebeeld is Surat].
Bijapur at the Mandova River [depicted is Surat].

115 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
De Stadt Sovratte, geleegen op de Noorder breete van.
The City of Surat, situated at the Northern latitude of.

116 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1703-1708] :
[Gevecht op de rivier bij Surat].
[Battle on the river at Surat].

117 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1713] :
Platte grond van S'E Comp:s Nieuwe Logie, / sijnde het geweese huijs van den overleden gouverneur / Ette baarchan […].
Plan of the Honourable Company's New Lodge, / being the former residence of the late Governor / I'tibar Khan […].

118 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1735] :
[Plattegrond van de compagniestuin en aanpalende percelen bij Surat].
[Plan of the Company garden and adjacent plots at Surat].

119 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1822] :
Schets van het Gedeelte der Nederlandsche Factorie te Suratte naast aan de Rivier.
Sketch of a Part of the Dutch Lodge at Surat next to the River.

119 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1822] :
Schets van het gedeelte der Nederlandsche Factorie naast aan de Rivier / aantonende de nodige muuren die gebouwd dienen te worden tot het behoud derzelve.
Sketch of the part of the Dutch Lodge at the River / showing the walls necessary to be built in order to preserve it.

120 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
[Plattegrond van de compagnieswerf te Suvali].
[Plan of the Company yard at Suvali].

121 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
Chom van Svhalij.
Bay of Suvali.

122 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1698] :
[Kaart van de steden en dorpen gelegen tussen Surat en Ahmadabad].
[Map of the cities and villages located between Surat and Ahmadabad].

123 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
[Plattegrond van de oude loge en daarbij behorende gebouwen te Broach].
[Ground-plan of the old lodge and belonging properties at Broach].

124 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
[Plattegrond van de begane grond van de nieuwe loge te Broach].
[Plan of the ground floor of the new lodge at Broach].

125 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
[Plattegrond van de eerste verdieping van de nieuwe loge te Broach].
[Ground-plan of the first floor of the new lodge at Broach].

126 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :
Afbeeldinge v[an] de [St]adt [e]nde 't Cas[t]eel [van Brotchia].
Depiction of the City and the Castle of Broach.

127 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
Afteeckeninge vande Stadt ende Casteel Brotchia.
Depiction of the City and Castle of Broach.

128 . . . . . [Anoniem / Anonymous], 1678 :
Broothsia.
Broach.

129 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
Platte Gront van s' Comp:s Woning en Pack-huysen, In Amed-Abaad.
Ground Plan of the Company's Residence and Warehouses, At Ahmadabad.

129 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
[Aanzicht van de loge te Ahmadabad].
[View of the lodge at Ahmadabad].

130 . . . . . [Anoniem / Anonymous], 1679 :
Amma- / da- / bat.
Ahma / da / bad.

131 . . . . . [Anoniem / Anonymous], 1678 :
De Groote Tangh. Buijten. / Amadabat.
The Great Tank. Outside. / Ahmadabad.

132 . . . . . [Anoniem / Anonymous], 1678 :
T' Graf / Met De Tangh Van / Sergees.
The Grave / With The Tank Of / Sarkhej.

132 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1675] :
Tanc van Sirqvees […].
Tank of Sarkhej […].

133 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
[Plattegrond van de loge van de Compagnie te Agra].
[Ground-plan of the Company's lodge at Agra].

133 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
'S Comp:s Logie in Agra.
The Company's Lodge at Agra.

134 . . . . . [Gerrit de Haan, 1761] :
[Rheede van Souratta].
[Roadstead of Surat].

135 . . . . . [Anoniem / Anonymous], 1679 :
Cam / ba / ija.
Cambay.

136 . . . . . De Konkankust / The Konkan Coast

136 . . . . . [Johannes Rach, leerling of navolger / apprentice or follower, 1770-1780] :
Het Gezigt van St: Deman Moors op Mallebar. / Ost van de Reede af te zien.
The View of Moorish Daman in Malabar. / as seen East from the Roadstead.

136 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
Plataforma da Fortaleza de Daman.
Plattegrond van het Fort van Daman.
Plan of the Fort at Daman.

137 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
Plataforma da For- / taleza de Baçaim.
Plattegrond van het Fort / van Bassein [Vasai].
Plan of the Fort / at Bassein [Vasai].

137 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
Plataforma da Fortaleza / de Chaul.
Plattegrond van het Fort / van Chaul [Korlai].
Plan of the Fort / at Chaul [Korlai].

138 . . . . . John Seller, [1665-1690] :
A Draught / of / Bombay […].
Een Kaart / van / Bombay […].

138-141 . . . [John Friend, 1708-1709] :
[Kaart van de westkust van India].
[Map of the west coast of India].

142-143 . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1708] :
[Kaart van de Konkankust].
[Map of the Konkan Coast].

143 . . . . . [Gerrit de Haan, 1761] :
[Bombaij].
[Bombay].

144 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :
Aldus verthoont hem Dabvl. Leggende ter reede op 6 vadem water.
Thus presents itself Dabhol. When lying at the roadsted in 6 fathoms of water.

145 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
Aldus vertoont hem Dabul. leggende / ter reede op 6 vadem waater.
Thus presents itself Dabhol. when lying / at the roadstead in 6 fathoms of water.

146 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
De Stadt Dabvl.
The Town of Dabhol.

147 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :
De Stadt Dabvl.
The Town of Dabhol.

148-149 . . . [Anoniem / Anonymous, 1663-1693] :
[Kaart van de kusten van Konkan, Kanara en Malabar].
[Map of the coasts of Konkan, Kanara and Malabar].

150 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :
Raiebaagh.
Raybag.

151 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
De Stadt Raiebaagh.
The City of Raybag.

152 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :
De Stadt Raiebaagh.
The City of Raybag.

153 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1637] :
Aldus verthoont 't Coninckl[ijcke paleys / van duckan gelegen IJnde Stadt visiapour […].
Thus presents itself the Royal palace / of Deccan situated in the City of Bijapur […].

153 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1680] :
De Stat / Visiapoetr.
The City of / Bijapur.

154 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :
'T Casteel en t Coninckl[ijck Paleijs van Visiapour.
The Castle and the Royal Palace at Bijapur.

155 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
'T Casteel en 't Coninckl[ijck Paleijs van Visiapour.
The Castle and the Royal Palace at Bijapur.

156 . . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
Aldus vertoont Hem de Baij van Goa […].
Thus presents Itself the Bay of Goa […].

157 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
Planta da Cidade / de Goa.
Plattegrond van de Stad / Goa.
Plan of the City / of Goa.

157 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :
[Kaart van Goa en omgeving].
[Plan of Goa and surroundings].

158 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1637] :
[De Nederlandse blokkadevloot voor Goa in 1637].
[The Dutch blockading fleet off Goa in 1637].

158 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1638] :
Goa.

159 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
Goa.

160 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :
[Gezicht op Goa met de Nederlandse blokkadevloot in 1638].
[View of Goa with the Dutch blockading fleet in 1638].

161 . . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
De Baij van / Goa.
The Bay of / Goa.

161 . . . . . H[endrick] v[an] Anthonissen, 1653 :
[De verrassing van drie Portugese galjoenen in de Baai van Goa, 30 september 1639].
[The surprise attack on three Portuguese galleons in the Bay of Goa, 30 September 1639].

162 . . . . . De Kanarakust / The Kanara Coast

162 . . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
De Cvst, Van Malaber.
The Coast, of Malabar.

163 . . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
Vervolgh van de Cust van Malaber.
Continuation of the Coast of Malabar.

164 . . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
[Kustprofielen van de Malabarkust].
[Coastal profiles of the Malabar Coast].

165 . . . . . Pieter de Bevere, [1752-1757] :
Kaarte / van den over- / kust / Malabaar / en / Cormandel.
Map / of the opposite / coast / of Malabar / and / Coromandel.

166 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1667-1693] :
De Cust van Canaryn / Malebhaer.
The Coasts of Kanara / Malabar.

167 . . . . . [Joan Blaeu II, toegeschreven / attributed, ca. / c. 1700] :
Canara.
Kanara.

168 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
Fortaleza de Barçalor.
Het Fort van Barcelore.
The Fort at Barcelore.

168 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
Fortaleza de Onor.
Het Fort van Honavar.
The Fort at Honavar.

169 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
Fortaleza de Mangalor.
Het Fort van Mangalore.
The Fort at Mangalore.

169 . . . . . [Johannes Rach, leerling of navolger / apprentice or follower, 1770-1780] :
Het Gezigt van Mangulor Portugees of Moors / Mallebaar van de Reede af te Zien, O.N.O.
The View of Mangalore Portuguese or Moorish / Malabar as Seen from the Roadstead, E.N.E.

170 . . . . . De Malabarkust / The Malabar Coast

170 . . . . . [Michiel Gerritsz Boos, 1667] :
[Een deel van de Malabarkust bij Cannanore].
[Part of the Malabar Coast near Cannanore].

171 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
Traça do Baçar de Cananor.
Plan van de Bazaar van Cananor.
Plan of the Bazaar at Cannanore.

171 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
Fortaleza de Cananor.
Het Fort van Cannanore.
The Fort at Cannanore.

172 . . . . . [Johannes Vingboons, 1660-1665] :
Cananor.
Cannanore.

173 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
Afteeckeninge vant 'Fort ende Reede. Cananor. gelegen op ii Graaden Benoorden den Æquator.
Depiction of the Fort and Roadstead. Cannanore. situated at ii Degrees North of the Equator.

174 . . . . . [Johannes Vingboons, 1662-1663] :
Cananor.
Cannanore.

175 . . . . . H:G: Taarant, 1696 :
Cannanoor.
Cannanore.

176 . . . . . [Pieter Gijsbert Noodt, toegeschreven / attributed, ca. / c. 1720] :
Plaan / van / het fortres, met den basaar / en forten van den moorse / Regent Adragia, tot / Cannanoor.
Plan / of / the fort, with the bazaar / and forts of the Moorish / Regent Adragia, at / Cannanore.

177 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Plaan / van het Fortres / Cannanoor / als ook van de / besaar / met sijn onderhoorige / Forten van den / Rijcx Vorst Adraagia.
Plan / of the Fort / at Cannanore / and also of the / bazaar / with the / Forts of the / Ruler Ali Raja.

177 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1735] :
'T Fort Cannanoor.
The Fort at Cannanore.

178-179 . . . E. Paravicini de Capelli, J.L. Guyard, [1767] :
Plan en Proiect. / ter reductie van Cananoor.
Plan and Project. / for the reduction of Cannanore.

180 . . . . . E. Paravicini de Capelli, J.L. Guyard, [1767] :
Plan en Proiect / van Cananoor.
Plan and Project / of Cannanore.

181 . . . . . [E.] Paravicini en / and [J.L.] Guijard, 1767 :
Plan en Profil / van Cananoor met het Pro- / iect van Reductie.
Plan and Profile / of Cannanore with the Project / for its Reduction.

182 . . . . . [E.] Paravicini en / and [J.L.] Guijard, 1767 :
Plan en Profil / van Cananoor met het Pro- / iect van Reductie.
Plan and Profile / of Cannanore with the Project / for its Reduction.

183 . . . . . [Johannes Rach, leerling of navolger / apprentice or follower, na / after 1771] :
Het Gezigt van Cananor Moors Maallebaars van de / Reede af te Zien.
N.O.T.O.
The View of Cannanore Moorish Malabarish / as seen from the Roadstead.
N.E.B.E.

184 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
[Gezicht op Calicut].
[View of Calicut].

184 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
Fortaleza do Cunhale.
Het Fort van de Kunnali.
The Fort of the Kunnali.

185 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1750] :
Cours van de Rivier van / Cochim na Cranganoor / tot Chettua.
Course of the River from / Cochin to Cranganore / and Chetwai.

186-189 . . . [Pieter Gijsbert Noodt, toegeschreven / attributed, ca. / c. 1720] :
Caarte van twee hooft Coninckrijcken / en verder onderhoorige int Landt / van / Mallabaar […].
Map of two main Kingdoms / and other dependencies in the Country / of / Malabar […].

190-197 . . . Ioh: Wilh: de Graaf, 1767 :
Particuliere Kaart, / van een Gedeelte der Kuste, / Malabar; / of de strekking der Riviere, van / Chettua tot Coijlang.
Special Map, / of a Part of the Coast, / Malabar; / or the course of the Rivers, from / Chetwai to Quilon.

198-205 . . . Jan Willem de Graaff, [1767] :
Particuliere Cart / Van een Gedeelte / van de / Mallabaar, / Of De Strekking / de Riviers / van / Chettua tot Coilang.
Special Map / Of a Part / of the / Malabar, / Or The / Course / [of] the Rivers / from / Chetwai to Quilon.

206-213 . . . [Anoniem / Anonymous, 1767] :
Particuliere Caart / van een gedeelte / van de / Mallabaar / of de strekking der Riviers / van / Chettua tot Coylang.
Special Map / of a part / of the / Malabar / or the course / of the Rivers / from / Chetwai to Quilon.

214 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1718] :
Pagger van Chettuwa.
The stockade at Chetwai.

215 . . . . . [Pieter Gijsbert Noodt, toegeschreven / attributed, ca. / c. 1720] :
Plaan / van het nieuwe fort tot Cituwa […].
Plan / of the new fort at Chetwai […].

216 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Plaan / van / het Fortres / op Citua.
Plan / of / the Fort / at Chetwai.

217 . . . . . [Gerrit de Haan, 1761] :
[Rheede Cettua].
[Roadstead of Chetwai].

218 . . . . . [Johannes Rach, leerling of navolger / apprentice or follower, 1770-1780] :
Het Gezigt van Het vort Chettua van zee af te zien / op de Kust van Mallebaar.
The View of The fort at Chetwai as seen from the sea / on the Coast of Malabar.

218 . . . . . [Johannes Rach, leerling of navolger / apprentice or follower, ca. / c. 1770] :
Het Gezigt van Het vort Chettua van Zee af te zien / op de Kust van Mallebaar.
The View of The fort at Chetwai as seen from the Sea / on the Coast of Malabar.

219 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1718] :
De pagger op Padricotta Parri.
The stockade at Cottaparri [Kadappuram].

220 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1718] :
De pagger van Edatourittij.
The stockade at Edathurutty.

221 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1718] :
'T fort van Maparanij.
The fort at Maparana.

221 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1718] :
De pagger van Papenette.
The stockade at Paponetti [Pappinivatti].

222 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1718] :
Fort van Poetenbare.
The fort at Puthiyakavu.

222 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1718] :
De Pagger Poedoecoenatte.
The stockade at 'Poedoecoenatte'.

223 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1718] :
De pagger van Aynamaka.
The stockade of 'Aynamaka'.

224 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
Fortaleza de Cranganor.
Het Fort van Cranganore.
The Fort at Cranganore.

225 . . . . . H:G: Taarant, 1696 :
Grond: Teekeningh van de Fortresse: / Cranganoor:
Ground-Plan of the Fort of: / Cranganore:

226 . . . . . [Pieter Gijsbert Noodt, toegeschreven / attributed, ca. / c. 1720] :
Plaan / van het Fortres / Crangenoor.
Plan / of the / Fort at / Cranganore.

227 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Plaan / van het fort / Crancanoora.
Plan / of the Fort at / Cranganore.

227 . . . . . [Gerrit de Haan, 1761] :
[Modder baaij van Crangenoor].
[Muddy bay of Cranganore].

228 . . . . . [Johannes Rach, leerling of navolger / apprentice or follower, 1770-1780] :
Het gezigt van het Kastel Cranganoor op de Kust / van Mallebaar.
The view of the Castle of Cranganore on the Coast / of Malabar.

228 . . . . . Brandes, 1785 :
Kranganoor by Cochin.
Cranganore near Cochin.

229 . . . . . [Johannes Rach, leerling of navolger / apprentice or follower, 1770-1780] :
Het gezigt van het Kastel Cranganoor /op de Kust van Mallebaar.
The view of the Castle of Cranganore / on the Coast of Malabar.

230 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
23 / Planta da Cidade de Cochim.
23 / Plattegrond van de Stad Cochin.
23 / Plan of the Town of Cochin.

231 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1665] :
De Stadt Couchijn.
The Town of Cochin.

232-233 . . . ME: Proot, 1663 :
Affbeelding vant Belegere. en veroveren der Stadt Couchyn A:o 1663.
Representation of the Siege. and conquest of the Town of Cochin A:o 1663.

234 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
De Stadt en de Reede van Couchyn gelegen op 10 graaden Benoorden den Æquinoctiael.
The Town and Roadstead of Cochin situated at 10 degrees North of the Equator.

234 . . . . . [Louis Boudan, toegeschreven / attributed, 1687-1709] :
Cochim […].
Cochin […].

235 . . . . . [Johannes Vingboons, 1663] :
Couchyn.
Cochin.

236 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1663] :
[Projectplan voor de reductie van de vestingwerken te Cochin].
[Project plan for the reduction of the fortifications at Cochin].

237 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1680] :
Cochim: sijnde soodanigh als het behoorde / gefortificeert te worden, gelyck hier / staet afgebeelt sonder buijtewerken.
Cochin: as it should / be fortified, as is / depicted here, without its outworks.
Cochim: gelyck het yegenwoordigh / in het jaer 1680 leght, met sijn / buijtewercken.
Cochin: as it is at present / in the year 1680, with its / outworks.

238 . . . . . Hans Georg Taarant, 1696 :
De waare Grondteijc- / kening van de hooft stadt kochin der / Custe Mallabaer […].
The true Ground / plan of the capital Cochin on the / Coast of Mallabar […].

239 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1690-1700] :
De Waare Grond / teeckening vande Hooft Stadt / Coetsien geleegen ter Custe Malabar […].
The True Ground / plan of the Capital / Cochin situated on the Coast of Malabar […].

240 . . . . . [Pieter Gijsbert Noodt, ca. / c. 1720] :
Plaan / van de Stadt / Cothim.
Plan / of the Town / of Cochin.

241 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Plaan / van de stadt / Couchim.
Plan / of the town / of Cochin.

242 . . . . . [H.B. Hoppenstok, 1816] :
La ville de Cochin sur la Côte de Malabar.
De Stad Cochin op de kust van Malabar.
The City of Cochin on the Coast of Malabar.

242-243 . . . W:O: Massenfeld, D: Zynen, 1765 :
Plan / van / Cochim.
Plan / of / Cochin.

242-243 . . . W:O: Massenfeld, D: Zijnen, [1765] :
[Profielen van Cochin volgens de lijnen b.b., c.c., d.d., e.e.].
[Profiles of Cochin according to the lines b.b., c.c., d.d., e.e.].

243 . . . . . W.O. Massenfeld, D. Zynen, [1765] :
No. II. / Platte Grond, Front en Profiel van / de Projecten aen de Stranden onder / Cochim.
No. II. / Plan, Front and Profile of / the Projects at the Shores at / Cochin.

244-245 . . . D: Zijnen, 1767 :
Plan der Stadt en Fortres / Cochim […].
Plan of the Town and Fort / of Cochin […].

246 . . . . . D: Zijnen, 1767 :
Gedeelte van den uijtersten hoek van Baijpin […].
Part of the extreme tip of Vypin […].

247 . . . . . [Dirck Zijnen, 1767] :
[Profielen van het fort te Cochin].
[Profiles of the fort at Cochin].

248 . . . . . D: Zijnen, 1767 :
Plan der Stadt en Fortres / Cochin.
Plan of the Town and Fort / of Cochin.

249 . . . . . [E.] Paravicini, [J.L.] Guyard, 1767 :
Plan / van / Cochim, met het Proiect van reductie / ingevolgen de respective Ordres van de Hooge / Indiasche Regeering te Batavia.
Plan / of / Cochin, with the Projected reduction / done on the respective Orders of the High / Government of India in Batavia.

250 . . . . . E. Paravicini de Capelli & J.L. Guyard, 1767 :
Plan en Proiect ter Reductie / van Cochim, Ingevolgen de Ordres van de Hooge / Indiasche Regeering.
Plan and Project for the Reduction / of Cochin, Done on the Orders of the High / Government of India.

251 . . . . . D: Zynen, 1767 :
Plan der Stadt en Fortres / Cochim. […] (detail).
Plan of the Town and Fort / Cochin. […] (detail).

252-253 . . . D: Zynen, 1767 :
Plan der Stadt en Fortres / Cochim. […].
Plan of the Town and Fort / Cochin. […].

254 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1772] :
[Detailplan van de vestingwal van Cochin tussen de bastions Holland en Gelderland].
[Detail plan of the fortifications at Cochin between the Holland and Gelderland Bastions].

255 . . . . . Carl von Krause, 1782 :
1e Blad / Plan / Van de Vesting Cochim / Opgenomen door den Land Meeter Carl von Krause Anno 1782.
1st Sheet / Plan / Of the Fortress of Cochin / Surveyed by the Land Surveyor Carl von Krause Anno 1782.

256 . . . . . von Krause, 1782 :
Eerste Blad / Plan / van de Vesting Cochim / Opgenomen door den Land Meter von Krause Anno 1782.
First Sheet / Plan / of the Fortress of Cochin / Surveyed by the Land Surveyor von Krause Anno 1782.

256 . . . . . Lemoyne [De la Lustrière / De la Goupillière], 1787 :
Plan de Cochin et des environs / en 1787.
Kaart van Cochin en omstreken / in 1787.
Plan of Cochin and its environs / in 1787.

257 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1785-1786] :
Plan / der Reede / en 't inkomen / der Rivier / van / Cochin.
Chart / of the Roads / and the approach / to the River / of / Cochin.

258 . . . . . [Johannes Rach, leerling of navolger / apprentice or follower, 1770-1780] :
Het Gezigt van De Stad Cochim van de over zeijde van / het Eijlane Baijpin af te zien.
The View of The Town of Cochin from the opposite side / as seen from the Island of Vypin.

258-259 . . . [Jan Brandes, 1785-1786] :
[Gezicht op Cochin].
[View of Cochin].

259 . . . . . [Johannes Rach, leerling of navolger / apprentice or follower, 1770-1780] :
Het Gezigt van De Stad Cochim van de over zeijde van het Eijland Baijpin af te zien.
The view of The Town of Cochin from the opposite side as seen from of the Island of Vypin.

260 . . . . . A.A. Buijskes, [1790] :
2de Blad / Situatie Kaart / van / Cochim.
2nd Sheet / Situation Map / of / Cochin.

261 . . . . . Baron van Lynden, [1790] :
Sesde Blad, behoorende tot de, Memorie over de Defensie van / Cochim. / Plan der vestingwerken, van / Cochim […].
Sixth Sheet, belonging to the, Memoir concerning the Defence of / Cochin. / Plan of the fortifications, of Cochin […].

261 . . . . . P:r Elias, [1790] :
Derde blad; behoorende tot de memorie over den Staat der Defensie van Cochim. / Plan, / Van de vesting wercken der Westelijk, en Zuydelije Helft van, / Cochim […].
Third sheet; belonging to the memoir concerning the State of Defence of Cochin. / Plan, / Of the fortifications of the Western, and Southern Half of, / Cochin […].

262 . . . . . P: Elias, [1790] :
Bijlage, Vyfde Blad; behoorende tot de memorie over den Staat der nefensie [defensie] van Cochim.
Appendix, Fifth Sheet; belonging to the memoir concerning the State of defence of Cochin.

263 . . . . . [Cornelis Meeus], [1790] :
Bylaage. / Vierde Blad, behoorende tot de, Memorie over den / Staat der Defensie van Cochim. / Plan van de permanente Afsnijding en Uitholling geprojecteerd voor t Bolwerck Holland […].
Appendix. / Fourth Sheet, belonging to the, Memoir concerning the / State of Defence of Cochin. / Plan of the permanent Separation and Opening projected for the Bulwark Holland […].

263 . . . . . P:r Elias, [1790] :
Sevende Blad, of bijlage, tot de memorie, over de Defensie / van Cochim. / Gedetailleerd Plan en Coupes, der permanente / Afsnijding, agter 'T Bolwerk, Holland […].
Seventh Sheet, or appendix, to the memoir concerning the Defence / of Cochin. / Detailed Plan and Sections, of the permanent / Separation, to the rear of The Bulwark, Holland […].

264 . . . . . H:A: Heidenreich, [1790] :
Sesde Blad, behoorende tot de, Memorie over de Defensie van / Cochim. / Plan der Vestingwerken, van Cochim […].
Sixth Sheet, belonging to the Memoir concerning the Defence of / Cochin. / Plan of the Fortifications, of Cochin […].

265 . . . . . Heidenreich, [1790] :
Derde Blad; behoorende tot de Memorie over den Staat der Defensie van Cochim. / Plan, / Van de Vestingwerken der westelijk- en Zuidelye Helft van / Cochim […].
Third Sheet; belonging to the Memoir concerning the State of Defence of Cochin. / Plan, / Of the Fortifications of the western, and southern Half of / Cochin […].

265 . . . . . Heidenreich, [1790] :
Bylage, Vyfde Blad; behoorende tot de Memorie over den Staat der Defensie van Cochim.
Appendix, Fifth Sheet; belonging to the Memoir concerning the State of Defence of Cochin.

266 . . . . . H:A: Heidenreich, [1790] :
Bylaage. / Vierde Blad, behoorende tot de Memorie over den / Staat der Defensie van Cochim. / Plan van de permanente Afsnyding en Uitholling, geprojecteerd / voor 't Bolwerck, Holland […].
Appendix. / Fourth Sheet, belonging to the Memoir concerning the / State of Defence of Cochin. / Plan of the permanent Separation and Opening, projected / for the Bulwark , Holland […].

266 . . . . . Heidenreich, [1790] :
Sevende Blad, of Bylaage, tot de Memorie, over de Defensie / van Cochim. / Gedetailleerd Plan en Coupes, der permanente / Afsnijding, agter t' Bolwerk Holland […].
Seventh Sheet, or Appendix, to the Memoir, concerning the Defence / of Cochin. / Detailed Plan and Sections, of the permanent / Separation, to the rear of the Bulwark, Holland […].

267 . . . . . D: Zijnen, 1764 :
Plan van Caluetij of Scheeps Timmerwerf gelegen / ten Oosten der Stadt Cochim […].
Plan of Calvethy or Shipbuilding Yard situated / to the East of the Town of Cochin […].

268 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1680] :
[Kaarten van de Cranganoorse Rivier en Kaap Comorin].
[Maps of the Cranganore River and Cape Comorin].

268 . . . . . [Ferdinand Caspar Heupner, toegeschreven / attributed, 1793] :
'T Eiland Waipin.
The Island of Vypin.

269 . . . . . [J.G. van Angelbeek, 1790] :
[Verslag van een aanval door troepen van Tipu Sultan op 29 december 1789].
[Report of an assault by Tipu Sultan's troops on 29 December 1789].

270 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :
[Kaart van de kust van Malabar van Ponnani tot Kaap Comorin].
[Map of the Malabar coast from Ponnani to Cape Comorin].

271 . . . . . [Michiel Gerritsz Boos, ca. / c. 1667] :
[Kaart van de Malabarkust tussen Kayankulam en Kaap Comorin].
[Chart of the Malabar Coast between Kayankulam and Cape Comorin].

272 . . . . . [João Teixeira I Albernaz, ca. / c. 1640] :
Fortaleza de Coulan.
Het Fort van Quilon.
The Fort at Quilon.

273 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1680] :
De Stadt Coylang.
The Town of Quilon.

274 . . . . . Hans Georg Taarant, [1696] :
D' Grond Teekening / van de / Fortresse / Coijlan.
The Ground Plan / of the / Fort at / Quilon.

275 . . . . . Hans Georg Taarant, [1696] :
D' Grond Teekening / van de / Fortresse / Coijlan / 1687.
The Ground Plan / of the / Fort at / Quilon / 1687.

276 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1703] :
Affbeeldinge Hoedanigh de afsnyding off verkleyninge / van / D'Fortresse / Coijlan / Gedaen en van zijn tegenwoor- /digh Corpus gesepareert staat te / werden.
Representation of the Manner in which the reduction in size / of / The Fort of Quilon / and its separation from its present / Body are about to be / Done.

277 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1703] :
[Profielen en funderingen behorend bij het reductieplan voor Quilon].
[Profiles and foundations relating to the plan for the reduction in size of Quilon].

278 . . . . . [Pieter Gijsbert Noodt, toegeschreven / attributed, ca. / c. 1720] :
Plaan / van het fortres / Tot / Coijlandt.
Plan / of / the fort / At / Quilon.

279 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Plaan / van fortres / en cituatie / van / Coylan.
Plan / of the fort / and situation / at / Quilon.

279 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1735] :
'T Fort Coilan.
The Fort at Quilon.

280 . . . . . D: Zijnen, 1766 :
Plan van een Geprojecteerde Logie / binne Coijlan.
Plan of a Projected Lodge / within [the fort at] Quilon.

280 . . . . . J:W de Graaf, 1773 :
[Projectplan voor de verkleining van het fort te Quilon].
[Project plan for the reduction in size of the fort at Quilon].

281 . . . . . JW de Graaf, 1772 :
[Plattegrond van het fort te Quilon].
[Plan of the fort at Quilon].

282 . . . . . JW de Graaf, 1772 :
[Plattegrond van het fort te Quilon].
[Plan of the fort at Quilon].

283 . . . . . [Johannes Rach, leerling of navolger / apprentice or follower, 1770-1780] :
Het Gezigt van de Fortres Coilan van Strand af te / zien Legt op de Kust Mallebaar.
The View of the Fort at Quilon as seen from the Shore / Located on the Coast of Malabar.

283 . . . . . [Johannes Rach, leerling of navolger / apprentice or follower, 1770-1780] :
Het gezigt van de Fortres Coilan van Strand af te zien / Legt op de Kust Mallebaar.
The view of the Fort at Quilon as seen from the Shore / Located on the Coast of Malabar.

284 . . . . . De Preut, [ca. / c. 1780] :
[Kaart van een deel van de kust van Travancore].
[Chart of part of the coast of Travancore].

285 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1739] :
Afschetsing. van het Baaijtje / aan de hoek van Brins Jan […].
Sketch. of the Bay / at Vizhinjam Point […].

285 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1739] :
Afschetsing: van het / Baaijtje aan de hoek van Brins / Jan […].
Sketch: of the / Bay at Vizhinjam / Point […].

286 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Als men ter Reede van Cittuwa geankert Legt vertoont 't hem aldus / de Berg A. OZO ⅔ Zuijt, de Berg B: O t Z ½ Zuijd:, het fortje of / Nieuwe werk O ½ Zuijt de dikke boom N ½ West: en de enkelde boomtjes / van Penanij N t W, diep 5 vaam stekgrond omtrent ⅔ mijl / buijten de wall.
When one is Lying at anchor in the Roadstead of Chetwai it presents itself in this way / the Mountain A. ESE ⅔ South, the Mountain B: E by S ½ South:, the small fort or / the New Work E ½ South the big tree N ½ West: and the few small trees of Penany N by W, firm ground at a depth of 5 fathoms about ⅔ of a mile / from the shore.

286 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Hier Vertoont het Land sig aldus, dan siet men de Hooge Jagers boom / naar gissing 3 mijl van Cittuwa diep 9 vaam stekgrond.
Here the Land Presents itself in this way, one then sees the Tall Hunter's Tree / at a guess 3 miles from Chetwai firm ground at a depth of 9 fathoms.

287 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Op de Reede van Coetchin, als men op deese pijling is, vertoont / het hem aldus, de vlagge stok ONO van U, dat is even aan het / Commandeurs huijs, diep 5 vaam stekgrond omtrent ⅔ mijl / buijten de wall.
In the Roadstead of Cochin, when one is at this position, it presents itself / in this way, the flagstaff ENE from You, which is next to the / Commander's house, firm ground at a depth of 5 fathoms about ⅔ of a mile / from the shore.

288 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Als men op deese Pijling is, vertoont het hem aldus dit Bosje genaamt / mannekoorde NNO ⅓ O: van U Diep 4 vaam stekgrond omtrent / ½ mijl buiten de wall: dan is men digt tegen de Modder.
When one is at this Position, these small Woods called / Mannekoorde [Andhakaranazhi] present themselves in this way NNE ⅓ E: from You firm ground at a depth of 4 fathoms about / ½ a mile from the shore: then one is close to the Mud.

289 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Voor Porca op de Reede, vertoont het hem hier aldus, dan heeft men / S' Comp:s Loogie regt Oost van U diep 5½ vaam goede grond / een groot Canons schoot buijten de wall.
In the Roadstead off Purakkad, it presents itself in this way, one then has / the Company's Lodge due East from You good ground at a depth of 5½ fathoms / just over a Canon's shot from the shore.

289 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Als men op deese Pijling is vertoont het hem aldus, de hooge boom van / Porca OtZ en S' Comp:s huijs of Loogie van Porca NO t N van U: diep / 7½ vaam stekgrond omtrent 1½ mijl buijten de wall.
When one is at this Position it presents itself in this way, the tall tree of / Purakkad E by S and the Company's house or Lodge at Purakkad NE by N from You: firm ground at a depth of / 7½ fathoms about 1½ miles from the shore.

290 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Voor Calle Cooijlang, in Zee, als men op deese Pijling is, vertoont het hem aldus / de Vlagge stok van Calle Cooijlang NO t N ½ Oost: dan kunt gij de opening van de / Rivier sien diep 9 vaam. waasagtigte grond, omtrent ½ mijl buijten de wall.
At See, Off Kayankulam, when one is at this Position, it presents itself in this way / the Flagstaff of Kayankulam NE by N ½ East: you can then see the mouth of the / River soft ground at a depth of 9 fathoms, about ½ mile from the shore.

290 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Voor Ans Jengen als men op deese Pijling is, vertoont het hem hier aldus / het Berghje van Brins Jan OZO ½ Z dit huijs B: O ½ Z: de vlagge stok / van Ans Jengen NNO en het huijs A: NNO ⅓ noord van U: / diep 21 vaam graauw sand grond.
Off Anchuthengu when one is at this Position, it presents itself in this way / the Hill of Vizhinjam ESE ½ S this house B: E ½ S: the flagstaff / of Anchuthengu NNE and the house A: NNE ⅓ north of You: / grey sandy ground at a depth of 21 fathoms.

291 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Voor Tingepattenam als men op deese Pijling is het Huijs van / tingepattenam NNO ½ O:t en de hoek van't hoogeland NO diep 24 vaam / graauw sand, met schulpjes en Roode steentjes door mengt, een Mijl / buijten de wal: dan vertoont het Land hem hier aldus.
Off Tengapattanam when one is at this Position the House / of Tengapattanam NNE ½ E:t and the cliff of the high land NE / grey sand, mixed with shells and Red pebbles / at a depth of 24 fathoms, one Mile / from the shore: then the Land presents itself in this way.

291 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1717] :
[Landverkenning nabij Tengapattanam].
[Landfall near Tengapattanam].

292 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Klip van 8.7.6.4.3.2½.2.1½ vaam vuijle grond, en zaagen als doen, een negerij legge / eeven benoorden de westkaap, te weeten kerripattenam, hebben het selve niet / gepijlt, en hebbe dien selfde tijt, met onse schuijt, mosselen van de klip van / daan gehaalt, en aan ons boort gebragt, en hebben daer raauwen als / gekookt, met al ons volk, van gegeeten, waaren wit en lekker / in de Chaloup de Elizabeth den 26 Januarij 1717.
Cliff with foul ground at a depth of 8.7.6.4.3.2½.2.1½ fathoms, and then [we] saw, a village / just north of the western cape, known as Kadiapattanam, the position of which [we] did not / take, and used this time, with our boat, to collect mussels from / the cliff, and bring them on board, and have eaten them both raw and / cooked, with all our crew, [they] were white and tasty / in the Sloop the Elizabeth on the 26th of January 1717.

293 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Als men de klip A of Bergh die agter de Oostkaap legt NNW ⅓ W:t / en de Bergh B: N ½ W:t, die komt dan uijt het hooge Land te weeten, / met de kruijn aen het Oost eijnde het suijker brootje C: N ½ O:t diep / 20 vaam graauw groff sand, en dan vertoont het hem hier aldus / en dan heeft men de Oostkaap regt in de voornoemde Bergh.
When one [has] the cliff A or Mountain that lies behind the East Cape NNW ⅓ W:t / and the Mountain B: N ½ W:t, which will then become set off from the high Land in fact, / with its summit at the Eastern end the small sugar loaf C: N ½ E:t / grey coarse sand at a depth of 20 fathoms, and then it presents itself in this way / and then one has the East Cape right in front of the Mountain mentioned earlier.

293 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1717] :
[Verklaring van de landverkenning bij Kaap Comorin, vervolg].
[Explanation of the landfall at Cape Comorin, continued].

294 . . . . . De Visserijkust / The Fisheries Coast

294-295 . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1757] :
[Kaart van Ceylon, de Zuidkust van India en de Malediven].
[Map of Ceylon, the South coast of India and the Maldive Islands].

296-297 . . . J:L: Geffray, 1748 :
Paskaert van het IJlandt Ceijlon.
Chart of the Island of Ceylon.

298 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665-1670] :
Pascaert, van de Caep, / De Commorijn.
Chart, of the Cape, / Comorin.

299 . . . . . [Michiel Gerritsz Boos, 1667] :
[Kaart van de Maduraikust tussen Periathalai en Valinokkam].
[Chart of the Madurai Coast between Periathalai and Valinokkam].

300 . . . . . [Jan Christiaensz Toorzee], 1699 :
Land Kaarte / der Kusten / Madure en Inchiado [...].
Land-Map / of the Coasts of / Madurai and Inchiado [Ramnad] [...].

301 . . . . . J:C: Toorzee, 1699 :
Land Kaarte / der Kusten / Madure en Inchiado [...].
Land-Map / of the Coasts of / Madurai and Inchiado [Ramnad] [...].

302-303 . . . [Gerard van Keulen, 1710-1720] :
Zuyd Kust van / Mallabaar Madure en / Cormandel / In de Oost Indische Zee / van Caap Commarijn / tot / Nagapatnam.
South Coast of / Malabar, Madurai and / Coromandel / In the Indian Ocean / from Cape Comorin / to / Nagappattinam.

304 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1755-1760] :
[Kaart van de bocht van Tuticorin met de daarin gelegen parelbanken].
[Chart of the bight of Tuticorin with its pearl banks].

305 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1730-1740] :
Kaart van de bogt van Tutucorijn […].
Chart of the bight of Tuticorin […].

305 . . . . . Jan Ruwens [Ravens], Dirck Jansz van der Neut, Lourens Lensen, 1758 :
Caart / van 57. Madureese Paarlbanken.
Chart / of 57. Pearl Banks off the Madurai coast.

306 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
De Oost Kaap, als men op deese Pijling is, vertoont hem hier aldus / de Oostkaap ONO, dit Capellitje NO ½ N, en dit dorp NO t N / dan hebt gij de Boompjes, die op de West Caap staan WNW van U / diep 18 vaam goede sand grond.
The East Cape, when one is at this position, presents itself in this way / the East Cape ENE, this small Chapel NE ½ N, and this village NE by N / then you have the Trees, which are on the West Cape, WNW from You / good sandy ground at a depth of 18 fathoms.

306 . . . . . A:J: Dalhoff, 1775 :
Kaart vande Een Gedeelte der madurese / Cust […].
Chart of a Part of the Madurai / Coast […].

307 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Voor Manapaar, als men op deese Pijling is, vertoont het hem / aldus, de kerk van manapaar Noord omtrent 1½ Mijl buijten / de wal, diep 10 vaam graeuwe sand grond.
Off Manapad, when one is at this Position, it presents itself / in this way, the church of Manapad North approximately 1½ Miles from / the shore, grey sandy ground at a depth of 10 fathoms.

307 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Voor Manapaar als men op deese Pijling is, vertoont het hem / hier aldus, de kerk van Manapaar West Omtrent 2 Mijl / buijten de wal, diep 9½ vaam, graauwe sand grond.
Off Manapad when one is at this Position, it presents itself in this way / here, the church of Manapad West Approximately 2 Miles / from the shore, grey sandy ground at a depth of 9½ fathoms.

308 . . . . . [Pieter Gijsbert Noodt, toegeschreven / attributed, ca. / c. 1720] :
Manpaar.
Manapad.

308 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Voor Punto Kaijl op de Chaloups Reede, als men op deese pijling is, vertoont het hem aldus. de Kerk / Punto Kaijl ZW t W, en de kerk van Kaijl Vijlje WNW van u diep 3 vaam grauwe sand gront / die van de Noord komende, als dit Bosch in de kloof begint te komen dan zijlt men daer op / aan na de Chaloups Reede, dan passeert men de diepte van 5½. 5. 4½. 4. 3½. 3 en 2½ vaam / dan 16 en 17 voet tot 3 vaem sand, dan vertoont het hem hier aldus, omtrent ¾ mijl / buijten dan is men vogten de Rivier, van de Zuijd koomende, dan de kerk van Punto / Kaijl aen de voet van de Z: Bergh, dan Passeert men de Dieptens 7. 6. 5. 4. 3½ en 3 vaem / sand en scherpe grond, dan sijlt men langs het slag van de wall, als men voor de / Rivier wil weesen, tot op deese Pijlings en Dieptens.
Off Punnaikayal at the Sloops' Roadstead, when one is at this position, it presents itself in this way. The Church of / Punnaikayal SW by W, and the church of Old Cayl WNW from you grey sandy ground at a depth of 3 fathoms / those coming from the North, when these Woods can be seen in the gorge then one heads for them / towards the Sloops' Roadstead, [and] then one is passing sand at the depths of 5½. 5. 4½. 4. 3½. 3 and 2½ fathoms / then 16 and 17 feet to 3 fathoms, [and] then it presents itself in this way, approximately ¾ miles / from the shore [and] then one is before the river, coming from the South [one sees] the church of Punnaikayal / at the foot of the S[outhern] Hill, then one is passing sand and flinty ground at the Depths of 7. 6. 5. 4. 3½ and 3 fathoms / [and] then one sails past the breakers at the shore, if one / is to reach the River, up to the these Positions and Depths.

309 . . . . . [Jan Zacharias Nauwman, 1763] :
De Kust van Madure.
The Madurai Coast.

310 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1720-1721] :
Aftijkeningh / van de logie tot Ponnekail soodanig de selve / door de sterke water vloed van den 25: 9ber / 1720 is gestelt geweest.
Depiction / of the trading-post at Punnaikayal such as the same / was damaged by the strong tidal wave / on the 25th of November 1720.

310 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1720-1721] :
[Plattegrond en aanzicht van het beschadigde compagniespakhuis te Punnaikayal na de vloedgolf van 25 november 1720].
[Plan and view of the Company's damaged warehouse at Punnaikayal after the tidal wave on the 25th of November 1720].

311 . . . . . J:C:Toorzee, 1699 :
De Binnen Rede / van / Tutucorijn.
The Inner Roadstead / of / Tuticorin.

312 . . . . . J:C:Toorzee, 1699 :
De Fortresse Tutucorijn.
The Fort of Tuticorin.

313 . . . . . J:C:Toorzee, 1699 :
De Tutucorijnse Timmerwerff / Genaemt / Allelande.
The Tuticorin Shipyard / Known as / Allelande.

314 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Particulier / cart van / Toutecorijn.
Special / map of / Tuticorin.

315 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Baaijpaar als men op deese Pijling is, vertoont het hem aldus / van Baaijpaar N ½ W:t van u diep 5 vaam graauw zand met / klijne steentjes doormengt omtrent ⅓ mijl buijten de wal.
Baipar, when one is at this Position, presents itself in this way / from Baipar N ½ W:t from you, grey sand mixed with / pebbles at a depth of 5 fathoms approximately ⅓ miles from the shore.

315 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Op deese Pijling vertoont het hem hier aldus, als men op het Riff is / dat tussen Benpaar en Baaijpaar in legt, dan hebt gij Benpaar / N ½ W:t dit Bosje NW, en Baaijpaar WtN van u Diep 17 voeten / als men uijt Zee komt, gooijt men van 5½ vaam, kort daer op 17 voet / fijn graauw sand grond.
At this Position it presents itself in this way, when one is at the Reef / which extends between Vembar and Baipar, then you have Vembar / N ½ W:t these Woods NW, and Baipar WtN from you at a depth of 17 feet / when one is coming in from the Sea, one hits ground at 5½ fathoms, shortly afterwards touching fine grey sandy ground / at 17 feet.

316 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Als men op deese Pijlings is, vertoont het hem aldus, de kerk van Benpaar N ½ W:t / van u diep 7 vaam, fijn witte sand grond, met swarte stippies, omtrent ¾ mijl / buijten de wal, alhier is 't laag land / De kerk van Benpaar, op deese Pijling ook aldus NW t W en NW ½ W:t en soo / gaauw als men 9 vaam fijne graauw sand grond gooijt, dan heeft men een gooij / of 2: 5 en 4 vaam dito grond, maar soo dra als men fijn graauw sand krijgt, soo is het / best dat men ten anker komt, ofte overstaag legt op dese Pijling is men nog na / gissing 3 mijl van dito kerk.
When one is at this Position, it presents itself in this way, the church of Vembar N ½ W:T / from you fine white sandy ground, with black spots, at a depth of 7 fathoms approximately ¾ mile / from the shore, at this point the land is low / The church of Vembar, at this Position also NW by W and NW ½ W:t and / as soon as one hits fine grey sandy ground at 9 fathoms, then one has / the same ground at 2: 5 and 4 fathoms, but as soon as one finds fine grey sand, it is best / to drop anchor, or change tack at this Position one as yet is / approximately 3 miles from the said church.

316 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Als men Sinjeur Soudij WNW van sig heeft, ½ mijl buijten de wal / diep 6 vaam, blaeuwe sand grond, dan vertoont het hem hier aldus.
With Sinjeur Soudij WNW from you, ½ mile from the shore / blue sandy ground, at a depth of 6 fathoms, it presents itself in this way.

317 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
De hoek van Kalimeeren, als men de Pagoot van Calimeeren W ½ Z / van sig heeft, 3 mijl daer buijten, diep 6 vaam, fijn blaauw sand / grond, dan vertoont het hem aldus.
Point Calimere, when one has the Pagoda of Calimere W ½ S / from oneself, 3 miles from the shore, fine blue sandy ground, at a depth of 6 fathoms / then it presents itself in this way.

318-319 . . . [Anoniem / Anonymous, 1725-1750] :
[Kaart van Ceylon, de Zuidkust van India en de Malediven].
[Map of Ceylon, the South coast of India and the Maldive Islands].

320-321 . . . Abr:m Anias, 1728 :
Aria Attol […].
Ari Atoll […].

322 . . . . . [Isaak de Graaf, toegeschreven / attributed, ca. / c. 1730] :
Aria Attol […].
Ari Atoll […].

323 . . . . . [Jan Zacharias Nauwman, 1763] :
By de / Maldivische Eylanden.
Near the / Maldive Islands.

324 . . . . . De Coromandelkust / The Coromandel Coast

324-325 . . . [Anoniem / Anonymous, 1680-1700] :
Cormandel / Orixa.
Coromandel / Orissa.

326-327 . . . [Anoniem / Anonymous, 1680-1700] :
De Cust Cormandel / Orixa.
The Coromandel Coast / Orissa.

328-329 . . . [Anoniem / Anonymous, 1660-1670] :
Coromandel / Orixa.
Coromandel / Orissa.

330-331 . . . [Gerrit de Haan, 1761] :
[De Kust Chormandel].
[The Coromandel Coast].

332-333 . . . [Anoniem / Anonymous, 1660-1680] :
De Cust van Malebhaer / De Cust Coromondel.
The Coast of Malabar / The Coast Coromandel.

334-335 . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1658] :
[Kaart van de Coromandelkust].
[Map of the Coromandel Coast].

336-337 . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
[Kaart van de Coromandelkust].
[Map of the Coromandel Coast].

338-339 . . . [Jan Christiaensz Toorzee, toegeschreven / attributed], 1705 :
Aanwijsinge der omtrekken van / Nagapatnam.
Explanation of the outlines of / Nagappattinam.

340 . . . . . [Jan Christiaensz Toorzee, toegeschreven / attributed], 1705 :
Bolwercken in 't groot besteck / die in de hier nevens gaande / Caarte maar in 't / kleijn staan.
Bastions in large scope / which in the accompanying / Plan are given only in a / small depiction.

341 . . . . . [Pieter Gijsbert Noodt, toegeschreven / attributed, ca. / c. 1721] :
Plaan / vande Stadt en Casteel / Nagapatnam.
Plan / of the Town and Castle of / Nagappattinam.

342 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1721] :
Plaan / van het fort, / en stadt / nagapattenam.
Plan / of the fort, / and town of / Nagappattinam.

343 . . . . . [Johannes Rach, leerling of navolger / apprentice or follower, 1770-1780] :
Het Gezigt van Nagapatnam En ½ Mijl buijten de wal / van de Reede af te zien. W. t. N. ½. N.
The View of Nagappattinam ½ A Mile from the shore / as seen from the Roads. W. by. N. ½. N.

343 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1720] :
Op de Reede van Nagepatnam, de Pagoot Sina, W t N ½ noorderlijker / Ongevaer ½ mijl buijten de wal, diep 4½ vaam, blaeuwe sand grond / dan vertoont het hem hier aldus.
[When] in the Roadstead of Nagappattinam, the Chinese Pagoda, W by N ½ north / [is at] Approximately ½ mile from the shore, [and one has] blue sandy soil, at a depth of 4½ fathoms, / then it presents itself in this manner.

344-345 . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1774] :
Plan / der Stad Nagapatnam / met derzelve naastgelegene Landen: / mitsgaders der verschantste Posteringen / der Hollandsche Troepen aldaer: / In de Jaeren, 1773 en 74.
Plan / of the Town of Nagappattinam / with its surrounding Lands: / including the entrenched Positions / of the Dutch Troops: / In the Years, 1773 and 1774.

346 . . . . . J. Brandes, [1785] :
Dit Beeld, Tempel en Tooren staan zo op het Veld op Nagaptnam op de Kust Coromandel. 1733.
This Statue, Temple and Tower stand in this way in the Field at Nagappattinam on the Coromandel Coast. 1733.

347 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1739] :
[Plan van een fort door de Fransen te Karikal ontworpen].
[Plan of a fort designed by the French at Karikal].

347 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1717] :
Voor Carkal, op de Reede, dit fortje ZW, dese Tempel W ½ noordelijker / en dit dikke Bosje NW ½ N, diep 5 a 4½ vaam stek grond / en met de noordelijker behoeft men te koomen, om het Rif niet te na / te koomen, dan hebt gij de Rivier open, dan lijt men ongeveer ½ mijl / buijten de wal: dan vertoont het hem hier aldus.
Off Karikal, in the Roads, this fort SW, this Temple W ½ more northern / and these thick Woods NW ½ N, firm ground at a depth of 5 to 4½ fathoms / and coming from the north, to avoid the Reef / one finds the River open and at approximately ½ mile / from the shore: then it presents itself in this way.

348 . . . . . [Carl Friedrich Reimer, 1773-1775] :
[De grote Pagode te Chalembron].
[The great Pagoda of Chidambaram].

349 . . . . . [Carl Friedrich Reimer, 1773-1775] :
[Moorse begraafplaats met een gezelschap].
[Moorish cemetery with a party].

349 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1710] :
Plan de Trichenapalij.
Plan van Tiruchchirappalli.
Plan of Tiruchchirappalli.

350 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1703-1704] :
[Kaart van de Coromandelkust tussen Teganapatnam en Pulicat].
[Map of the Coromandel Coast from Teganapatnam to Pulicat].

351 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1706] :
[Kaart van de Coromandelkust tussen Teganapatnam en Pulicat].
[Map of the Coromandel Coast from Teganapatnam to Pulicat].

352 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1698] :
[Kaart van de Coromandelkust tussen Pondicherry en Madras].
[Map of the Coromandel Coast between Pondicherry and Madras].

353 . . . . . [Michiel Gerritsz Boos, 1666] :
[Kaart van de Coromandelkust tussen Covelong en Kakutur].
[Chart of the Coromandel Coast between Covelong and Kakutur].

353 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1710] :
Plan / de / Pondicheri / avec linterieur des / limites.
Plan / van / Pondicherry / met de begrenzingen / in het binnenland.
Plan / of / Pondicherry / with its boundaries / in the interior.

354-355 . . . Ja:s Verbergmoes, 1694 :
Plan van t' fortres, en Stad Poedecherij, met sijn omliggende dorpen en Revieren.
Plan of the fort, and Town of Pondicherry, with its surrounding villages and Rivers.

356 . . . . . Ja:s Verbergmoes, 1694 :
Plan van t' fortres en Stad Poedecherij.
Plan of the fort and Town of Pondicherry.

357 . . . . . Ja:s Verbergmoes, 1694 :
Aanwijsinge van den Plan van 't fortres Poedecherij / sonder de Buijten Werken, so Als 't is geweest op den tijd der Veroveringe.
Explanation of the Plan of the fort at Pondicherry / without its Outworks, such As it was at the time of the Conquest.

358 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1617-1634] :
N:o IV. Algemeene Idée, van de nieuwe Vestingwerken van, 't Fort / S:t George, te Madras. […].
N:o IV. General Impression, of the new Defensive Works of, the Fort / S:t George, at Madras. […].

359 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1617-1634] :
De fortresse geldria gelegen in Palliacatte / op de custe van Cormandel.
Fort Geldria located at Pulicat / on the Coromandel Coast.

359 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1620-1640] :
[Plan van Fort Geldria te Pulicat].
[Plan of Fort Geldria at Pulicat].

360 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1665] :
De Stadt Pelliacatte.
The Town of Pulicat.

361 . . . . . [Jan Christiaensz Toorzee, toegeschreven / attributed], 1708 :
Platte Grondt van het fort Geldria / Tot / Palliacatta.
Plan of Fort Geldria / At / Pulicat.

362 . . . . . [Pierre Brossette, toegeschreven / attributed, 1787-1788] :
Plan de Paliacatte / et de Ses Environs.
Plan van Pulicat / en van Zijn Ommelanden.
Plan of Pulicat / and of Its Environs.

363 . . . . . [Pierre Brossette, toegeschreven / attributed, 1787-1788] :
Plan / de / Pallacate.
Plan / van / Pulicat.
Plan / of / pulicat.

364 . . . . . H:C: van der Hoff, [1790-1795] :
Plan; / van; Paliacatte.
Plan; / of; Pulicat.

365 . . . . . [Michiel Gerritsz Boos, 1666] :
[Kaart van de Coromandelkust ten zuiden van Masulipatnam].
[Chart of the Coromandel Coast to the south of Masulipatnam].

366 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1672] :
Caerte Van de Voijagie Door Den E: Pieter Smith Opperkoopman / ten dienste der Nederlandse VOC In de Iaren 1671 En 1672 […].
Map Of the Journey made By The Honourable Pieter Smith Senior Merchant / on behalf of the Dutch East India Company In the Years 1671 And 1672 […].

367 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1689] :
[Het Kampement van Johannes Bacherus].
[The Encampment of Johannes Bacherus].

368 . . . . . [Anoniem, na / Anonymous, after 1742] :
[Plattegrond van een Zuid-Indiase tempel en profiel van een tempelzuil].
[Plan of a South Indian temple and profile of a temple column].

368 . . . . . [Anoniem, na / Anonymous, after 1742] :
[Afbeelding van de godin Annapurna].
[Depiction of the goddess Annapurna].

369 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1757] :
[Afbeelding van de hindoe-god Shiva samen met zijn echtgenote Parvati gezeten op zijn rijdier, de stier].
[Depiction of the Hindu god Shiva with his consort Parvati seated on his mount, the bull].

369 . . . . . [Anoniem, na / Anonymous, after 1742] :
[Afbeelding van reliëfpanelen en decoraties op een tempelzuil].
[Depiction of relief panels and decorations on a temple column].

370 . . . . . [Anoniem, na / Anonymous, after 1742] :
Pagode de Tchebool / dediée au 1000.me / Lingam.
Tempel van Tchebool / gewijd aan de 1000ste / Lingga.
Temple of Tchebool / dedicated to the 1000th / Lingga.

371 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1757] :
[Afbeelding van de dansende hindoe-god Ganesha, met beneden in miniatuur zijn rijdier, de rat].
[Depiction of the dancing Hindu god Ganesha, with his mount, the rat, shown in miniature below].

371 . . . . . [Anoniem, na / Anonymous, after 1742] :
[Afbeelding van de hindoe-god Shiva en zijn echtgenote Parvati].
[Depiction of the Hindu god Shiva and his consort Parvati].

372 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1617-1634] :
[Twee compagniesloges aan de Coromandelkust].
[Two Company lodges on the Coromandel Coast].

373 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1792] :
[Kaart van de noordelijke Coromandelkust tussen Palakollu en Bimlipatnam].
[Map of the northern part of the Coromandel Coast between Palakollu and Bimlipatnam].

374 . . . . . [Adrianus Canter Visscher, 1742-1744] :
De Stad Masulipat- / nam.
The Town of Masulipat- / nam.

375 . . . . . [Adrianus Canter Visscher, 1742-1744] :
'T Eijland Dieuw of Diewij.
The Island of Dieuw or Divi.

376-377 . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
Pascaart van de Cust Coromandel. / ende Orixa, of anders Tenselij […].
Chart of the Coromandel Coast. / and Orissa, or else Tenselij […].

378-379 . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1690] :
[Kaart van de noordelijke Coromandelkust].
[Chart of the northern part of the Coromandel Coast].

380 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1690] :
[Kaart van de noordelijke Coromandelkust].
[Chart of the northern part of the Coromandel Coast].

381 . . . . . C: P:r Keller, 1756 :
Plaan van het dorp Bimelepatnam en 'SE Comp:s loge.
Plan of the village Bimlipatnam and the Honourable Company's lodge.

382 . . . . . C: P: Keller, [1756] :
'T Geprojecteerde Fort te Bimilipatnam.
The Projected Fort at Bimlipatnam.

383 . . . . . Bengalen en Arakan / Bengal and Arakan

383 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1650] :
[Kaart van de Golf van Bengalen].
[Chart of the Bay of Bengal].

384 . . . . . [John Sellor / Seller], 1684 :
[Kaart van de Golf van Bengalen].
[Chart of the Bay of Bengal].

385 . . . . . [Michiel Gerritsz Boos, 1667] :
[Kaart van de monding van de Hugli].
[Chart of the mouth of the Hugli].

386 . . . . . [Anoniem / Anonymous], 1668 :
[Kaart van de monding van de Hugli].
[Chart of the mouth of the Hugli].

387 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1679-1686] :
[Een deel van de kust van Bengalen en de benedenloop van de Hugli].
[Part of the coast of Bengal and the lower reaches of the Hugli River].

388 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1679-1686] :
[Een deel van de kust van Bengalen en de benedenloop van de Hugli].
[Part of the coast of Bengal and the lower reaches of the Hugli River].

389 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1679-1686] :
[Een deel van de kust van Bengalen en de benedenloop van de Hugli].
[Part of the coast of Bengal and the lower reaches of the Hugli River].

390 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1725-1750] :
[Een deel van de kust van Bengalen en de benedenloop van de Hugli].
[Part of the coast of Bengal and the lower reaches of the Hugli River].

391 . . . . . [Gerard van Keulen, kopie naar / copied from] Jan de Koninck, ca. / c. 1722 :
De / Aldernieuste Paskaerten / van de Reede Bellesoor, en de Rivier / de Ganges, in Bengale […].
The / Very Newest Charts / of the Roadstead of Balasore, and the River / Ganges, in Bengal […].

392-393 . . . [Gerard van Keulen, kopie naar / copied from] Jan de Koninck, ca. / c. 1722 :
De / Aldernieuste Paskaerten / van de Reede Bellesoor, en de Rivier / de Ganges, in Bengale […].
The / Very Newest Charts / of the Roadstead of Balasore, and the River / Ganges, in Bengal […].

394-395 . . . [Gerrit de Haan, 1761] :
[De Rivier van Bengalen].
[The River of Bengal].

396 . . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670, kopie naar / copied from Jacob Compostel, 1637] :
Caarte van de Bocht van Bengala […].
Chart of the Bay of Bengal […].

397 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1668] :
[De mondingen van de Ganges].
[The mouths of the Ganges].

398 . . . . . J. van Braam en G. onder de Linden, [ca. / c. 1726, naar / after Johan van Leenen ca. / c. 1667] :
Nieuwe Kaarte / van 't Koninkryk / Bengale […].
New Map / of the Kingdom of / Bengal […].

399 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1690] :
[Kaart van Chinsura en Bazar Mirzapur].
[Map of Chinsura and Bazar Mirzapur].

400 . . . . . A.D. Scheffer, [ca. / c. 1743] :
Plan. / Van de Loge zoals. / bevorens geweest is.
Plan. / Of the Lodge as. / it was before.

401 . . . . . [A.D. Scheffer, toegeschreven / attributed, ca. / c. 1743] :
T' Plan / van het Fort / Gustavus.
The Plan / of Fort / Gustavus.

401 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1743] :
Profil van de Faussebraije [van Fort Gustavus].
Profile of the Fausse-braye [of Fort Gustavus].

402 . . . . . Schuijlenburgh, 1665 :
Affbeeldinge vande Vereenighde / Nederlantze Oostindische Comp:ag / Logie, ofte Hooft Comptoir / in Bengale, / ter Stede Ougelij.
Depiction of the Dutch / United East India Company's / Lodge, or Head Office / in Bengal, / in the Town of Hooghly.

403 . . . . . C. B.[erkhout], 1762.
Gezigt / der Zuid en West zijden / van het Nederlandsche / fort Gustavus, te / Tjutjura in / Bengaalen.
View / of the South and West faces / of the Dutch / fort Gustavus, at / Chinsura in / Bengal.

403 . . . . . [Johannes Rach, leerling of navolger / apprentice or follower, 1770-1780] :
Het Gezigt van 't Revier van Bengaalen.
The View of the River of Bengal.

404 . . . . . [Johannes Rach, leerling of navolger / apprentice or follower, 1770-1780] :
Het Gezigt van het E:d Compagnies. Neederlands Fort / Gustavus te Sintsura in Bengalen.
The View of the Honourable Company's. Dutch Fort / Gustavus at Chinsura in Bengal.

404 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1817] :
Nederlandsch fort te Chinsuru.
Dutch fort at Chinsura.

405 . . . . . [Hendrick van Schuylenburgh, ca. / c. 1665] :
[Gezicht op de loge bij Cossimbazar].
[View of the lodge at Cossimbazar].

406 . . . . . [Anoniem eind 17de of eerste helft 18de eeuw / Anonymous late 17th or first half of the 18th century] :
The / Course of / The River / Ganges.
De / Loop van / De Rivier / de Ganges.

407 . . . . . Gilbert van Leipzig, [na / after 1810, naar / copied from Abraham-Hyacinthe Anquetil-Duperron, 1756] :
Karte vom Quell der / Ganges und Gra / nebst / den angränzenden / Gegenden.
Kaart van de Bron van de / Ganges en Ghaghara / met daarbij / de aangrenzende / Landstreken.
Map of the Source of the / Ganges and Ghaghara / including / the surrounding / Regions.
Charte der / Ganges und der Gagra / entworfen / von / Tiefentaler, d.g.i. / construirt / von / Anquetil du Perron.

408 . . . . . Jan de Waal, 1755 :
[De loop van de Ganges vanaf Benares tot Pnadarakh].
[The course of the Ganges from Benares up to Pnadarakh].

409 . . . . . [Nicolaas de Graaff, 1671] :
[Gezicht op de rots Jahangira].
[View of the Jahangira rock].

409 . . . . . N[icolaas] d[e] G[raaff], 1671 :
[Gezicht op de stad Monghyr vanaf de Ganges].
[View on the town of Munger from the Ganges].

410 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1733] :
Plan der Pattenase / Woning en drie nieuwe Erven.
Plan of the Patna / House [Company Lodge] and three new Plots.

411 . . . . . N. de Graaff, 1671 :
Chiopra.
Chhapra.

411 . . . . . N: de Graaf, 1671 :
S Comp:s / thuijn / tot Chiopra.
The Company's / garden / at Chhapra.

412 . . . . . [Samuel van de Putte, ca. / c. 1730] :
[Kaart van Nepal].
[Map of Nepal].

412 . . . . . [Samuel van de Putte, ca. / c. 1730 en / and 1737] :
[Kaart van Tibet].
[Map of Tibet].

412 . . . . . [Samuel van de Putte, 1731] :
Nieuw plan van Keukonoor.
New map of Koko Nor [Qinghai Hu].

413 . . . . . [Pieter Johannes Veth, 1877, naar / copied from Samuel van de Putte, ca. / c. 1730] :
[Kaart van Nepal en Tibet].
[Map of Nepal and Tibet].

414 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1767-1783] :
[Kaart van de rivieren Lakhya en Banar bij Dhaka en van de Brahmaputra tot aan Guwahati in Assam].
[Map of the rivers Lakhya and Banar at Dhaka and the Brahmaputra River up to Guwahati in Assam].

415 . . . . . [Johannes Vingboons, 1665-1670] :
De Rivier, van, Bengala. / gemaeckt Na Een Portugeese Afteijckeninghe.
The River, of, Bengal. / copied From A Portuguese Depiction.

415 . . . . . [Anoniem / Anonymous, 1625-1627] :
Setegam gelegen op graden 22 mijnuten 17 noorder breede.
Chittagong situated at degrees 22 minutes 17 northern latitude.

416 . . . . . [Johannes Vingboons, ca. / c. 1660] :
[Kaart van de kusten van Bengalen, Arakan, Pegu en Tenasserim].
[Chart of the coasts of Bengal, Arakan, Pegu and Tenasserim].

416 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1666] :
[Kaart van de kusten van Bengalen, Arakan en Pegu].
[Chart of the coasts of Bengal, Arakan en Pegu].

417 . . . . . [Gerrit de Haan, 1761] :
[Atchin langs Mergu en Pegu na Bengalen].
[From Aceh via Mergui and Pegu to Bengal].

418 . . . . . [Anoniem / Anonymous], 1680 :
De rivier van Arackan. Anno 1680.
The river of Arakan. Anno 1680.

419 . . . . . [Anoniem / Anonymous, ca. / c. 1680] :
De Bandel ofte Reede / voor de stadt Arakan.
The Harbour or Roadstead / off the town of Arakan.

420 . . . . . **IV Beknopte bibliografie bij de cartografie**
IV Select bibliography to the cartographic section

blad / sheet 8:

De VOC kon zich als koopman in India maar moeilijk handhaven als zij niet ook bereid was een zekere pracht en praal uit te stralen. Dit wordt nog eens geïllustreerd door deze fraaie gekleurde pentekening, Nationaal Archief 4.AANW 221, die in 1724 werd aangeboden als nieuwjaarswens van de tamboers en het overige garnizoen te Nagappattinam (Negapatnam) aan de gouverneur van de Coromandelkust Gerrit (van) Westrenen (1718-1724). De gouverneur zelf, zijn vrouw Anthonia Adriana Turenhout en hun twee kinderen zitten in de koets en worden tijdens een rijtoer op de 1ste januari begeleid door een escorte van Indiase en Europese militairen. Alle Europeanen op de afbeelding dragen een pruik. Hun musketten lijken moderner dan die van de inheemse soldaten.

The VOC would not have been able to maintain its position as a trader in India if it had not been willing to project a certain degree of pomp and circumstance. This is illustrated once more by this fine coloured pen drawing, Netherlands National Archives 4.AANW 221, which in 1724 was presented as a New Year's greeting from the drummers and other members of the garrison at Nagappattinam (Negapatnam) to the governor of the Coromandel Coast, Gerrit (van) Westrenen (1718-1724). The governor himself, his wife Anthonia Adriana Turenhout, and their two children are sitting in the coach and are being conducted by an escort of Indian and European soldiers for a drive on 1 January. All the Europeans in the picture are wearing a wig. Their muskets look more modern than those of the native soldiers.

Bijschriften: pag. 7 /
Captions: p. 7

Voorwoord

In dit zesde deel van de *Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie* gaat de aandacht uit naar die delen van het octrooigebied van de VOC die indertijd werden aangeduid als de Westerkwartieren, buiten Sri Lanka (al behandeld in Deel IV: *Ceylon*) ruwweg het tegenwoordige India, Bangladesh, Pakistan, Iran, Irak en de landen van het Arabische Schiereiland. Anders dan in de Indische Archipel, aan de Kaap en in Ceylon kon de Compagnie hier door de macht van de plaatselijke vorstenrijken nooit grotere territoriale bezittingen verwerven en bleef zij voor haar handel ter plaatse dan ook steeds afhankelijk van de medewerking van inheemse machthebbers.

In India waren dat in de eerste plaats natuurlijk de Mughal-keizers, met wie de VOC in contact stond via haar kantoren in Gujarat en Bengalen. In het zuiden waren er, op het Deccan-plateau, de sultanaten van Bijapur en Golkonda, met wie de Nederlanders via de factorijen aan de Malabar- en Coromandelkust communiceerden. Verder naar het zuiden deed de Compagnie goede zaken met de kleine Nayaka-opvolgerstaten van het eens zo machtige rijk van Vijayanagara, waaronder Ikkeri, Gingee, Thanjavur en Madurai. In de relatief geïsoleerde pepergebieden van de zuidwestelijke Malabarkust kon de VOC in Cochin wel een macht van betekenis ontplooien, maar ook hier werd men later steeds meer afhankelijk van de regionale heersers in Calicut, Cannanore (Ali Raja's), Travancore en Mysore.

Die relatieve ondergeschiktheid aan de Indiase vorsten betekende echter allerminst dat de compagniesbelangen hier gering waren. Gedurende vrijwel de gehele zeventiende en een groot deel van de achttiende eeuw waren de zijden en katoenen stoffen uit Bengalen, Coromandel en Surat voor de VOC onontbeerlijk als ruilobject en betaalmiddel in haar reusachtige Aziatische handelsnetwerk, terwijl het pepermonopolie in Malabar in belangrijke mate bijdroeg aan haar dominante positie op de Europese markt voor deze specerij. Verder westelijk was tot ruim in de achttiende eeuw de handel in zijde en edelmetalen met het Perzische Safaviedenrijk van grote betekenis, waar de Compagnie een permanent kantoor had in Gamron, nu Bandar-e Abbas. Via een kleine handelsloge in Basra onderhield de VOC contacten met het Osmaanse rijk en tevens een belangrijke continentale communicatielijn met de Republiek. De contacten met de Arabische Wereld ten slotte, die net als India al in een vroeg stadium door de VOC werd verkend, concentreerden zich in de latere zeventiende eeuw vooral op de handel in koffie met Mocha aan de Rode Zee.

Gezien de betrekkelijk marginale politieke betekenis van de VOC in deze gebieden, ligt het voor de hand dat het voorliggende atlasdeel, in vergelijking met de eerder verschenen banden van de *Grote Atlas*, als geheel een wat minder neerlandocentrisch karakter zal dragen. Het opgenomen kaart- en beeldmateriaal biedt echter evenzeer als de andere delen een uniek Nederlands venster op de geschiedenis van Azië, in dit geval van het Indiase Subcontinent, Perzië en het Arabische Schiereiland. De geschiedschrijving van de VOC in deze gebieden kenmerkt zich door een vrij sterke regionale benadering en ook in dit atlasdeel wordt in hoofdzaak de lijn gevolgd zoals die in recente jaren is neergelegd in een imposante reeks aan gedegen studies van de VOC in Perzië, Gujarat, Bengalen, Arakan, Coromandel en Malabar. Daarnaast hebben we de laatste decennia steeds meer zicht gekregen op de economische positie van de VOC in deze gebieden en, omgekeerd, op de rol van deze gebieden in het totale intra-Aziatische handelsverkeer van de VOC. Het hierna volgende inleidende hoofdstuk zal naar behoren recht doen aan deze bijdragen en de nodige aandacht besteden aan de economische ratio van de verschillende compagnieskantoren.

In deze benadering krijgen naast de compagniesdienaren en de inheemse heersers met nadruk de inheemse intermediairs een hoofdrol toebedeeld. Zij vormden immers de cruciale schakel die de handelskantoren van de VOC verbond met de productiegebieden, de markten en de vorstenhoven van het binnenland. De steeds wisselende rol die deze tussenpersonen in de verschillende regio's hebben gespeeld, laat zien hoe de Compagnie zich voortdurend aan de plaatselijke omstandigheden diende aan te passen. Zo brengt deze atlas bijna ongemerkt ook de aanzienlijke regionale verschillen binnen het Indiase Subcontinent in kaart. De oude, eenvormige ideeën van 'oosters despotisme' en 'feodaliteit' hebben daarbij intussen plaats moeten maken voor een veel dynamischer en veelzijdiger beeld, waarin met betrekking tot de zeventiende en achttiende eeuw de stedelijke markteconomie in Gujarat evenzeer past als de proto-industriële ontwikkelingen in Bengalen en Coromandel. Op grond van zulke regionale verschillen varieerde uiteraard ook de aard van de plaatselijke VOC-factorijen. Zo contrasteerde het 'gezellige', open karakter van de loge te Golkonda sterk met het meer gesegregeerde en gesloten karakter in de stad Cochin. Maar dankzij de prominente rol van inheemse intermediairs kenmerkten zich vrijwel alle Indiase compagniesvestigingen door een levendige sociale interactie met de plaatselijke samenlevingen. Bij het bestuur leefde dan ook altijd – en niet zonder reden – de angst dat dit soort lokale partnerschappen zou leiden tot dat steeds terugkerende euvel van de Indiase factorijen: corruptie. Wilden echter de vertegenwoordigers van de Compagnie zich hier commercieel en sociaal kunnen handhaven, dan kon men eigenlijk niet anders dan toegeven aan de schier eindeloze mogelijkheden van fortuin die de Indiase samenleving bood.

Behalve van de medewerking van talloze tussenpersonen, wist de VOC te profiteren van de integratie tussen kust en binnenland zoals die door de Mughals en de Safavieden al in de zestiende eeuw was bewerkstelligd. Temidden van de almaar toenemende handelsdynamiek was het een groot voordeel voor de VOC om door middel van handelsprivileges van een betrekkelijk stabiele overheid toegang te krijgen tot de binnenlandse productie- en afzetgebieden. Hoewel het een enkele maal tot blokkades van Surat en Bandar-e Abbas is gekomen, was grootschalig militair optreden van de VOC hier in de regel overbodig. De parallellie tussen de opkomst en het verval van deze rijken en de Compagnie is dan ook geen toeval. Rondom het midden van de achttiende eeuw trad overal in Voor-Indië een proces van regionalisering op, waarbij de kustgebieden zich wisten los te maken van de machtscentra in het binnenland. In tegenstelling tot de Engelse East India Company heeft de VOC hier niet van kunnen profiteren; het resulterende Britse machtsoverwicht in India kondigde toen feitelijk al de post-napoleontische boedelscheiding tussen een Brits- en een Nederlands-Indië aan.

In het zesde deel van de *Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie* zijn in totaal zo'n 500 manuscriptkaarten, plattegronden en topografische afbeeldingen uit de periode tussen ca. 1590 en 1825 opgenomen, waarvan het merendeel nooit eerder is gepubliceerd. De meeste kunnen rechtstreeks of indirect in verband worden gebracht met de activiteiten van de VOC in de Westerkwartieren. Van bijzondere betekenis zijn de tientallen kaarten en schetsen die de van oorsprong Duitse arts en *homo universalis* Engelbert Kaempfer in Perzië tekende in de jaren 1684-1688, tijdens en na afloop van zijn deelname aan een gezantschapsreis van het Zweedse hof naar Isfahan. In deze atlas wordt een selectie van de tekeningen getoond die betrekking heeft op de eerste periode nadat Kaempfer in contact kwam met de VOC, namelijk tijdens zijn verblijf in Isfahan (29 maart 1684 - 20 november 1685), zijn verdere tocht vandaar naar Bandar-e Abbas (21 november 1685 - eind december 1685) en zijn aansluitende dienstverband bij de factorij van de Compagnie aldaar tot zijn uitreis naar Batavia op 30 juni 1688. Een aantal van deze tekeningen heeft als voorbeeld gediend voor de etsen, gravures en houtsneden in Kaempfers beroemde *Amoenitates exoticae* (1712). De nagelaten dagboeken en tekeningen van Kaempfer worden bewaard in het British Museum en de British Library in Londen, uit welke collecties hierna op de bladen 63-83 in totaal 25 van zijn Perzische tekeningen, kaarten en plattegronden zijn gereproduceerd.

Speciale aandacht verdienen voorts drie groepen van tekeningen met betrekking tot de Coromandelkust in de bibliotheek van het Teylers Museum in Haarlem. De onderscheiden categorieën betreffen plattegronden en opstanden van drie shivaïtische tempels, verder tekeningen van panelen met godheden zoals gebeeldhouwd op buitenmuren en op vierkante pilaren van een (andere) hindoetempel, en als derde een aantal miniatuurschilderingen van hindoegodheden en *Ramayana*-scènes. Deze groepen zijn met zekerheid afzonderlijk van elkaar door Europeanen op verschillende tijdstippen in de achttiende eeuw aan de noordelijke Coromandelkust verzameld, maar onbekend is wanneer en hoe de tekeningen in het Teylers Museum zijn gekomen. Een representatieve selectie uit elk van de drie bestanden is opgenomen op de bladen 368-371, met een begeleidend artikel door mevr. drs. Pauline Lunsingh Scheurleer. Alle drie zijn ze een uitdrukking van vroege Europese belangstelling voor de Indiase cultuur, die hier met hulp van lokale deskundigen een aan Europeanen aangepaste vorm heeft gekregen. Een veel eerder Nederlands voorbeeld van dit genre bieden de afbeeldingen van de tien avatars van Vishnu in de zeventiende-eeuwse boekuitgaven van Philippus Baldaeus en Olfert Dapper, evenals de prachtige, maar helaas nooit gepubliceerde tekeningen van hetzelfde onderwerp door de schilder Philips Angel, die zich nu achter slot en grendel bevinden in de bibliotheek van het premonstratenzer klooster te Postel (België).

Wat de beschrijving van de afzonderlijke kaarten in Deel VI: *Voor-Indië, Perzië, Arabisch Schiereiland* betreft, wordt conform de werkwijze in de eerder verschenen atlasdelen een gestandaardiseerde notitie van de carto-bibliografische gegevens aangehouden. Deze wordt in de regel gevolgd door een korte vermelding en verklaring van de weergegeven locatie, regio of gebeurtenis en de betekenis daarvan voor de Compagnie, met in voorkomende gevallen een aanvulling met betrekking tot de herkomst en de maker van de desbetreffende afbeelding. Bij de reproductie in facsimile is beoogd de kaarten, plattegronden en topografische tekeningen steeds op een zodanige grootte weer te geven, dat alle inschriften goed leesbaar zijn. Bij de gegeven beperkingen van het bladformaat en het feit dat veel originelen zelf zeer grote afmetingen hebben en vaak vergezeld gaan van uitvoerige legenda's en andere verklaringen, is het helaas onvermijdelijk dat kaarten en plattegronden soms gedraaid of over meerdere atlasbladen verdeeld worden en de bijschriften deels doorlopen naar de voorafgaande of volgende bladen. Voor zover de kaarten en topografische afbeeldingen in origineel geen titels dragen, zijn deze meestal afgeleid van de titelomschrijvingen in de officiële catalogi van de betrokken collecties.

De standaardnotitie van de kaartgegevens in de bijschriften omvat de vermelding van de maker en het jaartal, de titel, de opgegeven schaal (van de originele kaart), de indeling van het kaartblad in kaarten, inzetkaarten en profielen (inclusief aanzichten in opstand, doorsneden, kustprofielen, etc.), de gebruikte technieken en afmetingen, de oriëntatie (t.o.v. de normale leesrichting van de kaart), eventuele inhoudelijk relevante aantekeningen op verso, en een transcriptie van de legenda's, uitgebreide titels en andere verklarende teksten op de kaart. Deze gegevens zijn in beginsel vermeld volgens de opgaven door de betrokken instellingen; met onderlinge verschillen in wijze van notitie is geen rekening gehouden. Naar het gebruik in de historische cartografie is de informatie die rechtstreeks aan de kaart ontleend kan worden zoveel mogelijk in de authentieke vorm weergegeven, inclusief de onregelmatigheden en fouten in de spelling, en zijn alle overige, indirect verkregen gegevens tussen rechte teksthaken geplaatst. Om de vaak inconsequent gespelde geografische namen in de originele Nederlandse kaarttitels begrijpelijk te maken voor de niet-Nederlandse lezer, is in de Engelse vertaling van de titels de gangbare hedendaagse schrijfwijze toegepast.

Afsluitend willen wij onze welgemeende dank uitspreken aan de vele archiefinstellingen en particuliere contribuanten in binnen- en buitenland die door hun welwillende medewerking en bijdragen de verwerkelijking van deze atlas mogelijk hebben gemaakt. In Nederland is dit in de eerste plaats het Nationaal Archief te 's-Gravenhage, met het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap en URU-Explokart/Universiteit Utrecht tevens partner in deze uitgave, waar onze erkentelijkheid uitgaat naar de algemeen rijksarchivaris mr. Martin Berendse en zijn staf. Daarnaast moeten in het bijzonder worden genoemd dhr. E. Heijning, 's-Gravenhage; drs. M. de Bruijn, Voorburg; en de directies en medewerkers, individueel vermeld in het *Colofon*, van Antiquariaat A. Asher & Co., IJmuiden; de Stichting Atlas Van Stolk, Rotterdam; de Universiteitsbibliotheken te Leiden en Amsterdam (UvA); de Koninklijke Bibliotheek, 's-Gravenhage; het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, Leiden; het Maritiem Museum Rotterdam; het Rijksmuseum Amsterdam; het Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam; het Teylers Museum, Haarlem; en het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen en de Zeeuwse Bibliotheek, beide te Middelburg. Verder hebben de auteurs gebruik kunnen maken van de onderzoeksresultaten van het in 2009 aan de Universiteit van Leiden georganiseerde Research Seminar 'Mapping the Indian Ocean', die werden aangeleverd door dhr. Rutger Ebskamp, dhr. Thibault Jacobs, dhr. Laurens Pantjes, dhr. Erik Odegard, mevr. Hana Qugana, dhr. Nick Werring, dhr. Kees-Jan Westmaas en dhr. Cheng Zhang. Voor specifieke adviezen aangaande enkele kaarten met betrekking tot Bengalen is hier dank verschuldigd aan dr. Stephan van Galen.

Onder de buitenlandse medewerkers gaat onze grote erkentelijkheid voor hun belangrijke bijdragen uit naar de Badische Landesbibliothek te Karlsruhe (dhr. Rainer Fürst) en de Bayerische Staatsbibliothek in München (mevr. dr. Brigitte Gullath), Duitsland; de British Library en het British Museum, beide in Londen, Groot-Brittannië; de Perpustakaan Nasional Republik Indonesia (dhr. Dady Rachmananta) in Jakarta, Indonesië; de Österreichische Nationalbibliothek in Wenen (mevr. Mag. Silke Topscher, Mag. Jan Mokre), Oostenrijk; de Biblioteca Medicea Laurenziana te Florence (mevr. dr. Franca Arduini), Italië; de Bibliothèque nationale de France (mevr. dr. Hélène Richard; dhr. Jean-Yves Sarazin) en de Société de Géographie (dhr. Michel Dagnaud), beide te Parijs, Frankrijk; en het Sri Lanka Survey Department, Colombo, Sri Lanka, dhr. B.J.P. Mendis.

Deel VI: *Voor-Indië, Perzië, Arabisch Schiereiland* is het resultaat van een intensieve samenwerking tussen Uitgeverij Asia Maior/Atlas Maior en de drie hoofdauteurs, dr. Jos Gommans, drs. Jeroen Bos en dr. Gijs Kruijtzer. Mede namens hen gaat onze speciale erkentelijkheid uit naar mevr. drs. Pauline Lunsingh Scheurleer, dhr. Geert Stroo en mevr. Elsbeth Vorstenbosch, voor hun welwillende bijdragen aan onderdelen van deze atlas. Ten slotte willen wij in het bijzonder drs. Lennart Bes en archivist Gijs Boink van het Nationaal Archief in 's-Gravenhage bedanken voor hun voortdurende bereidheid om onze vragen van een deskundig antwoord te voorzien.

Preface

In this sixth volume of the *Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company* our attention is focused on those parts of the charter area of the VOC which at that time were referred to as the 'Western Quarters', that is, (apart from Sri Lanka, already treated in Volume IV: *Ceylon*) roughly the present India, Bangladesh, Pakistan, Iran, Iraq and the countries of the Arabian Peninsula. In contrast to the situation in the Malay Archipelago, at the Cape and in Ceylon, here the Company was never able to acquire large territorial possessions because of the power of the local kingdoms, and for its trade in these places it continued to be dependent on the cooperation of indigenous authorities.

In India these were of course in the first place the Mughal emperors, with whom the VOC had contacts through its offices in Gujarat and Bengal. In the south, on the Deccan Plateau, there were the sultanates of Bijapur and Golkonda, and the Dutch communicated with these via the factories on the Malabar and Coromandel Coasts. Further to the south the Company did good business with the small Nayaka successor states to the once powerful realm of Vijayanagara, including Ikkeri, Gingee, Thanjavur and Madurai. In the relatively isolated pepper-producing areas of the southwestern Malabar Coast the VOC was able to build up a position as a regional power of some significance in Cochin, but here too it later became more and more dependent on the rulers of Calicut, Cannanore (the Ali Rajas), Travancore and Mysore.

However, its relative subordination to the Indian kingdoms by no means meant that the Company's interests here were small. For almost the entire seventeenth and a major part of the eighteenth century the silk and cotton textiles from Bengal, Coromandel and Surat were esssential as objects of exchange and means of payment in its gigantic Asiatic trading network, while the monopoly on pepper in Malabar contributed in substantial measure to its dominant position in the European market for this spice. More to the west until far into the eighteenth century the trade in silk and precious metals with the Persian Safavid kingdom was of great importance, which for the most part was conducted via the Company's permanent office in Gamron, now Bandar-e Abbas. Through a small trading post in Basra the VOC maintained contacts with the Ottoman Empire and at the same time an important line of communication by land with the Republic. Finally, the contacts with the Arabian world, which just as with India the VOC had explored at an early stage, were in the later seventeenth century primarily focused on the trade in coffee with Mocha on the Red Sea.

In view of the relatively marginal political significance of the VOC in these areas, it is obvious that the present volume of the *Comprehensive Atlas*, in comparison with the ones which appeared earlier, will as a whole have a slightly less 'Netherlands-centric' character. Even so, the maps and images included do offer a uniquely Dutch window on the history of Asia in the same way as the other volumes, but in this case relating specifically to the Indian Subcontinent, Persia and the Arabian Peninsula. The historiography of the VOC in these areas is marked by a fairly strong regional approach, and in this volume of the atlas in the main the same line is followed as has in recent years been established in an imposing series of thorough studies of the VOC in Persia, Gujarat, Bengal, Arakan, Coromandel and Malabar. Moreover in recent decades more and more light has been shed on the economic position of the VOC in these areas and, on the other hand, on the role of these regions in the intra-Asiatic trade of the VOC. The introductory chapter which follows below will give these contributions the credit that they deserve and devote due attention to the economic rationale of the various offices of the Company.

Within this approach a leading role is emphatically allotted to the indigenous intermediaries, alongside the servants of the Company and the local rulers. After all, they formed the crucial link which connected the trading offices of the VOC with the areas of production, the markets and the royal courts in the interior. The varying role that these intermediaries played in each of the regions shows how the Company was constantly obliged to adapt to local conditions. In the meantime, outdated, uniform ideas of 'Oriental despotism' and 'feudalism' have had to make way for a much more dynamic and varied image, in which for the seventeenth and eighteenth centuries there is room for both the urban market economy of Gujarat and the proto-industrial developments in Bengal and Coromandel. In view of such regional differences the nature of the local VOC factories naturally varied as well. In this way the 'sociable', open character of the lodge at Golkonda constrasted strongly with the more segregated and closed character in the town of Cochin. But thanks to the prominent role of indigenous intermediaries almost all of the Company establishments in India were marked by a lively social interaction with the local communities. Hence in the administration there was always – and not without reason – the fear that this kind of local partnership would lead to that ever recurring evil of the Indian factories, corruption. However, if the representatives of the Company wished to maintain their position here, commercially and socially, they could in fact do little else than yield to the well nigh endless possibilities for making a fortune that Indian society offered.

Apart from the collaboration of countless intermediaries, the VOC managed to profit from the integration between coast and interior that the Mughals and the Safavids had already set up in the sixteenth century. In the midst of the constantly increasing dynamics of trade it was also a great advantage for the VOC to gain access to the internal areas of production and supply by means of trading privileges provided by a relatively stable government. Although on occasion it happened that there were blockades of Surat and Bandar-e Abbas, in general the VOC did not find it necessary to launch large-scale military operations. The parallel between the rise and decline of these realms and the Company is therefore not coincidental. Around the middle of the eighteenth century everywhere in India a process of regionalization was occurring, in which the coastal areas managed to free themselves from the centres of power in the interior. In contrast to the English East India Company, the VOC was not able to profit from this, and the resulting ascendancy of the British in India in fact already foreshadowed the post-Napoleonic separation of interests between British India and the Netherlands East Indies.

In the present sixth volume of the *Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company* a total of about 500 manuscript maps, ground-plans and topographical drawings from the period between c. 1590 and 1825 have been included, the majority of which have never been published before. Most of them can be associated directly or indirectly with the activities of the VOC in the Western Quarters. Particularly important are the dozens of maps and sketches which the originally German physician and *homo universalis* Engelbert Kaempfer drew in Persia in the years 1684-1688, during and after the time when he joined an embassy sent from the Swedish court to Isfahan. The atlas shows a selection from the drawings that relate to the first period after Kaempfer came into contact with the VOC, that is, during his stay in Isfahan (29 March 1684 - 20 November 1685), his onward journey from there to Bandar-e Abbas (21 November 1685 - end of December 1685), and his subsequent service at the Company's factory there up to his departure for Batavia on 30 June 1688. A number of these drawings served as models for the etchings, engravings and woodcuts in Kaempfer's famous *Amoenitates exoticae* (1712). The diaries and drawings that Kaempfer left are held in the British Museum and the British Library in London, and a total of 25 of his Persian drawings, maps and ground-plans from these collections have been reproduced on sheets 63-83 in this volume.

Furthermore, special attention should be drawn to three groups of drawings relating to the Coromandel Coast in the library of the Teylers Museum in Haarlem. The separate categories are plans and elevations of three Shiva temples, secondly drawings of panels with divinities as sculpted on outer walls, and thirdly a number of miniature paintings of Hindu deities and scenes from the *Ramayana*. It is certain that these groups were collected separately from each other by Europeans at different times in the eighteenth century on the northern Coromandel Coast, but it is unknown when and how the drawings came into the collection of the Teylers Museum. A representative selection from each of the three groups is included on sheets 368-371, with an accompanying article by Drs. Pauline Lunsingh Scheurleer. All three are an expression of early European interest in Indian culture, and here they have been given a shape adapted to Europeans, with the assistance of local experts. A much earlier Dutch example of this genre can be found in the depictions of the ten avatars of Vishnu in the seventeenth-century books published by Philippus Baldaeus and Olfert Dapper, and likewise the splendid, but unfortunately never published, drawings of the same subject by the painter Philips Angel, which are now under lock and key in the library of the Premonstrantensian monastery at Postel (Belgium).

In keeping with the previous regional volumes, in Volume VI: *India, Persia, Arabian Peninsula* in the description of the individual maps a standardized notation of the cartographic and bibliographic data has been adhered to. This is generally followed by a short mention and explanation of the location, region or event depicted and its significance for the Company, with in relevant cases an addition relating to the origin and the maker of the image in question. With the reproduction in facsimile the aim has been to present the maps, ground-plans and topographical drawings to a size such that all the inscriptions are clearly legible. Given the restrictions of the sheet format and the fact that many of the originals themselves are very large, and moreover are often accompanied by lengthy legends and other explanations, it has unfortunately been unavoidable that maps and ground-plans in some cases are rotated or distributed over more than one atlas sheet, and that captions occasionally run on to the preceding or following sheets. Where the maps and topographical depictions have no titles in the original, these have mostly been adapted from the title-descriptions in the official catalogues of the collections concerned.

The standard notation of the map data in the captions includes the mention of the maker and the year, the title, the scale indicated (of the original map), the division of the map-sheet into maps, inset maps and profiles (including views in vertical elevation, sections, coast profiles and so on), the techniques used and the dimensions, the orientation (as relating to the normal direction for reading the map), any notes on the reverse relevant to the content, and a transcription of the legends, extended titles and other explanatory text on the map. This information is in principle listed according to what is supplied by the institutions concerned; no account has been taken of differences in the manner of notation. In accordance with the custom in historical cartography, the information that can be derived directly from the map is given as far as possible in the authentic form, including irregularities and errors in the spelling, and all the remaining data obtained indirectly are placed in square brackets. In order to make the often very inconsistently spelt geographical names in the original Dutch map titles comprehensible to non-Dutch readers, in the English translation the standardized spelling as it is presently in use has been applied.

In conclusion, we wish to express our heartfelt thanks to the various archives and private contributors in the Netherlands and overseas which have made it possible to compile and produce this volume through their kind collaboration and contributions. First of all this applies to the Netherlands National Archives in The Hague, which together with the Royal Dutch Geographical Society and URU-Explokart/Utrecht University, is also a partner in this publication, whereby our gratitude is extended to the Archivist-General, Mr. Martin Berendse LL.M., and his staff. As well as these in the Netherlands special mention must be made of Mr. E. Heijning, The Hague; Drs. M. de Bruijn, Voorburg; and of the boards and staff members, listed individually in the *Colophon*, of A. Asher Rare Books, IJmuiden; the *Stichting Atlas Van Stolk*, Rotterdam; the University Libraries in Amsterdam (UvA) and Leiden; the *Koninklijke Bibliotheek*, The Hague; the *Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde*, Leiden; the *Rijksmuseum Amsterdam*; the *Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam*; the *Maritiem Museum Rotterdam*; the *Teylers Museum*, Haarlem; and the *Zeeuwse Bibliotheek* and the *Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*, both in Middelburg.

In addition, the authors have been able to make use of the results from the Research Seminar organized in 2009 at the University of Leiden, on 'Mapping the Indian Ocean', provided by Mr. Rutger Ebskamp, Mr. Thibault Jacobs, Mr. Laurens Pantjes, Mr. Erik Odegard, Ms. Hana Qugana, Mr. Nick Werring, Mr. Kees-Jan Westmaas and Mr. Cheng Zhang. Thanks are due here to Dr. Stephan van Galen for specific advice regarding several maps relating to Bengal.

Among the overseas contributors, our sincere gratitude for their important contributions goes to the *Badische Landesbibliothek*, Karlsruhe (Mr. Rainer Fürst), and the *Bayerische Staatsbibliothek* (Dr. Brigitte Gullath) in Munich, Germany; the British Library and the British Museum, London, United Kingdom; the *Perpustakaan Nasional Republik Indonesia* (Mr. Dady Rachmananta), Jakarta, Indonesia; the *Österreichische Nationalbibliothek* (Mag. Silke Topscher, Mag. Jan Mokre), Vienna, Austria; the *Biblioteca Medicea Laurenziana* (Dr. Franca Arduini), Florence, Italy; the *Bibliothèque nationale de France* (Dr. Hélène Richard, Mr. Jean-Yves Sarazin), and the *Société de Géographie* (Mr. Michel Dagnaud), both in Paris, France; and the Sri Lanka Survey Department (Mr. B.J.P. Mendis), Colombo, Sri Lanka.

Volume VI: *India, Persia, Arabian Peninsula* is the product of close collaboration between Asia Maior/Atlas Maior Publishers and the three main authors, Dr. Jos Gommans, Drs. Jeroen Bos and Dr. Gijs Kruijtzer. Also on their behalf we express our special gratitude to Drs. Pauline Lunsingh Scheurleer, Mr. Geert Stroo and Ms. Elsbeth Vorstenbosch for their generous contributions to sections of this atlas. Finally, we would like to thank in particular Drs. Lennart Bes and archivist Gijs Boink of the Netherlands National Archives in The Hague for their ready willingness to provide our questions with an expert answer.

Asia Maior/Atlas Maior, November 2010

Wenwysinge van de onderstaande Pers

A: is het onderste Rouw dat wort 2¼ voet Groot en 2. Dº dick moet Zijn, de langte gerekent op 12. —— à 16. voet moet wort Cleft gedeelt of gemaeckt worden.

B. Zijn 2. regte opstaende Schroeven, elcke 6. voet dick in't Rondt 1¾ of 2. Dº

C. Is de Doorschoten-Plaet, dick 1. en moet 6. à 7. voet lanck Zijn

D. Zijn de 2. andere Schroeven, gemaeckt aen den Cop Boven-Rouw 1½ voet in't vierkant en maeten ¾ dick, moetende de twee deure draeyde Zijde met 2. Coüsen doorkruysten en daeraen 4. sufficiante ringen gemaeckt worden, om de hand Coorden door te Schroeven

E. Zijn 2. hand Coorden om de Pers met te draeyen

F. Zijn 2. Touwen in Lengte aen den Cabel gedraeyt, om de Doorschoten plaete op te halen en te wijt met Cijsaal inde Pers Kisten.

G: Zijn de Kroonen, waer door met de nottingen het Cenden Coon Cnobel Kº:

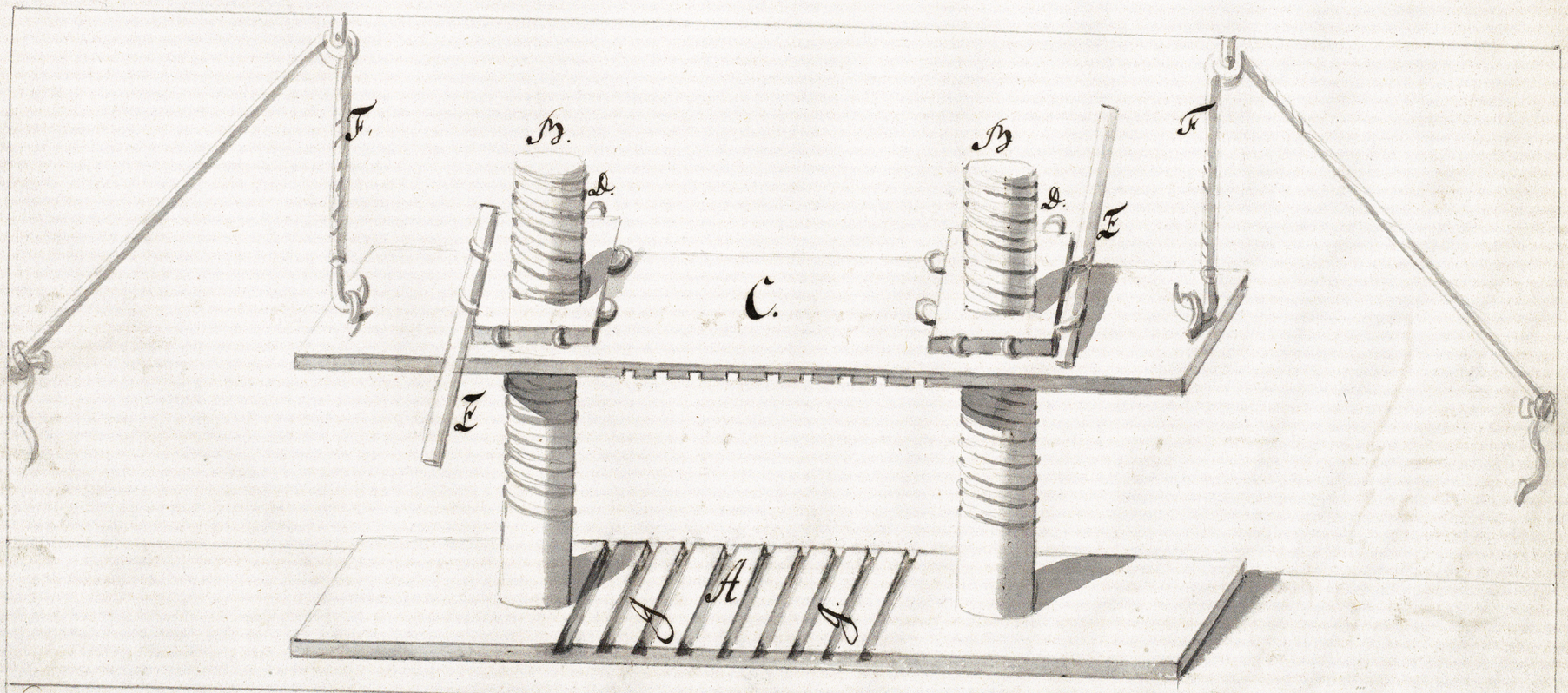

Model van de Pers om alderley Lijwaden sonder Cabelen in maet de helfte der ordinarij gedrij te inbalen, mitsgaders soodanig in der tijt Persen dat eelder soorten van Lijwaden, der dertig mijlen groot, in bij gevoegde drij Persen gijmers, of andere Lijsaal Kisten gebonden worden, daar in dese maet twee Balen moghen leggen, gedrijt op dese manier inde Philippijnse Eijlanden in de Stad manilha den Comme Gaspar Comindo tijt Novo Lisboania, in de Lant van opica — pilco met 6 à 6000. groote packen Cloth Cladden.

In deze afbeelding uit ca. 1688 zien we het model van een 'lijwaet pers', waarmee men in staat zou zijn het volume van ingepakte textiel voor verzending overzee met een derde te verminderen. In het onderschrift wordt er melding van gemaakt dat deze methode toen al langer werd toegepast in de Spaanse hoofdvestiging Manilla in de Filippijnen. De tekening bevindt zich in een bijlage bij de stukken van de gevolmachtigd commissaris-generaal Hendrik Adriaan van Reede tot Drakenstein, die van 1687 tot 1689 in opdracht van de Hoge Regering de Coromandelkust visiteerde met als doel de corruptie te bestrijden en kostenbesparingen door te voeren (Nationaal Archief 1.04.02 1435 fols. 650V-651R).

In this picture from about 1688 we see the model of a *lijwaet pers* (cloth press), with which it was said the volume of packed textiles for despatch overseas could be reduced by one third. In the caption is it mentioned that at that time this method had already been employed for some time in the main Spanish settlement of Manila in the Philippines. The drawing is to be found in an attachment with the documents of the plenipotentary commissioner-general Hendrik Adriaan van Reede tot Drakenstein, who from 1687 to 1689 inspected the Coromandel Coast on the instructions of the High Government, with the aim of combating corruption and implementing economy measures (Netherlands National Archives 1.04.02 1435 fols. 650V-651R).

I De VOC in Zuid- en West-Azië*

Jos Gommans

In tegenstelling tot de eerdere delen in de serie van de *Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie*, zal het onderhavige deel de geschiedenis van de VOC in de betrokken regio's beschrijven vanuit een Aziatisch perspectief. Deze keuze is deels ingegeven door de relatief perifere positie van de Compagnie in Zuid- en West-Azië. Het reilen en zeilen van de VOC was hier vooral ook een product van de geschiedenis van de twee grote islamitische rijken: het rijk van de Mughals (Mogols, Moghuls) in India en het Safaviedenrijk in Iran. Het is dan ook niet toevallig dat de ontwikkelingen bij de VOC in deze regio's min of meer in de pas lopen met die in deze twee continentale imperia. Een andere reden om de geschiedenis van de VOC in deze gebieden van binnenuit te beschouwen, heeft te maken met het feit dat een dergelijke benadering vrijwel ontbreekt in de historiografie van de VOC, terwijl in de afgelopen decennia onze kennis van de vroeg-moderne geschiedenis van Zuid- en West-Azië juist enorm is toegenomen. Deze nieuwe inzichten zullen in het volgende overzicht vanzelfsprekend optimaal worden benut, waarbij per regio vooral aandacht zal worden besteed aan de politieke en sociaal-economische wisselwerking tussen de dienaren van de Compagnie en de lokale autoriteiten en kooplieden. Steeds opnieuw blijkt dat achter de officiële façades van compagnieën en imperia uitgebreide persoonlijke netwerken schuilgingen, die het eigenlijke cement vormden van deze instituties. Op deze wijze ontstaat een wat caleidoscopisch beeld waarin, ondanks het centrale oogmerk van de VOC, de regionale overeenkomsten en verschillen de boventoon voeren. Inleidend volgt hierna eerst een korte schets van het macro-geografische kader van West- en Zuid-Azië; naast de genoemde regionale verscheidenheid, wordt daarin ook de relatieve eenheid van dit gebied beargumenteerd.

Eurazië: Indische Oceaan en Aride Zone

De moderne categorieën 'Europa' en 'Azië' lenen zich eigenlijk niet goed voor een adequate schets van de voor dit doel relevante geografische en historische context. Ook aanverwante termen zoals 'het Westen' of 'de Oost' zijn niet echt geschikt als referentiekader voor een historische verhandeling over de vroege Nederlandse expansie overzee in de eerste drie eeuwen na Vasco da Gama's revolutionaire ontdekking van de Kaaproute. Het is pas na deze periode dat dergelijke scherpe dichotomieën de overhand krijgen in de verklaringsmodellen voor de koloniale dominantie en de economische opgang van West-Europa. Naast het bezwaar van anachronisme, zijn de categorieën Europa en Azië veel te algemeen en doen zij geen recht aan zowel de diversiteit binnen, als de continuïteit tussen beide gebieden. Om met dit laatste te beginnen, Vasco da Gama's aankomst in Zuid-India had weinig van een dramatische 'eerste aanraking' tussen twee volstrekt gescheiden civilisaties, maar was veeleer een terugkeer in een voor handelaren al langer bekende wereld waar men zich al snel goed verstaanbaar kon maken, in het Arabisch dan wel in een van de andere talen uit het Middellandse-Zeegebied. Vasco da Gama's revolutie is niet zoals die van Columbus de ontdekking van een nieuwe wereld, maar slechts de ontdekking van een nieuwe *route*, terug de oude wereld in.

Hoe moeten we ons deze laatste voorstellen? Het was in ieder geval een wereld waar Europa deel van uitmaakte, zij het in de uiterst westelijke periferie. In die zin was ze te beschouwen als een groot Euraziatisch continuüm, dat zijn eenheid te danken had aan twee verbindende geografische elementen: de zee en de woestijn. Vooral dankzij de Franse historicus Fernand Braudel zijn historici zich veel meer bewust geworden van de verbindende karakteristiek van zeeën en oceanen, waardoor nu niet alleen van een Mediterrane wereld, maar ook van een Atlantische, een Baltische, ja zelfs van een Indische-Oceaanwereld gesproken kan worden. De logistieke voordelen voor transport en handel maakten deze zeeën tot uiterst belangrijke verbindingsaders, waarbij we ons moeten realiseren dat reeds in de eerste eeuwen voor de christelijke jaartelling via de Perzische Golf en de Rode Zee intensieve commerciële en culturele contacten bestonden tussen de Middellandse Zee en de westelijke Indische Oceaan. Zo beklaagden de Romeinen zich al over de permanente stroom van edelmetalen in de richting van India en kende de Romeinse elite in de derde eeuw zelfs een periode van heuse indomanie. In die zin lijkt er ten tijde van de VOC dus weinig nieuws onder de zon, al was er toen wel sprake van twee belangrijke innovaties: de ontwikkeling van de Kaaproute én de Europese (her)ontdekking van Amerika. Maar ook deze twee nieuwe factoren betekenden aanvankelijk alleen een kwantitatieve verandering in de aloude handelsverhoudingen tussen de Middellandse Zee en de Indische Oceaan, met een steeds toenemende stroom van edelmetalen in oostelijke richting en uitvoer van specerijen en textiel naar het westen. Natuurlijk is dit slechts een deel van het verhaal, en laten we vooral niet met de Nederlandse historicus Van Leur de fout maken geen veranderingen in het premoderne Azië te willen zien.[1] Waar het hier om gaat is het schetsen van wat Braudel *la longue durée* noemde: de klimatologische en geografische eigenschappen die ondanks de dynamiek van historische gebeurtenissen op de korte termijn en/of allerlei ontwikkelingen op de middellange termijn, relatief ongewijzigd blijven.

In het kader van deze *longue durée* zij nog gewezen op het belang van de natuurlijke tegenhanger van de Indische-Oceaanwereld, namelijk het grote woestijn-, savanne- en steppegebied dat zich uitstrekt van Marokko in het uiterste westen tot de Chinese Muur in het verste oosten. Net als de oceanen vormde deze zogenoemde Aride Zone een belangrijke verbindingsader tussen de continenten Afrika, Europa en Azië, waar de logistieke mogelijkheden zich voortreffelijk leenden voor de langeafstandshandel. Deze droge gebieden waren vanouds de leefwereld van veeteelt- en handelsnomaden met eindeloze scharen dromedarissen, kamelen en paarden. De krijgshaftige traditie van veel van deze volken, met hun alom bewonderde en gevreesde bedrevenheid als bereden boogschutters, verleende de Aride Zone bovendien een enorm potentieel aan militaire macht. Analoog aan de kustgebieden van de Middellandse Zee en de Indische Oceaan, waren het vooral de overgangsgebieden tussen deze droge nomadische zone en de nattere landbouwgebieden die zich kenmerkten door een grote economische en politieke vitaliteit en dynamiek.

Het is dan ook geen toeval dat de centra van de meest succesvolle grote (handels)rijken in Eurazië gelegen waren aan de zeekusten (Lissabon, Amsterdam, Londen) of aan de randen van de Aride Zone (Delhi, Peking). De sterkste imperia in de oude wereld waren die rijken – denk in eerste instantie aan de Osmanen in het nabije en Midden-Oosten, de Safavieden in Iran, de Mughals in India en de Mantsjoes (Manchus, Qing) in China – die in staat bleken om de dynamiek van de maritieme en continentale grensgebieden te combineren. Hun bestaan en continuïteit waren dan ook afhankelijk van hun vermogen deze twee levensaders met elkaar te verbinden. In het geval van de Mughals in Delhi bijvoorbeeld ging het om de connectie met zowel de zeehandel via Surat als met de droge weidegebieden en de karavaanhandel via Kabul, een logistieke spagaat tussen de Indische Oceaan en Centraal Eurazië die onmiddellijk het cruciale belang aantoont van permanente controle over het wegennet in dit rijk. Men dient deze imperia dan ook niet te zien als grote gesloten geografische blokken, maar als uitgestrekte, vrij open netwerken van heer- en handelswegen van waaruit, middels een militair-fiscale elite bijgestaan door makelaars en bankiers, het omliggende land werd geëxploiteerd en gecontroleerd.[2] Het bestuurlijke apparaat van deze rijken was allesbehalve een oosterse despotie met een strakke en gesloten hiërarchische structuur. Het ging veeleer om een eindeloos oprekbaar, diffuus verband van overlappende politieke en fiscale rechten die, met kunst en vliegwerk, vanuit een steeds rondtrekkend hof zo goed mogelijk werden beheerd. Deze vergaand open configuratie bood ook de Compagnie de mogelijkheid om hierin, tot haar niet geringe voordeel, actief te participeren. Voor haar was het derhalve zaak aansluiting te vinden én te houden bij de imperiale netwerken. De wisselende geschiedenis van de Nederlandse factorijen in Zuid- en West-Azië kan men dan ook alleen maar begrijpen door steeds deze binnenlandse dynamiek in het oog te houden.[3]

De hier benadrukte continuïteit van de zeeën en de woestijnen laat onverlet dat zich binnen dit Euraziatisch continuüm wel degelijk min of meer op zichzelf staande deelgebieden bevonden. Een daarvan kwam bij benadering overeen met de moderne categorie Europa en was het resultaat van de omstandigheid dat de noordwestelijke uithoek van Eurazië vanaf ca. 1000 na Chr. weinig tot geen invloed meer onderging van de krachten van de Aride Zone. Niet de beweeglijke nomadische oorlogvoering te paard, maar de gecombineerde doorontwikkeling van artillerie en infanterie met vuurwapens zou vanaf de late Middeleeuwen in militair opzicht de staatsvorming in dit deel van de wereld gaan domineren. Toch schiet ook hier Europa als concept tekort, omdat nog tot in onze periode zowel Rusland als het Osmaanse rijk, beide in toenemende mate 'Europese' machten, toch met één been in de nomadische wereld bleven staan. In de rest van Europa, buiten het natuurlijke bereik van de nomadische hordes, hadden de kustgebieden betrekkelijk vrij spel; vanouds konden deze zich dan ook gemakkelijker losmaken van de continentale machten. De succesvolle Nederlandse opstand tegen de Habsburgse dynastie markeert in die zin een nieuwe overwinning van de zee op het land – overigens geen vanzelfsprekendheid, zoals de geschiedenis van de 'maritieme' Hugenoten in Frankrijk laat zien.[4] Het is dit Nederlandse (en ook Engelse) succes van de kust tegenover het binnenland dat door de VOC in de maritieme delen van het Indische-Oceaangebied kon worden gekopieerd.[5] De binnen het bereik van de imperiale ruiterij gelegen kustgebieden van Iran en India (en ook China) daarentegen bleken zich aanvankelijk in het geheel niet te lenen voor een door Nederlanders en Britten gestimuleerde autonome ontwikkeling en bleven lange tijd goed geïntegreerd met de grote rijken in het binnenland. Het zijn dus niet alleen de commerciële overwegingen van de Heren Zeventien, maar ook deze wezenlijke geopolitieke omstandigheden in Eurazië, die verklaren waarom de VOC zich vooral in de Indische Archipel als politieke kustmacht kon opwerpen, terwijl men in Zuid- en West-Azië (evenals in China na de mislukking van de bezetting van Taiwan in 1662) in hoofdzaak niet veel verder kwam dan het stichten van handelskantoren.

Kortom, dit Eurazië kan men vanuit geografisch perspectief indelen in, enerzijds, relatief droge, overwegend continentale gebieden en, anderzijds, relatief natte, maritieme gebieden. Het waren de grote rijken van de Osmanen, Safavieden, Mughals en Manchu's die beide onder hun gezag wisten te verbinden, waarbij vooral de laatste twee bovendien konden profiteren van de zo productieve intensieve rijstbouw in de kustlanden binnen het bereik van de natte moessons. Haar oorspronkelijk maritieme biotoop maakte dat de VOC zich met relatief gemak kon nestelen in de Indische Archipel en Ceylon, tevens de min of meer afgebakende productiegebieden van kruidnagelen, nootmuskaat, foelie en kaneel, de fijne specerijen waarvoor de Compagnie met overwegend militaire middelen vrij snel een handelsmonopolie wist af te dwingen. Japan was een geval apart, want hier werd door de inheemse machthebbers zelf een exportmonopolie voor de VOC gecreëerd, waarmee de Compagnie grote voordelen in de intra-Aziatische handel wist te behalen. In de continentale rijken bleef de VOC vooral als koopman optreden, al profiterend van aan de ene kant het specerijmonopolie en aan de andere kant de uitstekend uitgeruste en met het binnenland geïntegreerde politiek-economische infrastructuur van deze rijken. Hier was men vanaf het begin sterk afhankelijk van de medewerking van de lokale autoriteiten en vooral ook van een invloedrijke groep inheemse makelaars en financiers. De kustgebieden ten slotte met betrekkelijk weinig of een matig geïntegreerd achterland, zoals in Oost-Afrika of het vasteland van Zuidoost-Azië, waren voor de VOC aanzienlijk minder aantrekkelijk als vestigingsplaats en zijn voor haar handel slechts van tijdelijk of marginaal belang geweest. Dit geldt in feite ook voor de VOC-factorijen in het buiten de grote Indiase rijken gelegen Malabar, dus de zuidwestkust van India, waar men noch over een effectieve monopoliepositie, noch over een interessant achterland kon beschikken.

Met betrekking tot het octrooigebied van de VOC in Azië als geheel kan men op basis van het heersende moessonpatroon weer een andere, maar wellicht nog relevantere indeling maken. In navolging van de Indiase historicus en epigoon van Braudel, K.N. Chaudhuri, kunnen in dit verband drie grote handelscircuits worden onderscheiden: (1) de Arabische Zee; (2) de Golf van Bengalen; en (3) de Chinese Zeeën.[6] Deze elkaar overlappende handelszones waren het natuurlijke gevolg van het jaarlijkse moessonritme: zuidwestelijke winden van april tot augustus, noordoostelijke winden van december tot maart. Deze winden bepaalden het ritme van het maritieme en voor een groot deel ook van het continentale handelsverkeer. De optimale jaarlijkse actieradius van de scheepvaart onder deze omstandigheden maakte dat de rond deze drie zeeën gelegen kustgebieden intensiever met elkaar in contact stonden dan ieder afzonderlijk met de wereld daarbuiten. Het mag niet verbazen dat de belangrijkste stapelplaatsen te vinden waren in die gebieden waar de circuits overlapten. Dit waren de natuurlijke overslaghavens die in staat waren om twee van deze maritieme zones met elkaar te verbinden. Goede voorbeelden zijn Cambay (later Surat, beide in Gujarat), Calicut, Goa en Malakka. De Portugese reiziger Tomé Pires sprak in de vroege zestiende eeuw al van de 'twee armen' van Cambay, één westwaarts naar Aden, één oostwaarts naar Malakka. Daaraan kan nog een derde worden toegevoegd: de zo belangrijke karavaanhandel met Noord- en Midden-India, Iran en Centraal-Azië. Hiermee begrijpen we meteen de uitzonderlijke positie van Gujarat als het meest vooraanstaande handelsemporium in het Indische-Oceaangebied.

Ook de VOC moest zich uiteraard aanpassen aan het moessonritme van de Indische Oceaan, maar meer dan de Portugezen probeerden de Nederlanders de al sinds de tiende eeuw bestaande segmentering in drie handelscircuits te negeren. Vanaf 1611 waren de Nederlandse schepen in staat het hele systeem te omzeilen door vanaf de Kaap gebruik te maken van de constante westenwinden langs de 40ste breedtegraad om daarna, middels de zuidoostpassaat, direct Straat Soenda te bereiken. Verder impliceerde de ontwikkeling van Batavia tot centraal rendez-vous van de Nederlandse scheepvaart in de Oost dat men aanvankelijk gedwongen was om via de periferie – Batavia lag immers niet op een van de natuurlijke kruispunten – het bestaande handelssysteem van de Indische Oceaan binnen te dringen. Vanuit Batavia ontstond een nieuw handelspatroon van bilaterale langeafstandsrelaties, dat op belangrijke onderdelen een aantasting betekende van het bestaande patroon. Zo werden bijvoorbeeld via Batavia Japans koper in Surat en fijne specerijen in Perzië aan de man gebracht. Overigens was niet zozeer het handelspatroon zelf onderhevig aan verandering; de VOC maakte immers gewoon gebruik van de bestaande intra-Aziatische marktrelaties. Ongebruikelijk in de Indische Oceaan was vooral het feit dat nu één enkele handelsorganisatie het hele traject van productie- tot afzetgebied, in meer dan twee circuits, voor haar rekening wilde nemen. Het zou echter te ver voeren dit zonder meer als innovatief te bestempelen, want al voor 1600 was deze praktijk gangbaar bij Armeense en Indiase handelsgemeenschappen verspreid over de regio, zij het op veel geringere schaal en in een minder rigoureuze systematiek. En natuurlijk, ook de andere Europeanen waren in staat de triple-segmentering te doorbreken. Het was uiteindelijk echter vooral de VOC die erin slaagde belangrijke delen van de directe langeafstands-handel geheel voor zichzelf op te eisen. Dit gold zowel voor bepaalde goederen als zodanig – Japanse edelmetalen en fijne specerijen – als voor de handel met de herkomstgebieden van deze monopoliegoederen.

Samenvattend zou men kunnen zeggen dat de VOC zich in belangrijke mate moest aanpassen aan het bestaande handelspatroon van de Indische Oceaan, maar dat zij, wat de Europese handel en de intra-Aziatische handel in monopolieproducten betreft, zich hier ten dele ook aan wist te onttrekken. Parallel aan de bestaande routes kon de VOC een geheel eigen interregionaal circuit ontwikkelen, met Batavia als nieuw entrepot en alternatief voor de meer 'natuurlijke' handelscentra in de regio als Malakka en Bantam. In de tweede helft van de zeventiende eeuw was de VOC er in hoofdzaak in geslaagd de traditionele handelscircuits uit te sluiten van toegang tot de specerijeilanden. De belangrijke verschuivingen in de handel met en binnen de Indische Archipel die daarvan het gevolg waren, worden tegenwoordig door de Nieuw-Zeelandse historicus Anthony Reid zelfs geïnterpreteerd als de beëindiging van een lange *Age of Commerce*.[7] Hoe dan ook, voor de gebieden ten westen van de Archipel was er door dit 'innovatieve' optreden van de VOC maar betrekkelijk weinig verandering zichtbaar. Ondanks de nieuwe compagniesmonopolies en de groeiende afzetmarkten in Europa, bleef het bestaande handelspatroon hier nagenoeg onaangetast. De rol van de VOC was er tot het laatst betrekkelijk marginaal en uiteindelijk waren het vooral de Engelse particuliere handelaren, de zogenoemde *country traders*, die een belangrijk deel van de Europese handel in dit gebied naar zich toe wisten te trekken. Niettemin bleven ook de Britten nog lange tijd de tweede viool spelen; de aloude Arabische, Indiase en Armeense handelsnetwerken behielden tot diep in de achttiende eeuw, en op sommige plaatsen zelfs daarna, de boventoon.

De Westerkwartieren

De door de VOC gehanteerde categorie van de Westerkwartieren (eigenlijk alleen de factorijen in Malabar, Gujarat, de Perzische Golf en de Rode Zee) valt min of meer samen met het westelijke moessoncircuit van de Arabische Zee, maar strekt zich daarbuiten ook verder oostwaarts uit naar Bengalen en de Coromandelkust. Het gebied als geheel ontleende een zekere eenheid aan de aanwezigheid van drie grote islamitische imperia: het Osmaanse of Turkse rijk in het Midden-Oosten, het rijk van de Safavieden in Iran en dat van de Mughals in India. Terwijl het Osmaanse rijk, na een periode van grote expansie in de zestiende eeuw, in de zeventiende eeuw weer afstand moest doen van de directe controle over een deel van de Arabische kustgebieden (Mocha in 1635 onder de Zaydi Imams, Basra in 1612 onder de Afrasiyab Pasha's), valt in die eeuw juist de opkomst van de Safavieden en van de Mughals, die zich toen ook een toegang tot de zee wisten te verschaffen (respectievelijk via Bandar-e Abbas in 1622 en via Surat al in 1573). In samenhang met het grote belang van India als afzetgebied van specerijen en Japans koper en als voornaamste productiegebied van textiel, valt op dat de bloeitijd van de VOC hier vrijwel geheel parallel liep met die van het Mughalrijk. Ondanks verschillende incidenten kon in deze tijd gesproken worden van een zeer goede, complementaire verstandhouding tussen de Compagnie en de Mughal-autoriteiten. Hetzelfde gold, in wat mindere mate, voor de relatie tot de Indiase sultanaten Bijapur en Golkonda (Golconda) op het Deccan-plateau en voor de Safavieden in Iran. De Mughals in het bijzonder boden een stabiele, transparante en goed geoutilleerde markt in het Noord-Indiase binnenland; de VOC stelde daar tegenover een veilige aan- en afvoer van goederen over de zeeën. Men kan aanvoeren dat de Nederlanders en de Mughals, ondanks hun grote culturele verschillen, in zekere zin een vergelijkbare achtergrond hadden als half-nomadische, militaire uitbaters van netwerken van handelswegen: bij de eersten ging het om tot Compagnie gelegitimeerde zeerovers, bij de anderen om tot sultansmacht opgeklommen bendeleiders. Overzee of te land, in beide gevallen heersten zij door middel van militaire controle over en de belasting van de handelsroutes. Deze bijzondere verwantschap wordt tegenwoordig door historici in hun interpretaties volgens de gangbare Oost-West-dichotomie algemeen over het hoofd gezien, maar is niettemin ten minste deels bepalend geweest voor het succes van de VOC én dat van de Mughals.

Laten we, met deze algemene observaties in het achterhoofd, de blik richten op de diverse regionale vestigingen van de Compagnie, waarbij de volgorde *grosso modo* wordt bepaald door de chronologie van de VOC-expansie. De rol van de Mughals en van het Safaviedenrijk zal vooral aan de orde komen in de behandeling van de factorijen in Surat, Bengalen en Iran en is uiteraard minder relevant voor de buiten hun directe bereik liggende gebieden van het Arabische Schiereiland en Malabar. De Coromandelkust is eigenlijk een tussencategorie, waar de Mughals pas na de annexatie van Bijapur en Golkonda door keizer Aurangzeb in 1686-1687 van grotere betekenis zouden worden. Dit gebied, waar de Compagnie haar oudste vestigingen op het Voor-Indische subcontinent had, komt hierna als eerste aan de orde.

Coromandel (1605-1795)

Voor de VOC begon het allemaal aan de oostkust, de zogenoemde Coromandelkust. Dit vroegere Cholamandalam onderhield van oudsher - op zijn minst vanaf de Pallava-dynastie in Tamil Nadu (zevende en achtste eeuw) en de bloei van Srivijaya op Sumatra - nauwe handelsbetrekkingen met de Indische Archipel. Deze relaties waren voor een belangrijk deel gebaseerd op de ruilhandel van Indiase textiel tegen specerijen. Hoewel de textielnijverheid zich in het noorden ook nestelde in en rondom de delta van de Krishna-Godavari en verder zuidwaarts in die van de Cauvery (Kaveri), kwamen in de zeventiende eeuw de voor de markten in de Archipel geproduceerde gekleurde en gepatroneerde kleden juist uit het tussengelegen gebied rondom Pulicat (Paliacatta), ook wel Tondaimandalam genoemd. Omdat de VOC in de eerste plaats op zoek was naar ruilgoederen die konden dienen als vervanging voor betalingen in contanten in de specerijenhandel met de Archipel – vanaf het begin het voornaamste oogmerk – werd dit voor haar de eerste logische vestigingsplaats.[8] In Tondaimandalam had de Compagnie vooral te maken met de kleine opvolgerstaten van het eens zo machtige Zuid-Indiase rijk van Vijayanagara (1346-1565), dat weliswaar onder de Aravidu-dynastie in theorie nog tot diep in de zeventiende eeuw bleef voortbestaan (in wisselende hoofdsteden: Penugonda, Chandragiri, Vellore), maar steeds meer werd overvleugeld door de, door noordelijke Telugu-krijgers gedomineerde, Nayaka-vorstendommen van Gingee (Senji), Thanjavur (Tanjore) en Madurai in het oosten, en Mysore en Ikkeri in het westen. Met het verval van Vijayanagara kwam ook de Portugese positie in Goa, een van de belangrijkste aanvoerhavens van dit rijk, steeds meer onder druk te staan, maar tegelijkertijd groeiden ook de handelsmogelijkheden voor hun belangrijkste Europese concurrenten: de Nederlanders.[9]

In de Krishna-Godavari-delta was het de havenplaats Masulipatnam (Machilipatnam) die meteen de aandacht trok van de VOC, zij het wat minder als textielproducent dan als interessante afzetmarkt voor fijne specerijen. Masulipatnam gaf immers toegang tot zowel de twee voornaamste sultanaten van de Deccan, Golkonda (met gelijknamige hofplaats nabij het huidige Hyderabad) en Bijapur, als tot de noordelijke markten van Hindoestan, die onder het bestuur van de Mughals resorteerden. Daarnaast verliep in die tijd ook nog veel van de handel tussen de Golf van Bengalen en de Arabische Zee via de landroutes naar Dabhol en Surat. Aan het begin van de zeventiende eeuw was Masulipatnam bovendien niet zo maar een

---

* De spelling van eigennamen van personen en plaatsen is in de eerste plaats gebaseerd op eisen van herkenbaarheid en topografische traceerbaarheid. Dit houdt in dat voor de namen van de meer bekende VOC-factorijen de gangbare Nederlandse spelling de voorkeur heeft gekregen, in andere gevallen is de internationaal meest gebruikelijke moderne spelling gehanteerd. Bij (Indo-)Perzische persoonsnamen zijn de Engelse transcriptieregels (zonder diakritische tekens) gevolgd, bijvoorbeeld *u* voor و (i.p.v. *oe*), *sh* voor ش (i.p.v. *sj*) en *kh* voor خ (i.p.v. *ch*).

1 Van Leur, *Indonesian Trade*; voor deze kritiek, zie Wink, 'Asian Studies', pag. 110-136. Voor een interessantere zoektocht naar gelijktijdige Euraziatische veranderingsprocessen, zie Perlins *The Invisible City* en *Unbroken Landscape* en Liebermanns *Strange Parallels*.

2 Gommans, 'Silent Frontier', pag. 1-25; Gommans, 'War-horse', pag. 1-21.

3 Voor een uitvoerige poging daartoe, zie Chaudhuri, *Asia before Europe*.

4 Whiting Fox, *History in Geographic Perspective*, pag. 1-53.

5 Heesterman, 'Littoral et intérieur', pag. 87-92.

6 Chaudhuri, *Trade and Civilisation*, pag. 9-33. Zie in navolging hiervan Barendse, *The Arabian Seas*.

7 Zie zijn tweedelige standaardwerk *Southeast Asia in the Age of Commerce*.

8 Brennig, 'Chief Merchants', pag. 321-323. Voor een overzicht van de textielhandel van de VOC in Coromandel, zie Raychaudhuri, *Jan Company*; Brennig, *Textile Trade* en Arasaratnam, *Merchants, Companies and Commerce*.

9 Voor de verschuivingen in de handel in deze periode, zie Subrahmanyam, *The Political Economy*.

Op deze kaart zijn de door het moessonritme bepaalde handelscircuits van de Indische Oceaan en aangrenzende regio's ingetekend, die in de pre- en vroegkoloniale tijd het overheersende patroon vormden in het intra-Aziatische overzeese verkeer. Iedere kring geeft de optimale jaarlijkse actieradius van handelaren binnen het omcirkelde gebied weer. Dit patroon omvatte drie relatief op zichzelf staande maritieme handelsregio's (Arabische Zee, Golf van Bengalen, Chinese Zeeën), die ook onderling met elkaar in verbinding stonden. Waar de circuits elkaar sneden of overlapten, vond men belangrijke overslaghavens en stapelplaatsen als Surat, Calicut en Malakka. Het continentale handelsverkeer, dat merendeels door kameelkaravanen werd onderhouden, volgde eveneens het ritme van de moesson; als voorbeeld is hier het handelscircuit tussen India en Centraal-Azië toegevoegd. Voor een grotere afbeelding en beschrijving van de achterliggende kaart, no. 39:02 uit de Atlas Blaeu-Van der Hem in de Österreichische Nationalbibliothek, zie de bladen 34-35.

regionale haven; de stad bezat een sleutelfunctie als uiterst belangrijk interregionaal emporium voor de handel op zowel Arakan, Pegu, Mergui-Tenasserim en Siam (Thailand) in het oosten als op de gebieden rondom de Rode Zee en, in toenemende mate, ook rondom de Perzische Golf in het westen. Daarmee werd Masulipatnam tevens een van de voornaamste knooppunten in een uitgestrekt en invloedrijk netwerk van Iraanse kooplieden, bestuurders en militairen. Deze Iraanse diaspora kon voortbouwen op een oudere, anti-Portugese alliantie die al in de zestiende eeuw Golkonda, via Pegu en Arakan, met Atjeh had verbonden.[10]

Haar vroegste handelsvestigingen op Indiase bodem verwierf de VOC hier al in het eerste decennium van de zeventiende eeuw, via akkoorden met de vorsten van Golkonda (Masulipatnam 1605), Gingee (Teganapatnam en Thiruppapulyar 1608) en Chandragiri (Pulicat 1610). De vrijwel permanente zuidelijke campagnes van opeenvolgende Deccan-sultanaten, de Maratha's en de Mughals, gevoegd bij de daarbij steeds wisselende verhoudingen tussen de regionale Nayaka-hoven, maakte de politieke situatie in Zuid-India voor de VOC bij voortduring uiterst ondoorzichtig. Het betekende onder meer dat men steeds opnieuw in de weer moest om eerder verstrekte handelsprivileges herbevestigd te krijgen door weer een nieuw regime, zetelend in weer een andere hoofdstad.

Vanuit dit perspectief is het omstreden besluit van commissaris-generaal Hendrik Adriaan van Reede tot Drakenstein (1684-1691, ook: Van Rheede tot Drakesteyn) uit 1690 om de VOC-hoofdplaats van Pulicat te verplaatsen naar Negapatnam (Nagappattinam) in het zuiden, beter te begrijpen. Ver van de meer noordelijk gelegen marsroutes, kon men hier profiteren van de militaire luwte. De zuidelijke Coromandelkust was daarnaast een bijzonder vruchtbaar rijstgebied, zodat het achterland minder gevoelig was voor de regelmatig terugkerende hongersnoden. Ook was de VOC hier minder afhankelijk van de medewerking van lokale vorsten, omdat zij in 1658 de plaats zelf op de Portugezen had veroverd. Verder sloot dit gebied goed aan bij de compagniesbezittingen in Ceylon en bij de vestiging in Tuticorin, de aan de uiterste zuidkust van het subcontinent gelegen havenplaats van waaruit men, in een wat moeizame coalitie met het nieuwe vorstendom Ramnad, controle kreeg over de vaart door het Pamban-kanaal. De Compagnie kon hier belangrijke inkomsten genereren uit de door katholieke Paravas bedreven parelvisserij.[11]

Historici als Tapan Raychaudhuri en Sinnappah Arasaratnam hebben erop gewezen dat de positie van de VOC aan de Coromandelkust in de latere periode steeds moeizamer werd.[12] Uit de recente overzichtswerken van Els Jacobs en Om Prakash blijkt inderdaad de relatieve achteruitgang van Coromandel, zowel in verhouding tot de handel op Bengalen als tot de concurrerende Engelse particuliere handel. Prakash spreekt daarbij echter liever van stagnatie dan van regelrecht verval.[13] Gezien de steeds afnemende politieke stabiliteit in de regio is wellicht meer dan de vraag naar het verval, de vraag naar het waarom van de continuïteit interessant. Is het bijvoorbeeld niet opvallend dat al vanaf het prille begin de VOC-dienaren – en dus de historici – klagen over het slechte politieke klimaat in de regio? James Tracy heeft er in relatie tot Surat al op gewezen dat men indertijd ter verklaring van tegenvallende handelsresultaten maar al te graag allerlei externe omstandigheden aanvoerde, waardoor vaak als vanzelf een bijna oriëntalistisch vertoog ontstond dat de nadruk legde op de willekeur van nietsontziende oosterse despoten.[14] Aan de Coromandelkust speelde de herhaaldelijke verwijzing naar binnenlandse onrust wellicht eenzelfde rol. Zoals gezegd, de Nederlandse klaagzang daarover is van alle tijden en zegt daarom niet zoveel. Wel kunnen we objectief vaststellen dat de Coromandelkust in de achttiende eeuw meer werd geteisterd door militaire campagnes en aan El Niño gerelateerde misoogsten dan in de zeventiende eeuw.[15] Vooral het laatste kon zeer ingrijpende consequenties hebben voor de handel, iets dat ook zichtbaar werd in de enorme wisselingen van de handelsresultaten na 1740.

Het Coromandelse mirakel

Wat is nu de verklaring dat de VOC zich te midden van de politieke wirwar aan de Coromandelkust toch zo lang redelijk tot goed heeft kunnen handhaven? Voor een belangrijk deel kwam dit 'mirakel' voort uit de vrij direct uitgeoefende controle van de VOC over het productieproces in het gebied. In Golkonda ontstond in dit verband de praktijk van het pachten en zelfs het praktisch in eigendom (*inam*) nemen van textielverwerkende dorpen, zoals Palicol (Palakollu), Katira (Contera), Drakshavaram (Drakasharama), Golepalam en Godavaram, alle ten noorden van Masulipatnam gelegen. In het zuiden waren het vooral enkele weversdorpen rondom Negapatnam waar de VOC direct het productieproces naar zich toe wist te trekken. Ook verwierf de Compagnie hier, net als overigens in Pulicat, het recht om munten te slaan – een totaal ondenkbaar privilege in de door de Mughals bestuurde provincies. Later, in de achttiende eeuw, verloor men wel enigszins de greep op de noordelijke Coromandel, maar terzelfder tijd nam de controle over de productie in het uiterste zuiden (deels resorterend onder het gouvernement van Ceylon) alleen maar toe, vooral ook dankzij het uitspelen van de rivaliteit tussen de lokale vorsten van Thanjavur, Madurai en Ramnad.[16] De politieke conflicten in dit zuidelijkste deel van het subcontinent waren door de relatieve vruchtbaarheid van het gebied en door de grotere afstand tot het voortdurend omstreden grensgebied van de Rayalaseema misschien niet minder frequent, maar in elk geval wel veel minder ingrijpend dan rondom Masulipatnam of Pulicat. De geleidelijke zuidwaartse verschuiving van de compagniesbelangen aan de Coromandelkust blijkt mede uit de investering van maar liefst 1,5 miljoen gulden in 'De Vijf Sinnen', het na 1687 onder leiding van de ingenieurs Pieter van Ommen en Hendrick van Boecken gebouwde en op Menno van Coehoorns vesting Naarden geïnspireerde fort van Negapatnam. Veelzeggend is ook het feit dat bijna een eeuw later, in 1777, de VOC hier een flinke financiële bijdrage leverde aan de restauratie van een lokale hindoetempel. Beide voorbeelden laten tevens zien dat de rol van de Compagnie in dit gebied wel wat verder ging dan die van handelaar. Overigens was het niet alleen de VOC die zich meer en meer op het zuiden ging richten; getuige de gestage groei van andere zuidelijke handelsplaatsen als Porto Novo en Nagore, migreerden ook veel Indiase handelaren naar het kalmere en stabielere zuidelijke kustgedeelte. Dit gold bijvoorbeeld voor de Maraikkayars, een lokale gemeenschap van moslim-kooplieden die zowel met Zuidoost-Azië als met de Arabische Zee handel dreef. Het is vooral ook via dit zuidelijkste deel van India dat, al rond de eeuwwisseling, de contacten tussen de Arabische Hadramawt en de Archipel konden worden aangehaald, met alle gevolgen van dien voor de verbreiding van een meer puriteins gekleurde islam van Bijapur tot Atjeh.[17]

Een tweede aspect van dit wonder van continuïteit geldt niet alleen voor de Coromandelkust maar voor vrijwel het hele subcontinent. Het gaat hier om de vaak innige relatie tussen de VOC, en vooral de VOC-dienaren, en de talrijke Indiase tussenhandelaren. Inheemse makelaars zijn vrijwel altijd en overal in de Indische Oceaan van cruciaal belang geweest voor het succesvol opereren van de Compagnie, maar aan de Colomandelkust was de positie van de makelaar nog van bijzondere betekenis omdat deze hier, meer dan elders, als regel niet alleen beschikte over een grote kennis van commerciële en financiële zaken, maar ook over grote politieke en zelfs militaire invloed. Juist het fluïde politieke systeem van de Deccan kenmerkt zich door een grote verwevenheid tussen politiek en economie. Meer nog dan in het noorden onder de Mughals, was in de Deccan politieke invloed te koop. Ook meer dan in het noorden werden de landbelastingen hier verpacht aan de meest biedende entrepreneur. In die zin vormden de Deccan en de Coromandelkust het ideale klimaat voor lieden die in de historiografie worden aangeduid als 'portfolio-kapitalisten', ondernemers met tal van onderling verweven economische en militair-politieke portefeuilles en ambities.[18] In Zuid-India moeten we voor een goed begrip van het opereren van de VOC dan ook niet zozeer letten op de formele politieke organisatiestructuur, maar veeleer op deze uiterst belangrijke groep van economische-*cum*-politieke intermediairs die overal een vinger in de pap hadden.

De machtigste Indiase portfolio-kapitalisten komen we in de compagniestijd inderdaad tegen aan de Coromandelkust. We treffen hen aan in de hoedanigheid van legerleiders, adviseurs van de koning, belastingpachters, bankiers, tolken, en uiteraard, makelaars in textiel. In Europa vond men zulke invloedrijke opportunisten vooral in het versnipperde Duitsland van tijdens en na de Dertigjarige Oorlog en wellicht is, net als daar, de politieke instabiliteit in de Deccan een belangrijke factor geweest die het opmerkelijke succes van deze figuren kan verklaren. Terugkomend op de verrassende continuïteit van de Compagnie in deze politieke turbulentie, valt het op dat de VOC-employés (al dan niet door Batavia geautoriseerd) steeds in staat bleken om juist met deze lieden weliswaar altijd gespannen, maar toch ook redelijk stabiele en vrij intensieve relaties op te bouwen. Dankzij deze contacten wist de VOC bij voortduring diep in de lokale machtsstructuur door te dringen, in ieder geval veel dieper dan bij de meer op afstand opererende Mughals. In vergelijking met de situatie in het noorden was het compagniesbestuur aan de Coromandelkust betrekkelijk intiem met de zuidelijke vorsten dan wel met hun belangrijkste ministers. Een goed voorbeeld is het fêteren van Abul Hasan (regerend 1672-1687), de sultan van Golkonda, die tot tweemaal toe (in 1676 en 1678) de VOC-loge in Masulipatnam aandeed en bij de tweede ontvangst zelfs een protestantse eredienst bijwoonde. Bij deze bezoeken verwierf de VOC behalve veel blijken van eer en vriendschap ook vrijstelling van tollen en andere handelsconcessies.[19] Uit een anekdote uit die tijd van de Italiaanse avonturier Nicolao Mannucci (ook: Mannuzzi) mag blijken hoe gunstig de sultan van Golkonda (nu Abdulla Qutb Shah, regerend van 1626 tot 1672) de Nederlanders gezind was. Om de verschillende nationaliteiten op de proef te stellen, aldus het verhaal, liet de vorst een Engelse, een Nederlandse, een Portugese en een Franse kanonnier delen in een geslacht hert. De Engelsman had het zonder te wachten tot zich genomen en gaf daarmee te kennen dat de Engelsen er van houden om op eigen risico te handelen. De Portugees weigerde zijn deel, op grond waarvan de sultan concludeerde dat dit een representant van een erg trots volk was. De Fransman hakte met zijn zwaard zijn deel in tweeën en liep vervolgens weg. Hij maakte een dappere en vrijgevige indruk op de vorst en hij benoemde daarom de Fransman tot hoofd van zijn artillerie. En de Nederlander? Die stak bescheiden zijn hand uit en accepteerde zijn deel als een geschenk van de sultan. Ja, dit was een natie van handelaren die door hun bescheidenheid rijk waren geworden. De bewindhebbers van de VOC konden alleen maar hopen dat de sultan gelijk had![20]

Temidden van de politieke onrust waren het de portfolio-kapitalisten die de VOC de nodige stabiliteit konden bieden, te meer daar ook zij, vaak met belangen in de maritieme handel, veel te winnen hadden bij goede verhoudingen. In de zeventiende eeuw speelden de reeds genoemde Iraniërs een prominente rol als intermediairs tussen de Deccan-sultans en de Compagnie, in het bijzonder Mir Kamal al-Din Haji Jamal in Golkonda en Mirza Muhammad Amin Lari alias Mustafa

10 Subrahmanyam, 'Iranians abroad', pag. 340-63; Subrahmanyam, *From the Tagus*, pag. 45-79.

11 Voor de onderbelicht gebleven VOC-activiteiten aan de zuidpunt van India, zie Subrahmanyam, 'Noble Harvest', pag. 134-172; Shulam en Subrahmanyam, 'Prince of Poets and Ports', pag. 497-535; Vink, *Encounters on the Opposite Coast*; Bes, 'Setupatis', pag. 540-574.

12 Raychaudhuri, *Jan Company*, pag. 59-75; Arasaratnam, *Merchants, Companies and Commerce*, pag. 164-213.

13 Jacobs, *Koopman in Azië*, pag. 90-92; Prakash, *The New Cambridge History of India*, pag. 297-300.

14 Tracy, 'Asian Despotism', pag. 256-280.

15 Quinn, 'A study of Southern Oscillation'.

16 Vgl. voor de Engelse activiteiten in Coromandel gedurende deze periode Parthasrathi, *The Transition*.

17 Gommans, 'Trade and Civilization', pag. 82-108.

18 Bayly and Subrahmanyam, 'Portfolio Capitalists', pag. 401-424.

19 Havart, *Op- en ondergang*, dl. 1, pag. 182-194.

20 Manucci, *Storia do Mogor*, dl. 4, pag. 87-88.

Khan in Bijapur, die beiden de Nederlanders goedgezind waren. De bekendste 'vriend' van de Compagnie werd wel Muhammad Saiyid Ardestani alias Mir Jumla, in dienst van Golkonda, die uiteindelijk veel meer dan de VOC profijt wist te trekken uit deze liaison.[21] Naast de aanzienlijke economische voordelen die hem langs deze weg toevielen, profiteerde hij ook van de militaire expertise van de Nederlanders, waarmee hij later in dienst van de Mughal-keizer veel succes boekte in zijn Bengaalse veldtochten. Hoewel deze Iraniërs en Nederlanders in de overzeese handel concurrenten waren, konden zij ook niet zonder elkaar: de eersten boden de VOC invloed op het politieke besluitvormingsproces in de regio en de Compagnie kon de Iraanse handelaren met passen, loodsen en kanonniers maritieme protectie verschaffen. Ondanks de uit de bronnen sprekende animositeit tussen de twee groepen, hield men elkaar tot wederzijds voordeel in een beklemmende houdgreep. Het is dan ook niet vreemd dat de Nederlanders in de Deccan vaak de indruk wekten dat ze juist met deze 'Moren' beter overweg konden dan met de in hun ogen wat meer exotische, afstandelijke hindoes.[22]

Tot grote ergernis van de andere Europeanen bleken de Nederlanders in Golkonda zeer succesvol in het sluiten van lucratieve coalities. Het belangrijkste voorbeeld is wel de gezamenlijke militaire operatie van Golkonda en de VOC tegen de Fransen, die in 1674 leidde tot de inname van São Thomé. Toen na ca. 1655 de Iraniërs geleidelijk aan uit beeld verdwenen, kon de Compagnie via haar makelaar Chirum Chodenda meteen weer vervangende contacten leggen met de twee nieuwe ministers Madanna en Akanna. Net als voordien de Iraniërs, waren deze twee voorname Brahmaanse broers – de Indiase tegenhangers van de Nederlandse gebroeders De Witt – er zeer op gespitst om met de Nederlanders tot goede zaken te komen.[23] Meer naar het zuiden ziet men in deze periode de opkomst van enkele Telugu-koopmanfamilies, zoals die van de Chetti-broers Malaya, Chinnana en Sesadra: 'vrienden' van de VOC, maar tevens respectievelijk belastingpachter, generaal en adviseur van de koning van Gingee.[24] Een aantal van deze makelaars werd door de VOC gestimuleerd om zich met hun kapitaal te verenigen in één inkooporganisatie op aandelen. Op deze wijze kon prijsopdrijvende concurrentie vermeden worden en behoefde de Compagnie geen voorschotten te betalen, terwijl dit tevens als een manier werd gezien om wat meer zekerheid en transparantie te creëren in een vrij grillig investeringsklimaat.[25]

Nog meer naar het zuiden, in Ramnad, opereerde de VOC omstreeks de eeuwwisseling in hoofdzaak via de Maraikkayarse handelaar en politiek entrepreneur Shaykh Abd al-Qadir. Hoewel hij en zijn familie als kooplieden en als ondernemers in de parelvisserij op het scherpst van de snede rivaliseerden met de VOC, speelden zij tegelijkertijd een cruciale rol als VOC-makelaars in de verwerving van textiel en roggevellen. Ondanks de felle concurrentie kon de Compagnie het zich daarom niet veroorloven deze Maraikkayar-gemeenschap permanent van zich te vervreemden. Aldus vindt men naast alle negatieve retoriek in de officiële rapporten bijvoorbeeld ook een verwijzing naar de Nederlandse patronage van de graftombe (*dargah*) van de heilige Shahul Hamid Qadir (1491-1570), een belangrijke Maraikkayar-bedevaartplaats in Nagore op 8 kilometer ten noorden van Negapatnam.[26]

Gezelligheid in Golkonda

Schuilgaand achter de officiële contracten en bevelschriften, waren het vooral ook de particuliere belangen van de VOC-dienaren die de relaties met Indiase edelen, kooplieden en ministers bestendigden. Dit gold natuurlijk niet alleen voor Coromandel, maar juist hier ontstond in de zeventiende eeuw een 'gezellige' ons-kent-ons-cultuur van Nederlandse families met gevestigde belangen en invloedrijke vriendschappen, die diep in de inheemse hofkringen doordrongen. Exponent bij uitstek van deze zeer goed gewortelde en geïntegreerde samenleving van 'blanke Mughals' in Golkonda werd de latere gouverneur (1679-1681) van Coromandel Willem Carel Hartsinck (1638-1689),[27] zoon van het voormalige opperhoofd van Hirado, Karel Hartsinck, en een Japanse bijzit. De loopbaan van de Hartsincks werd krachtig bevorderd door het huwelijk van Esther de Solemne, de zuster van Karels echtgenote Sara de Solemne, met gouverneur-generaal Rijklof van Goens (1678-1681). Zoals veel andere hogere compagniesdienaren in Coromandel was Willem Carel omgeven door tal van familieleden, onder wie zijn broer Joris en zijn halfbroer Willem, die in 1675 in het huwelijk trad met Maria, de dochter van de gouverneur van Coromandel Laurens Pit (1652-1663). Willem Carels secunde in Golkonda, Jan van Nijendaal, was de vader van zijn pleegdochter Anna, die wederom huwde met Daniël Havart, 'cassier en bediender der pakhuijzen' ter plaatse.[28]

De kliek rond Hartsinck was verre van een *Fremdkörper* in India; men had veelal een brede kennis van de in de Deccan relevante talen – Urdu, Telugu en het Perzisch – en grote belangstelling voor de lokale cultuur. Vader Karel Hartsinck zelf had er op toegezien dat zijn kinderen een kosmopolitische opvoeding hadden gekregen, onder meer via voor die tijd grondige inleidingen in het hindoeïsme door – waarschijnlijk – de predikant Philippus Baldaeus en de Leidse schilder Philips Angel; beiden waren schrijvers en samenstellers van de eerste Nederlandse theologische verhandelingen op dit gebied. Havart kennen we vooral van de boeiende roddel en achterklap in zijn *Op- en ondergang van Cormandel* (1693), maar hij maakte zich, op instigatie van Hartsinck, ook het Perzisch eigen, de hoftaal in Noord- en Midden-India. Met veel liefde verzorgde hij een vertaling van Sadi's beroemde *Bustan* (*Den Persiaanschen Bogaard*, 1688), alsmede een inleiding in de Perzische epistolografie (*De Persiaanse Secretaris*, 1689). In dezelfde tijd aanwezig op de Coromandelkust (1669-1680) was Herbert de Jager. Hij was naast een echte 'liefhebber', zoals Havart, een door de beroemde oriëntalist Golius in Leiden opgeleide polyhistor en bezat een diepgaande kennis van onder meer de wiskunde, de botanie, de astronomie en van de voornaamste oosterse talen (Arabisch, Perzisch, Maleis, Javaans, Telugu, Tamil en waarschijnlijk Sanskriet). Blijkens zijn bijdrage aan Havarts verhandeling over de belangrijkste lokale staatslieden, was hij als diplomaat ook een echte *insider* aan het Golkondase hof. Ook de oorsprong van Nicolaes Witsens bekende verzameling van uit Golkonda stammende portretten van historische en politieke personages moeten we waarschijnlijk in die Indo-Nederlandse kringen rondom Hartsinck zoeken.[29]

De belangstelling van Hartsinck c.s. voor de lokale samenleving bleef niet beperkt tot het culturele vlak; op handelsgebied was er eveneens sprake van een levendige interactie met Indiase partners. Zo dreven Jan van Nijendaal en Theunisz Castensz, op eigen rekening en met medewerking van de VOC-makelaar Chodenda, via Masulipatnam een winstgevende sluikhandel in Ceylonese olifanten en Japans koper. Chodenda moest bijvoorbeeld in ruil voor de lucratieve VOC-contracten zorg dragen voor een Mughalse *farman* ten behoeve van de vrijstelling van tollen. Verder was hij pachter van de munt in Golkonda en vormde hij ook in die hoedanigheid een belangrijke schakel in de particuliere koperhandel van de Nederlanders. Toen Chodenda in 1685 door Akanna werd betrapt en gevangengezet, bleef de Compagnie zitten met zijn onbetaalde rekeningen. De met hem bij deze zaak betrokken VOC-dienaren konden niets anders dan voorgeven dat Akanna uit louter geldzucht had gehandeld en gingen vervolgens over tot de bezetting van Masulipatnam. De affaire laat zien hoe, ten behoeve van particuliere belangen, de Compagnie soms zelfs bij een heus militair conflict kon worden betrokken. Hartsinck en Havart waren net daarvoor al naar Batavia vertrokken.[30]

Vrouwen speelden een voorname rol in de plaatselijke netwerken: huwelijken vormden vaak de bevestiging van vriendschappen, terwijl echtelieden zich op de particuliere handel konden toeleggen. Havarts kleurrijke *Op- en ondergang van Cormandel* biedt een fascinerend inkijkje in deze netwerken en tegelijkertijd een hartstochtelijk pleidooi voor het behoud ervan, juist op een moment dat die door de bezuinigingsoperatie van commissaris-generaal Van Reede tot Drakenstein (1684-1691) – bepaald geen medestander van de Van Goens-kliek – sterk onder druk waren komen te staan. Van Reede nam in 1690 het ingrijpende besluit om 'alle overtollige en onnodige personen', te weten gehuwde vrouwen en weduwen met hun gezinnen, met uitzondering van die van de 'opperhoofden', naar Batavia op te zenden.[31] De VOC-dienaren konden op deze manier veel gemakkelijker worden overgeplaatst. De commissaris-generaal wilde vooral vermijden dat VOC-employés wortel zouden schieten en daardoor minder oog zouden hebben voor de belangen van de Compagnie. Hierbij is overigens op te merken dat de VOC als grote organisatie toen eenzelfde lijn trok als het Mughalrijk, waar men zich rond die tijd ook in toenemende mate zorgen begon te maken over te autonoom opererende en te sterk gewortelde ambtenaren (*jagirdars*). De ingrepen van Van Reede tot Drakenstein pasten in een al eerder door de bewindhebbers ingezet beleid gericht op de bestrijding van de corruptie en een bezuiniging op de lopende kosten. Het is dan ook niet verbazingwekkend dat in 1691, een paar jaar na de verovering van Golkonda door de Mughal-keizer, de eens zo levendige loge in die plaats werd gesloten.

Samenvattend kunnen we concluderen dat de VOC goede zaken deed aan de Coromandelkust. Ondanks de tegenslagen van oorlogen en regelmatige misoogsten kon men zich dankzij intensieve, vaak persoonlijke relaties met het binnenland zeer wel handhaven. Door de doelmatigheidsingrepen van de Compagnie kwam echter in Golkonda al tegen het einde van de zeventiende eeuw een einde aan de politiek van acculturatie en integratie, zoals die vooral onder Willem Carel Hartsinck c.s. tot bloei was gekomen. Tegelijkertijd verschoof het zwaartepunt van de VOC-handel allengs naar de veiligere en vruchtbaardere omstreken van Negapatnam en Tuticorin in het zuiden, waar de Compagnie, zoals mede blijkt uit de aanleg van dure versterkingen en uit interreligieuze patronage, op termijn dieper geworteld raakte. Op een enigszins gereduceerde voet kon de VOC hier ondanks herhaalde prijsstijgingen van de textiel ook in de achttiende eeuw de investeringen en de winsten redelijk op peil houden en moest men uiteindelijk pas na 1780, vooral in militaire zin, het hoofd buigen voor de Britten.

Surat (1618-1795)

Er is een belangrijke reden om de ontwikkeling van de VOC-vestigingen in Gujarat en Hindoestan in samenhang met die van de vestigingen rondom de Perzische Golf en de Rode Zee te behandelen, namelijk hun gezamenlijke gerichtheid op en afhankelijkheid van het supraregionale handelscentrum Surat (Suratte, Soerat). Zoals aangegeven, vormde deze haven het natuurlijke kruispunt van drie Indische-Oceaancircuits. Hoewel het oostelijke circuit al in de zeventiende eeuw meer en meer werd gedomineerd door de Europeanen, bleef ook daar de handel onderhevig aan de magnetische kracht van de handelsmetropool Surat, inclusief de specerijenhandel van de VOC, en al in de beginjaren van de Compagnie kwam men dan ook langs de bestaande handelsstromen via Bantam, Masulipatnam en de drukke landroutes in de Deccan in contact met dit natuurlijke overslagpunt in het noordwesten van India. Vervolgens was er eigenlijk geen keus: wilde de VOC in de Indische Oceaan zaken doen, dan moest zij in Surat over een vestiging kunnen beschikken. Net als Coromandel, was Surat belangrijk als een plaats waar men textiel kon verwerven voor de specerijenhandel in de Archipel. Daarnaast bood de blauwe kleurstof indigo een interessant exportproduct voor Europa. Het voornaamste was echter dat Surat een enorm afzetgebied voor de fijne specerijen van de VOC kon bedienen. Deze gigantische markt bestond behalve uit de miljoenenbevolking van Gujarat en Hindoestan, ook uit de gebieden rondom de Perzische Golf, de Rode Zee en langs de Afrikaanse oostkust.

Na enkele minder gelukkige eerdere pogingen verwierf de opperkoopman Jan Gillisz van Ravenstein in 1618 voor de VOC definitief toestemming van de Mughal-autoriteiten om in Surat een factorij te vestigen.[32] Van daaruit werd nadien in korte tijd een netwerk van nevenkantoren in het binnenland opgezet, in eerste instantie in Broach (Bharuch), Ahmadabad, Baroda (Vadodara), Cambay (Khambat, Khambhat), Burhanpur en Agra. Broach en enkele andere kleinere plaatsen hadden betekenis als regionaal productiecentrum van textiel, maar de veel grotere steden Ahmadabad en Agra waren ook belangrijke afzetmarkten en bestuurscentra. Daarnaast begon men overzeese contacten te leggen in gebieden waarmee Surat al veel langer intensieve handelsrelaties onderhield, aanvankelijk vooral Mocha op het Arabische schiereiland en Bandar-e Abbas in Iran. Mocha bleek vanwege zijn geringe achterland en de voortdurende politieke onrust al spoedig niet erg interessant. Weliswaar bood Mocha een verbinding met de Afrikaanse oostkust en natuurlijk met de Rode Zee, waarmee de lucratieve pelgrimagehandel met Mekka en Medina binnen bereik van de Compagnie kon komen en, via Seyla (Saylac) of Belul (Beylul), mogelijk zelfs het fabelachtige, christelijke 'Paep-Janslant', het huidige Ethiopië. In de handel op de Rode Zee ging het echter voornamelijk om de eenvoudige, goedkope textielkwaliteiten, en daarin kon men vanwege de enorme structurele kosten van de eigen organisatie nauwelijks concurreren met de Indiase, veelal uit Surat en Gujarat afkomstige handelaren, die met een veel geringere winstmarge opereerden.

Dit laatste gold eigenlijk voor alle VOC-vestigingen in de Rode Zee en de Perzische Golf, waardoor de Compagnie het hier vooral moest hebben van de verkoop van specerijen. In die zin was juist Bandar-e Abbas interessant, omdat die plaats kon beschikken over een behoorlijk groot en stabiel achterland. Net als de Mughals in de latere zestiende eeuw, stelden de Safavieden aan het begin van de zeventiende eeuw alles in het werk om contact te leggen met de zee. In 1622 slaagden de Iraanse heersers er met Engelse hulp inderdaad in de Portugezen van het eiland Hormuz te verdrijven en de handel naar het tegenovergelegen vasteland te Bandar-e Abbas te verplaatsen. Meteen daarop (1623) werd in Shiraz door Huybert Visnich, in de rang van koopman belast met de Perzische handel, voor de VOC een kantoor geopend.[33] Snel genoeg daarna zouden ook in Bandar-e Abbas en de politieke centra van het binnenland, Isfahan en Lar, nog filialen worden opgericht. Als belangrijke producent van zijde was Iran al van meet af aan meer dan alleen een verkoopkantoor, al kreeg die laatste functie na ca. 1660, toen de Perzische zijde voor de VOC minder interessant werd, geleidelijk aan de overhand. Na die tijd nam de Nederlandse belangstelling voor Mocha juist weer sterk toe, nu als regionale producent van koffie. We zullen hier later wat meer in detail op terugkomen.

Gujarat en Hindoestan

Bij een vergelijking van de VOC-activiteiten in Gujarat met die in Coromandel valt direct op dat hier veel minder sprake is geweest van grote economische verschuivingen. Surat bleef gedurende vrijwel de gehele zeventiende én achttiende eeuw een belangrijk economisch centrum, terwijl zich vooral in de achttiende eeuw toch belangrijke politieke veranderingen in het directe achterland voordeden.[34] Door deze relatieve economische stabiliteit heeft de Compagnie het in Surat, anders dan aan de oostkust, niet steeds nodig gevonden om vergaand in het productieproces in te grijpen; meer dan in Coromandel kon in Surat vertrouwd worden op een vrij transparante en sterk gemonetariseerde markt. Hoewel men in het begin nog diep in de Hindoestaanse indigoproductie probeerde te infiltreren, ziet men de Compagnie in latere jaren meer afstand nemen van het eigenlijke productieproces en zich uiteindelijk volledig overgeven aan de Indiase makelaar. In feite werd hier eenzelfde trend gevolgd als bij de Mughal-overheid, die na aanvankelijke investeringen in de scheepvaart en de verwerving van de directe controle over de productie, steeds meer – al dan niet gedwongen – afstand nam van de economie, overigens zonder daarbij de politieke stabiliteit in gevaar te brengen. In beide gevallen kan aangevoerd worden dat de steeds beter geïntegreerde en effectievere marktwerking in Gujarat en Hindoestan de politieke controle van het productieproces op termijn overbodig maakte. Het devies van de handelspartijen in Surat was steeds de vrije markt zoveel mogelijk zijn gang te laten gaan, want daarmee kon hetzelfde bereikt worden als met vergaande interventie en bovendien tegen veel geringere kosten. Kenmerkend voor Surat was dan ook een zeer ver doorgevoerde specialisering van de markt, waarbij niet, zoals in Coromandel, de portfolio-kapitalist als dominante gestalte gold, maar eerder de gespecialiseerde bankier, makelaar, koopman en pachter. Ook de regionale politieke figuren intervenieerden minder direct dan in Coromandel in het economische proces en konden zich, door de omvang van de geld- en goederenstromen, beperken tot protectie en controle op afstand. Deze specialisatie betekende geenszins dat de diverse onderdelen van de economie en de politiek niet intens met elkaar verweven waren; het ging hier alleen om een veel complexer samenspel van zeer verschillende spelers in het economische én het politieke bedrijf. Kortom, meer dan waar dan ook in de Indische Oceaan, kwam de VOC in Surat het dichtst bij het door de Heren Zeventien gepropageerde ideaalbeeld van de Compagnie als koopman. Maar, zoals we nog zullen zien, zelfs in Surat lukte dit niet helemaal.

Hoe is nu die uitstekende marktwerking en de daaraan gerelateerde, relatief afstandelijke, houding van de Mughal-overheid in Surat te verklaren? Centraal element hierin waren de ononderbroken geldstromen vanuit het westen naar Surat, als resultaat van het toenmalige structurele handelsoverschot van de Indiase economie ten opzichte van Europa, het Midden-Oosten en Iran. Deze stromen convergeerden voornamelijk in Surat, dat zich na het verval van het nabijgelegen Cambay in de zestiende eeuw door zijn gunstige verbindingen met het achterland kon opwerpen als de nieuwe natuurlijke stapelplaats van India. Het binnenkomende edelmetaal werd hier gemunt of omgemunt tot voor iedereen kenbare en aanvaardbare standaardmunten, de zilveren *rupiya*, de gouden *mohur* en de koperen *dam*, en in Surat was dan ook vrijwel altijd een ruime voorraad aan contanten beschikbaar. Deze was onder meer nodig voor de betaling van voorschotten aan de talloze makelaars, die de geldstroom doorgaans via ondermakelaars weer doorsluisden naar de textiel- en indigoproducenten in de bovenlanden. De rente was als regel laag en week in de zeventiende eeuw niet veel af van die in Amsterdam. Ook de VOC kon hiervan profijt trekken, als men maar net als alle andere buitenlandse en Indiase handelaren gebruik wenste te maken van het wijdvertakte Noord-Indiase netwerk van bankiers en makelaars. De overheid, met haar prioriteit bij bestendige hoge belastingopbrengsten, was eveneens afhankelijk van deze monetaire impuls; het stelsel maakte het haar mogelijk in Surat grote inkomsten uit invoerrechten en muntgelden te betrekken. Tegelijkertijd konden de boeren vrij gemakkelijk lenen en hun oogst later weer omzetten in geld. De richting van de geldstroom, van kust naar binnenland, faciliteerde ook nog eens de gang van de belastingen naar de politieke centra in Delhi en Agra, vanwaar men via wisselbrieven (*hundi's*) weer relatief goedkoop geld naar Surat en andere kustregio's kon overmaken.[35]

Tegen de achtergrond van deze relatief goed werkende, monetaire markteconomie is het niet verbazingwekkend dat het succes van het compagniesbedrijf in Gujarat en Hindoestan steunde op twee pijlers: (a) de Mughal-overheden die deze markt beschermden, en (b) de grote groep Indiase kooplieden, makelaars en bankiers die deze markt bedienden. Beide fundamenten speelden dan ook een grote rol in wat we een typisch product van de Suratse factorij kunnen beschouwen: de zogenoemde remonstranties, een reeks van inzichtelijke, macro- en micro-economische verkenningen van de Noord-Indiase markt in de periode 1620-1630. De twee bekendste remonstranties uit deze periode zijn die van de opperkooplieden Wollebrant Geleynsen de Jongh en Francisco Pelsaert, beide zeer waarschijnlijk gemaakt in opdracht van de eerste directeur (1620-1628) te Surat, Pieter van den Broecke, die zelf ook in deze periode een aantal analyserende verslagen over handel en gewoonten schreef. Geleynsen de Jonghs *Remonstrantie* is een in Broach geschreven marktonderzoek van Gujarat en een bijbehorende verhandeling van de lokale gebruiken, met in het bijzonder aandacht voor de geloofsuitoefening door de hindoes en parsi's onder de Gujeratse kooplieden. Pelsaert, die voornamelijk in Agra zetelde, deed in principe hetzelfde voor het hele Mughalrijk, met toevoeging van een deels op inheemse informanten en Perzische bronnen gebaseerde *Kroniek* van de Mughal-dynastie. Tezamen behandelen ze dus weer de drie voor de VOC wezenlijke elementen van markt, handelaren en overheid. Deze rapporten waren in principe vertrouwelijk en slechts voor intern gebruik bedoeld, maar via Van den Broecke zelf kwam een groot deel van deze stukken toch al vrij snel bij Johannes de Laet terecht. Deze Antwerpse leunstoel-geograaf vertaalde een deel van Pelsaerts *Remonstrantie* en zelfs de hele *Kroniek* in het Latijn, waarna het geheel in 1631 in Leiden verscheen als *De Imperio Magni Mogolis*, de eerste Europese poging tot een systematische beschrijving van het Mughalrijk. Hoe nuchter de toonzetting van deze bijna modern aandoende rapporten ook is, het is goed te bedenken dat ze mede werden ingegeven door Van den Broeckes bijzondere, ietwat esoterische belangstelling, die bepaald verder ging dan louter het handelsoogmerk. Het waren vooral de curiosa die hem interesseerden, naast zaken als dromen en gebeurtenissen waarin hij tekenen van de toekomst meende te kunnen zien, en juist die gespleten geesteshouding heeft bijgedragen tot de nu alom erkende culturele en sociologische rijkdom van de remonstranties.[36] Laten we nu eens wat meer aandacht besteden aan de twee genoemde pijlers van het bedrijf van de VOC in Surat, de inheemse kooplieden en de overheid.

Kooplieden in Surat

In de eerste plaats is het van belang om te onderstrepen dat de VOC slechts één van de vele handelaren was in Surat. Naast de andere Europeanen – vooral de Engelse en Franse compagnieën en Engelse en Portugese particuliere handelaren – ging het om een kleine maar uiterst invloedrijke groep allochtone en autochtone moslims, een zeer grote groep grotere en kleinere Bania's (of Baniya's, hindoe- en jain-handelaren), alsmede talrijke parsi's en Armeniërs. De Compagnie ondervond de meeste concurrentie van regionale handelaren die met eigen schepen op dezelfde gebieden voeren, veelal grote familiebedrijven die langs bijna alle kusten van de Indische Oceaan over een uitgestrekt netwerk van makelaars en agenten beschikten. In Surat bestond deze groep voor het merendeel uit moslims: de inheemse Bohra's, maar ook Arabieren, Perzen en Turken, die ieder binnen een sterk gespreide portfolio vaak een zekere, aan hun etnische achtergrond gelieerde, regionale specialisering kenden. Het zijn vooral deze groepen die het meest te lijden hebben gehad van zowel de monopoliepolitiek van de VOC in de Archipel als de Nederlandse kaapvaart in de Arabische Zee. Deze ondernemers waren dan ook altijd de eersten die bij oplevende piraterij de autoriteiten opriepen om de VOC en de andere compagnieën ter verantwoording te roepen: met het oog op de verkopen waren zij, net als overigens de VOC, het meest gebaat bij een snelle oplossing van dit soort problemen. Het is in dit verband wel opvallend hoezeer deze handelaren vertrouwden op de daadkracht van het Mughal-bestuur. Hoewel zij allen nauwe contacten onderhielden met het Mughal-hof en sommigen van hen zelfs met de Safavieden en het Osmaanse hof, kan men hier toch niet spreken van portfolio-kapitalisten zoals aan de Coromandelkust.[37] De kooplieden konden en wilden lange tijd geen grotere milities onderhouden en hun schepen waren over het algemeen maar matig bewapend. Pas later in de achttiende eeuw, bij een krimpende markt en een aangetast centraal bestuur, ontstond bij de handelaren in toe-

---

21 Gommans, *Mughal Warfare*, pag. 78.

22 Kruijtzer, *Xenophobia*, pag. 38-44.

23 Kruijtzer, 'Madanna, Akanna', pag. 231-267.

24 Brennig, 'Chief Merchants', pag. 321-340; Shulman en Subrahmanyam, 'The Men who would be King', pag. 225-248; Mukund, *The Trading World*, pag. 103-168.

25 Arasaratnam, *Merchants, Companies and Commerce*.

26 Shulman en Subrahmanyam, 'Prince of Poets and Ports'; Bayly, *Saints, Goddesses*, pag. 218.

27 De term is ontleend aan de bestseller *White Mughals* van William Dalrymple, die zich afspeelt in hetzelfde gebied, maar pas aan het einde van de achttiende eeuw.

28 Voor prachtige biografische achtergronden, zie Peters, *In steen geschreven*.

29 Peters, *In steen geschreven*, pag. 65-83; Leupe, 'Herbert de Jager', pag. 17-22; 67-97; Lunsingh Scheurleer, 'Het Witsenalbum', pag. 167-270.

30 Kruijtzer, *Xenophobia*, pag. 38-44.

31 Peters, 'VOC-vrouwen', pag. 75-78.

32 Voor een overzicht van de vroegste betrekkingen met Surat, zie Terptra, *De opkomst der westerkwartieren*, pag. 1-105.

33 Voor een overzicht van de vroegste betrekkingen met Perzië, zie Meilink-Roelofsz, 'The Earliest Relations', pag. 1-50.

34 De twee standaardwerken over de VOC in Surat zijn Van Santen, *De Verenigde Oost-Indische Compagnie*, voor de vroege zeventiende eeuw, en Das Gupta, *Indian Merchants*, voor het begin van de achttiende eeuw.

35 Van Santen, *De Verenigde Oost-Indische Compagnie*, pag. 39-42; 117-132; 151-162.

36 Voor Van den Broecke, zie Coolhaas, *Pieter van den Broecke*, dl. 1, pag. 1-10. Voor Geleynssen, zie Caland, *De remonstrantie* en Van Santen, *VOC-dienaar*. Voor Pelsaert in een bredere context van een 'Van den Broecke school', zie Kolff en Van Santen, *De geschriften van Francisco Pelsaert*, pag. 1-58. Eerdere remonstranties waren die van Van Ravensteyn en Heuten.

37 De wereld van de Indiase handelaren in Surat is hier in hoofdlijnen beschreven aan de hand van Das Gupta, *Indian Merchants* en Nadri, *Eighteenth-century Gujarat*.

nemende mate de neiging om zelf politieke macht op zich te nemen. Een spectaculair voorbeeld was omstreeks 1730 het geval van Mulla Muhammad Ali, een Bohra-koopman die, dromend van een politieke carrière, voor zichzelf een vesting bouwde in het net buiten Surat gelegen Athwa. In 1759 maakte de Engelse East India Company zich in de zogenoemde Kasteelrevolutie ten slotte geheel meester van Surat. Onder de handelspartijen in Surat waren het in feite de EIC en de VOC zelf die vanaf het begin het meest als portfolio-kapitalisten optraden.

De hindoe-, jain- en parsi-handelaren van Surat vertegenwoordigden over het algemeen een ander segment van de markt. Ook onder hen bevonden zich grote handelaren met een eigen vloot die vrijwel alle kusten van de Indische Oceaan aandeden. In de VOC-bronnen komt men ze echter vooral tegen als belangrijke tussenhandelaren met het binnenland, opmerkelijk genoeg niet alleen in Hindoestan, maar ook in Perzië en Arabië. Met uitzondering van de vroege pogingen om direct contact te maken met de indigoboeren, opereerde de Compagnie later voornamelijk met hulp van een of twee grote makelaars, die op hun beurt weer tientallen agenten in het land hadden voor het uitzetten van contracten met producenten. Naast deze taak in de aanvoer van exportgoederen konden makelaars ook een belangrijke rol vervullen in de verkoop van de VOC-importen. In de beginperiode besteedde de Compagnie de verkoop van haar monopolieproducten zelfs geheel uit aan consortia van inheemse bankiers en kooplieden, onder wie Virji Vohra en de jain-makelaars Nan Parekh en Mohan Das Parekh. Zij traden tevens op als de belangrijkste kredietverstrekkers voor de Compagnie ter plaatse, zodat de Nederlanders al voor de verkopen over voldoende contanten voor de inkopen konden beschikken.

Een VOC-makelaar was allerminst een pion van de Nederlanders, maar een zelfstandige ondernemer met eigen schepen. Zijn grote particuliere belangen behartigde hij onder meer via allerlei correspondenten aan de lokale, regionale en centrale hoven. Door een makelaar in dienst te nemen, kon de VOC aldus gebruikmaken van een wijdvertakt netwerk voor de aan- en verkoop van haar goederen en was men tevens verzekerd van de noodzakelijke politieke dekking. Later in de zeventiende eeuw kregen parsi-makelaars daarin toenemend prominente posities, die uiteindelijk resulteerden in opzienbarende carrières als die van Rustumji Manakji, grootmakelaar van de EIC in het begin van de achttiende eeuw, en Mancherji Kurshedji, die in het midden van die eeuw eenzelfde functie voor de VOC vervulde.[38] Niet minder belangrijk dan de makelaars waren de bankiers in Surat. Zij verleenden kredieten, maakten wissels over, sloten vrachtverzekeringen af en, eveneens cruciaal, konden als enigen het allooi van munten bepalen. De grote betekenis van de makelaars in Surat bood overigens ook de VOC-dienaren zelf een gouden gelegenheid om, door middel van onderhandse prijsafspraken, de eigen kas te spekken. Dat juist Surat en ook Bengalen zo'n reputatie op het gebied van de corruptie hadden, had alles te maken met de dominante rol van de Indiase makelaar, zonder wie men in die contreien geen zaken kon doen.

De institutionele basiseenheid van al deze groepen was het familiebedrijf. Daarbuiten konden flexibele partnerschappen worden gecreëerd met andere families, ook als deze een andere religieuze of etnische achtergrond hadden. De meest karakteristieke vorm was een associatie van verschillende handelshuizen, ieder met zijn eigen specialisatie, die alle noodzakelijke stadia, van productie tot verkoop, met elkaar kon verbinden. Kortom, Surat kenmerkte zich door een sterk gesegmenteerde en gespecialiseerde markteconomie die feitelijk door geen enkele groep zelfs maar op onderdelen kon worden gedomineerd.[39] Natuurlijk, de VOC was een betrekkelijk grote speler, maar kon noch in het achterland noch in Surat zelf iets beginnen zonder de medewerking van de inheemse makelaars en bankiers. Deze commerciële partnerschappen stonden veelal geheel los van de maatschappelijke organisaties die juist wel gebaseerd waren op etnische, religieuze en sociale categorieën. Zo hadden de moslims hun eigen *jamaats*, de hindoes hun eigen *mahajans* of *jati's* en de parsi's hun *anjumans*, cultureel-religieuze organisaties van gelijkgezinden ten behoeve van aan geloof of kaste gebonden groepsactiviteiten. Ook de Europeanen pasten in dit beeld: hoewel men op politiek en commercieel vlak sterk met elkaar rivaliseerde, vormden de Europese inwoners van Surat gezamenlijk toch een sociale *natie*, die zich vooral manifesteerde tijdens huwelijks-, doop- en begrafenisplechtigheden. De vorming van een dergelijke christelijke natie (inclusief de Armeniërs) lijkt evenwel beperkt te zijn gebleven tot Surat. In een buitenpost als Agra, met zijn veel kleinere aantal Europeanen, was er weinig meer van te bespeuren.[40]

Mughal-autoriteiten

Afgaande op de vrijwel permanente klaagzang van de VOC-dienaren in Surat over de willekeur van door en door corrupte overheden, moeten we toch nuchter vaststellen dat de VOC gedurende de eerste eeuw van haar aanwezigheid in Gujarat en Hindoestan zeer veel vertrouwen stelde in warme relaties en goede diplomatieke overeenkomsten met de Mughals. Zoals eerder opgemerkt, diende de retoriek in de correspondentie naar Batavia vooral ook als onderbouwing van het eigen optreden. Als de Mughal-overheid werkelijk zo onbetrouwbaar was, hoe is het dan te verklaren dat de Compagnie kosten noch moeite spaarde om steeds weer opnieuw dure hofreizen te organiseren? Door de enorme pracht en praal van deze missies had de VOC alom een reputatie van gulheid opgebouwd. Men wilde vooral niet onderdoen voor de Europese concurrenten en was bereid zeer veel te investeren in het verkrijgen van gunstige *farmans*, speciaal met het oog op de gewenste vrijstellingen van belasting. Toen later in de achttiende eeuw het centrale gezag begon te tanen en de bevelschriften van het hof in de regio's steeds minder werden nageleefd, richtte de Compagnie zich voor dit doel toenemend op de autonoom opererende lokale overheden. Nog in de jaren 1712-1716 echter werd om louter politieke redenen een kantoor in Agra geopend, waar alles volledig gericht was op het onderhouden van de contacten met het hof en alle commerciële activiteiten waren uitgebannen. Buiten de officiële concessies werd veel geld geïnvesteerd in vriendschappen met edelen en ministers; ook aan de hoven had men makelaars nodig die deuren konden openen die anders gesloten zouden blijven. De controle van het optreden en vooral de uitgaven van deze tussenpersonen was vaak een probleem, dat men poogde te ondervangen door meerdere makelaars te gebruiken en die elkaar in de gaten te laten houden.

Waarom hechtte de Compagnie zo aan goede relaties met de Mughal-autoriteiten? Ongetwijfeld omdat het werkte, al moeten we ons geen overdreven voorstelling maken van het bereik van de staat onder de Mughals; dat was zeker geringer dan bijvoorbeeld in het toenmalige China onder de Mantsjoes, maar waarschijnlijk wel effectiever dan het gezag van de Habsburgers over Midden-Europa in de zeventiende eeuw. Volgens Pelsaert ging de Mughal-controle niet veel verder dan de wegen en de vlakke landbouwgebieden.[41] Voor de VOC was dit meer dan voldoende: vooral in de zeventiende eeuw garandeerde het onderhouden van een betrekkelijk goed functionerend wegennet de relaties met de zo belangrijke afzet- en productiegebieden in het binnenland. Geld, wissels en makelaars deden de rest – ook bij het afkopen van plunderingen door roversbendes op gevaarlijke trajecten in de route. De Compagnie was goed bekend met deze gewoonte en hanteerde deze vorm van verzekering zelf bij de verkoop van passen voor de door haar gecontroleerde overzeese routes. Voor de handelaren in Surat was er in die zin eigenlijk weinig verschil: op de route door de noordelijke woestijn naar Agra was het zaak tot een akkoord te komen met de belangrijkste Rajput-stammen in dit gebied, en moest men over de oceaan, bijvoorbeeld naar Mocha, dan gold eigenlijk hetzelfde ten aanzien van de VOC en de andere Europese compagnieën. Zulke regelingen waren vooral van belang voor de routes door de zogenoemde *mawas*, de relatief wilde woestijn- en zeegebieden die zich buiten de directe controle van de Mughal-autoritieten bevonden; de hoofdverkeersaders van het Mughalrijk waren al met al relatief veilig.[42] Hoe dan ook, voor de VOC betekenden slechte relaties met de Mughal-overheid dat men geen of slechts zeer moeizaam en tegen zeer hoge kosten gebruik kon maken van het bestaande handelsnetwerk. Dit omvatte niet alleen de belangrijkste en van talrijke karavanserais voorziene rijkswegen, maar ook financiële faciliteiten als een sterke standaardmunt, goede kredietverhoudingen en een soepel functionerend wisselverkeer. De kosten van het systeem voor de Compagnie bedroegen volgens diverse overeenkomsten met Mughal-keizers gemiddeld zo'n 2,5% tot 3,5% aan invoerrechten. Dit was waarschijnlijk minder dan hindoe-kooplieden (5%) betaalden, maar iets meer dan moslim-handelaren (2,5%) in Surat moesten afdragen, terwijl men over het algemeen was vrijgesteld van de betaling van keizerlijke doorvoerrechten – al was dit laatste op lokaal niveau vaak moeilijk af te dwingen.

Natuurlijk waren er incidenten, vooral op die momenten dat het open handelsverkeer in gevaar kwam. Dan dreigden zowel de VOC als de Mughal-autoriteiten met een boycot: de Compagnie door vanuit zee de haven te blokkeren, de keizerlijke ambtenarij door het intrekken van de handelsconcessies. Toenemende druk van andere handelspartijen zorgde bij zulke gelegenheden meestal weer voor een compromis. In 1648-1649 ontstond een conflict naar aanleiding van de sluiting van de handel met de Indische Archipel door de VOC, waarna compagniesschepen enige tijd de toegang tot Surat blokkeerden. Op andere momenten was het de oplaaiende piraterij, vaak door afgezwaaide Europeanen zoals Hubert Hugo en William Kidd, die de vrije vaart op Mocha en daarmee de hadj in gevaar bracht. In 1699 werd om die reden aan de Europeanen de zogenoemde *muchalka* opgelegd: een overeenkomst die aan iedere compagnie voor een bepaalde zone de verplichting oplegde om eventuele schade als gevolg van zeeroof te vergoeden. Dit maakte de Compagnie in feite tot een reguliere Mughal-politiemacht vergelijkbaar met de vele *thanadars* en *faujdars* in het binnenland, die ook verantwoordelijk waren voor de openbare orde en compensatie van eventuele plundering. De weigering van de VOC om zich aan deze overeenkomst te houden toen kort nadien toch een aantal schepen werd gekaapt, werd hernieuwd aanleiding tot een conflict en een langdurige blokkade van de Suratse haven in de jaren 1704-1706.[43] Zulk confronterend maritiem optreden in tijden van crisis was natuurlijk niet uniek voor Surat; ook elders paste de Compagnie deze strategie geregeld toe om haar belangen veilig te stellen, al verkoos men vanwege de kosten doorgaans een diplomatieke oplossing. In Surat echter kon als regel vertrouwd worden op een uiteindelijk vergelijk met de autoriteiten, dankzij de aanwezigheid van een rijke en machtige groep kooplieden met extensieve overzeese belangen, die er veel aan gelegen was om stabiele handelsverhoudingen te bewerkstelligen. De VOC was zich hiervan terdege bewust en achtte dit ook een van de belangrijke voordelen van Surat boven bijvoorbeeld Bandar-e Abbas, waar zij met een minder coöperatieve overheid van doen had.

Over het geheel genomen kan gesteld worden dat de Mughal-autoriteiten bij voortduring geïnteresseerd waren in het openhouden van de handelskanalen. Slechts gedurende enkele korte perioden, vooral tijdens de regering van Shah Jahan (1628-1657), kwam het, waarschijnlijk naar aanleiding van het Perzische voorbeeld, tot pogingen om direct te interveniëren door het opleggen van monopolies op de indigoproductie (1633-1635) en de vrachtvaart op Perzië, Mocha en Basra (1652-1662).[44] Onder keizer Aurangzeb (regeringsperiode 1658-1707) trok de overheid zich echter weer min of meer uit de economie terug, mede vanwege de aandacht die de beoogde verovering van de Deccan opeiste en ook omdat de geldeconomie, gestimuleerd door de steeds groeiende toestroom van edelmetaal, tot laat in de zeventiende eeuw goed bleef functioneren. Het openhouden van de Indiase handel was uiteraard ook in het belang van de VOC en op deze manier is het niet vreemd dat Mughals en Nederlanders, ondanks periodieke spanningen en conflicten, elkaar toch steeds weer wisten te vinden.

Wat was eigenlijk het belang dat de Mughals stelden in de VOC? In de eerste plaats bood of liever, verhandelde, de Compagnie via passen, vrachtruimte en konvooien bescherming van de zeeroutes. In geval van piraterij of conflicten met andere zeemogendheden riepen de Mughal-autoriteiten, meestal op aandringen van andere kooplieden, de VOC vaak te hulp dan wel ter verantwoording voor de geleden schade. De Mughal-kronieken spreken niet of nauwelijks over de Nederlanders en andere Europese of semi-nomadische en tribale protectieverkopers langs de randen van het keizerlijke domein en op de rijkswegen. Zulk banditisme paste uiteraard niet in het ideaalbeeld van een door de Mughals geclaimde universele wereldvrede. De hofhistoricus Abul Fazl zag rond 1600 Europa bijvoorbeeld als een verre Frankische archipel, een *jaza'ir-i firang*, waar men schepen gebruikte als 'huizen en dromedarissen'. Ook Mughal-chroniqueur Khafi Khan spreekt in het midden van de achttiende eeuw nog over zeelieden die hun huis op hun rug dragen, kortom, net als Abul Fazl heeft hij het over een soort nomaden van de zee. Bhimsen, weer een andere achttiende-eeuwse Mughal-geschiedschrijver, doet de Europese factorijen af als winkeltjes van lieden zonder landbezit. Andere inheemse bronnen uit die tijd geven een beeld van Europa als een magisch en exotisch gebied met een fantastische flora en fauna.[45] Deze excentrieke associaties maakten de VOC mede interessant als hofleverancier van allerlei exotica, bijvoorbeeld curiosa als uurwerken en speeldozen, 'vreemde' schilderijen en atlassen, maar ook van nieuwe diersoorten, zoals de uit Amerika stammende kalkoen. Zo komen we aan de Rajasthaanse hoven de op de VOC-gezant Johan Josua Ketelaar (werkzaam 1711-1713) geïnspireerde, stereotypische Nederlander tegen als inspiratiebron voor het zogenoemde *firangi*-thema in de beeldende kunst van die regio. De aanwezigheid van de Europeanen kon dus enerzijds het beeld van de *Pax Mughalica* sterk verstoren, anderzijds bevestigde het juist het wereldomvattende, universele karakter van die pax. Dit laatste ziet men onder meer terug in de miniaturen van de Mughals, die in tegenstelling tot de kronieken juist weer wel Europeanen als onderwerp hebben, zij het in alle gevallen als bescheiden onderdanen van de Mughal-keizer.[46]

Veel meer dan de maritieme protectie en het exotische decorum was het echter de aanvoer van edelmetalen die de aanwezigheid van de VOC voor de Mughals zo interessant maakte, zowel in Gujarat als zeker ook in Bengalen. In Surat kwamen goud en zilver uit Arabië en Perzië voornamelijk via de Indiase kooplieden binnen. Bij de VOC ging het hier tot ca. 1650 vooral om de aanvoer van zilver uit Japan en Zuid-Amerika; koper en goud speelden aanvankelijk een veel geringere rol. Vanwege de groeiende verkopen van specerijen en Japans koper onder het compagniesmonopolie nam de zilveraanvoer daarna geleidelijk aan af. Het merendeel van de opbrengsten in contanten uit deze verkopen werd vervolgens gebruikt voor de inkoop van de andere Indiase kantoren en bleef derhalve binnen het subcontinent circuleren. Deze door de VOC ingevoerde edelmetalen zullen juist in die tijd een faciliterende rol hebben gespeeld in de financiering van de Mughal-campagnes in Oost-Bengalen en de Deccan. Na 1680 viel Japan helemaal weg als zilverleverancier, maar de VOC kon dit toen ten dele compenseren door toenemende verkopen in Perzië, die veelal in zilver werden uitbetaald. In diezelfde jaren vielen de totale afdrachten in contanten uit Surat aan de Compagnie evenwel sterk terug, terwijl de directe aanvoer van Amerikaans zilver via Europa en Batavia juist groter werd. Hoe dan ook, het totale volume van de edelmetaalstromen naar Mughal-India nam tussen 1600 en 1750 sterk toe, waarbij een substantieel én groeiend deel door de VOC voor haar rekening werd genomen.[47]

Zoals al eerder geconstateerd, de ruime beschikbaarheid van geld faciliteerde zowel de economie als het bestuur in het Mughalrijk. Dit was zeker het geval zolang de invoer niet leidde tot oververhitting van de productie, kortom zolang er geen sprake was van sterke inflatie. Volgens de meeste historici waren daarvoor tot diep in de achttiende eeuw geen sterke aanwijzingen, zodat de geldinvoer toen geleid moet hebben tot een reële groei van de economie. De vaak gehoorde suggestie dat veel van het ingevoerde edelmetaal in India voor een aanzienlijk deel zou zijn onttrokken aan de economie door maatschappelijk onnuttige besteding aan paleizen, tempels, hofsieraden, etc., is in het moderne historisch onderzoek niet bevestigd. Verreweg het meeste edelmetaal in Mughal-India werd door hermunting en ook door de aanmaak van nieuw muntgeld uit omgesmolten gouden en zilveren voorwerpen letterlijk te gelde gemaakt.

Meer dan bijvoorbeeld de introductie van nieuwe vuurwapens door de Europeanen, verklaren de toegenomen Japanse en Amerikaanse zilverimporten de lange stabiliteit van het Mughalrijk. Maar waarom dan toch het verval van het rijk in de achttiende eeuw? Revisionistische historici hebben er de afgelopen decennia op gewezen dat voortgaande economisch groei en politieke desintegratie goed samen kunnen gaan.[48] Het lijkt er inderdaad op dat de achttiende-eeuwse economische groei steeds meer ten goede is gekomen aan nieuwe regionale opvolgerstaten als die in Awadh en Hyderabad, die van de Maratha's, de Sikhs en de Afghaanse Rohilla's, en natuurlijk ook de Britse East India Company in Bengalen. De VOC ontbreekt in dit rijtje. De Compagnie in India volgde juist vrij nauwgezet de neergang van het Mughalrijk. Had het wellicht anders kunnen lopen?

Handel en wandel in de achttiende eeuw

In vergelijking met het steeds wisselende politieke toneel aan de Coromandelkust, is de geschiedenis van de VOC in Surat betrekkelijk eentonig. Vooral in de eerste honderd jaar profiteerde de Compagnie, net als andere handelaren in de stad, van een stabiele, relatief transparante markt en van een voor die tijd naar verhouding betrouwbare overheid. Het grote belang van Surat was daarbij de afzetmarkt: aan het eind van de zeventiende eeuw werd ongeveer de helft van de Aziatische verkoop van de VOC gerealiseerd via dit kantoor. Ook in de achttiende eeuw bleven de verkopen van de fijne specerijen hier steeds behoorlijk op peil, ondanks de toenemende onrust in het achterland. Na in het begin een politiek van dumping te hebben gevolgd, werd de prijszetting door de Compagnie spoedig bepaald door de logica van het monopolie: niet te laag, om doorvoer te vermijden, en niet te hoog, teneinde vraaguitval te voorkomen en om de concurrentie niet te zeer aan te zetten tot doorbreking van het monopolie. De specerijen vonden vooral veel aftrek onder de elites en de vraag was daardoor betrekkelijk inelastisch. Behalve als verkoopkantoor was Surat belangrijk als producent van indigo en textiel. Aanvankelijk vormde indigo het hoofdbestanddeel van de regionale export, zowel uit Gujarat zelf (Sarkej) als uit Hindoestan (Bayana). Met de opkomst van de goedkopere en betere Amerikaanse indigo kwam hier later in de zeventiende eeuw enigszins de klad in, al lieten de jaren 1685-1700 toch weer een kleine hausse zien. Indiase textiel was altijd al van belang geweest als sleutel voor de handel in het Indische-Oceaangebied, maar geleidelijk aan kreeg men ook in Europa de smaak te pakken. Al aan het einde van de zeventiende eeuw waren het niet meer zozeer de specerijen uit de Archipel, maar de bewerkte katoenen en zijden doeken uit India die opgang maakten op de Europese markten. Zoals we nog zullen zien betekende deze nieuwe textielrage een enorme impuls voor de textielnijverheid in vooral Bengalen, maar ook in Coromandel. Eenvoudige witte katoen speelde bovendien een steeds grotere rol in de (slaven)handel met Afrika. Hoewel in mindere mate, profiteerde ook Gujarat van deze veranderingen in het Europese en Afrikaanse consumptiepatroon en produceerde men naast katoen ook steeds meer fijnere stoffen, met gebruikmaking van zowel over land als over zee aangevoerde zijde uit Bengalen.

In de achttiende eeuw ontstond in Surat toenemende onrust als gevolg van de ontwikkelingen in het binnenland. Tot tweemaal toe, in 1664 en 1670, had men hier al eerder te maken gehad met plundertochten van de Maratha's uit de Deccan, maar in die tijd konden de invallers de stabiliteit van het Mughalrijk nog niet wezenlijk aantasten. Dit gebeurde echter wel in de eerste decennia van de achttiende eeuw, toen de controle over Gujarat inzet werd van een intensief gewapend conflict tussen het Mughal-gezag en Maratha-heersers. Deze strijd werd uiteindelijk beslecht in het voordeel van de Maratha's, die vanuit hun machtscentrum Baroda omstreeks 1740 de economische en politieke stabiliteit in het achterland weer enigszins herstelden. Tezelfdertijd vond in de kerngebieden van het Mughalrijk rond Lahore, Delhi en Agra een reeks verwoestende invasies uit het noordwesten plaats: eerst onder Nadir Shah (1739) en dan, herhaaldelijk, onder de grondlegger van het moderne Afghanistan, Ahmad Shah Durrani (1747-1773).[49] In Surat en elders in Gujarat werd dit gevolgd door een periode van algehele samentrekking van de economie, waarbij de textielproductie zich steeds meer naar de relatief veilige stad verplaatste. Ook de VOC volgde deze trend, toen ze in de jaren veertig besloot haar filialen in Ahmadabad en Cambay op te heffen.

De jaren 1745-1760 lieten een wonderbaarlijke wederopstanding zien, met een exportvolume dat tijdelijk zelfs weer het niveau bereikte van de topjaren in de zeventiende eeuw! De goede resultaten bij de VOC in Surat in deze periode waren deels het resultaat van de hervormingen onder directeur Jan Schreuder (1740-1750). Door aanpassingen in het scheepvaartpatroon – zo ging men direct op Kanton varen – konden zowel het goederenaanbod als het afzetgebied vergroot worden, terwijl daarnaast zal ook het herstel van de stabiliteit in Gujarat een rol hebben gespeeld. Het steeds moeizamere contact met de kerngebieden van het Mughalrijk werd bovendien ietwat gecompenseerd door de opkomst van nieuwe aanvoer- en afzetgebieden in de regio's ten noorden en ten zuiden van Surat. De gereanimeerde Compagnie heropende niet alleen de vestigingen in Ahmadabad en Cambay, maar investeerde ook in nieuwe filialen in Mandvi, in het noorden, en in Bassein en Dandarajapuri in het zuiden. Zelfs Sind werd als vestigingsplaats van een nieuw kantoor in overweging genomen en zou, wellicht in tandem met Basra, ook in de Perzische Golf voor nieuwe impulsen hebben kunnen zorgen.[50]

Wellicht nog opmerkelijker waren de inspanningen van de VOC om ook in politieke zin meer invloed te krijgen in Surat. Vooral in de jaren vijftig van de achttiende eeuw wist ze, dankzij allerlei coalities met plaatselijke partijen, daadwerkelijk het lokale bestuur naar haar hand te zetten. De zogenoemde Kasteelrevolutie van 1759, toen de Britten erin slaagden de Mughal-vesting in Surat te bezetten, is ongetwijfeld deels uitgelokt door de herwonnen vitaliteit van de VOC; de EIC moest toen wel interveniëren. De bestaande, duale politieke structuur, opgezet onder het Mughals-bewind in Surat, maakte echter dat daarmee nog niet meteen ook alle politieke controle aan de Britten kwam; de belangrijkste functie van gouverneur (*mutasaddi*) bleef in handen van betrekkelijk autonome lokale regenten. De VOC kon zich hier na 1760 dankzij een stabiele verkoop van koper, maar vooral door een spectaculaire stijging van de suikerverkopen, redelijk goed handhaven, al werden later de buitenkantoren weer gesloten en moest men zich steeds meer schikken in de groeiende macht van de EIC.[51] Ondanks de desintegratie van het Mughalrijk bleef Surat ook in de latere achttiende eeuw een vooraanstaand handelsempirium. De klassieke relaties met Iran en de Mughal-kernlanden mochten dan zijn aangetast, er lagen ook nieuwe mogelijkheden, zoals in de groeiende katoenhandel op China. Uiteindelijk waren het echter vooral de Britse *country traders* die daarvan zouden profiteren. Hoewel de VOC zich gedurende het merendeel van de resterende jaren tot de Engelse bezetting van de compagniesloge in Surat in 1795 commercieel wel staande wist te houden – er was slechts sprake van een *relatieve* achteruitgang – werd haar positie ter plaatse op termijn goeddeels ondergeschikt aan die van de Engelse compagnie.

De Perzische Golf en de Rode Zee (1623-1766)

De VOC-activiteiten ten westen van Surat waren, zoals al aangestipt, nauw gerelateerd aan de enorme economie van het Mughalrijk en daarmee aan Surat als de belangrijkste toegangshaven tot die economie. Het was alleen al door de omvang van die economie, bestaande uit naar schatting 100 miljoen mensen tegenover 6 miljoen in Iran, dat in deze gebieden wel sprake moest zijn van een sterke Indiase oriëntatie. Iran had de reputatie van haar eeuwenoude imperiale beschaving, van haar taal en haar literatuur die ver buiten de landsgrenzen van het Safaviedenrijk het verfijnde culturele leven aan de vorstenhoven domineerden. Arabië kon bogen op zijn status als het thuisland van de profeet, de bestemming van de Hadj, en als de wieg van de theologische wetenschap. Mughal-India was echter *de* economische grootmacht in de regio en fungeerde als zodanig ook als een magneet op Iraanse en Arabische migranten. In de ogen van de Perzen en de Arabieren was India wellicht niet zo verfijnd en in godsdienstig opzicht wat minder zuiver op de graat, maar in datzelfde, wat vulgaire India kon men,

38 Nadri, 'The Commercial World', pag. 315-342; Nadri, 'Maritime Merchants', pag. 235-258.
39 Gommans en Kuiper, 'The Surat Castle Revolutions', pag. 361-376.
40 Kolff en Van Santen, *De geschriften van Francisco Pelsaert*, pag. 18-22.
41 Kolff en Van Santen, *De geschriften van Francisco Pelsaert*, pag. 56.
42 Vogel, *Journaal van J.J. Ketelaar's hofreis*, pag. 1-128; vgl. Deloche, *La circulation*, dl. 1, pag. 49-64.
43 Das Gupta, *Indian Merchants*, pag. 94-134.
44 Van Santen, *De Verenigde Oost-Indische Compagnie in Gujarat*, pag. 74-78; 162-170; 200-201.
45 Sarkar, *Tarikh-i-dilkasha*, pag. 194. Voor de andere verwijzingen, zie Gommans, *Mughal Warfare*, pag. 164; Digby, 'Beyond the ocean', pag. 247-259; en Subrahmanyam, *Mughal and Franks*, pag. 1-21.
46 Zie de verschillende bijdragen in Jackson en Jaffer, *Encounters*.
47 Prakash, *The New Cambridge History of India*, pag. 175-205.
48 Voor een historiografisch overzicht, zie Alavi, *Eighteenth Century*, pag. 1-30.
49 De economische consequenties verschilden echter per regio (Gommans, *The Rise of the Indo-Afghan Empire*, pag. 13-44).
50 Prakash, *The New Cambrige History of India*, pag. 301-305; Floor, *The Dutch East India Company*; Nadri, 'Exploring the Gulf of Kachh', pag. 460-486.
51 Gommans en Kuiper, 'The Surat Castle Revolutions', pag. 376-390.

als intellectueel, artiest, koopman of krijger, in zeer korte tijd wel een enorm fortuin vergaren. En wat gold voor de Perzen en de Arabieren, was natuurlijk ook waar voor de Nederlanders en andere Europeanen: ook hier sloot de Europese expansie naadloos aan op een al bestaand patroon.

Parallel aan de bijna permanente oostwaartse stroom van gelukzoekers was er de voortdurende aanvoer van van edelmetaal uit Europa, via de Levant, Arabië en Iran, naar Mughal-India. Al dan niet met een bewust mercantilistische doelstelling, probeerden de overheden in deze doorgangsgebieden de goud- en zilverstroom naar India via belastingen maximaal af te tappen. Sprekend over Iran maakte in 1660 de kapucijner monnik Raphael Du Mans (1613-1696) in zijn *Estat de la Perse* al de treffende opmerking dat Iran wel één grote karavanserai leek, met een poort naar Turkije en een poort naar India.[52] Die toestroom had alles te maken met de bijna onverzadigbare geldbehoefte van de Indiase economie. Mughal-India beschikte zelf vrijwel niet over edelmetalen, maar door zijn sterke exportpositie, vooral die van de textielnijverheid, slaagde men er wonderwel in een belangrijk deel van de buitenlandse goud-, zilver- en koperproductie naar zich toe te trekken. Zoals we gezien hebben en nog zullen zien in het geval van Bengalen, speelde vooral de VOC hier een belangrijke, faciliterende rol. Het substantiële deel van de edelmetaalstroom dat India via de Levant- en Midden-Oostenroute bereikte, bleef echter buiten de invloed van de Europese compagnieën.

Een tweede aspect dat de VOC-handel in Iran en Arabië afhankelijk maakte van de Indiase economie, waren de bestaande handelsconnecties van de Indiase Baniya-makelaars, met wie de VOC ook in deze gebieden moest samenwerken. Te spreken van een hecht en verreikend netwerk van deze hindoe- en jain-handelaren gaat in dit verband mogelijk te ver. We weten slechts dat de betrokken tussenpersonen konden beschikken over lokale expertise en ervaring, maar helaas niet in hoeverre zij via verwant- en/of partnerschappen ook interregionaal met elkaar verbonden waren. Wel is duidelijk dat Indiase kooplieden tot diep in Perzië, Centraal-Azië en zelfs Rusland konden doordringen; een gegeven dat eens te meer uitnodigt tot bezinning op het zogenaamde unieke karakter van de Europese expansie. Zowel in Bandar-e Abbas als Mocha ging het behalve om andere minderheden als Armeniërs en Joden in de zeventiende en achttiende eeuw vooral om Gujarati's, die notabene als hindoes voor de VOC de contacten moesten leggen met de zijde- en koffieproducerende gebieden in het islamitische achterland. Dezelfde handelaren hadden de overhand in de verkoop en de distributie van de Indiase textiel, waardoor het niet zal verbazen dat de VOC op dit vlak geen grote winsten kon behalen. In het geval van Mocha werd in de jaren vijftig van de zeventiende eeuw zelfs kort overwogen om de compagnieshandel met Surat maar helemaal uit te besteden aan een Baniya-handelaar; in de gehele Arabische wereld en het Perzische-Golfgebied kon de VOC in feite alleen opereren dankzij de reeds bestaande nauwe handelsbetrekkingen met Surat.[53]

Ten slotte was er nog een derde factor die deze gebieden afhankelijk maakte van Surat, namelijk de scheepsbouw: de nieuwe maritieme mogendheden in de regio, in de latere zeventiende eeuw Oman en nadien Iran onder Nadir Shah, betrokken hun oorlogsschepen voornamelijk uit Surat en wijde omgeving. De handelsvloten van het Perzische-Golfgebied werden eveneens voor een belangrijk deel gebouwd en onderhouden door de scheepswerven van Gujarat.

Voor de VOC lag het commercieel-strategische belang van Iran en Arabië vooral bij de verkoop ter plaatse van specerijen en, in een later stadium, ook van suiker uit Java, teneinde op deze wijze contanten te kunnen onttrekken aan de edelmetaalstroom naar India. Omdat de Compagnie op dit vlak niet kon concurreren met de Baniya's, speelde Indiase textiel slechts een ondergeschikte rol. Met de edelmetalen uit Iran en Arabië hoopte men een groot deel van de Indiase inkoop te kunnen bekostigen. Deze opzet was alleen rond het midden van de zeventiende eeuw enige tijd succesvol. Daarvoor en ook nadien volgde de VOC andere ontwikkelingen in de regio, met navenant afwijkende prioriteiten in haar handel: in de beginjaren ruwe zijde uit Perzië, aan het einde van de zeventiende en het begin van de achttiende eeuw koffie uit Mocha. Beide probeerde men tevergeefs te financieren uit de lokale verkoop van Aziatische producten, waardoor er toch vaak weer contant bijbetaald moest worden, al dan niet via lokale kredieten. Verder behaalde de Compagnie inkomsten uit de vrachtvaart vanuit Surat, die ook min of meer werd gefaciliteerd door de konvooiplicht van de VOC in de handel op de Rode Zee. Na de val van het Safaviedenrijk en de opkomst van Javaanse koffie in de jaren twintig van de achttiende eeuw begon de belangstelling voor beide gebieden te tanen, al volgde net als in Surat een korte opleving in de jaren vijftig, toen de VOC zich serieus oriënteerde op de revitalisering van de Perzische-Golfhandel via Sind, Bahrein en Kharg. Dit was op termijn echter geen succes, deels door de voortgaande tribale onrust langs de kusten, maar vooral omdat men niet kon concurreren met de opkomende Arabische en particuliere Engelse scheepvaart in dit gebied.

Tegenover het eiland Hormuz lag op het Perzische vasteland de handelsnederzetting Gamron (ook: Jarun, Gamru). In de zestiende eeuw kwamen beide in Portugese handen, maar in 1615 werd Gamron heroverd door de Perzen en zeven jaar later, met steun van een Engelse vloot, ook Hormuz. Onder Shah Abbas werd de stapelmarkt in de jaren daarna verlegd van Hormuz naar Gamron, nu omgedoopt tot Bandar-e Abbas, de 'Haven van Abbas', waar de Engelse en de Nederlandse compagnieën vervolgens de hier ingetekende factorijen openden. Ondanks het aanmerkelijke economische belang van de plaats groeide Bander-e Abbas in de verdere zeventiende eeuw echter niet uit tot een werkelijk grote stad; volgens de Franse reiziger Jean Chardin, die hier in 1674 verbleef, telde men er niet meer dan 1400 tot 1500 huizen. Na de val van de Safavieden in 1722 raakte de haven in verval en verplaatste de Perzische handel zich goeddeels naar Bushehr en Basra in het noordwesten van de Perzische Golf. Niettemin handhaafde de VOC haar factorij te Gamron, zoals de gangbare Nederlandse aanduiding bleef, nog tot 1759. Naast de schets van Engelbert Kaempfer op blad 83 is vermoedelijk de enige bewaard gebleven gedetailleerde Nederlandse manuscriptafbeelding van Gamron uit de compagniestijd de kopietekening in de grote overzichtsatlas van Isaak de Graaf voor de Heren Zeventien, die omstreeks 1695 naar een onbekend origineel werd vervaardigd. Deze tekening, tegenwoordig in het Nationaal Archief onder nummer 4.VEL 864, is hier ter aanvulling nogmaals gereproduceerd; voor een meer uitgebreide beschrijving, zie Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-13d.

Opposite the island of Hormuz lay the trading settlement of Gamron (also called Jarun, Gamru) on the Persian mainland. In the sixteenth century both of these fell into Portuguese hands, but in 1615 Gamron was recaptured by the Persians and seven years later, with the help of an English fleet, also Hormuz. In the years after that, under Shah Abbas the staple market was moved from Hormuz to Gamron, now renamed Bandar-e Abbas, the 'Port of Abbas', and here the English and Dutch companies subsequently opened the factories drawn here. Despite its considerable economic importance, in the remainder of the seventeenth century Bandar-e Abbas did not, however, grow into a very big town; according to the French traveller Jean Chardin, who was living there in 1674, there were no more than 1400 to 1500 houses. After the fall of the Safavids in 1722 the port declined and the Persian trade largely shifted to Bushehr and Basra in the north-west of the Persian Gulf. Nevertheless the VOC kept its factory at Gamron, as the common Dutch name continued to be, until 1759. Except for the sketch by Engelbert Kaempfer on sheet 83, probably the sole surviving detailed Dutch manuscript depiction of Gamron from the time of the Company is this copy-drawing in the great general atlas of Isaak de Graaf for the Gentlemen Seventeen, which was made after an unknown original around 1695. This drawing, at present in the Netherlands National Archives under number 4.VEL 864, is reproduced here once more for good measure; for a more detailed description, see Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-13d.

52 Matthee, *The Politics of Trade*, pag. 3.

53 Brouwer, *Cauwa ende Comptanten*, pag. 87-88. Voor een beschrijving van een deel van deze Indiase netwerken, zie Dale, *Indian Merchants*; Markovits, *The Global World*. Voor Afrika, zie Alpers, 'Gujarat and the Trade of East Africa', pag. 22-44; Pankhurst, 'The "Banyan"', pag. 107-128; en Allen, 'The Indian Merchant Community', pag. 39-53.

De Perzische Golf[54]

Zoals aangeduid, gold de belangstelling van de VOC in Iran en het Perzische-Golfgebied aanvankelijk vooral de inkoop van ruwe zijde, waarvoor zij in de eerste decennia van de zeventiende eeuw in Europa op een goede verkoopprijs kon rekenen. Profiterend van de Safavidische expansie naar de kust en de Engelse inname van Hormuz (1622), begon de Compagnie na 1623 de reguliere handelsbetrekkingen in Iran met de vestigingen in Bandar-e Abbas (Gamron, Gombroon), de hoofdstad Isfahan en, *en route*, in Lar, waar veel karavanen hun kamelen verwisselden. Lar diende tevens als relatief koel zomerverblijf voor de compagniesdienaren in Bandar-e Abbas, maar het ontleende zijn betekenis vooral aan de Evaz Beg, een invloedrijke plaatselijke regentenfamilie die vanaf 1640 tot 1720, zij het met tussenpozen, als havenmeesters (*shahbandars*) en belastingpachters de handel controleerde in zowel Bandar-e Abbas als Bandar-e Kung.[55]

Anders dan in Surat had de VOC in Bandar-e Abbas niet het voordeel van een soepel functionerend marktstelsel, dat als vanzelf de zijde uit de noordelijke provincies Gilan en Mazandaran naar de kust zou kunnen aanvoeren. Sterker nog, de zijde was sinds 1619 onderhevig aan een monopolie van de staat, als gevolg waarvan er nadien geen particuliere handelaren meer waren die dit product naar Bandar-e Abbas brachten en men de zijde dus alleen nog via de agenten van de Shah in de hoofdstad kon inkopen. Goede diplomatieke betrekkingen bleken derhalve ook hier direct al van cruciaal belang. Shah Abbas (1587-1629), de grondlegger van het monopolie, wenste bij voorkeur op reciproce voet zaken te doen, dus met partners van gelijke, vorstelijke statuur. In een handelsonderneming als de VOC kon de vorst geen diplomatiek evenwaardige partner zien, evenmin als in een diffuus en onpersoonlijk vertegenwoordigend lichaam als de Staten-Generaal. Zeer tegen de zin van de VOC-bewindhebbers stuurde de Shah aan op rechtstreekse en bilaterale diplomatieke relaties, maar het gezantschap onder leiding van Musa Beg dat in 1626 daartoe de Republiek bezocht, was niet onverdeeld succesvol. De Perzische ambassadeurs vielen vooral op door hun excessieve belangstelling voor drank en vrouwen, terwijl hun verblijf alom met enorme kosten gepaard ging.[56] De veelal uit Iran afkomstige Armeense kooplieden in Amsterdam wisten nadien niet te profiteren van de met de Safavieden overeengekomen handelsverdragen, ook al werden hun op papier dezelfde privileges verleend als de VOC in Iran. Uit dit alles blijkt overigens dat Iran, net als het Osmaanse rijk, destijds in zekere zin deel uitmaakte van een Europees diplomatiek stelsel en dat daar in die tijd ook al particuliere Nederlandse c.q. in de Republiek gevestigde handelaren actief waren, in strijd met het VOC-octrooi op de Nederlandse handel met dit rijk. Voor de Perzen zelf was de Republiek natuurlijk niet meer dan een exotische uithoek van de beschaafde wereld. In hun visie mochten de Nederlanders blij zijn dat ze überhaupt deel konden hebben aan de Perzische welvaart en beschaving.[57]

Helaas weten we weinig over het sociale leven van de VOC-dienaren in Iran. Net als op de Indiase kantoren was er ook in Iran regelmatig sprake van zelfbevoordeling door het compagniespersoneel. Dit begon al bij het eerste hoofd van Bandar-e Abbas, Huybert Visnich, die buiten het VOC-circuit om maximaal gebruik wist te maken van zijn langdurige verblijf ter plaatse (1623-1631). Visnich kon bogen op uitstekende relaties met Shah Abbas, op een langdurige handelservaring in zowel de Levant als in India en, via zijn Armeense echtgenote in Julfa, ook nog eens op een wijdverbreid netwerk van vrienden en verwanten. Visnich was, net als zijn tijdgenoot Pieter van den Broecke in Surat, iemand die grote verdiensten had als pionier en marktonderzoeker. Zoals Hartsinck in Golkonda, opereerde hij in de ogen van de bewindhebbers op termijn echter te autonoom en was hij te sterk geworteld geraakt in zijn standplaats. Uiteindelijk werd Visnich in 1631 op beschuldiging van corruptie uit zijn functie ontzet en nam hij de wijk naar het Osmaanse rijk, waar hij als Iraans spion gevangen genomen en uiteindelijk zelfs gewurgd werd.[58]

In tegenstelling tot Surat was Bandar-e Abbas geen grote supraregionale stapelplaats met een dichtbevolkt achterland. De haven vormde weliswaar de belangrijkste maritieme toegang tot de Iraanse bovenlanden, maar het aangrenzende kustgebied zelf was veel te droog, te onvruchtbaar en te weinig bevolkt om zoals in Gujarat, Bengalen of Coromandel in een eigen economische dynamiek te kunnen voorzien. De weg naar Isfahan liep door uitgestrekte en verlaten woestijn- en berglandschappen en bestond uit een lint van karavanserais en waterreservoirs, veelal aangelegd door lokale landheren maar soms ook door rijke, op India opererende handelaren.[59]

Ondanks velerlei partnerschappen met vooral Indiase en Armeense tussenhandelaren, bleef tijdens de zeventiende-eeuwse zijdehausse de Shah de belangrijkste handelspartner voor de VOC. De opeenvolgende verdragen en contracten laten zien dat in ruil voor een relatief hoge prijs de Shah bereid was een jaarlijkse zijdelevering te garanderen, onder vrijstelling voor de Compagnie van inspecties en belastingen. Toen de VOC na de opheffing van het zijdemonopolie in 1629 echter geen zijde van de Shah meer wenste af te nemen, moest zij ter compensatie alsnog belastingen en, vanaf 1696, rechten op de zogenoemde recognitiegoederen betalen. Aanvankelijk was de Shah vooral op zoek naar nieuwe handelsroutes en -partners die hem minder afhankelijk zouden maken van zijn Osmaanse aartsrivalen; het gros van de Perzische zijde bereikte Europa immers via de Levant. Vanwege de bijna permanente Turks-Perzische oorlogen tijdens de eerste vier decennia van de zeventiende eeuw, werd echter een steeds groter deel omgeleid via de Perzische Golf en Rusland. Voor de handelspositie van de VOC in Iran was de situatie aan het Osmaanse front niet minder belangrijk dan voor de Shah, omdat het volume van de aanvoer via de Levant mede de prijs van zijde in Europa bepaalde. Het zo belangrijke vredesverdrag van Zuhab (1639) tussen de Safavieden en de Osmanen betekende nadien een enorme opleving van de Levanthandel met de Republiek, met als gevolg een forse daling van de zijdeprijzen.[60] Anderzijds zette de gerevitaliseerde handel met het Osmaanse rijk de oostwaartse edelmetaalstromen weer in gang. De VOC kon hier slechts volgen: vanwege de lage prijs in Europa kocht de Compagnie vanaf ca. 1640 liever geen Perzische zijde meer en probeerde men via verkopen van specerijen en andere waren te profiteren van de hernieuwde geldstroom naar Iran en India en zo veel mogelijk edelmetaal te verwerven. In dezelfde periode werd bovendien Bengalen belangrijk als leverancier van zijde, die daar van betere kwaliteit was dan in Iran en ook voordeliger kon worden ingekocht. Dit nieuwe beleid verstoorde spoedig de verhouding met de Iraanse overheid, die de VOC wenste te houden aan een vaste afname van zijde en de inkomende stroom aan contanten vooral ten eigen bate wilde exploiteren.[61]

Al in 1645 en vervolgens in 1684 en 1712 leidden de veranderde economische omstandigheden tot directe militaire confrontaties, waarbij de Compagnie de eerste twee keer overging tot een blokkade van de Perzische kust. Het resultaat was in eerste instantie een aanpassing van de contracten, waarbij de Compagnie zich alsnog verplichtte om een vaste hoeveelheid zijde af te nemen, 300 cargas tegen 48 *tuman*. Verder werd de vrijhandel gebonden aan een plafond van 20.000 *tuman* (800.000 gulden). Op het oog was dit een verslechtering, maar in de praktijk werd er door de Shah niet of nauwelijks zijde geleverd en bleef de VOC net als voorheen edelmetaal uit Iran betrekken. Juist deze discrepantie tussen de letter van het contract en de werkelijke situatie kon aanleiding geven tot beschuldigingen van illegale geldexport en claims van achterstallige belastingen. Daarnaast was er steeds de verwachting van Iraanse zijde dat de Compagnie militaire ondersteuning zou verlenen, eerst tegen de Portugezen, daarna tegen Oman.

Met het wegvallen van de zijdehandel nam voor de VOC het directe belang van de Perzische vestiging af. De jaren vijftig van de zeventiende eeuw zagen een herleving van de oorlogssituatie in de regio. Tussen 1649 en 1655 waren de Safavieden verwikkeld in een groot conflict met het Mughalrijk, als consequentie waarvan de fiscale druk op de VOC in Bandar-e Abbas steeds opgevoerd werd. Net als veel van de op Iran opererende Indiase handelaren ging de Compagnie uiteindelijk op zoek naar alternatieve verkoopkanalen, onder meer via Bandar-e Kung en Bandar-e Rig, alsook in Muscat aan de andere zijde van de Golf. De VOC probeerde nu in te steken op de handelsrelatie tussen Sind en Basra, een route waarmee men Iran volledig kon omzeilen. Pas aan het eind van de jaren zestig, toen alle tollen onder het regime van de *shahbandar* van Bandar-e Abbas gebracht werden, normaliseerde de situatie zich weer enigszins. Maar ondanks de periodiek kortstondig oplevende vraag naar zijde, zoals in de jaren rond de eeuwwisseling, en de opkomst van nieuwe exportproducten als wol uit Kirman en parels uit Kung en Bahrein, bleef Bandar-e Abbas voor de Nederlanders nadien voornamelijk van betekenis als verkoopkantoor, dus als vangnet voor edelmetalen ten behoeve van de Indiase kantoren. Om diezelfde reden probeerde men in 1672 de handel op Muscat te openen, maar de Compagnie vertrok drie jaar later alweer toen bleek dat de Ya'ariba-vorst aldaar alleen maar geïnteresseerd was in Nederlandse militaire assistentie tegen de Portugezen. Voor de VOC was die strijd in het Indische-Oceaangebied echter al ruim een decennium eerder beslecht, met de verovering van bijna alle Portugese vestigingen aan de Coromandelkust en de Malabarkust in de jaren 1658-1663. Na de val van de Safavieden in 1722, continueerde de VOC haar steeds meer wegkwijnende factorij in Bandar-e Abbas nog tot 1759 en zocht ze naar allerlei alternatieven, buiten Iran in Sind, Bahrein, Muscat en Basra, maar ook in het land zelf, zoals in Bushehr (1734) en Kirman.[62]

Welke andere mogelijkheden lagen er eigenlijk voor de VOC in de Perzische Golf? Basra, de oostelijke toegangspoort tot het Osmaanse rijk, had al sinds 1652 gediend als alternatieve afzetmarkt voor Bandar-e Abbas. Ook speelde het voor de Compagnie een belangrijke rol in de postverbinding via de Levant en de Middellandse Zee naar de Republiek. Na een korte afwezigheid aan het begin van de achttiende eeuw volgde vanaf 1724 voor de VOC opnieuw een redelijk voorspoedige periode in Basra, waarbij goede relaties werden aangeknoopt met de autonome Arabische stammen aan de monding van de Shatt al-Arab. In 1753 besloot de Compagnie op instigatie van de excentrieke Nederlandse resident te Basra, Tido Frederik baron von Inn und Kniphausen, Bushehr en Basra te sluiten en alle handel te concentreren op het eiland Kharg (Khark), om van daaruit toegang te krijgen tot de nieuwe, meer oostwaarts gelegen toevoerwegen naar Iran. In 1766 werden de Nederlanders echter alweer verdreven door de in Bandar-e Rig gevestigde stamleider Mir Muhanna.[63] Iran zelf was vrijwel de gehele achttiende eeuw verwikkeld in regionale opstanden, maar anders dan in India leidden deze hier niet tot de opkomst van krachtige nieuwe kuststaten. Als consequentie van deze aanhoudende instabiliteit verplaatste het economische zwaartepunt in de Perzische Golf zich halverwege de eeuw naar de, door de vele ondiepten, lastig te bevaren zuidkust: de Banu Ka'b aan de monding van de Shatt al-Arab, de Banu Utba in het noorden rondom Koeweit, Bahrein en Qatar, en de Qawasim in het zuiden in Ras al-Khaima en rondom de Straat van Hormuz. Onder de Bu Said-dynastie vond tezelfdertijd in Oman eveneens een belangrijke opleving van de handel plaats. Mede dankzij hun intensieve contacten met India konden de Omani's langs de Oost-Afrikaanse kust een uitgestrekt handelsimperium opbouwen. Hoewel de VOC nog tot 1793 incidenteel op Muscat bleef varen, liet men hier de kansen goeddeels liggen.

De Rode Zee

Ook in de regio van de Rode Zee verkende de VOC de handel in hoofdzaak vanuit Surat. Het ging hier weer vooral om de verkoopmogelijkheden op de plaatselijke markten, waar Suratse handelaren vanouds succesvol opereerden. Hoewel de opperkoopman Pieter van den Broecke met het jacht *Nassau* al in 1614 de markten aan de zuidkusten van het Arabische Schiereiland had verkend en er in 1620 een eerste poging werd ondernomen om een factorij te vestigen in Mocha (Al Mukha, Mocca, Mokka), bleef de handel hier tot diep in de zeventiende eeuw slechts van ondergeschikt belang voor de Compagnie. Het bleek al snel dat deze niet goed kon concurreren met de Indiase kooplieden, die genoeg hadden aan kleine winstmarges. Ook verder in de Rode Zee, in Jeddah, Mekka en Medina, kon men weinig bereiken, daar de Osmanen er alle Europese handel verboden hadden.[64] Pas toen na 1645 de Turken definitief uit Jemen verdreven werden, kreeg het gebied meer politieke stabiliteit en kwam het onder de nu geheel autonome Qasimi-leiders, een tak uit de aloude lijn van de sjiietische Zaidi Imams, tot een wat actievere, regionale handelspolitiek. Een bron van conflict bleef echter de piraterij op de belangrijke handels- en bedevaartroutes, vooral van en naar Surat en de Malabarkust, waarbij de VOC net als bij de Mughals verantwoordelijk werd gehouden voor de verliezen; voor de heersers in Mocha was er geen wezenlijk onderscheid tussen Europese piraten en Europese handelscompagnieën.[65]

Alles veranderde met de plotselinge opkomst van de Europese koffiehuizen aan het einde van de zeventiende eeuw, die Jemen als voornaamste leverancier van koffie voor de VOC opeens van veel grotere betekenis maakte.[66] In eerste instantie probeerde men het nieuwe genotmiddel vooral indirect in Perzië en India te kopen, maar dit bleek spoedig geen succes en in 1696 werd de directe handel op Mocha dan ook weer hervat, waarna de Compagnie drie decennia lang een zeer bloeiende koffiehandel met deze plaats zou blijven drijven.[67] Net als in de zijdehandel moesten de oceaanroutes steeds wedijveren met de karavaanhandel via het Midden-Oosten, in dit geval vooral via de binnenlandse stapelplaats Beit al-Faqi naar Egypte en Syrië. Met het oog op de concurrentie van de Franse en Engelse compagnieën probeerde de VOC haar koffiehandel te faciliteren door niet vanuit Surat maar direct vanuit Batavia op Mocha te gaan varen, mede omdat de Jemenieten toenemend de voorkeur gaven aan betaling in contanten in plaats van met Indiase goederen. De VOC probeerde deze gelden zoveel mogelijk te betrekken uit de specerijenverkoop, maar daardoor boekte zij in vergelijking met de concurrenten wel veel tijdverlies. Dit werd ondervangen met het openen van een permanente factorij in 1707, waardoor al wat eerder in het seizoen met de inkoop begonnen kon worden. Daarnaast kon men met hulp van Gujeratse handelaren door wissels op Surat aan baargeld komen. De innige relatie met de Indiase handelaren werd nog eens versterkt doordat de VOC, in tegenstelling tot haar concurrenten, voornamelijk uit Mocha wilde opereren en de contacten met Beit al-Faqi overliet aan gecontracteerde Indiase makelaars.

Intussen was door de enorme toename van de Europese vraag de koffieprijs in Jemen sinds de eeuwwisseling sterk gestegen, terwijl hier als gevolg van een opvolgingsstrijd in 1714 de politieke onrust en daarmee ook de fiscale druk op de kooplieden steeds toenam. Aldus ontstonden ideale condities voor een winstgevende koffiecultuur op Java, die daar in dezelfde jaren door de Compagnie was geïntroduceerd. Na 1725 domineerde de goedkopere Java-koffie de VOC-bestellingen voor Europa, waar in de jaren dertig bovendien de Amerikaanse koffie op de markt kwam. De betekenis van Jemen voor de VOC nam navenant af, al werd de factorij tot 1739 gehandhaafd omdat, net als in Iran, toch nog winst uit de specerijverkopen geboekt werd en men zo nog enige druk op de internationale koffieprijs kon uitoefenen. Ook daarna bleef de VOC nog bijna twintig jaar schepen naar Mocha sturen en in 1751 en 1752 werd zelfs nog op Jeddah gevaren.[68]

Terugblikkend op bijna twee eeuwen Nederlandse aanwezigheid in de Perzische Golf en de Rode Zee, valt eens te meer op hoezeer men opereerde op basis van het ook daar bestaande netwerk van Indiase handelaren. Zonder de Gujaratse makelaars en bankiers was de compagnieshandel in deze gebieden vrijwel onmogelijk geweest. De tweede pijler voor de VOC-operaties in beide gebieden was het specerijmonopolie waardoor de Compagnie, ondanks het wegvallen van de zijde en de koffie, (kleine) winsten kon blijven boeken, die weer gebruikt werden voor de inkoop in de Indiase kantoren. De ervaringen van de VOC in Gujarat en Hindoestan, Iran en Arabië onderstrepen nog eens de dominante rol van de Indiase economie in dit deel van de Indische Oceaan, met Surat als financieel en commercieel middelpunt. Keren wij nu oostwaarts naar die andere maritieme flank van het Mughalrijk, waar de VOC haar grootste commerciële successen zou boeken: Bengalen.

Bengalen (1635-1795)

In de tweede helft van de zeventiende eeuw ontwikkelde Bengalen zich tot een van de belangrijkste vestigingen van de VOC. Het lijkt op het eerste gezicht vreemd dat de Compagnie pas zo laat belangstelling kreeg voor deze regio. De eerste loge in Hugli werd in 1635 geopend en pas in 1655 kreeg Bengalen een eigen directie; voorheen viel de vestiging onder Coromandel. Die late interesse is echter slechts schijn, omdat men al veel eerder vanuit Coromandel toenadering had gezocht tot het koninkrijk Arakan, nu gelegen in het westen van Birma (Myanmar) maar indertijd het middelpunt van een langgerekt Bengaals-Birmees continuüm van Orissa tot Pegu. Daarin vormde toen niet zozeer de westelijk gelegen Hugli-rivier (Hooghly, Hoegli), maar het oostelijke deel van de Ganges-delta, rond de havenplaats Chittagong, al minstens twee eeuwen lang in economische zin de belangrijkste Bengaalse kustregio. Dit gebied verviel in de latere zeventiende eeuw van een welvarend, op intensieve rijstbouw georiënteerd economisch kernland tot een fel omstreden grenszone tussen het genoemde koninkrijk Arakan in het oosten en het Mughalrijk in het westen. Juist omdat Arakan in het begin van de zeventiende eeuw als eerste vat kreeg op dit gebied, lag het voor de hand dat de VOC toenadering zocht tot dit koninkrijk. Het was dan ook in de hoofdstad van Arakan, Mrauk U, dat de VOC al in 1610 een factorij opende. Haar interesse ging hier in de volgende decennia vooral uit naar de levering van rijst en arbeidskrachten voor de nieuwe VOC-vestigingen in de Archipel, vooral voor Batavia, Ambon en de door gouverneur-generaal Jan Pietersz Coen tijdens diens beruchte expeditie van 1621 ontvolkte Banda-eilanden. In Arakan waren het voor het merendeel particuliere Portugezen, zogenoemde *fronteiros*, die de noordelijke en zuidelijke grensgebieden van het koninkrijk exploiteerden. Hun inkomsten betrokken zij deels uit de belastingpacht op de reguliere rijstproductie, voor het overige vooral uit de slavenhandel.[69] Naast Mrauk U en Chittagong was ook Pipli (Pipely, Baliapal) in Orissa een centrum van deze negotie; de VOC zette hier in de jaren twintig eveneens een factorij op. In de eerste decennia na de stichting in 1619, toen Batavia te maken had met een chronisch tekort aan basisvoedsel voor de massa en aan arbeidskrachten, waren het vooral deze in Arakanese dienst opererende Portugezen die daarin voorzagen door de levering van grote hoeveelheden rijst en honderden slaven. Voor de VOC stond Bengalen aldus in de aanvangsjaren in de eerste plaats voor Arakan en Orissa en pas in tweede instantie voor de gebieden langs de Hugli-rivier.[70] Waarom uiteindelijk dan toch Hugli?

Het antwoord op die vraag hangt samen met de al bij Surat geconstateerde parallellie tussen het Mughalrijk en de VOC. Net als in Gujarat profiteerde de VOC van de expansie van de Mughals, maar die voltrok zich in Bengalen veel geleidelijker dan in Gujarat. Was aan het eind van de zestiende eeuw de verovering van de kop van de delta nog relatief eenvoudig, de wirwar van talloze, steeds veranderende rivierlopen verder stroomafwaarts vormde lange tijd een onoverkomelijke logistieke hindernis voor de Mughal-legers, die maakte dat ten slotte pas in de jaren zestig van de zeventiende eeuw de gehele delta onderworpen kon worden. Het ging hier dus om een geleidelijk aan opschuivende grens, waarbij het oostelijke deel het meest te lijden kreeg van de competitie met de Portugezen en Arakan. Om zijn controle op dit gebied te kunnen behouden, ging de Arakanse koning Narapati-kri na 1640 zelfs over tot massale gedwongen migratie van de plaatselijke bevolking, met alle gevolgen van dien voor de regionale economie. In het westen daarentegen zien we vanaf het begin van de eeuw al een hernieuwde aansluiting op de Noord-Indiase economie, die gepaard ging met een geleidelijke uitbreiding van het landbouwareaal. De agrarische expansie zette zich na 1660 ook in het oosten voort, waarbij de financiering en de exploitatie van de opbloeiende landbouw net als eerder in de westelijke delen op termijn leidde tot een innige verstrengeling van de belangen van de Mughal-overheden, landheren en geldschieters.[71] Grootschalige agrarische-*cum*-fiscale investeringen karakteriseerden sindsdien bij uitstek de handelselite in Bengalen, die in dit opzicht dus nogal verschilde van de ideaaltypen die eerder zijn gepasseerd: de meer in de lange-afstandshandel gespecialiseerde koopman uit Surat en de politiek georiënteerde portfoliokapitalist uit Coromandel. Anders dan in Gujarat bleef in Bengalen de exportsector zelf in handen van niet-Bengaalse handelaren uit overig India, met tot het eind van de zeventiende eeuw een aanzienlijke participatie van Mughal-bestuurders. Het was echter de eveneens allochtone, maar wel in Bengalen gewortelde financieel-fiscale elite die tot de Britse machtsovername in 1757 door Robert Clive de overheid in feite kon maken en breken. Die overheid vormde zich aan het begin van de achttiende eeuw onder Murshid Quli Khan tot een *de facto* autonoom regionaal bestuur.[72] In 1739 werd de nieuwe *nawab* Sarfaraz Khan afgezet door een coalitie van het bankiershuis van de Jagatseths en de voornaamste landheren (*zamindars*), waarna in zijn plaats Alivardi Khan aan het bewind kwam. De door de Jagatseths ondersteunde Engelse machtsovername was dan ook verre van een novum in de Bengaalse politieke geschiedenis en slechts het laatste voorbeeld in een rij van door de financieel-fiscale elite gefaciliteerde politieke coups.[73]

Kortom, rijst en slaven richtten de VOC aanvankelijk op oostelijk Bengalen en Arakan. De toenemende instabiliteit van dit gebied en het geleidelijke opdringen van de Mughals zorgde in de jaren dertig van de zeventiende eeuw voor een verschuiving van de belangstelling naar West-Bengalen en daarmee ook van rijst en slaven naar wat de vier belangrijkste Bengaalse exportartikelen zouden worden: textiel, ruwe zijde, salpeter en opium. Ook hier was het aldus weer de dynamiek van het binnenland die uiteindelijk voor een belangrijk deel bepalend werd in de beleidskeuzes van de bewindhebbers.

Deze dynamiek, dus de uitbreiding van het Mughal-gezag over heel Bengalen in de tweede helft van de zeventiende eeuw, leidde in wezen ook tot de herintegratie van deze regio met Hindoestan en Gujarat. Zo werd bijvoorbeeld ruwe katoen uit Gujarat gebruikt voor het vervaardigen van Bengaalse weefsels en diende ruwe zijde uit Bengalen als basis voor Gujarats textiel. Net als in Gujarat probeerden de Mughals in de Golf van Bengalen de macht van de VOC ter zee in te zetten voor de bestrijding van wat zij zagen als rebellie en piraterij. De 'rebellen' in kwestie waren vooral aanhangers van het Noord-Indiase, in oorsprong Afghaanse *ancien régime*, naast de zogenoemde Bhara Bhuyans, de kleine autonome landheren in de oostelijke Ganges-delta. De 'piraten' bestonden uit Arakanezen, autonome Portugese krijgsheren als Filipe de Brito en Sebastião Tibau, en Portugezen in dienst van de officiële *Estado* of van het vorstendom Arakan. Voor de Mughals vormden de Bengaalse Portugezen, in welke hoedanigheid dan ook, een bedreiging voor het prille keizerlijke gezag in de Ganges-delta en het was dan ook voornamelijk om deze reden dat in 1632 de sluiting gelast werd van de officiële Portugese vestiging in Hugli. Hoewel de Portugezen hier later hun handel weer konden voortzetten, betekende deze stap aanvankelijk een grote klap voor de handelspositie van de aartsrivalen van de Compagnie en werd de weg vrijgemaakt voor goede bilaterale betrekkingen tussen de Mughals en de VOC.[74] Voor de VOC was het natuurlijk de handel met het rijke Bengaalse achterland die lonkte, de Mughals ging het toen in de eerste plaats om Nederlandse maritieme ondersteuning van de campagnes tegen Arakan. Anderzijds deden ook de vorsten van Arakan regelmatig een beroep op de Compagnie voor militaire assistentie, maar in tegenstelling tot de Mughals konden zij hun wensen niet afdwingen. Zoals ook al bleek in Gujarat, waren de Mughals immers bij machte op ieder moment de VOC

54 De informatie over de activiteiten van de VOC in Iran is hier grotendeels gebaseerd op Mathee, *The Politics of Trade* en op de vele werken van Floor, vooral zijn *The Persian Gulf, A Political and Economic History* en *The Persian Gulf; The Rise of the Gulf Arabs*.

55 Floor, *The Persian Gulf; A Political and Economic History*, pag. 282-290.

56 Matthee, *The Politics of Trade*, pag. 112-114.

57 Voor de correspondentie tussen Iran en de Republiek, zie Fekete, *Einführung*, pag. 489-497.

58 Meilinck-Roelofsz, 'The Earliest Relation', pag. 11-34.

59 Floor, 'The Bandar 'Abbas-Isfahan Route', pag. 67-94.

60 Matthee, *The Politics of Trade*, pag. 171-173.

61 Matthee, *The Politics of Trade*, pag. 151-152; zie ook Glamann, *Dutch-Asiatic Trade*, pag. 112-131 en Jacobs, *Koopman*, pag. 87-88.

62 Hier vooral Floor, *The Persian Gulf; A Political and Economic History* en *The Persian Gulf; The Rise of the Gulf Arabs*.

63 Perry, 'Mir Muhanna', pag. 79-95.

64 Voor de vroege activiteiten van de VOC in Jemen, zie Brouwer, *Al-Mukha*.

65 Dit blijkt uit uit Al-Djarmuzi's contemporaine kroniek, *Al Sirat al-Mutawakkiliyah*. Zie verder Serjeant, *The Portuguese*, pag. 113-129.

66 Voor de koffiehandel op Mocha, zie Glamann, *Dutch-Asiatic Trade*, pag. 183-212 en Jacobs, *Koopman*, pag. 197-202.

67 Met een onderbreking tussen 1702-1706 als gevolg van problemen in Surat.

68 Slot, 'Tussen Golf en Rode Zee', pag. 32.

69 Voor Arakan, zie de recente studie van Van Galen, *Arakan and Bengal* en Subrahmanyam, *From the Tagus*, pag. 200-248.

70 De VOC sloot Mrauk U in 1682 en Pipli in 1675.

71 Voor deze oostwaartse expansie, zie Eaton, *The Rise of Islam*, pag. 137-159; 194-207.

72 Caulkins, 'The Formation', pag. 799-806.

73 Chaudhuri, *From Prosperity to Decline*, pag. 93-108. See also Chatterjee, *Merchants, Politcs*.

74 Subrahmanyam, *The Portuguese Empire*, pag. 167-168.

de toegang tot het achterland weigeren, waarmee voor het Nederlandse belang veel grotere nadelen gemoeid waren dan in het geval van een eventuele sluiting van de Arakanese havens. Niettemin bleek de Hoge Regering in Batavia in deze samenhang niet steeds in staat de meest voordelige beleidskeuze te maken. In 1666 vroeg de Mughal-gouverneur Shaista Khan de VOC om op kosten van het keizerlijke bewind tien tot twintig schepen te leveren voor de verovering van Chittagong. In ruil daarvoor zou de Compagnie in het gehele Mughalrijk worden vrijgesteld van de betaling van accijnzen (normaal 3,5%) en zou zij zelfs een kwart het veroverde gebied in bezit mogen nemen. Batavia kon natuurlijk niet weigeren, maar stuurde slechts twee schepen, die bovendien pas na de inname van Chittagong arriveerden. Vanzelfsprekend achtte de gouverneur zich nadien niet meer gebonden aan de eerder gedane toezeggingen.[75]

Zowel voor het Mughalrijk als voor de Compagnie leidde de plotselinge opkomst van de Bengaalse economie na 1660 tot spectaculaire voordelen.[76] Vrijwel alle Voor-Indische handelsgoederen waren er op een gegeven moment in grotere hoeveelheden en goedkoper beschikbaar dan waar ook in de Indische Oceaan. Verspreid langs de talloze waterwegen lagen vele bazaars en handelsnederzettingen, alle met toegang tot de zee en het achterland. Buiten de Mughal-bestuurscentra als Rajmahal, Dhaka en Murshidabad waren er evenwel maar weinig echte steden met grote publieke gebouwen en omgeven door een omwalling die duidelijk het stadsgebied van het platteland afbakende. De steeds terugkerende overstromingen en verschuivende rivierbeddingen maakten het ook erg onverstandig om in Bengalen in kostbaar onroerend goed te investeren. Dit had de Compagnie zelf aan den lijve ondervonden toen in 1656 een deel van haar loge in Hugli werd weggespoeld en ze een nieuwe vestiging moest openen in het nabijgelegen Chinsura. Verstandig of niet, de herbouwde loge in Chinsura was een van de fraaiste in heel Azië en kwam wederom, zonder veel omwalling, betrekkelijk open in het landschap te liggen. Pas in 1742 werd de factorij ter bescherming tegen de dreigende Maratha-veldtochten militair versterkt en tot Fort Gustavus omgedoopt.

Vanuit Hugli werd na 1636 een netwerk van filialen in het achterland opgezet, waar de Compagnie zich echter niet zoals in Gujarat alleen op de inkoop richtte, maar ook al op de eerste verwerking van grondstoffen. In Kasimbazar (Cossimbazar, Cassimbazar) werd zijde gehaspeld, waartoe men hier in 1715 4000 zijdewinders in dienst had, en in en rond Patna waren salpeterziederijen ingericht. Aanvankelijk was de vooral voor Japan bestemde ruwe zijde – beter en goedkoper dan die in Perzië en ook goedkoper dan de Chinese zijde – het belangrijkste Bengaalse exportartikel. Aan het einde van de zeventiende eeuw ging de ruwe zijde echter steeds meer direct naar Europa en verschoof het zwaartepunt in de uitvoer uit Bengalen naar textiel en opium: de stoffen vooral voor Europa, de opium voor de Indische Archipel en later ook voor China. Omstreeks 1700 was Bengalen al het belangrijkste exportgebied van de VOC geworden, met een aandeel van ca. 40% in het totaal van de invoer uit Azië in de Republiek, en deze positie behield het nadien tot diep in de nieuwe eeuw. De enorme inkopen werden merendeels met harde munt uit Europa betaald, omdat men hier niet zoals in Surat het voordeel had van een 'natuurlijke' aanvoer van edelmetaal uit de Perzische Golf en de Rode Zee, terwijl ook Japan later in de zeventiende eeuw wegviel als zilverleverancier. Voor de Mughals was Bengalen, net als Gujarat, cruciaal als aanvoerbron van zilver en daarmee als een der pijlers onder de *rupiya*, de stabiele munt waar alles in het Mughalrijk om draaide. Zoals eerder geconstateerd, leidden de toenemende zilverimporten niet of nauwelijks tot inflatie, maar juist tot verdere expansie van de productie.[77] Hier stuiten we wederom op de kern van het partnerschap tussen VOC en Mughals.

Net als elders in India verliep ook in Bengalen alles via makelaars en tussenhandelaren, die mede via voorschotten (*dadni*) de VOC voorzagen van de gevraagde goederen. Dit systeem werkte prima zolang door de economische expansie ook deze intermediairs het hoofd boven water konden houden. In de jaren veertig van de achttiende eeuw viel echter, onder meer door de Maratha-invallen vanuit het zuidwesten, de productie sterk terug, waardoor het onder de textielmakelaars wijdverbreid tot faillissementen kwam. Als alternatief probeerde de Compagnie nadien, net als eerder in Coromandel, de verantwoordelijkheid voor de fondsenwerving af te schuiven op collectieve inkoopondernemingen op aandelen. Een andere optie was het in dienst nemen van agenten (*gomashta's*) die de goederen direct van de producenten zouden afnemen. Na de Britse machtsovername was dit het systeem dat door de Engelse compagnie werd gecontinueerd en waarmee ze, dankzij effectieve politieke ondersteuning, haar concurrenten zo doeltreffend kon benadelen. In vergelijking met de andere Indiase gebieden lijkt de verwerving van textiel en zijde in Bengalen op een directere wijze te hebben plaatsgevonden dan in Gujarat, maar anderzijds niet de praktijk van rechtstreekse levering zoals in Coromandel te hebben gevolgd; nader onderzoek zou hierover meer helderheid moeten geven. Interessant is verder dat, net als in Gujarat, de VOC bij haar Bengaalse handel in de Mughalkerngebieden werd geconfronteerd met een inheems monopolie vergelijkbaar met dat in de indigodorpen nabij Agra, zij het in dit geval niet ingesteld door de centrale overheid. Het ging om het alleenrecht op de productie en verkoop van salpeter in Patna, dat na 1740 in handen kwam van de pachter-ondernemer Dip Chand. Deze had zich als *faujdar* ingekocht in het lokale bestuur en was de broer van de in Bengalen zo invloedrijke bankier Om Chand – opnieuw een voorbeeld van het Bengaalse patroon waarin financiële belangen diep in de agrarische en fiscale sector konden doordringen.[78] Slechts Dip Chands openlijke stap naar een bestuurlijke functie was toen wellicht nog wat ongebruikelijk en doet eerder denken aan de praktijk aan de Coromandelkust, maar later in de achttiende eeuw zou dit ook in Hindoestan en Bengalen steeds vaker voorkomen. De plotselinge rolverandering van de EIC van handelaar tot politieke machthebber in 1757 had dus in feite al Indiase precedenten en paste als zodanig goed in het achttiende-eeuwse patroon van, enerzijds, een terugtredende imperiale overheid en, anderzijds, opkomende regionale regimes met een sterke fiscaal-militaire achtergrond. Uitzonderlijk was in dit verband de houding van de VOC, die weliswaar achter de schermen probeerde het politieke spel te beïnvloeden, maar in India toch terugdeinsde voor grootschalige militaire interventies.

De enige grote militaire onderneming ooit van de VOC in Bengalen vond plaats in 1759, in reactie op de Britse machtsovername door Robert Clive na de Slag bij Plassey twee jaar eerder. Maar zelfs die ene interventie, bedoeld om het verloren terrein in Bengalen terug te winnen met hulp van de ontevreden nieuw geïnstalleerde *nawab* van Bengalen onder feitelijk Brits oppergezag, Mir Jafar, werd buitengewoon halfslachtig voorbereid en uitgevoerd. Op last van gouverneur-generaal Jacob Mossel werden op 16 juni van dat jaar uit Batavia zeven compagniesschepen met in totaal nog geen 900 man Europese en Maleise troepen uitgezonden (tevoren had de Hoge Regering ten minste 4000 militairen nodig geacht voor dit doel!), die tezamen met het garnizoen van Fort Gustavus en de – vermeende – Bengaalse bondgenoot de Britse expansie moesten stoppen en het prestige van de Compagnie in Bengalen herstellen. Eén van de schepen verliet echter voortijdig het eskader en kwam daardoor veel te vroeg in Bengalen aan, waardoor van het beoogde verrassingseffect geen sprake meer kon zijn.

Eenmaal ter plaatse kregen de Nederlandse schepen aanvankelijk onder Britse druk geen toestemming van Mir Jafar om door te varen naar Chinsura en troepen aan land te brengen. Bovendien werd de onderneming niet effectief ondersteund door gouverneur Adriaan Bisdom (1755-1760) en zijn Raad, die tot het laatst een tweeslachtige, wijfelende houding aannamen. Nadat in november de expeditie ten slotte toch aan wal was gegaan om zich met een deel van Mir Jafars troepen te verenigen en naar Fort Gustavus op te rukken, kwam het op de 25ste van die maand tot een beslissend treffen met de Britten bij Bedara, niet ver van Chinsura, waarbij het compagniesleger in nog geen anderhalf uur verpletterend werd verslagen.[79] Hetzelfde lot trof de vijf Nederlandse oostindiëvaarders die toen nog aanwezig waren (de twee andere waren tussentijds al vertrokken); in een al even kort gevecht op de Hugli bleken ze geen partij voor de twee Britse marineschepen die intussen naar de rivier waren gedirigeerd. Deze ondubbelzinnige nederlagen betekenden dat ook in Bengalen de VOC zich nadien goeddeels naar de Britten moest voegen: alle fortificaties moesten worden ontmanteld en de militaire bezetting werd aan een maximum van 125 soldaten gebonden.[80]

Voor een goed begrip van deze Nederlandse passiviteit in India is het goed om eens te kijken naar de relatie van de VOC-dienaren in Bengalen met hun Engelse concurrenten. Opmerkelijk is dat de VOC in deze periode elders wel krachtdadig militaire actie ondernam, onder meer in de Perzische Golf, op Java en in Ceylon. Wat maakte de Indiase situatie nu zo anders? Was het eminente belang van de Indiase kantoren in het algemeen, en die van Bengalen in het bijzonder, niet juist een goede reden om energiek op te treden? Het antwoord op deze vraag verbergt zich achter de institutionele schermen van de zogenaamd rivaliserende Europese compagnieën en ligt besloten in de steeds inniger financiële relaties die individuele VOC-dienaren hier onderhielden met hun collega's van de andere maatschappijen en met particuliere handelaren.

Bengaals-Nederlandse nabobs

Nog meer dan de andere Indiase kantoren was Bengalen voor compagniesdienaren altijd al een aanlokkelijke post geweest om via allerlei vormen van sluikhandel snel fortuin te maken. Hoe meer omzet de Compagnie behaalde, hoe groter de mogelijkheden om er misbruik van te maken.[81] Degene die ooit het meest geprofiteerd heeft van 's Compagnies 'vetste weide' is waarschijnlijk Jan Albert Sichterman (1692-1764) geweest, opperkoopman en van 1734 tot 1744 directeur van Bengalen, die achter de schermen van de officiële VOC-handel tijdens zijn lange verblijven aldaar (1718-1724; 1725-1744) een enorm kapitaal wist te vergaren. In al zijn functies in Bengalen gezamenlijk zal Sichterman niet meer dan 50.000 gulden verdiend kunnen hebben, maar deze inkomsten uit de dienst werden ver overtroffen door die uit zijn privé-ondernemingen. Zo bezat hij zijn eigen zijdemolens in Bengalen, die hem ook na zijn vertrek nog een flink rendement opleverden, en beschikte hij over een tiental schepen waarmee hij een uitgebreid particulier handelsnetwerk in de Indische Oceaan onderhield. Hij deed dit samen met vrienden binnen en buiten de Compagnie, onder wie Joseph Dupleix, gouverneur van de Franse loge Chandernagore, en François de Schonaville, een der agenten van de door de VOC zo fel bestreden Compagnie van Oostende in Banquibazar. Ook intern had hij zijn zaken goed voor elkaar, vooral dankzij zijn huwelijk met de dochter van de Bengaalse secunde en latere directeur Jacob Sadelijn (1727-1731). Deze slimme zet bracht hem tevens in verbinding met de Bengaalse directeursfamilies van de Pelgroms (Jacob Pelgrom was directeur in 1701-1705) en de Huysmans (vader Marten was commandeur van Malabar in 1678-1683 en directeur van Bengalen in 1683-1685; zoon Anthony bezette deze laatste post in de jaren 1710-1716). Met Anthony Huysman, die het later in Batavia tot directeur-generaal zou brengen, ontwikkelde zich een vader-zoon relatie die Jan Albert geen windeieren zou leggen.[82]

Deze vertrouwelijke verhoudingen kwamen mede tot uiting in de namen en de twee peetvaders die Sichterman voor zijn oudste zoon Anthony Ewout koos; de eerste voornaam was die van zijn patroon Anthony Huysman, de tweede verwees naar Ewout van Dishoeck, directeur in 1717-1722 en een verwant van Pieter van Dishoeck, directeur van Bengalen in 1696-1701. Ook Ewout van Dishoeck maakte een enorm fortuin, waarmee hij onder meer de Zeeuwse heerlijkheid Domburg kocht en er een fraaie buitenplaats liet aanleggen. Ook begon hij een eigen sitsdrukkerij met een exclusief Zeeuws octrooi. Kortom, een ware dynastie van Bengaals-Nederlandse *nabobs* (naar *nawab*, de Perzische eretitel voor Mughal-gouverneurs), die haar positie kon handhaven mede dankzij strategische vertakkingen in Batavia en patria. Relatieve buitenstaanders als Petrus Vuyst, directeur van 1722-1724 en nadien gouverneur van Ceylon (1726-1729), kunnen het in deze entourage niet gemakkelijk hebben gehad; het was dan ook vooral door een gebrek aan invloedrijke vrienden dat Vuijst vanwege zijn wanbeheer in Ceylon in Batavia uiteindelijk zelfs ter dood werd veroordeeld. Frank Lequin wees er reeds op dat in de eerste helft van de achttiende eeuw het Bengaalse directeurschap goeddeels was voorbehouden aan slechts een paar aan elkaar geparenteerde families: de Van Dishoecks, de Huysmans, de Pelgroms, de Sadelijns en de Sichtermans. De directeurs uit dit familienetwerk komen allen voort uit de generatie die omstreeks 1700 in Bengalen diende; tezamen hebben ze in het tijdvak 1700-1744 bijna 33 jaar lang dit ambt kunnen bekleden.[83]

In 1744 vertrok Jan Albert Sichterman naar patria, waar hij zich vestigde in een schitterend nieuw stadspaleis aan de Ossenmarkt in Groningen. Hier en in zijn nieuwe buiten Woellust te Wildervank omringde hij zich met een fenomenale verzameling kunstschatten, met onder meer diverse belangrijke Nederlandse meesters, voortreffelijke chinoiserie en allerlei exotische rariteiten zoals een opgevulde krokodil en een 'foetus trimestris van een Negerinne' in de collectie van 'gediertens in Liquor'. Tot zijn grote spijt had Sichterman eerder, puur vanwege de omvang van het dier, afstand moeten doen van een neushoorn, die nadien wijd en zijd op Europese podia furore zou maken als *Jungfer Clara*. Het huis op de Ossenmarkt had een fantastische hoofdingang met een staatsiebalkon ondersteund door twee zwarte dienaren, die eraan herinneren dat ook zijn donkere Bengaalse personeel indertijd als exotisch statussymbool zal hebben gediend. Hoewel Sichterman en Van Dishoeck in hun ongeremde exorbitantie wellicht een uitzondering vormden, representeerden zij toch een zeer gebruikelijk fenomeen waarbij het hogere personeel in Azië, en bij uitstek in Bengalen, in staat was om zijn positie *binnen* de Compagnie te gebruiken om vooral *buiten* de Compagnie een enorm fortuin te vergaren. Getuige de enorme landgoederen van voormalige Bengaalse EIC-dienaren in Engeland, maar bijvoorbeeld ook van voormalige Bengaalse Mughal-gouverneurs in Rajasthan, kunnen we overigens wel vaststellen dat hier geen sprake was van een uniek Nederlands of zelfs Europees verschijnsel.

Hoe dan ook, de bewindhebbers wisten dit en keken ernaar. Beter dan bestrijden was wellicht meedoen! In plaats van deze regelrecht tegen te gaan, zoals nog zo drastisch gebeurde aan het eind van de zeventiende eeuw, koos men er in het midden van de achttiende eeuw voor de particuliere intra-Aziatische handel geleidelijk aan meer toe te staan, zij het in beperkte mate en voornamelijk op routes en in goederen die voor de Compagnie toch al weinig winstgevend waren. De 'Amfioen-Sociëteit' die in 1745 onder gouverneur-generaal Gustaaf Willem baron van Imhoff (1743-1750) werd opgericht, ging vervolgens een aanzienlijke stap verder door juist een van de meest winstgevende takken van de VOC-handel binnen Azië te privatiseren, namelijk die in Bengaalse opium. Van privatisering in moderne zin was daarbij echter geen sprake; de organisatie was in wezen bedoeld om een nieuw monopolie te vestigen ten gunste van een kleinere groep participanten, onder wie uiteraard de initiatiefnemer zelf, veel van zijn collegae, vrienden en neven, allen uit de hogere regionen van de compagniesorganisatie. Al snel werd ook de stadhouder opgenomen in de kring van aandeelhouders, zodat op het politieke vlak de continuïteit van de Sociëteit eveneens gewaarborgd was.[84] Het spreekt voor zich dat de aandeelhouders van de Amfioen-Sociëteit het zich na de machtsovername door de Britten in Bengalen in 1757 niet konden veroorloven om permanent tegen de EIC in de contramine te blijven. De aanvoer van opium uit Bengalen stokte toch al na 1758, maar zou bij verdere conflicten wel eens helemaal kunnen opdrogen.

Terugkerend bij de vraag naar de relatie tussen de compagniesdienaren en de andere Europeanen in Bengalen, valt na ca. 1750 vooral de financiële verstrengeling met particuliere Britten in het oog. Zo maakten de Engelse gouverneurs Robert Clive en Warren Hastings gebruik van de diensten van de VOC-directeuren Adriaan Bisdom (1755-1760) en Johannes Ross (1776-1781) om via wissels enorme kapitalen van Bengalen naar Europa over te maken. Voor de Compagnie was dit niet ongunstig, omdat men met deze gelden in staat was de Bengaalse inkoop te financieren. Dit bleek zo'n succes dat er incidenteel zelfs sprake was van een grotere voorraad aan contanten dan strikt nodig was voor de inkoop. In een andere variant probeerden de Britten de VOC in te zetten voor de Chinahandel, waarbij de EIC de Compagnie vriendelijk verzocht om de aan haar geleverde opium pas in Kanton te betalen, zodat men zelf geen edelmetaal naar China hoefde aan te voeren. Het is al met al duidelijk dat zich in Bengalen, zowel via officiële als via illegale wegen, een informeel Brits-Nederlands netwerk had ontwikkeld dat gebaat was bij goede diplomatieke verhoudingen. De keren dat het toch fout liep, zoals in 1758-1759 en tijdens de Vierde Engelse Oorlog in 1780-1784, kon men zich maar het best beperken tot wat uiterlijk vertoon om vervolgens samen, achter de schermen, te toosten op de goede afloop. Illustratief in dit verband is de overgave van Fort Gustavus door Ross aan zijn vriend en neef Hastings in 1781. Ross was pas genegen het fort aan de Britten over te dragen nadat Hastings zich bereid had verklaard niet slechts twee, zoals aanvankelijk de bedoeling was, maar een groter, meer eervol aantal soldaten als bezettingsmacht te sturen.[85] Het was toen wel duidelijk dat het initiatief in India intussen geheel en al bij de Britten was komen te liggen. Maar zoals we gezien hebben, lang niet alle Indiase topemployés van de VOC zullen daar rouwig om zijn geweest.

Malabar (1661-1795)

De westkust van India vormt zowel uit fysisch-geografisch oogpunt als met betrekking tot de geschiedenis van de VOC in deze contreien een aparte categorie. De West Ghats, de bergen die evenwijdig langs de westkust lopen, vormen een scherpe afscheiding tussen de relatief smalle, natte kuststrook van Malabar en het veel drogere, savanneachtige binnenland aan de lijzijde van dit gebergte in de Deccan en Karnataka. Van noord naar zuid worden de West Ghats steeds hoger, tot ongeveer 2500 meter, waarmee ook het betrekkelijke isolement in zuidwaartse richting toeneemt. Dit geldt weer niet voor het gebied ten westen van de zogenoemde Palghat Gap, een vrij brede opening in de bergrug die handelaren via Palghat en Coimbatore betrekkelijk gemakkelijk toegang tot het binnenland en de Coromandelkust gaf. Ten noorden van Malabar liggen de lagere en bredere kustlanden van Konkan en Kanara, waar vooral de laatstgenoemde regio vanouds van betekenis was als productie- en uitvoergebied van rijst, die langs alle kusten van de Arabische Zee kon worden afgezet. Dankzij de grote neerslaghoeveelheden werd en wordt ook in Malabar zelf rijst verbouwd, maar in de voor- en vroeg-koloniale tijd kwam deze voornamelijk ten goede aan de eigen bevolking. De vruchtbaarheid maakte Malabar overal dichtbevolkt, met een wijdvertakt patroon van nederzettingen die ongemerkt in elkaar overgaan. Doordat in Malabar zelf de kuststrook in zuidelijke richting weer breder wordt, vindt men de grootste bevolkingsconcentraties van oudsher bij de havenplaatsen en tempelgebieden in het zuiden. Naast rijst waren de belangrijkste gewassen kokospalmen (voor vruchtvlees, touw, palmwijn en bouwmateriaal), kardemom, areca- of betelnoten, kaneel, gember, sandelhout en, uiteraard, de 'bruid waar iedereen om danst', peper, die vooral op de berghellingen groeide. Het was speciaal deze peperdure specerij die al eeuwen voor de komst van de Nederlanders en Engelsen handelaren van verre had aangelokt: Arabieren, Joden, Armeniërs, Portugezen.

De politieke constellatie maakte Malabar niet minder tot een uitzonderlijke regio. Het grootste deel van het subcontinent werd al vanaf de elfde eeuw gedomineerd door vaak kortstondig bestaande maar relatief omvangrijke veroveringsstaten, die hun macht ontleenden aan de effectieve inzet van grote cavalerielegers op de vele, open marsroutes van het binnenland. Voorbeelden van zulke zogenoemde 'zadelstaten' waren de opeenvolgende sultanaten van Delhi en de Deccan, en in het zuiden het machtige hindoerijk van Vijayanagara. In de beginperiode probeerde de VOC onder meer vanuit de havenstad Vengurla (Wingurla) ten noorden van het Portugese Goa tot zaken te komen met een van deze staten, het sultanaat van Bijapur, waar men vooral via de binnenlandse markt van Raybag verwachtte peper in te kunnen slaan.[86] Ten zuiden van Bijapur lag Ikkeri, een van de Nayaka-opvolgerstaten van Vijayanagara, waarmee de VOC vanuit Barcelore (Barselor, Basrur) betrekkingen onderhield. Naast de peper was hier de rijsthandel van belang. Van veel groter gewicht voor de Compagnie werd echter het zuidelijker gelegen Malabar.

Beschermd achter de Ghats, en mede dankzij het voor paarden veel te vochtige klimaat, bleef Malabar buiten de directe invloedssfeer van de genoemde binnenlandse 'zadelrijken'. Het resultaat was een staatsbestel gevormd door ongeveer vijftig kleine, uiterst diffuse en in elkaar verstrengelde vorstendommen, die werden bestuurd door steeds wisselende coalities tussen én binnen rivaliserende, veelal matriarchale familienetwerken (*swarupam*) van prinsen, edelen, krijgslieden, handelaren en tempeldienaren. Het zou in dit bestek te ver voeren om de politieke situatie door de eeuwen heen in detail weer te geven, maar in het geheel van deze verbintenissen waren van noord naar zuid vier belangrijke dynastieke centra te onderscheiden, waaromheen zich steeds weer nieuwe politieke coalities vormden: Chirakkal, Calicut, Cochin en Venad (later Travancore). Deze vier dynastieën ontleenden hun 'virtuele' legitimiteit voor een groot deel aan allerlei overgeleverde tradities in samenhang met Cheraman Perumal, de mythische, negende-eeuwse grondlegger van het klassieke Malabar.

De moderne historici hebben al evenzeer als de zeventiende-eeuwse Nederlandse kooplieden veel moeite gehad met het doorgronden van het complexe politieke systeem van Malabar; hun interpretaties van de regionale sociale en politieke modellen variëren van 'little kingdoms' tot 'segmentary states'.[87] Een van de eersten die zich hierover het hoofd brak was Hendrik Adriaan van Reede tot Drakenstein, die vooral bekend is geworden als commissaris-generaal van de Westerkwartieren en kan gelden als een der zeer weinige intellectuelen ooit in het VOC-bestuur overzee. In de jaren 1670-1677 was Van Reede commandeur van Malabar en de even eigen- als diepzinnige perceptie van de plaatselijke samenleving die hij in deze hoedanigheid vormde en later ook publiceerde, heeft de Europese beeldvorming van dit gebied lange tijd gedomineerd en is in die zin ook voor ons nog wezenlijk voor een goed begrip voor het opereren van de Compagnie aan deze kust.[88]

Voor Van Reede kon goed bestuur het niet stellen zonder diepgaande kennis van de lokale 'zeeden, swackheden ende machten'. Ondanks alle politieke dynamiek – hij vergeleek deze met de Hoekse en Kabeljauwse twisten – bestond er volgens Van Reede een opvallende harmonie en 'nette ordre' in het politieke bestel van Malabar. Het was zeker geen eenhoofdige monarchie, noch een republiek en ook geen democratie, want 'noch den coninck, noch den adel of de menichte van 't volck vertoonen hier de hoogste macht, maar al tesaamen'. Het is verder opmerkelijk hoe Van Reede het Malabaarse bestel van binnenuit wilde begrijpen, maar er in de praktijk van zijn bestuur toch niet aan ontkwam daarin zijn eigen belevingswereld van de zeventiende-eeuwse Republiek te betrekken. In zijn interpretaties en ook in zijn politieke opereren herkent men de Utrechtse edelman die wars was van koninklijke centralisatie en opkwam voor de vrijheden van zijn stand, de adel. Op het eerste gezicht mocht de macht van de Malabaarse koningen dan wel absoluut zijn, maar volgens Van Reede was dit slechts schijn omdat de koning bij zijn aantreden de 'voorrechten van de lantschappen' plechtig moest bezweren, waarna hem, ten overstaan van de Brahmanen, door de edelen 'hulde' werd gebracht. De edelen waren in hoofdzaak leenmannen, 'gelijck graven off vrijheeren', die door de vorst tot krijgstochten verplicht konden worden, maar geen landbelasting hoefden af te

---

75 Voor de VOC gold al een vrijstelling van doorvoerrechten (*rahdari*). De Engelsen hadden in ruil voor een jaarlijks tribuut van Rs 3.000 beide vrijstellingen in 1651 verworven. Dit werd werd in 1717 alsnog gesanctioneerd door een *farman* van keizer Farrukhsiyar.

76 Het volgende is grotendeels gebaseerd op het standaardwerk van Prakash, *The Dutch East India Company*.

77 Prakash, *The Dutch East India Company*, pag. 221- 256.

78 Prakash, *The New Cambridge History of India*, pag. 280-282.

79 s'Jacob, 'Bedara revisited', pag. 117-33.

80 Winius en Vink, *The Merchant-warrior*, pag. 129-30.

81 Lequin, *Het personeel*, dl. 1, pag. 100-127.

82 Voor Sichterman, zie Feith, 'De Bengaalse Sichterman', pag. 14-74; Jorg, 'Jan Albert Sichterman', pag. 178-195; Kühne-van Diggelen, *Jan Albert Sichterman*; en Parmenties, *De holle compagnie*, pag. 49 ff.

83 Lequin, *Het personeel*, dl. 1, pag. 148. Zie ook Wijnaendts van Resandt, *De gezaghebbers*, pag. 32-43.

84 Gaastra, *Particuliere geldstromen*, pag. 36-42.

85 Gaastra, 'De VOC en EIC', pag. 24-35; Gaastra, *The Dutch East India Company*, pag. 145-148.

86 Roelofsz, *De vestiging*, pag. 72-76.

87 Zie onder de meest recente publicaties vooral De Lannoy, *The Kulasekhara*; Frentz, *Vom Herrscher zum Untertan*; en s'Jacob, The Raja's of Cochin.

88 Zie Van Reedes *Memorie* (in s'Jacob, *De Nederlanders in Kerala*, pag. 106-122) en zijn inleiding tot het derde deel van de *Hortus Mallabaricus* (Heniger, 'Van Reede's preface', pag. 35-69). Van Reedes opvattingen weerklinken in vele latere verhandelingen; een vroege invloed is waarneembaar in de samenvatting van zijn *Memorie* door Engelbert Kaempfer (Gaur, *Notitiae*).

dragen. De inkomsten van de koning en de adel bestonden voornamelijk uit de opbrengst van tollen. Daarnaast waren er de aparte gebieden voor boeren en handelaren die voor de koning door 'schouten' werden bestuurd, en verder tempellanden, religieuze en economische centra die volgens Van Reede in de vruchtbaarste streken waren gesitueerd en als volstrekte 'vrijsteden' moesten worden beschouwd. Wat resteerde was het door landvoogden bestierde kroondomein, maar ook deze gouverneurs moesten zich aanpassen aan de lokale politieke gebruiken. De koning zelf werd bijgestaan door raadslieden, maar het dagelijks bestuur was in handen van een functionaris die de Portugezen als *Regedore Maior* bestempelden en door Van Reede werd gelijkgesteld met een stadhouder, een functie die in Cochin door Van Reede zelf (1663-1665) en later door andere Nederlanders werd vervuld. De Republikeins-Nederlandse benadering van Van Reede bleek ook nadrukkelijk in de zogenoemde Unie van Mouton, een soort Malabaarse 'Unie van Utrecht' ingesteld tijdens zijn commandeurschap (1673), waarin de edelen, bijeen in een landdag, zich aaneensloten *tegen* de opkomende macht van Brahmaanse kooplieden-bureaucraten aan het hof en *voor* het behoud van de vrijheden. Waar hebben we dit eerder gezien? Maar anders dan de Spaanse koning besloot de vorst van Cochin juist wel tot deze Unie toe te treden, werd de collectieve soevereiniteit bestendigd en wist men aldus een vroege politieke centralisatie vanuit Cochin – zoals later in Calicut en Travancore – te voorkomen. In de literatuur wordt het optreden van de commandeur vooral gezien als een politiek van verdeel en heers, maar voor Van Reede zelf zal ook het politieke paradigma van de Republiek als lichtend voorbeeld hebben gegolden en als zodanig een waarde op zichzelf hebben vertegenwoordigd.

De uitweiding over Van Reede's opvattingen laat meteen zien waarom ook voor de Compagnie de Malabarkust een aparte categorie vormde, althans in de context van de andere Indiase gebieden. In tegenstelling tot Gujarat, de Coromandelkust en Bengalen, was de VOC in Malabar, overigens net als in Ceylon, wel in staat de regionale politiek te domineren. Hier sprak de Compagnie niet zozeer over de willekeur van 'oosterse despoten', maar was er dus eerder sprake van een zekere herkenning. De VOC slaagde er al vroeg in het traditionele Malabaarse koningschap ritueel te omkleden met herkenbare Europese elementen en symbolen. Zo werd Vira Kerala Varma in 1663 door Rijklof van Goens, als sluitstuk op diens campagnes tot verovering van de Portugese bezittingen in Malabar, eigenhandig gekroond als koning van Cochin, waarbij de kroon zelfs was voorzien van het VOC-embleem! Zoals al aangehaald, werd Van Reede vervolgens benoemd tot 's konings stadhouder. De nieuwe verhoudingen werden vastgelegd in een contract en een 'eeuwige alliantie', waarbij de koning de Compagnie als 'beschermheer' moest erkennen.[89]

(vervolg op pag. 20)

89 Heniger, *Hendrik Adriaan van Reede*, pag. 13-27.

Tot voor kort werd dit kleurrijke olieverfschilderij van de Amsterdamse schilder Jan Baptist Weenix (1621-1659) uit 1658 of 1659, nu in de collectie van het Rijksmuseum Amsterdam (SK-A-3879), in verband gebracht met de missie van Johan van Twist naar het hof van de sultan van Bijapur (India) in 1637. Dankzij het recente onderzoek van de kunsthistoricus Erlend de Groot is echter vast komen te staan dat het schilderij een afbeelding is van het VOC-gezantschap naar Isfahan (Perzië) in 1651-1652 onder leiding van de Leidse regent en VOC-gezant Johannes Cunaeus (1617-1673). Het laat de ontvangst zien van het gezantschap in Bandar-e Abbas, met op de voorgrond de Perzische gezagvoerder en, op het witte paard, Cunaeus. Volgens De Groot is de gezant op deze voorstelling waarschijnlijk al gehuld in de geschenken die hij later van de Perzische Shah Abbas II zou ontvangen: een 'silveren laekense caby' en een 'ballenpous ofte opperrock van goutgeweven felp'. In het Perzische ceremonieel werden deze kledingstukken beschouwd als onderdelen van de zogenoemde *khilat*. Met het dragen van een dergelijk eregewaad erkende de ontvanger de opperheerschappij van de gever: de VOC was hiermee dus pro forma onderdaan van de Perzische vorst geworden! Na zijn terugkeer uit Perzië verbleef Cunaeus nog enige tijd in compagniesdienst aan de Kaap, maar in 1658 vestigde hij zich definitief in Leiden, waar hij al snel Weenix de opdracht voor dit werk moet hebben gegeven. De stad op de achtergrond van het schilderij is overigens niet Bandar-e Abbas maar het nabijgelegen eiland Hormuz. Weenix baseerde zich daarbij op een oudere afbeelding in Commelins *Begin ende Voortgangh* (1646), gemaakt naar aanleiding van Pieter van den Broecke's verblijf voor Hormuz in februari 1629.

Until recently this colourful oil painting by the Amsterdam artist Jan Baptist Weenix (1621-1659) from 1658 or 1659, now in the collection of the *Rijksmuseum Amsterdam*, was linked to the mission by Johan van Twist to the court of the sultan of Bijapur (India) in 1637. Thanks to recent research by the art-historian Erland de Groot, however, it has been established that the painting is a depiction of the VOC embassy to Isfahan (Persia) in 1651-1652 led by the Leiden patrician and VOC emissary Johannes Cunaeus (1617-1673). It shows the reception of the embassy in Bandar-e Abbas, with in the foreground the Persian general and, on the white horse, Cunaeus. According to De Groot, the emissary in this picture is probably already clad in the gifts that he would later receive from the Persian Shah Abbas II, namely one 'chemise of cloth of silver' and one 'jerkin or doublet of velvet woven with gold'. In Persian ceremonial these items of clothing were considered as parts of what was called the *khilat*. By donning such a costume of honour the receiver was acknowledging the suzerainty of the giver, so that in this way the VOC had *pro forma* become a subject of the Persian ruler! On his return from Persia Cunaeus lived for some time at the Cape in the service of the Company, but in 1658 finally settled in Leiden, where he must have promptly given Weenix the commission for this work. The town in the background of the painting, though, is not Bandar-e Abbas but the nearby island of Hormuz. In this Weenix was basing himself on an earlier image in Commelin's *Begin ende Voortgangh* (1646), made in connection with Pieter van den Broecke's stay off Hormuz in February 1629.

Verovering van Malabar

De aanleiding tot de VOC-campagnes in Malabar was in eerste instantie niet de lucratieve peperhandel, maar kwam voort uit strategische overwegingen in de laatste fase van de strijd met de Portugezen om Ceylon onder aanvoering van de commissaris-generaal en algemeen opperbevelhebber van 's Compagnies expeditieleger en vloot Rijklof (Rijckloff) van Goens. Van Goens, in de jaren 1660-1675 met enkele onderbrekingen gouverneur van Ceylon en nadien van 1678 tot 1681 gouverneur-generaal, was een van de laatste vertegenwoordigers van een oorlogsgeneratie van selfmade militaire bevelhebbers in compagniesdienst. Zij waren voorstander van een zeer agressieve politiek tegen de Spanjaarden en de Portugezen en deinsden ook in het handelsbeleid allerminst terug voor het gebruik van radicale militaire middelen. Welke rationele motieven ook werden aangedragen voor hun optreden, men kan zich moeilijk aan de indruk onttrekken dat het bij de betrokkenen vooral ging om een levenshouding, een persoonlijke behoefte om heldhaftig strijd te voeren tegen de vijand, waarbij het handelsoogmerk vaak van secundair belang was. Dit geldt zeker voor Van Goens' operaties in Malabar. Na de veroveringen van de Portugese steunpunten Batticaloa, Trincomalee, Galle en Negombo in de jaren 1638-1644 en vervolgens van Kalutara, Colombo, Mannar en Jaffnapatnam in 1655-1658, was het voor Van Goens zaak de flanken van deze nieuwe vestigingen en bezittingen in Ceylon veilig te stellen. Dit moest geschieden nog voordat met Portugal een definitieve vrede zou worden gesloten, waartoe in die jaren al werd onderhandeld. In de loop van vijf afzonderlijke campagnes werden aldus in 1661 de Portugezen uit Quilon (Kollam) verdreven, in 1662 uit Cranganore (Kranganur, Kodungallur) en in 1663 uit Cochin (Kochi) en Cannanore (Kannur). Zes jaar later werden deze nieuw verworven vestigingen en nevenposten in Malabar onttrokken aan het gouvernement Ceylon en verenigd onder een eigen directie met zetel in Cochin.[90]

De Hoge Regering in Batavia begon zich spoedig zorgen te maken over de kostbare consequenties van deze dadendrang. Van Goens had zijn meerderen mede het pepermonopolie aan de Malabarkust in het vooruitzicht gesteld, maar deze belofte bleken de oorlogsheld en de latere bestuurders in Cochin onmogelijk waar te kunnen maken. Wat de Compagnie nadien ook probeerde met exclusieve contracten, een passenstelsel, intensieve patrouilles en wachtposten, men kon nimmer voorkomen dat overal langs de kust aanzienlijke hoeveelheden peper werden 'gesmokkeld', zowel overzee via Calicut en andere autonome havens als over land door de verschillende bergpassen naar Mysore en Madurai.[91] Volgens de Compagnie was het probleem deels te wijten aan de smokkelhandel van de talloze piraten op de Malabarkust, maar in werkelijkheid ging het bij deze 'piraten' om kleinere en grotere plaatselijke handelsondernemingen die net als de VOC een gewapende zeehandel dreven, zoals de Ali Raja's van Cannanore, de Sidi's van Janjira en de Angreanen van Kolaba. Tegen de kleinere, dicht onder de kust varende schepen van deze ondernemingen kon de Compagnie weinig tot niets beginnen, terwijl de talloze atollen van de Laccadiven en Malediven hun eindeloze mogelijkheden boden om zich te verschuilen en de VOC-controles te omzeilen. Ondanks de relatief grote militaire investeringen van de Compagnie ter plaatse werd de handel op Malabar later in toenemende mate gedomineerd door de Arabische en Indiase scheepvaart vanuit Cannanore, Calicut en de Maldiven, ten koste van de vaart op Cochin en de andere VOC-vestigingen.[92]

Ook Europeanen deden de Nederlanders aan deze kust veel concurrentie aan, behalve de Portugezen in Goa vooral de Engelsen in Tellichery (vanaf 1682), Anjengo (1684) en Attingal (1694), en na 1725 de Fransen vanuit Mahé. Op enkele goede jaren na, zouden de Malabaarse vestigingen van de VOC, naast Quilon, Cranganore, Cochin en Cannanore ook Tengapattanam, Kayamkulam, Purakkad en Chetwai, tot het laatst van de achttiende eeuw een structurele verliespost blijken, te meer daar de afzet van de goederen uit de Indische Archipel er gering bleef en de Compagnie tegelijkertijd niet van zins was om met voorschotten en geïmporteerd baargeld in te kopen. De almaar groeiende personeelskosten voor de bezetting van de vele Malabaarse forten en wachtposten – Malabar kende een gemiddelde achttiende-eeuwse bezetting van zo'n 1000 (in 1753 zelfs 1395) man, tegen nog geen 200 in Surat, minder dan 300 in Bengalen en een kleine 700 in Coromandel – waren steeds een doorn in het oog van de bewindhebbers in patria. Daarbij was het pakket van Malabaarse uitvoergoederen op zichzelf niet bijzonder aantrekkelijk voor de VOC, die haar peper goedkoper uit de Archipel kon betrekken en (veel betere) kaneel en arecanoten uit Ceylon.

Malabaarse tussenhandelaren

Net als in de andere factorijen in India was ook in Malabar de VOC afhankelijk van de tussenhandelaren voor de levering en de afzet van waren. Al in de Portugese periode was hier een aantal groepen van handelaren opgekomen die een belangrijke bemiddelingsfunctie vervulden tussen de lange-afstandshandel van de Portugezen en allochtone (*Pardesi*) moslims en de lokale distributienetwerken. De drie belangrijkste waren de autochtone Mappila-moslims en twee Brahmaanse groepen, de Konkani's (of *Canarijns*) uit de noordelijke kustgebieden van de Konkan en Kanara en de Tamilse Pattars uit Coromandel. Daarnaast waren er nog allerlei andere regionale koopliedengemeenschappen die we, vergelijkbaar met de Baniya's in Surat, meestal onder de verzamelnaam van *Chetties* tegenkomen. Deze groepen werkten nauw samen met de kleine landadel bestaande uit zogenoemde Nayars, lokale krijger-hoofdmannen die met hun wijdvertakte familienetwerken de productie van peper en andere gewassen beheersten. In ruil voor tolgelden en andere afdrachten konden de handelaren de rechten op de distributie en de verkoop verwerven, waarbij de Pattars zich toelegden op het transport met ossen over de Ghats. Dankzij deze sleutelrol in de regionale economie verkregen de Brahmaanse Konkani's en de Pattars invloedrijke financiële posities aan de Malabaarse hoven. Zij claimden echter nooit zelf de politieke macht.[93] Dit in tegenstelling tot de meer maritiem georiënteerde Mappila's, zoals de Ali Raja's van Cannanore, die met hun uitgestrekte zeehandelsnetwerk een ware Indiase thalassocratie vormden. De VOC kon hier slechts met argusogen toekijken.[94]

Een agressieve handelspolitiek zoals voorgestaan door Van Goens bleek in deze context door de jaren heen weinig effectief; voor de inheemse handelaren en producenten waren er buiten de Compagnie om talloze alternatieve kanalen, die vanuit Cochin gewoonweg niet te controleren waren. Hoewel de Compagnie in Malabar gaandeweg meer politieke en militaire verantwoordelijkheid opeiste, bleef zij daardoor in haar optreden als handelsonderneming over het geheel genomen toch op betrekkelijk grote afstand van het lokale economische verkeer. Anders dan in haar overige vestigingsgebieden in India, poogde de VOC in Malabar daadwerkelijk een algeheel productie- en uitvoermonopolie op te leggen, waartoe met de diverse Nayar-prinsen contracten werden gemaakt. Voor de naleving daarvan ontbrak het de Nederlanders echter steeds aan adequate praktische middelen, terwijl de inheemse partijen er geen belang bij hadden. Na de Nederlandse verovering en de instelling van de monopolies begonnen veel Indiase handelaren Cochin en nevenvestigingen te mijden omdat er weinig goede zaken meer te doen waren. Zo werd bijvoorbeeld de zo lucratieve verkoop van opium verboden en was er voor andere importgoederen een betrekkelijk geringe afzetmarkt, terwijl peper en andere specerijen ook elders ingekocht konden worden.

De wat afgezonderde positie van de VOC in Malabar is terug te vinden in de morfologie van de hoofdvestiging, de stad Cochin. Om op termijn kosten te besparen was de Compagnie hier overgegaan tot algehele nieuwbouw en verkleining van het oude Portugese fort (1664-1674). De aangrenzende wijken werden afgebroken, waardoor er een duidelijker, open scheiding ontstond tussen het Nederlandse fort en Mattancherry, het Indiase stadsdeel met het paleis van de radja en daarachter de bazaarwijken van de handelaren. Hier herkent men een deels op etnische en religieuze segregatie gebaseerd patroon van Nederlandse koloniale stedebouw zoals dit, met lokale varianten, voordien onder meer al in Batavia en Colombo tot uiting was gekomen.[95] In vergelijking met de meer geïntegreerde factorijen elders in India, lijken de aanspraken van de Compagnie op politieke macht in Malabar juist samen te zijn gegaan met het ontstaan van een bredere kloof met de lokale samenleving. Het is wellicht mede om die reden dat uit Malabar minder grote corruptieschandalen bekend zijn; het geringere aantal tussenhandelaren en de relatief grotere afstand tot hen beperkte de praktische mogelijkheden daartoe.

De kloof tussen het compagniesbewind en de plaatselijke producenten werd in Cochin aanvankelijk vooral overbrugd door Konkani-handelaren als de broers Babba en Baboeca Prabhu.[96] In de achttiende eeuw werd in deze rol naast de Prabhu's de lokale Joodse gemeenschap belangrijk, waarbinnen een onderscheid bestond tussen autochtone (*Meyuchasim*), 'zwarte' en allochtone (*Pardesi*), 'blanke' families. Onder VOC-bewind maakte de Joodse bevolkingsgroep in Cochin toen een bloeiperiode door, die onder meer tot uiting kwam in de bouw van nieuwe synagogen en een herleving van het Hebreeuws. Deze kleine Joodse renaissance werd mede mogelijk gemaakt door de volledige vrijheid van godsdienst die hier gold en door nieuwe interregionale contacten, zoals met de Joodse gemeenschappen in Surat, Mocha en Amsterdam, die de Joodse groep in Cochin uit haar eerdere isolement haalden. Onder Nederlands bestuur konden de Joden zich opwerken tot de belangrijkste makelaars en bankiers van de VOC in Malabar. De meest imposante persoonlijkheid uit deze kring was ongetwijfeld Ezekiel Rahabi, een telg uit een familie die oorspronkelijk uit Aleppo stamde, wiens diensten bijna een halve eeuw lang, van 1723 tot 1771, van onschatbare waarde waren voor de Compagnie. Als vertegenwoordigend diplomaat-handelaar had Rahabi bijvoorbeeld de taak de meer dan veertig locale radja's te houden aan hun monopoliecontracten met de Compagnie, maar in die hoedanigheid onderhandelde hij ook met externe machten als Mysore, Calicut en Travancore. De Rahabi's onderhielden tevens een wijdvertakt eigen handelsnetwerk, dat zich vanuit Cochin uitstrekte tot Atjeh en Mocha. Ook andere Joodse kooplieden wierpen zich op als bemiddelaars voor de VOC, zoals Isaac Surgun in Calicut en de families Rothenburg en Cohen, welke laatste optraden als belangrijke handelaren voor zowel de Compagnie als de radja van Cochin.[97] De meeste families van Joodse intermediairs konden zich over de generaties heen redelijk goed handhaven. Hun jaren van hoogtij beleefden zij kort na ca. 1730, toen zij konden profiteren van de aantrekkende vraag uit de opkomende economieën van Oman, Kutch en Sind, die ook de peperprijs sterk deed stijgen. De komst van de 'noordelijke' handelaren opende plots een grotere markt voor compagniesproducten die mede via het Joodse netwerk in Malabar werden verhandeld: fijne specerijen, Japans koper en, in toenemende mate, Javaanse suiker.

Deze conjuncturele opleving werd onder gouverneur-generaal Van Imhoff halverwege de eeuw nog versterkt door hervormingen ten gunste van meer vrijheden voor de particuliere handel. De positie van de commerciële intermediairs raakte aan het eind van de achttiende eeuw echter ernstig ondermijnd toen twee decennia later de Compagnie in een periode van neergaande conjuctuur een beleid van inkoopdwang introduceerde. Inheemse kooplieden werden voortaan gedwongen ieder jaar een contract met de VOC te sluiten, waarbij voor één som de totale invoer van compagniesgoederen moest worden opgekocht. Op deze manier wist de Compagnie zich verzekerd van een vaste opbrengst en konden de onzekerheden van de markt volledig worden afgeschoven op de particuliere handelaren. Degenen die het contract tekenden, bleken bij een inzakkende afzetmarkt volstrekt kansloos, degenen die weigerden zetten hun relatie met de VOC op het spel en hadden hoe dan ook geen uitzicht op winst. Vooral voor de vaste handelspartners van de VOC, zoals de Rahabi's, was dit een bittere pil. Het is ook niet verwonderlijk dat de VOC in Malabar juist in deze jaren positieve resultaten boekte, terwijl de lokale handelaren steeds meer gedwongen werden te teren op hun oude vermogens. In de jaren tachtig en negentig gingen velen van hen, uiteindelijk overigens samen met de Compagnie, ten onder als gevolg van de sterk achterblijvende peper- en suikerhandel.[98]

Travancore

Intussen waren toen de politieke omstandigheden in Malabar ingrijpend gewijzigd. Na 1740 zag Cochin zich meer en meer geconfronteerd met de expanderende nieuwe rijken van Travancore in het zuiden en, na 1761, Mysore in het oosten.[99] In tegenstelling tot de traditionele Malabaarse vorstendommen gebaseerd op diffuse partnerschappen tussen Nayars en handelaren, ging het hier om strak georganiseerde staten die zich middels nieuwe, externe financiële en militaire middelen hadden weten los te maken van de lokale gemeenschappen. In de nieuwe constellatie werden de handelaren en Nayar-krijgslieden ofwel overbodig of als agenten en huursoldaten opgenomen in een nu sterk gecentraliseerd staatsbestel, een ontwikkeling die mede mogelijk werd gemaakt door toenemende opbrengsten uit de landbelasting en nieuwe handelsmonopolies. Dit militair-fiscalisme was op zichzelf niets nieuws in India, maar een aantal specifieke elementen maakte het nu ook in Malabar tot een succesformule. De doorbraak werd geïnitieerd door de koning van Travancore, Marthanda Varma (1729-1758), en volgde op een aantal militaire overwinningen op de VOC in de periode 1739-1743, welke deels te danken waren aan de hulp van Marawar-krijgslieden aangeworven in Madurai en Ramnad en van VOC-deserteurs uit Cochin. Als resultaat kon Marthanda Varma het grondgebied van Travancore in deze jaren aanzienlijk uitbreiden en, belangrijker nog, zijn rijk intern steeds effectievere controles en belastingen opleggen, waaronder uiteindelijk ook een productie- en exportmonopolie van peper. Aanvankelijk nog danig in de verdrukking, profiteerde de VOC in latere jaren mee van deze machtsontplooiing. In 1753 sloot men, bij het tweede verdrag van Mavelikara, een overeenkomst waarbij de jaarlijkse levering van 2,5 miljoen pond peper door Travancore werd geruild tegen 15.000 gulden aan wapens en munitie.[100] Een deel van de peper zou moeten komen uit nog te veroveren gebieden, waarbij de VOC beloofde neutraal te blijven. Door deze indirecte deelname aan de expansie van Travancore kon de Compagnie de kosten drukken en was zij verzekerd van een vaste peperaanvoer tegen een relatief lage prijs. Daarmee deed de VOC toen wel afstand van de eigen politieke pretenties in de regio, onder verzaking van de militaire bijstand die de andere Malabaarse vorsten bij eerdere verdragen was toegezegd.[101]

Cruciaal in deze ontwikkeling was de vorming van een gedisciplineerd Travancoors huurleger, dat als vanouds in hoofdzaak bestond uit Nayar-krijgers (hindoes en Syrische christenen),[102] maar nu in permanente dienst kwam en voorzien werd van Europese uniformen en moderne vuursteenmusketten en artillerie. Het werd effectief gedrild en gedisciplineerd door twee ambitieuze VOC-deserteurs, de oorspronkelijk uit Duitsland afkomstige Carl August Duijvenschot en de Zuid-Nederlander Eustache Benoît de Lannoy.[103] De laatste huwde een Syrisch-christelijke vrouw en vestigde zich in het zuiden van Travancore, in fort Udayagiri, waar hij verschillende kruitmolens bouwde en de vestingwerken moderniseerde. Ook ontwierp hij in 1758 de zogenoemde Aramboli Lines, een moderne, stenen verdedigingslinie die Travancore moest beschermen tegen de Maratha-invallen vanuit Madurai. In 1761 werd in het noorden een soortgelijke linie aangelegd, nu bekend als de Travancore Lines, die vooral diende ter verdediging tegen Calicut en Mysore. Beide linies benadrukten het belang dat opeens werd gehecht aan strikt begrensde staatsterritoria, een novum in de tot dan toe sterk verstrengelde en overlappende politieke structuur van Malabar. De combinatie van strak gedrilde eenheden bestaande uit inheemse rekruten (*Sepoys*) met moderne wapens maakte in India enorme indruk en kondigde een nieuw tijdperk van infanterie-oorlogvoering aan, waarvan later de Britten zouden profiteren bij de vorming van hun koloniale leger. Het waren in Malabar ook de Britten die na de Franse inval in de Republiek in 1795 het zieltogende Cochin en Quilon overnamen. Alle overige vestigingen aan deze kust waren in de voorgaande jaren door de VOC zelf al van de hand gedaan, door verkoop aan de inheemse vorsten.

Epiloog en conclusie

Na een korte opleving in het midden van de achttiende eeuw luidde de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784) de ondergang in van de VOC-vestigingen in India. Overal op het subcontinent bleek de Compagnie niet in staat weerstand te bieden aan de Britse overmacht; alleen de vesting Cochin ontkwam toen nog aan een Engelse bezetting. De verliezen liepen in de miljoenen. Al werden met uitzondering van Negapatnam alle factorijen na 1784 door de Britten geretourneerd, er was veel geplunderd en vernield en ook na de vrede liepen de schulden alleen maar verder op. Als gevolg van de Franse inval in de Republiek volgde vanaf 1795 met instemming van de gevluchte stadhouder Willem V een hernieuwde Britse bezetting van de factorijen in India. Pas bij de Conventie (of het Verdrag) van Londen in 1814 kreeg het nieuwe Koninkrijk der Nederlanden de kantoren van Surat, Bengalen, Coromandel en Tuticorin (voordien onder Ceylon) weer terug, echter zonder de oude rechten en privileges, waardoor de Nederlandse handel hier geen reële kansen meer had. Er werd dan ook geen traan gelaten toen, bij het Tractaat van Londen in 1824, de Indiase factorijen tezamen met Malakka definitief aan de Britten werden afgestaan, in ruil voor de Engelse bezittingen in Sumatra. De formele overdrachten vonden uiteindelijk plaats op 1 maart 1825.

Terugkijkend op bijna twee eeuwen van VOC-activiteiten in Zuid- en West-Azië, valt eens te meer de eerder genoemde parallellie op tussen de ontwikkelingsgang van de VOC in India en die van het Mughalrijk. Alle hier behandelde gebieden hebben met elkaar gemeen dat ze deel uitmaakten van een alomvattende Zuid-Aziatische macro-economie, die vanuit de zeer dichtbevolkte kerngebieden van het Mughalrijk – Gujarat, Hindoestan en Bengalen – een sterke aantrekkingskracht op de buitengebieden uitoefende. Het nadrukkelijkst manifesteerde zich deze kracht in de vrijwel permanente stromen van edelmetalen naar India, alsmede in de wijdvertakte netwerken van Indiase kooplieden, die reikten van Astrakhan tot Java. Dankzij de open structuur van het Mughalrijk kon ook de VOC volop participeren in deze supra-regionale economie, zij het in ruil voor grote afdrachten van edelmetaal en in sterke afhankelijkheid van Indiase tussenhandelaren. In de Mughal-kerngebieden rekende de Compagnie volledig op een goede werking van de markteconomie, daarbuiten was men soms bereid en ook in staat om militair op te treden teneinde een meer directe controle op het productieproces te verwerven, zoals in Zuid-Coromandel en vooral in Malabar. Door het extensieve karakter van de plaatselijke economieën en de onmacht van de VOC op het terrein van de nomadische oorlogsvoering was dit laatste zowel onwenselijk als onmogelijk in Perzië en Arabië. Deze relatief dunbevolkte gebieden bevonden zich echter eveneens ruim binnen het bereik van de Mughal-economie, waardoor de VOC als vanzelf ook hier toegang kreeg. Naast de inkoop van zijde en koffie lag haar belang in deze regio vooral bij de verwerving van edelmetaal uit de hier passerende constante stroom oostwaarts naar India, zowel door de eigen verkoop van monopoliegoederen als via partnerschappen met regionale overheden en Indiase handelaren.

Het uiteenvallen van het Mughalrijk en de ondergang van de Safavieden vergden in de achttiende eeuw plots veel grotere politieke en militaire investeringen, die de VOC niet wilde en later ook niet meer kon opbrengen. De desintegratie van het Mughalrijk kwam paradoxaal genoeg deels voort uit economisch succes. Juist de perifere regio's maakten in de zeventiende en achttiende eeuw een grote economische groei door, die regionale machthebbers steeds meer in staat stelde de centrale overheid op afstand te houden en de eigen positie te consolideren. In het zuiden waren het Mysore, Hyderabad en de Maratha-krijgsheren die hiervan wisten te profiteren, in het noorden onder meer de Afghanen, de Sikhs, de Jats en de gouverneurs van de oude Mughal-provincies Awadh en Bengalen. Deze nieuwe politieke constellatie ging toenemend gepaard met militaire conflicten, waardoor ook de handelsrelaties tussen de diverse groeiregio's in het gedrang kwamen, zij het vaak van korte duur. Het latere achttiende-eeuwse beeld was er dan ook een van grote regionale verscheidenheid, met steeds meer economische tegenspoed in de centrale delen rondom Delhi en Agra, Carnatica en Noord-Coromandel en juist een doorgaande groei in randgebieden van het rijk als Bengalen en Maharashtra.

Heel anders dan de VOC, wisten de Britten hun voordeel te doen met dit proces van regionale centralisatie. Zij waren wel bereid om flink te investeren in de nieuwe regionale regimes, zowel op het diplomatieke en financiële vlak als militair, indien dit laatste beslist nodig werd geacht. De opkomst van de koloniale metropolen Calcutta (tegenwoordig Kolkata), Bombay (Mumbai) en Madras (Chennai) kwam aldus direct voort uit die nieuwe regionale dynamiek. Wat we zien is een door de Britten versterkt proces, waarbij India als het ware binnenste buiten werd gekeerd, van de drogere kerngebieden in het binnenland naar de nattere en relatief vruchtbare regio's aan de kust. De Mughals en de Nederlanders hadden het nakijken.

Niemand beter dan de vroeg-romantische schrijver en oud-compagniesdienaar Jacob Haafner weet aan het einde van de achttiende eeuw dat intens-nostalgische gevoel van verval en vanitas op te roepen, wanneer hij het rijke en 'lustige leven' in Sadras zoals hem dat van voor de Vierde Engelse Oorlog bekend was, contrasteert met de dorre ellende daarna:

> 'Welk een onderscheid van vorige tijden! Ik konde mij niet verbeelden, dat ik in het vruchtbare en volkrijke Choromandel was, en bevond mij aan dezen kant van Madras, op eenmaal als in een vreemd land overgebragt. Deze rijkdom van begroeijng, deze onafzienlijke velden van allerlei granen en vruchten, deze ontallijke schoone dorpen, wemelende van inwoners – alles was verdwenen, en de uitgestrekte vlakten, boden aan het oog alleen hier en daar eenige verwoeste en half afgebrande dorpen en gehuchten, met eenige plekjes bebouwd land aan. Zelfs de inwoners dezer ellendige dorpen, zagen er ongedaan, kwalijk gekleed en treurig uit, en hadden aan alles gebrek.'[104]

In zijn reisverslagen schrijft Haafner wellicht te veel misère toe aan de door hem gehate Britten en te weinig aan de 'natuurlijke' hongersnoden die dit deel van India juist in die periode steeds vaker teisterden. Het is echter interessant om Haafners bedrukte stemming te vergelijken met het even nostalgische *shahr ashob*-genre (letterlijk 'de ongelukkige stad') van zijn Indiase tijdgenoten, de late Mughal-dichters Sauda (1713-1781) en Mir (1724-1810), die net als hij met ingehouden woede het desolate heden beschrijven en tegelijkertijd weemoedig terugblikken op de (Mughal-)glorie van weleer. Deze onverwachte literaire parallellie illustreert onbedoeld eens te meer de nauwe relatie tussen de geschiedenis van de Mughals en de Nederlanders in India.

---

90 Roelofsz, *De vestiging*, pag. 154 ff.

91 Vink, 'The Dutch East India Company and the Pepper Trade', pag. 273-300.

92 Das Gupta, *Malabar in Asian Trade*, pag. 73-102.

93 Das Gupta, *Malabar in Asian Trade*, pag. 103-124.

94 Zie voor Cannanore de recente studie van Binu John, *The Ali Raja's of Cannanore*.

95 Zie het proefschrift van Raben, *Batavia and Colombo*; Van Oers, *Dutch town planning*; en Zandvliet, *Mapping for Money*, pag. 197-200.

96 s'Jacob, 'Babba Prabhu', pag. 135-150; s'Jacob, 'State-formation', pag. 65-85.

97 Fischel, 'Cochin in Jewish History', pag. 37-59; Fischel, 'The Jewish Merchant-diplomat', pag. 27-53; en Fischel, 'The Rothenburg Family', pag. 32-44.

98 Das Gupta, *Malabar in Asian Trade*, pag. 103-136; Jacobs, *Koopman*, pag. 63-64.

99 Van Lohuizen, *The Dutch East India Company*, pag. 1-22.

100 Jacobs, *Koopman*, pag. 61.

101 Winius en Vink, *The Merchant-warrior*, pag. 101-109.

102 Zie Bayly, *Saints, Goddesses*, pag. 247-257.

103 De Lannoy, *The Kulasekhara*, pag. 156-175.

104 De Moor en Van der Velde, *Werken*, dl. 3, pag. 356. Ook geciteerd in Vogel, 'Jacob Haafner', pag. 400.

Beknopte chronologie

1498	Oprichting sultanaat van Bijapur
1501	Oprichting Safaviedenrijk in Iran onder Ismail I (regeringsperiode 1501-1524)
1512	Oprichting sultanaat van Golkonda
1526	Eerste stichting Mughalrijk in Noord-India onder Babur (1526-1530)
1554	Tweede stichting Mughalrijk onder Humayun (1530-1556)
1565	Slag bij Talikota; *de facto* einde van Vijayanagara ('Carnatica'); opkomst opvolgerstaten: Ikkeri, Mysore, Gingee, Chandragiri, Thanjavur, Madurai en Ramnad
1573	Mughals onder Akbar (1556-1605) annexeren Gujarat
1602	Oprichting VOC
1605-1606	Opening VOC-factorij in Masulipatnam en Petapoli (Golkonda)
1608	Opening VOC-factorij in Teganapatnam (Gingee)
1608	Begin Mughal-annexatie Oost-Bengalen onder gouverneur Islam Khan
1610	Opening VOC-factorij in Pulicat (Chandragiri)
1610	Opening VOC-factorij in Mrauk U (Arakan)
1610	Opening VOC-factorij in Thiruppapulyar (Thanjavur)
1612-1669	Basra *de facto* autonoom onder Afrasiyab Pasha's
1614	Eerste VOC-contacten met Mocha (Jemen)
1618	Opening VOC-factorij in Surat (Mughalrijk)
1619-1629	Zijdemonopolie Safavieden
1622	Safavieden annexeren Hormuz onder Shah Abbas (1588-1629)
1623	VOC opent handel in Bandar-e Abbas
1632	Mughals verdrijven Portugezen uit Hooghly (Hugli)
1633-1635	Indigomonopolie Mughals
1635	Opening VOC-factorij in Hooghly (Mughalrijk, Bengalen)
1637	Gezantschap Johan van Twist naar Bijapur
1637	Opening VOC-factorij in Vengurla (Bijapur, tot 1693)
1639	Vredesverdrag van Zuhab tussen Safavieden en Osmanen
1645	VOC-blokkade Bandar-e Abbas
1645	Jemen autonoom onder Qasimi's; Osmanen verdreven
1645	Opening VOC-factorij in Kayalpatnam (Madurai)
1646	Begin opkomst Maratha's onder leiding van Shivaji. Maratha's vormen een grote nieuwe politieke confederatie in de Deccan (Midden-India)
1648-1649	VOC-blokkade van Surat
1649-1655	Oorlog Mughals-Safavieden
1649	Omani's onder Ya'ariba Imams verdrijven Portugezen uit Muscat
1652	Opening VOC-factorij in Basra (Afrasiyab Pasha's)
1655	Bengalen krijgt eigen VOC-directie (voorheen onder Coromandel)
1658	VOC verovert Negapatnam en Tuticorin op Portugezen; VOC sluit overeenkomsten met Madurai en Ramnad
1661-1663	VOC verovert Malabar-vestigingen Quilon, Cranganur, Cochin en Cannanore op Portugezen
1662	Gezantschap Dircq van Adrichem naar Mughal-hof
1664	Maratha's plunderen Surat e.o.
1665	Gezantschap Van Reede naar Travancore, Madurai en Ramnad
1666	Chittagong ingelijfd bij het Mughalrijk; afronding Mughal-annexatie Bengalen onder gouverneur Shaista Khan
1667-1668	Opening VOC-factorij in Barcelore (Ikkeri)
1669	Basra weer onder Osmaans bestuur (ook indirect vanuit Bagdad)
1669	Malabar wordt afzonderlijk VOC-commandement (voorheen onder Ceylon)
1670	Maratha's plunderen opnieuw Surat e.o.
1672-1675	VOC-factorij in Muscat
1674	Inname São Thomé op Fransen door Golkonda en VOC
1674	Maratha's veroveren Thanjavur onder Ekoji
1682	Sluiting VOC-factorij in Mrauk U (Arakan)
1684	VOC-blokkade Bandar-e Abbas
1684-1691	Commissie ter inspectie van de Westerkwartieren onder commissaris-generaal Hendrik Adriaan Van Reede tot Drakenstein
1686-1687	Mughals annexeren Bijapur en Golkonda onder Aurangzeb (1658-1707)
1688-1689	Gezantschap Johannes Bacherus naar Mughal-hof
1689-1698	Mughal-campagnes in Carnatica en noordelijke Coromandel onder Aurangzeb
1690	VOC-hoofdplaats in Coromandel verplaatst van Pulicat naar Negapatnam; opening factorij te Kilakkarai (Ramnad)
1693	VOC verovert Pondicherry op de Fransen (in 1699 weer terug in Frans bezit)
1696	Heropening VOC-factorij in Mocha (Jemen)
1696-1701	Basra onder Safavieden
1700	Begin *de facto* autonomie Bengalen onder Murshid Quli Khan (1700-1727)
1704-1706	VOC-blokkade van Surat
1712-1713	Gezantschap Johan Josua Ketelaar naar Mughal-hof
1722	Invallen Ghilzai Afghanen maken een einde aan het Safaviedenrijk
1724	Begin *de facto* autonomie van Hyderabad onder Nizam ul-Mulk Asaf Jah (1720-1748)
1729-1758	Travancore onder Marthanda Varma
1732	Begin Maratha-bestuur in Baroda (Gujarat) onder Damaji Rao Gaikwar (1732-1768)
1733	Begin *de facto* autonomie van Surat onder Tegh Beg Khan (1733-1746)
1739	VOC-strafexpeditie onder majoor-commandant Reynicus Siersma tegen Angriaanse 'piraten' te Bieseroek (Vijayadurg) loopt uit op een mislukking
1739	Nadir Shah (1736-1747) verovert Delhi
1739	Sluiting VOC-factorij in Mocha
1739-1743	VOC-expedities tegen Travancore; VOC lijdt nederlaag in Colachel (1741)
1743-1744	Begin Bu Said-dynastie in Oman
1744-1763	Frans-Britse oorlogen in de Deccan
1746	Conflict met Ramnad: VOC bezet eiland Rameswaram
1747-1769	Invallen van Afghanen onder Ahmad Shah Durrani (1747-1761); Afghanen annexeren Punjab en Sind
1753	Opening VOC-factorij op het eiland Kharg; sluiting Bushehr en Basra
1753	Tweede verdrag van Mavelikara tussen VOC en Travancore (het eerste verdrag van 23 werd niet geratificeerd door Hoge Regering te Batavia): VOC ondersteunt verdere expansie van Travancore door levering van wapens en munitie en door de belofte van neutraliteit. In ruil levert Travancore protectie en handelsfaciliteiten te Manapad, Kanniyakumari en Colachel, alle lokale katoen, en een vaste hoeveelheid peper aan de VOC.
1757	Slag bij Plassey (Palashi): Britten onder Robert Clive verslaan Siraj ud-Daula (1756-1757), de nawab van Bengalen. Bengalen *de facto* onder Brits bestuur
1759	Surat: Kasteelrevolutie: Britten krijgen controle over fort in Surat
1759	Sluiting VOC-factorij in Bandar-e Abbas
1759	Slag bij Bedara: VOC-expeditieleger wordt in Bengalen door Britten verslagen
1720-1761	Maratha-expansie onder Peshwa's Baji Rao I (1720-1740) en Balaji Baji Rao (1740-1761)
1741-1752	Maratha-plundertochten in Bengalen
1761	Slag bij Panipat: Afghanen verslaan Maratha's
1761-1799	Mysore onder Hyder Ali (1761-1782) en Tipu Sultan (1782-1799)
1766	Mir Muhanna verdrijft VOC van Kharg
1766-1769	Eerste Engels-Mysoorse Oorlog
1771	Maratha's onder Mahadaji Scindia veroveren Delhi
1775-1782	Eerste Engelse oorlog tegen Maratha-confederatie
1780-1784	Vierde Engelse Oorlog; Negapatnam gaat definitief verloren Tweede Engels-Mysoorse Oorlog
1789-1792	Derde Engels-Mysoorse Oorlog
1795	Britten bezetten VOC-factorijen in India
1798-1799	Vierde Engels-Mysoorse Oorlog
1799	Formele opheffing VOC
1803-1805	Tweede Engelse oorlog tegen Maratha-confederatie
1814	Conventie van Londen: Koninkrijk der Nederlanden krijgt oude vestigingen in Surat, Bengalen en Coromandel (incl. Tuticorin) terug
1817-1818	Derde Maratha Oorlog: definitieve nederlaag Maratha's tegen Britten
1824	Tractaat van Londen: resterende Nederlandse factorijen in India aan de Britten; formele overdracht per 1 maart 1825
1857-1858	*Mutiny*: opstand tegen de Britse machthebbers in een poging het *ancien régime* van de Mughals te herstellen. Na onderdrukking door Britten formele opheffing Mughalrijk en East India Company.

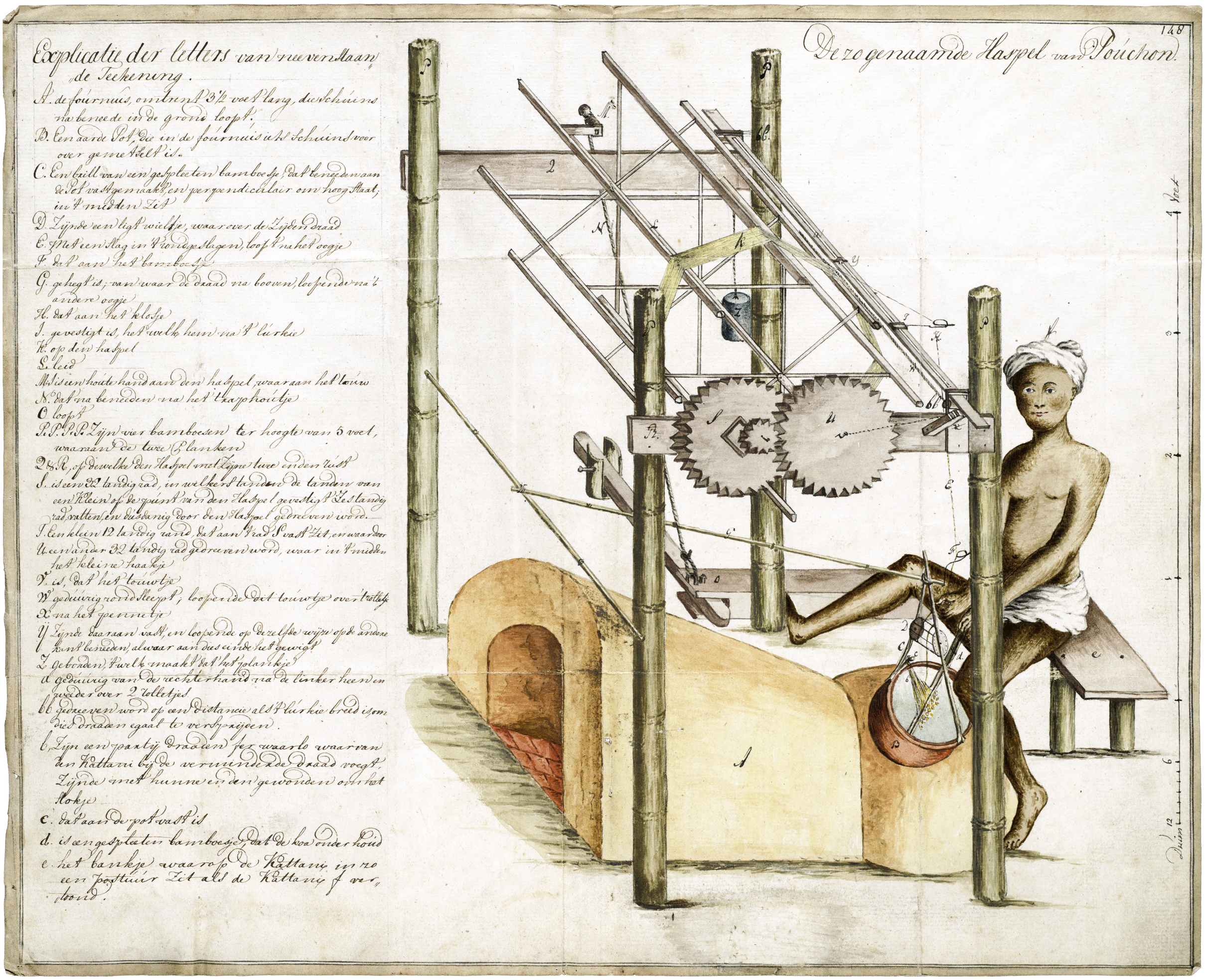

Het productieproces van de Bengaalse ruwe zijde was over het algemeen in handen van lokale telers en winders. Om de kwaliteit te verbeteren probeerde de VOC, met wisselend succes, meer controle te verkrijgen over het afhaspelen van de zijdebolletjes. De hier afgebeelde haspelmachine van Pouchon (waarschijnlijk genoemd naar de Franse uitvinder Basile Bouchon, die in 1725 het voorlopermodel ontwikkelde) maakte het mogelijk om in één proces cocons (hier 'koa', *koya* in Hindi) af te wikkelen en tot zijdegaren te winden. Hoewel Engelse en Bengaalse kooplieden er toen al twintig jaar mee lieten werken, introduceerde de VOC deze machine pas in 1779. De tekening, nu in de kaartenverzameling van het Nationaal Archief onder nummer 4.VEL 1107, behoorde oorspronkelijk bij een brief van J.M. Ross, opperkoopman te Cossimbazar, van 27 december 1774 (Nationaal Archief 1.04.02 3395 fols. 142-150).

The production process for Bengal raw silk was in general in the hands of local growers and winders. In order to improve the quality, the VOC attempted, with varying success, to get more control over unwinding the silk cocoons. The winding machine of Pouchon shown in this drawing (probably named after the French inventor Basile Bouchon, who developed the prototype in 1725), made it possible to unwind cocoons (here 'koa', *koya* in Hindi) and spin the fibre into yarn in one process. Although English and Bengali merchants had been using it for twenty years by then, the VOC only introduced this machine in 1779. The drawing, now in the map collection of the Netherlands National Archives listed under number 4.VEL 1107, originally belonged with a letter from J.M. Ross, senior merchant at Cossimbazar, dated 27 December 1774 (Netherlands National Archives 1.04.02 3395 fols. 142-150).

I The VOC in South and West Asia*

Jos Gommans

In contrast to the earlier volumes in the series *Comprehensive Atlas of the Dutch United East India Company*, in this introduction the history of the VOC in the regions will be described from an Asian point of view. This choice has been to some extent inspired by the relatively peripheral position of the Company in South and West Asia. Especially in this region, the actions of the VOC were intrinsically part of the history of the two great Islamic empires: the Mughal Empire in India and the Safavid Empire in Iran. In the shadow of these powers, it is no coincidence that the developments pertaining to the VOC fell more or less into step with those of these two continental empires. Another reason to view the history of the VOC in these regions from the inside stems from the fact that, so far, this sort of approach has been almost lacking in the historiography of the VOC, even though our knowledge of the early-modern history of South and West Asia has increased enormously in the past few decades. Naturally, these new insights will be used extensively in the following survey, in which per region attention will be paid especially to the socio-economic interactions between the servants of the Company and the local authorities and merchants. Time and again research has revealed that behind the official façades of companies and empires extensive personal networks lay concealed, and that these were in fact the real cement of these institutions. By adopting this approach, it is possible to present a kaleidoscopic picture in which, despite the main striving of the VOC, the regional correspondences and differences predominate. Below, by means of a general introduction, first a brief sketch of the macro-geographical framework of West and South Asia is given; emphasizing not only the regional differences mentioned, but also the relative unity of the region as a whole.

Eurasia: Indian Ocean and Arid Zone

The modern categories of 'Europe' and 'Asia' do not qualify in any attempt to paint an adequate picture of the relevant historical and geographical context. Such related terms as 'the West' and 'the East' are also not very suitable as a frame of reference for a historical discussion about early Dutch expansion overseas in the first three centuries after Vasco da Gama's revolutionary discovery of the route around the Cape. It was only after this period that such sharp dichotomies began to predominate the models constructed to explain the colonial domination and economic rise of Western Europe. Besides the danger of falling into the trap of anachronism, the categories of Europe and Asia are far too general and fail to do justice to either the diversity within or the continuity between both areas. Commencing with the latter, Vasco da Gama's arrival in South India was not so much a dramatic 'first contact' between two completely separate civilizations as it was a return to a world long familiar to traders, in which it did not take long to make oneself understood, in Arabic or in one of the languages spoken in the Mediterranean area. Vasco da Gama's revolution was not like Christopher Columbus's the discovery of a new world, but rather the discovery of a new *route* leading back into the old world.

What image should we conceive of the latter? It was certainly a world of which Europe was a part, albeit on the outermost western periphery. In this sense it could be regarded as a huge Euro-Asiatic continuum, that owed its unity to two binding geographical elements: the sea and the desert. Chiefly due to the work of the French historian Fernand Braudel, historians have grown very aware of the linking characteristic of seas and oceans, and because of this we can perceive not only a Mediterranean but also an Atlantic, a Baltic and indeed even an Indian Ocean world. Logistic advantages transformed these seas into extremely important connecting arteries for transport and trade. Already since the early centuries before the Christian era, extensive commercial and cultural contacts existed between the Mediterranean Sea and the western Indian Ocean, both via the Persian Gulf and the Red Sea. This is illustrated in Roman complaints about the permanent stream of precious metals flowing in the direction of India. In the third century the Roman elites even appear to have experienced a period of real Indomania. In the VOC era, there seemed to be nothing new under the sun, although there were two important innovations at the time: the development of the Cape route and the European (re)discovery of America. However, initially these two factors heralded nothing more than a quantitative change in the ancient trading relations between the Mediterranean Sea and the Indian Ocean, with an ever-growing stream of precious metals flowing eastward against spices and textiles flowing westward. Of course, this is just part of the story and therefore we must not commit the same mistake by the Dutch historian Van Leur who refused to see any changes in pre-modern Asia.[1] The central theme of this essay is a sketch of what Braudel called *la longue durée*: the climatological and geographical characteristics which remained relatively unaltered despite the short-term historical dynamism and/or all sorts of developments in the medium term.

Using the concept of the *longue durée* immediately evokes the importance of the counterpart of the Indian Ocean world: the great desert, savannah and steppe area which stretches from Morocco in the farthest west to the Great Wall of China in the farthest east. As was the ocean, this area, known as the Arid Zone, was an important trading artery between the continents of Africa, Europe and Asia and its logistic possibilities made it splendidly suitable for long-distance trade. Since ancient times, these dry areas had been the home of stock-breeding and trading nomads who owned vast herds of dromedaries, Bactrian camels and horses. Besides, the warlike traditions of many of these people, whose skill as mounted archers aroused both admiration and fear, meant that the Arid Zone harboured an enormous potential in military might. Just as the coastal areas of the Mediterranean Sea and the Indian Ocean, it was principally the transitional areas between these dry nomadic zones and the wetter agricultural areas which distinguished themselves as centres of economic and political vitality and dynamism.

Therefore, it is no accident that the centres of the most successful large (commercial) realms in Eurasia were situated either on the sea coasts (Lisbon, Amsterdam, London) or on the fringes of the Arid Zone (Delhi, Peking). The most powerful *ancien régimes* – such as the Ottomans in the Near and Middle East, the Safavids in Iran, the Mughals in India and the Manchus (Qing) in China – were those that were able to combine the dynamism of the maritime and continental frontiers. Unquestionably, their initial existence and later continuity were dependent on their ability to link these two commercial arteries with each other. The Mughals in India, for instance, managed their connections with the sea trade via Surat and their links with the arid grazing areas and caravan trade via Kabul; a logistic split between the Indian Ocean and Central Eurasia which immediately reveals the crucial importance of permanent control of the road network in this empire. None of these empires should be regarded as huge, sealed geographical blocks, but instead as far-flung, fairly open networks of military and commercial routes. By dint of the services provided by a military-fiscal elite, backed up by agents and bankers, it was possible to exploit the surrounding area and keep it under control.[2] The administrative corps of these empires was anything but an Eastern despotism characterized by a rigid, closed hierarchical structure. Its overriding character far more resembled an infinitely expandable, diffuse structure composed of overlapping political and fiscal rights, which was controlled to the best of its ability by an itinerant court employing whatever fairly makeshift means came to hand. This very open configuration offered the Company every opportunity to enter and exploit it as an active participant. Its first task therefore was to connect itself onto the imperial networks and then maintain its foothold. Therefore, the only way to properly understand the vicissitudes of the Dutch trading posts in South and West Asia is by bearing in mind this internal dynamism.[3]

Despite the emphasized continuity of the seas and the deserts, within the Eurasian continuum there were certainly parts which were more or less autonomous. One such area roughly corresponds to the geographical boundaries of modern Europe and was the result of the fact that from about AD 1000, the north-westernmost corner of Eurasia was very little or not at all influenced by the powers in the Arid Zone. From the military point of view, after the Middle Ages state-formation in this part of the world was dominated not by the highly manoeuvrable warfare on horseback of the nomads, but by the combination of the continual evolution of artillery and an infantry armed with firearms. Even so, Europe as a concept in this hypothesis is deficient because, until deep into the present era, Russia as well as the Ottoman Empire, both of which were increasingly taking shape as 'European' powers, continued to keep one leg in the nomadic camp. In the rest of Europe, beyond the natural reach of the nomadic hordes, the coastal areas had a relatively free hand to develop; for centuries they had also been increasingly capable to sever their bonds with the continental powers. In this context, the successful Dutch revolt against the Habsburg dynasty marked a new victory for the sea over the land - not necessarily a foregone outcome as the history of the 'maritime' Huguenots in France reveals.[4] This Dutch (and also English) success of the coast in relation to the hinterland could be imitated by the VOC in the maritime areas of the Indian Ocean region.[5] A similar development was highly unlikely though in the coastal areas of Iran and India (and also in China) since these lay within the reach of the imperial cavalries and as such were less suitable to autonomous development stimulated by the Dutch and the British and, as a result, remained relatively well integrated in the great inland empires for a long time. Therefore, the possibility for the VOC to establish itself as a coastal power, especially in the Malay Archipelago, is explained not only by the commercial considerations of the *Heren Zeventien* (Gentlemen Seventeen, the board of directors of the VOC), but also by the geo-political situation in Eurasia. In South and West Asia on the other hand (and indeed also in China after the miscarriage of the occupation of Taiwan in 1662), the Company virtually without exception had to restrict itself to setting up commercial offices.

In a nutshell, from a geographical perspective, Eurasia can be divided into a relatively dry, largely continental area and a fairly wet maritime region. The great empires of the Ottomans, the Safavids, the Mughals and the Manchus had succeeded in subjecting most of these areas to their power, but it was the latter two which were able to benefit especially from the enormously productive irrigated rice fields in the wet monsoon zone in the coastlands. Its original maritime biotope meant that the VOC experienced little difficulty in carving a niche in the Malay Archipelago and Ceylon, which just happened to be the fairly restricted production area of cloves, nutmeg, mace and cinnamon, the fine spices for which the Company in no time enforced a trading monopoly by exercising its military might. Japan was an exception, because there the export monopoly of the VOC, which offered the Company enormous advantages in the intra-Asian trade, was created by the local government. In the continental empires the VOC's role was in the main restricted to that of merchant, profiting equally from the spice monopoly and from the splendidly equipped politico-economic infrastructure of these empires which integrated coast and interior. From the outset, here the Company was heavily dependent on the co-operation of the local authorities and above all on that of an influential group of indigenous middlemen and financiers. Those coastal areas such as East Africa or the mainland of South-East Asia which were poorly or only moderately well integrated into their hinterlands were far less interesting for the VOC as a place to settle and were only of temporary or marginal importance to its trade. In fact, the same can be said about the VOC settlements at Malabar, the south-west coast of India, situated beyond the borders of the great Indian empires, in which it had neither a truly effective monopoly position nor access to an interesting hinterland.

Taking the prevailing monsoon pattern as a starting point, it is possible to write yet another, perhaps more relevant division of the chartered territory of the VOC. Following the work of the Indian epigone of Braudel, the historian K.N. Chaudhuri, three large trading circuits may be distinguished: (1) the Arabian Sea; (2) the Bay of Bengal; and (3) the Chinese Seas.[6] These overlapping commercial zones resulted naturally from the annual rhythm of the monsoons: south-westerly winds from April to August; north-easterly winds from December to March. These winds dictated the rhythm of the maritime, and to a large extent also that of the continental, commercial traffic. The optimal annual radius of action of the shipping under these circumstances resulted in the coastal areas situated around these three seas being in much closer contact with each other than any of them were with the world outside. Not surprisingly, the most important staple ports were located in the areas where these three circuits overlapped. These ports were the natural transhipment harbours which connected two of these maritime zones, such as Cambay (later Surat, both in Gujarat), Calicut, Goa and Malacca. In the early sixteenth century, the Portuguese traveller Tomé Pires already spoke of the 'two arms' of Cambay: one extending westwards to Aden; the other eastwards to Malacca. A third can be added to these: the extremely important caravan trade with North and Central India, Iran and Central Asia. This is a vital clue to the extraordinary position of Gujarat as the most important trade emporium in the Indian Ocean area.

Of course, the VOC could not escape the rhythm of the Indian Ocean monsoons but, far more than the Portuguese, the Dutch did their best to ignore the existing segmentation of the three trade circuits which had been operating since the tenth century. After 1611, the Dutch ships were able to skirt around the whole system by sailing with the prevailing westerly winds around 40 degrees South Latitude after leaving the Cape and then using the south-east trade winds to reach the Sunda Strait. The somewhat eccentric situation of Batavia, the central rendezvous for Dutch shipping in the East, which was by no means located at a natural crossroads, initially obliged them to try and force their way into the existing trading system of the Indian Ocean from the periphery. From Batavia, a new trade system of bilateral long-distance relations developed, which infringed on important sections of the existing pattern. Japanese copper was brought to the market in Surat and fine spices were sold in Persia via Batavia. In fact, the trading pattern itself was not actually subjected to change; the VOC was simply making use of the existing intra-Asian market relations. The great difference it brought to the Indian Ocean was the fact that there was now the one sole trading organization which was willing and able to undertake transportation over the whole route from production centre to market, covering more than two circuits. Nevertheless, it would be too much to claim that this was an absolute innovation because, prior to 1600, this practice had already been prevalent among Armenian and Indian trading communities scattered throughout the region, albeit on a much more limited scale and with far less bureaucracy involved. Although other Europeans were also capable of breaking through the triple segmentation, in the end it was the VOC which succeeded in acquiring important parts of the direct long-distance trade for itself. This assertion applies equally to certain goods – Japanese precious metals and fine spices – as it does to the trade with the original sources of these monopoly commodities.

Summing up, it could be said that the VOC to a great extent had to adapt itself to the existing trading pattern in the Indian Ocean, but in its ventures into the field of European and intra-Asian trade in monopoly products it managed to circumvent it to some degree. The VOC built up its own interregional circuit, parallel to the existing routes. Batavia emerged as a new entrepôt, offering an alternative port to such existing regional centres as Malacca and Bantam. In the second half of the seventeenth century, in principle the VOC managed to exclude the traditional trading circuits from access to the Spice Islands. The important shifts in the trade with and within the Malay Archipelago to which this change gave rise are nowadays even interpreted by the New Zealand historian Anthony Reid as the end of a long *Age of Commerce*.[7] Whatever the truth of the matter, for the areas west of the Archipelago relatively few visible changes came from the 'innovative' behaviour of the VOC. Despite the new monopolies of the Company and the growing market in Europe, the entrenched trading pattern remained fairly unscathed. Until its liquidation, the role of the VOC in South and West Asia was pretty marginal. In the end it was above all the European private traders, known as the *country traders*, who succeeded in gaining control of an important part of European trade in this area. Nevertheless, for a very long time to come, the British too had to be content with playing second fiddle; the tried and tested trading networks of the Arabs, the Indians and the Armenians held sway until deep into the eighteenth century, and in some places long after.

The Western Quarters

The category of the Western Quarters (*Westerkwartieren*) as used by the VOC (in fact only the commercial settlements in Malabar, Gujarat, the Persian Gulf and the Red Sea) more or less coincided with the western monsoon circuit of the Arabian Sea, but beyond extended to the east to include Bengal and the Coromandel Coast. As a whole, the area derived a certain unity from the presence of the three great Islamic empires: the Ottoman or Turkish Empire in the Middle East, the Safavid Empire in Iran and the Mughal Empire in India. After an early period of great expansion in the sixteenth century, the Ottoman Empire had to relinquish its direct control of the coastal areas of Arabia in the seventeenth (Mocha in 1635 under the Zaydi Imams, Basra in 1612 under the Afrasiyab Pashas). The latter century saw the rise of the Safavids and the Mughals, who eventually succeeded in gaining access to the sea, via Bandar-e Abbas in 1622 and via Surat in 1573 respectively. As regards the great importance of India as a market for spices and Japanese copper and as a prominent producer of textiles, it is conspicuous that the heyday of the VOC in this region ran virtually parallel to that of the great Mughal Empire. Despite a number of incidents, in this period it can still be said that there was a very good, complementary understanding between the Company and the Mughal authorities. A similar but rather more modified claim can be made for its relationships with the Indian sultanates of Bijapur and Golconda on the Deccan plateau and the Safavids in Iran. The Mughals in particular offered a stable, transparent and well-equipped market in the interior of North India; in return the VOC guaranteed safe import and export of goods by sea. It can be argued that, despite their great cultural differences, the Dutch and the Mughals shared a rather similar background as semi-nomadic, military exploiters of networks of trading routes: the former as privateers-turned-into-Company, the latter as leaders of horsemen bands who had been elevated to the status of sultan. In both cases, at sea or on land they ruled by exercising military control over trading routes and imposing tax on them. At present, in their interpretations based on the current East-West dichotomy, this special relationship is generally overlooked by historians, but nevertheless it was at least partly decisive in the later success of both the VOC and the Mughals.

Bearing these thoughts in mind, let us now turn to the various regional settlements of the Company, which will by and large be determined by the chronology of VOC expansion. The roles of the Mughal and Safavid Empires will feature particularly in the discussion of the trading settlements in Surat, Bengal and Iran but are of course less relevant to the areas on the Arabian Peninsula and Malabar, which lay beyond their control. The Coromandel Coast, where the Mughals would only achieve any great political standing after the annexation of Bijapur and Golconda by Emperor Aurangzeb in 1686-1687, falls in-between. Below, this area where the Company had its oldest settlements on the Indian Subcontinent will be examined first.

Coromandel (1605-1795)

The history of the VOC on the Indian Subcontinent began on the east coast, known as the Coromandel Coast. For many centuries – at least from the time of the Pallava dynasty in Tamil Nadu (seventh and eighth centuries) and the heyday of Srivijaya in Sumatra – this former *Cholamandalam* had maintained close trading ties with the Malay Archipelago. These relations were based predominantly on the barter of Indian textiles for spices. The textile industry in the north was established in and around the delta of the rivers Krishna and Godavari and farther to the south in that of the Cauvery (Kaveri), but in the seventeenth century the coloured patterned cloths produced for the markets of the Archipelago were for the most part produced in the area around Pulicat (Paliacatta), also known as Tondaimandalam. Because in its initial period the VOC was looking for barter items which could be substituted for payments in cash in the spice trade with the Archipelago – its principal goal since its foundation – logically this was the first place in which to settle.[8] In Tondaimandalam, the Company had to deal mainly with the small successor states of the once mighty South Indian empire of Vijayanagara (1346-1565), which in theory continued to exist well into the seventeenth century under the Aravidu dynasty (in a series of capitals: Penugonda, Chandragiri, Vellore), but had by then become completely overshadowed by the Nayaka principalities dominated by northern Telugu warriors at Gingee (Senji), Thanjavur (Tanjore) and Madurai in the east, and Mysore and Ikkeri in the west. With the decline of Vijayanagara, the position of the Portuguese in Goa, one of the most important import harbours of the kingdom, came under increasing pressure, but the trading opportunities for their most important European competitor, the Dutch, grew.[9]

In the Krishna-Godavari delta, the port of Masulipatnam (Machilipatnam) immediately attracted the attention of the VOC, be it more as an interesting market for its fine spices than as a textile producer, for Masulipatnam offered access to the two most prominent sultanates of the Deccan, Golconda (with its eponymous capital in the vicinity of present-day Hyderabad) and Bijapur, as well as to the more northerly markets of Hindustan, which fell under Mughal rule. Furthermore, in this period a large volume of trade between the Bay of Bengal and the Arabian Sea still passed along the land routes to Dabhol and Surat. At the beginning of the seventeenth century, the status of Masulipatnam was far more than just a regional port; it played a key role as an extremely important interregional emporium in the trade to Arakan, Pegu, Mergui-Tenasserim and Siam (Thailand) in the east and to the areas around the Red Sea and, increasingly, the Persian Gulf in the west. As such, Masulipatnam was one of the principal junctions in a far-flung and influential network of Iranian merchants, administrators and military men. This Iranian diaspora was able to build on the older anti-Portuguese alliance which had already bound Golconda to Aceh, via Pegu and Arakan in the sixteenth century.[10]

The VOC acquired its first commercial settlement on Indian soil in the first decade of the seventeenth century by making agreements with the rulers of Golconda (Masulipatnam 1605), Gingee (Teganapatnam and Thiruppapulyar 1608) and Chandragiri (Pulicat 1610). The almost ceaseless southerly campaigns waged by successive Deccan sultanates, the Marathas and the Mughals, compounded by the ever-changing relationships between the regional Nayaka courts, made the political situation in South India extremely inscrutable to the VOC. As a consequence it was repeatedly necessary to try and reconfirm

---

* The spelling of proper names of persons and places is based primarily on criteria of recognizability and topographical identification. With respect to the more well-known VOC establishments, this principle implies a preference for the common Dutch names. In other cases, the most commonly used international spelling has been applied. As a rule, (Indo-)Persian personal names have been transcribed into English (without the diacritics), for example u for و , sh for ش and kh for خ.

1 Van Leur, *Indonesian Trade*; for this criticism, see Wink, 'Asian Studies', pp. 110-136. More interesting quests for contemporary processes of transformation in the Eurasian realm are offered in Perlin's *The Invisible City and Unbroken Landscape*, and in Liebermann's *Strange Parallels*.

2 Gommans, 'Silent Frontier', pp. 1-25; Gommans, 'War-horse', pp. 1-21.

3 For an extensive attempt into this, see Chaudhuri, *Asia before Europe*.

4 Whiting Fox, *History in Geographic Perspective*, pp. 1-53.

5 Heesterman, 'Littoral et intérieur', pp. 87-92.

6 Chaudhuri, *Trade and Civilisation*, pp. 9-33, and, in the same line of thought, Barendse, *The Arabian Seas*.

7 See his two-volume work of reference *Southeast Asia in the Age of Commerce*.

8 Brennig, 'Chief Merchants', pp. 321-323. For a comprehensive review of the VOC textile trade in Coromandel, see Raychaudhuri, *Jan Company*; Brennig, *Textile Trade* and Arasaratnam, *Merchants, Companies and Commerce*.

9 For changes in trade during this period, see Subrahmanyam, *The Political Economy*.

10 Subrahmanyam, 'Iranians abroad', pp. 340-63; Subrahmanyam, *From the Tagus*, pp. 45-79.

On this map the trading circuits of the Indian Ocean and neighbouring regions have been drawn. These were determined by the rhythm of the monsoons, and in the precolonial and early colonial periods formed the dominant patterns in intra-Asiatic overseas traffic. Each circle indicates the maximum yearly radius of action for merchants based within the area marked. This pattern included three relatively independent maritime trading regions (the Arabian Sea, the Bay of Bengal, and the Chinese Seas), which were also connected with each other. Where the circuits intersected or overlapped one found important transhipment ports or entrepôts, such as Surat, Calicut and Malacca. The continental trading traffic, which was carried on largely by camel caravans, also followed the rhythm of the monsoons; as an example the trade route between India and Central Asia has been added. For a larger depiction and description of the underlying map, no. 39:02 from the Blaeu-Van der Hem atlas in the Austrian National Library, see sheets 34-35.

trade privileges bestowed earlier with yet another new regime which had made its headquarters in yet another capital city. From this perspective, it is easier to understand the controversial decision taken in 1690 by the plenipotentiary commissioner-general Hendrik Adriaan van Reede tot Drakenstein (1684-1691, also Van Rheede tot Drakensteyn) to move the VOC headquarters from Pulicat to Negapatnam (Nagappattinam) in the south. Far from the northerly army marching routes, here it was possible to benefit from the military sidelines. In addition, the southern Coromandel Coast was a particularly fertile rice-growing area, so that the hinterland was less susceptible to the regularly recurring famines. Also, here the VOC was less dependent on the co-operation of local rulers, because the town had been captured from the Portuguese in 1658. Another advantage of the area was that it joined up seamlessly with the Company possessions in Ceylon and the settlement in Tuticorin, the harbour located almost at the southernmost tip of the Subcontinent, from where it was possible, in a somewhat fraught coalition with the new principality of Ramnad, to gain control of shipping through the Pamban Channel. Here, the Company could obtain a significant income from the pearl-fishing which was run by the Roman Catholic Paravas.[11]

Historians, among them Tapan Raychaudhuri and Sinnappah Arasaratnam, have pointed out that the position of the VOC on the Coromandel Coast became more difficult in the later period.[12] Indeed recent surveys by Els Jacobs and Om Prakash have demonstrated the relative deterioration of Coromandel both in relation to the trade with Bengal and to the competitive English private trade. Prakash prefers to speak of stagnation rather than downright decline.[13] In view of the waning political stability in the region perhaps an even more interesting question would focus not on the decline but instead on the actual existence of continuity. For instance, is it not striking that from the very beginning the VOC servants – and therefore the historians – complained about the unsound political climate in the region? Writing of Surat, James Tracy has already pointed out that in search of an explanation for disappointing trading results, the contemporary authorities were all too eager to adduce external circumstances, which often produced an almost Orientalist exposition emphasizing the arbitrariness of ruthless eastern despots as a matter of course.[14] The repeated references to internal turmoil on the Coromandel Coast perhaps played the same role. As said, the Dutch lamentation about this situation was a phenomenon of the entire Company era and therefore does not really explain very much. However, it is possible to confirm objectively that the Coromandel Coast was more heavily afflicted by repeated military campaigns and crop failures related to El Niño episodes during the eighteenth century than it had been in the preceding period.[15] The latter especially could have very drastic consequences on trade. Visible evidence of this is provided in the enormous fluctuation in the trading results after 1740.

The Coromandel Miracle

What is the explanation for the fact that, in the middle of the turmoil on the Coromandel Coast, the VOC was able to maintain its position relatively well for such a long time? The most significant answer to this 'miracle' is the virtually direct control which the VOC exercised over the process of production in the area. In Golconda, it acquired the farming rights to or even virtual ownership (*inam*) of such textile-weaving villages as Palicol (Palakollu), Katira (Contera), Drakshavaram (Drakasharama), Golepalam and Godavaram, all situated north of Masulipatnam. In the south, the VOC was chiefly able to gain control of the process of production of several weavers' villagers around Negapatnam. As in Pulicat, the Company managed to obtain the right to mint its own coins – a privilege totally unthinkable in the provinces under Mughal administration. As the eighteenth century wore on, the Company's grip on the northern part of the Coromandel loosened, but its control over the far south (part of which fell under the government of Ceylon) steadily increased, especially due to playing off the rivalry between the local rulers of Thanjavur, Madurai and Ramnad.[16]

Because of the relative fertility of the area and its greater distance from the continually contested border area of the Rayalaseema, political conflicts in this southernmost part of the Subcontinent were perhaps no less frequent, but in any case less drastic than those which flared up around Masulipatnam or Pulicat. Evidence for the gradual southwards progression of the Company interests on the Coromandel Coast can be found in the investment of no less than 1.5 million guilders in *De Vijf Sinnen* (The Five Senses), the fort at Negapatnam built after 1687 under the direction of the engineers Pieter van Ommen and Hendrick van Boecken, inspired by Menno van Coehoorn's fortification in Naarden in the Republic. Another significant gesture was the generous financial contribution the VOC made nearly a century later towards the restoration of a local Hindu temple. Both these examples show that the role of the Company in the area was far more entrenched than being simply a trader. In fact, the Dutch were not the only traders who turned their sights in a more southerly direction. As the steady growth of a number of other trading places, including Porto Novo and Nagore, bore witness to, many Indian traders also migrated to the more peaceful and politically stable southern coastal areas. Among them were the Maraikkayars, a local community of Muslim merchants who traded with both South-East Asia and the Arabian Sea. It was principally through this southernmost part of India that contacts between the Arabian Hadramawt and the Archipelago were strengthened, which also had significant repercussions for the propagation of a more puritanical form of Islam from Bijapur to Aceh.[17]

A second aspect of this miracle of continuity was not restricted to the Coromandel Coast but applied more generally to the Subcontinent: the often intimate relationships between the VOC, especially the VOC officials, and the numerous Indian middlemen. Virtually always and everywhere, indigenous agents were crucially important to the successful operations of the Company in the Indian Ocean, but on the Coromandel Coast the position of the middlemen was particularly significant because here more than anywhere else they usually possessed an enormous fund of knowledge of commercial and financial matters allied with the ability to exert great political and indeed military influence. The fluid political system of the Deccan was characterized by the far-reaching interaction between politics and economics. Even more than in the north under the Mughals, political influence was for sale. Also to a greater extent than in the north, land tax in the Deccan was farmed out to the entrepreneur with the highest bid. From this point of view, the Deccan and the Coromandel Coast provided an ideal climate for those people described in the historiography as 'portfolio capitalists', entrepreneurs possessed of a host of mutually related economic and military-political portfolios and ambitions.[18] To build up a good understanding of the way the VOC operated in South India, it is essential to pay attention not so much to the formal structure of the political organization, but to scrutinize more closely this extremely important group of economic-*cum*-political intermediaries who had a finger in every pie everywhere.

In the Company era certainly the most powerful Indian portfolio capitalists were to be found on the Coromandel Coast. They featured there in their capacities as generals, advisers to kings, tax farmers, bankers, interpreters and, of course, as textile agents. In Europe the majority of influential opportunists like these were to be found in fragmented Germany before and after the Thirty Years' War and perhaps, just as it did there, the political instability in the Deccan plays an important role in explaining the remarkable success of these figures. Returning to the surprising survival of the Company in this political turbulence, it is striking that the VOC employees (with or without the authorization of Batavia) again and again were able to build up tense, but nevertheless reasonably stable and fairly intense relationships with these people. As a consequence of these relationships, the VOC could continually penetrate deep into the local power structure; certainly more profoundly than into that of the Mughal administrative system in the north, which operated at a greater distance from the Dutch playing field. Compared with the situation in the north, the relationship of the Company administration on the Coromandel Coast with the southern rulers, or at least with their ministers, was more intimate. A good example of this relationship is the lionization of Sultan Abul Hasan of Golconda (reigned 1672-1687), who visited the VOC lodge in Masulipatnam twice (in 1676 and 1678) and in the course of his second reception there even attended a Protestant church service. During these visits, the VOC was rewarded with many tokens of esteem and friendship as well as with exemption from tolls and other trade concessions.[19] A contemporary anecdote recounted by the Italian adventurer Nicolao Manucci (also: Manuzzi) reveals how much the Golconda sultan (at the time Abdulla Qutb Shah who reigned from 1626-1672) favoured the Dutch. The story goes that in order to test the various nationalities, the sultan had an English, a Dutch, a Portuguese and a French cannoneer share parts of a slaughtered deer. Without any hesitation the Englishman had claimed it, demonstrating that the English preferred to take their own chances. The Portuguese refused his portion, which led the sultan to conclude that he was the representative of a proud people. The Frenchman chopped his portion in two with his sword and walked away. The impression he made on the sultan was of a brave and generous man and the Sultan appointed him chief of his artillery. What did the Dutchman do? He modestly extended his hand and accepted his portion as a gift from the sultan. Indeed, this was a nation of traders who had grown rich through their modesty. The directors of the VOC could only hope that the sultan was right![20]

In the midst of the political turmoil stood the Company to which the portfolio capitalists could offer essential stability, especially because they also frequently had interests tied up in maritime commerce and therefore stood to gain substantially from good relations. In the seventeenth century, the Iranians played a prominent role as intermediaries between the Deccan sultans and the Company. Chief among them were Mir Kamal al-Din Haji Jamal in Golconda and Mirza Muhammad Amin Lari alias Mustafa Khan in Bijapur, both of whom were pro-Dutch. However, the most famous 'friend' of the Company was Muhammad Saiyid Ardestani alias Mir Jumla, in the service of Golconda, who eventually managed to make more profit from this liaison than the VOC.[21] Besides the considerable economic advantages which came his way as a result of the relationship, he was also able to benefit from the military expertise of the Dutch, which later won him great success in his military expeditions in Bengal in the service of the Mughal emperor. Although the Dutch and Iranians were competitors in overseas trade, they needed each other: the latter offered the VOC influence in the process of political decision making in the region, and the Company provided the Iranian traders with protection in the form of passes, pilots and cannoneers. Despite the animosity between the two groups which exudes from the sources, both parties profited equally from their mutual stranglehold. Consequently it is not strange that the Dutch in the Deccan often created the impression that they could get on better with these Moors (*Moren*) than they could with the Hindus whom they considered more exotic and aloof.[22]

11 For the activities of the VOC at the southern tip of India, which for the most part have been treated rather summarily, see Subrahmanyam, 'Noble Harvest', pp. 134-172; Shulam and Subrahmanyam, 'Prince of Poets and Ports', pp. 497-535; Vink, *Encounters on the Opposite Coast*; and Bes, 'Setupatis', pp. 540-574.

12 Raychaudhuri, *Jan Company*, pp. 59-75; Arasaratnam, *Merchants, Companies and Commerce*, pp. 164-213.

13 Jacobs, *Koopman in Azië*, pp. 90-92; Prakash, *The New Cambridge History of India*, pp. 297-300.

14 Tracy, 'Asian Despotism', pp. 256-280.

15 Quinn, 'A study of Southern Oscillation'.

16 For the activities of the EIC in Coromandel during this period, see Parthasrathi, *The Transition*.

17 Gommans, 'Trade and Civilization', pp. 82-108.

18 Bayly and Subrahmanyam, 'Portfolio Capitalists', pp. 401-424.

19 Havart, *Op- en ondergang*, vol. 1, pp. 182-194.

20 Manucci, *Storia do Mogor*, vol. 4, pp. 87-88.

21 Gommans, *Mughal Warfare*, p. 78.

22 Kruijtzer, *Xenophobia*, pp. 38-44.

Much to the aggravation of the other Europeans, it seemed that the Dutch in Golconda were highly successful in forming lucrative coalitions. The most important example of this is the joint military campaign mounted by Golconda and the Dutch against the French, which paved the way for the capture of São Tomé in 1674. After approximately 1655 as the Iranians gradually faded from the picture, via its agent, Chirum Chodenda, the Company was able to establish substitute contacts with the two new ministers Madanna and Akanna. Just as the Iranians before them, these two prominent Brahmin brothers – the Indian counterparts of the Dutch De Witt brothers – were very keen to do good business with the Dutch.[23] More to the south, this period also witnessed the rise of several Telugu merchant families, among them the Chetti brothers Malaya, Chinnana and Sesadra: 'friends' of the VOC, but also respectively tax farmer, general and advisor to the king of Gingee.[24] A number of these intermediaries were stimulated by the VOC to put their capital into one joint stock purchasing company. This was a good way to circumvent competition which would have driven up prices and the Company would not have to pay advances. As well as this, it was seen as an instrument to create somewhat greater certainty and transparency in the fairly chancy investment climate.[25]

Further to the south, in Ramnad, around the turn of the century the VOC operated mainly through the Maraikkayar trader and political entrepreneur Shaykh Abd al-Qadir. Although as private merchants and entrepreneurs in the pearl fisheries he and his family fiercely competed with the VOC, they simultaneously played a crucial role as VOC agents in the acquisition of textiles and ray skins. Despite their position as rivals in business, the Company could not allow itself to become permanently alienated from this Maraikkayar community. Consequently, alongside all the negative rhetoric in the official reports it is still possible to find a reference to the Dutch patronage of the tomb (*dargah*) of the saint Shahul Hamid Qadir (1491-1570), an important Maraikkayar place of pilgrimage in Nagore, 8 kilometres north of Negapatnam.[26]

Conviviality in Golconda

Concealed behind the official contacts, warrants and writs, the private interests of the VOC officials were what above all perpetuated relationships with Indian nobles, merchants and ministers. Naturally, this situation was not confined to the Coromandel Coast but, in the seventeenth century, this was certainly the place where a 'convivial' reciprocal acquaintance culture evolved involving Dutch families with vested interests and important friendships extending even far into court circles. The chief exponent of this very deeply rooted, integrated society of 'white Mughals' in Golconda was the later governor (1679-1681) of Coromandel Willem Carel Hartsinck (1638-1689),[27] son of the former *opperhoofd* (chief factor) of Hirado Karel Hartsinck and a Japanese concubine. The Hartsincks' careers got an enormous boost from the marriage of Esther de Solemne, the sister of Karel's wife Sara de Solemne, to Governor-General Rijklof van Goens (1678-1681). As were so many other high-ranking Company employees in Coromandel, Willem Carel was surrounded by a large family circle, including his brother Joris and his half-brother Willem, who married Maria, the daughter of Governor of Coromandel Laurens Pit (1652-1663) in 1675. Willem Carel's deputy in Golconda, Jan van Nijendaal, was the father of his foster daughter Anna, who was married to Daniel Havart, the local 'pay master and warehouse master'.[28] The clique around Hartsinck was certainly not an alien body in India; usually the Europeans involved had a wide knowledge of the languages relevant to the Deccan – Urdu, Telugu and Persian – and were deeply interested in the local culture. Father Karel Hartsinck saw to it himself that his children had a cosmopolitan upbringing, which included what was for that time a thorough introduction to Hinduism from – probably – the Reverend Philippus Baldaeus and the Leiden painter Philips Angel; both of them writers and compilers of the first Dutch theological treatises on this subject. We know about Havart largely from the fascinating gossip recorded in his *Op- en ondergang van Coromandel* (Rise and Fall of Coromandel, 1693). At Hartsinck's instigation he also mastered Persian, the court language of North and Central India, and with great dedication produced a translation of Sadi's famous *Bustan* (*Den Persiaanschen Bogaard*: The Persian Orchard, 1689), as well as an introduction to Persian epistolography (*De Persiaanse Secretaris*, The Persian Secretary, 1689). Also present on the Coromandel Coast at this time (1669-1680) was Herbert de Jager. Just as Havart, he was a genuine 'connoisseur', trained to be a universal historian by the famous Leiden Orientalist Golius. He had a profound knowledge of such subjects as mathematics, botany, astronomy and of the principal eastern languages (Arabic, Persian, Malay, Javanese, Telugu, Tamil and probably Sanskrit). As revealed by his contribution to Havart's treatise about the most important local statesmen, as a diplomat he was a genuine insider at the court of Golconda. Probably the origins of Nicolaes Witsen's famous collection of portraits of historical and political personages in Golconda also have to be sought near to the Hartsinck circle.[29]

The interest of Hartsinck and the people around him in the local society was not confined to its cultural dimension; in the field of trade there certainly was a lively interaction with Indian partners. On their own initiative and with the collaboration of the VOC agent Chodenda, Jan van Nijendaal and Theunisz Castensz ran a lucrative contraband trade in Ceylonese elephants and Japanese copper via Masulipatnam. In exchange for profitable VOC contracts, Chodenda had to fix up a Mughal *farman* which would grant toll exemption. He was also farmer of the mint in Golconda and in this capacity an important link in the private copper trade of the Dutch. When Chodenda was arrested and imprisoned by Akanna in 1685, the Company was saddled with his unpaid bills. The VOC officials who were embroiled in business with him could do little else than pretend that Akanna had been driven by sheer avarice and then proceeded to retaliate by occupying Masulipatnam by force. This affair reveals how the Company could become embroiled in a real military conflict on behalf of private interests. Hartsinck and Havart had already left for Batavia by that time.[30]

Women played a prominent role in the local networks: marriages sealed friendships and spouses could concentrate on the private trade. Havart's colourful *Op- en ondergang van Coromandel* offers a fascinating glimpse of these networks and is also a heart-felt plea for their preservation, precisely at the moment that they were being heavily squeezed as a consequence of the economy drive launched by the plenipotentiary commissioner-general Van Reede tot Drakenstein (1684-1691) – certainly no ally of the Van Goens clique. In 1690 Van Reede took the drastic decision to send 'all superfluous and unessential persons', namely married women and widows with their children, with the exception of those of the *opperhoofden*, to Batavia.[31] This manoeuvre made it much easier to transfer the VOC officials, but the chief goal of the commissioner was to avoid the VOC officials putting down roots and thereby losing sight of the interests of the Company. At this point it should be remarked that as a large organization the VOC was taking the same line as the Mughal Empire, in which there was an increasing tendency at that time to be worried about strongly rooted officials (*jagirdars*) who were operating too autonomously. The measures taken by Van Reede also fitted into the policy introduced earlier by the directors, for the purpose of fighting against corruption and cutting down on running costs. Under these circumstances, it is not surprising that in 1691, a few years after Golconda was conquered by the Mughal Emperor, the once so bustling lodge there was closed.

In a nutshell, we can conclude that the VOC did good business on the Coromandel Coast. Despite the blows dealt by wars and famines, thanks to the intensive, often very personal relations with the interior it was possible to maintain a foothold. However, towards the end of the seventeenth century the door was closed on the policy of acculturation and integration in Golconda, which had reached its zenith under Willem Carel Hartsinck and the men around him, as the result of the Company's new drive for a system of administration less prone to corruption. In the same period, the centre of gravity of VOC trade gradually shifted in the direction of the safer, more fertile stretches of countryside around Negapatnam and Tuticorin in the south, where in course of time the Company became more deeply rooted, as indicated above by the construction of expensive fortifications and inter-religious patronage. To a somewhat reduced extent, the VOC was still able to maintain its investments and the profits from the textile industry on a reasonably sound footing despite recurrent price rises. However, around 1780, finally it had to bow to the military power of the British.

Surat (1618-1795)

An important reason for discussing the development of VOC settlements in Gujarat and Hindustan in the framework of their trading settlements around the Persian Gulf and the Red Sea is provided by their mutual orientation towards and dependence on the supra-regional trading centre Surat (Suratte). As stated before, this port was the natural crossroads of three Indian Ocean circuits. Although in the course of the seventeenth century the eastern circuit was increasingly dominated by Europeans, even there the trade, not excluding the spice trade of the VOC, was still subject to the magnetic attraction of the commercial metropolis of Surat, and even in the initial years of the Company contact was inevitably made with this natural transhipment point in the north-west corner of India via the existing commercial flows passing through Bantam, Masulipatnam and the busy trade routes of the Deccan. In fact, the VOC had no choice: if it wanted to do business in the Indian Ocean at all, the Company had to have a post in Surat. Like Coromandel, Surat was also a place where textiles for the spice trade in the Archipelago could be bought. Indigo, the dark blue dye, offered an interesting export product to be sent to Europe. Most importantly, Surat could cover an enormous market for the fine spices of the VOC. Besides the population of millions in Gujarat and Hindustan, this gigantic market also consisted of the areas around the Persian Gulf, the Red Sea and along the east coast of Africa.

After a few less successful attempts, in 1618 the senior merchant Jan Gillisz van Ravenstein finally obtained permission from the Mughal authorities to establish a lodge in Surat.[32] Within a short time, it proved possible to set up a network of branch offices in the interior, beginning in Broach (Bharuch), Ahmadabad, Baroda (Vadodara), Cambay (Khambat, Khambhat), Burhanpur and Agra. Broach and some smaller places were important regional production centres of textiles, but the much larger cities of Agra and Ahmadabad were also significant markets and administrative centres. At the same time, gradually contacts were made overseas in areas with which Surat had maintained trading relations for a much longer period, initially in particular with Mocha on the Arabian Peninsula and Bandar-e Abbas in Iran. Because of its limited hinterland and its scourge of unceasing internal political unrest, Mocha soon proved unpromising, even though it did offer a link to the African coast and naturally to the Red Sea. The latter link could have brought the Company into contact with the lucrative pilgrimage trade with Mekka and Medina and, via Seyla (Saylac) or Belul (Beylul), possibly even with the fabulous, Christian *Paep-Janslant* (the land of Prester John), present-day Ethiopia. However, most of the Red Sea trade was concerned with simple poor-quality textiles and it proved almost impossible to compete in this field with Indian traders, principally from Surat and Gujarat, because of the enormous structural costs which would be incurred by its own organization. The Indian merchants could operate with a much lower margin of profit.

The latter objection actually applied to all the VOC trading posts in the Red Sea and the Persian Gulf, to the effect that the principal commodity the Company could locally offer at a profit was spices. In this sense, Bandar-e Abbas was of particular interest because it did have a fairly large and stable interior. As the Mughals had done in the late sixteenth century, at the beginning of the seventeenth century the Safavids did all in their power to establish maritime contacts. In 1622, with the assistance of the English, the Iranian rulers succeeded in driving the Portuguese from the island of Hormuz and shifting the trade to Bandar-e Abbas which lay opposite it on the mainland. Directly afterwards (1623), Huybert Visnich, who was given the title of merchant in charge of Persian trade, opened an office for the VOC in Shiraz.[33] This initial foothold was quickly followed by branches in Bandar-e Abbas and in the political centres of Isfahan and Lar in the interior. As an important silk-producer, right from the beginning Iran was far more than simply a market in which to sell, although it did gradually begin to assume this function around 1660 when VOC interest in Persian silk waned. Just after that, VOC interest in Mocha began to grow again strongly, now because it was the regional coffee producer. This will be discussed in more detail later.

Gujarat and Hindustan

Comparing the VOC activities in Gujarat with those in Coromandel, one of the most striking differences is that in the former area no major economic shifts occurred. Throughout the seventeenth and the eighteenth centuries, Surat remained a leading economic centre, even though there were important political changes in its immediate hinterland, especially in the eighteenth century.[34] In contrast to its policy on the east coast, because of the relative economic stability in Surat, the Company did not have to make any drastic interventions in the process of production. Far more than was possible in Coromandel, in Surat it could rely on a fairly transparent and monetarized market. Although initially it tried to infiltrate deeply into the Hindustan indigo production, later the Company withdrew to some extent from the actual manufacture, and eventually entrusted its commerce entirely to the hands of Indian middlemen. In fact, it was following the pattern set by the Mughal government which had initially invested in maritime trade and attempted to obtain direct control of the production but later steadily – whether pressurized or not – adopted a more remote, *laisser faire* attitude towards the economy, without for that matter endangering the political stability. In both cases it can be argued that because of the increasingly better integrated and effective markets in Gujarat and Hindustan, political control of the process of production was superfluous. The motto of the traders in Surat was to let the free market operate with as little restriction as possible because by doing so, the same goals could be reached as with drastic intervention, and for far less cost. Thereby, the main characteristic of Surat was the extremely advanced specialization of the market, which meant that, in contrast to Coromandel, it was not portfolio capitalists who dominated the economy but more specialized bankers, middlemen, merchants and tax farmers. Regional political figures also tended to interfere less in the economic process than they did in Coromandel. In fact, because of the size of the flows of money and goods, they could limit their intervention to offering protection and exercising control from a distance. The existence of this specialization was absolutely no obstacle to intense interaction between the various sections of the economy and the administration; it only meant that there were more complex partnerships between widely divergent and highly specialized players from both the economic and the political arena. In sum, more than anywhere else in the Indian Ocean area, in Surat the VOC approached the ideal image of the Company as merchant as propagated by the *Heren Zeventien*. However, even in Surat this model was not accomplished completely, as we shall see.

What now is the explanation for the excellent working of the free market system and the related aloofness of the Mughal government? One of the most crucial elements was the uninterrupted flow of money to Surat from the west, the outcome of the contemporary structural trade surplus in the Indian economy *vis-à-vis* Europe, the Middle East and Iran. These flows converged mainly in Surat, which had been able to take advantage of the decline of neighbouring Cambay in the sixteenth century to thrust itself forward as the new natural staple harbour of India on account of its good links with the hinterland. The precious metals imported were minted here or melted down to make the standard coins which were recognized and accepted by everyone: the silver *rupiya*, the gold *mohur* and the copper *dam*. As a result in Surat there was a generous, almost constant supply of ready cash. One of the chief functions of these monies was to pay advances to the innumerable brokers, who passed the cash flow on to the producers of textiles and indigo in the interior, usually through their agents. As a general rule, the interest was low and in the seventeenth century was not much different to that in Amsterdam. The VOC could also profit from this, if only it was prepared, as did the other foreigners and Indian traders, to utilize the far-flung North Indian network of bankers and agents. The government which set its priority on steady, high tax returns was also dependent on this monetary impulse; the system made it possible to derive a high income from the import duties and the coinage in Surat. At the same time, it was also relatively easy for farmers to obtain loans and later to transform their harvest once more into money. The direction in which the money flowed, from the coast to the interior, also facilitated the passage of the tax money to the political centres in Delhi and Agra, from where by using bills of exchange (*hundi*) it was quite easy and relatively cheap to have funds directed to Surat and other coastal regions.[35]

Considering this relatively smoothly functioning monetary market economy, it is not surprising that the Company business in Gujarat and Hindustan was based on two pillars: (a) the Mughal authorities who protected it and (b) the large group of Indian merchants, brokers and bankers who served this market. Both these foundations played an important role in what might be thought of as a typical product of the Surat trading post: the writings known as *remonstranties*, a series of insightful, macro- and micro-economic investigations of the North Indian market in the period 1620-1630. The two most famous *remonstranties* of this period are those by the senior merchants Wollebrant Geleynsen de Jongh and Francisco Pelsaert, both probably compiled on the orders of the first director (1620-1628) in Surat, Pieter van den Broecke, who himself in this period also made a habit of writing analytical reports about trade. Geleynsen de Jongh's *Remonstrantie* is a market research report about Gujarat, written in Broach, with an accompanying treatise about the local customs, paying special attention to the religious practices of the Hindus and Parsis among the Gujarati merchants. Pelsaert, who spent most of his time in Agra, did much the same thing for the Mughal Empire in its entirety, with the addition of a *Kroniek* (Chronicle) of the Mughal dynasty based partly on indigenous informants and partly on Persian sources. Both these works once again deal with the three elements essential to the VOC: market, traders and government. In principle, these reports were confidential and intended only for internal use, but via Van den Broecke himself a fair proportion of these pieces ended up, fairly quickly at that, in the hands of Johannes de Laet. This Antwerp armchair geographer translated one part of Pelsaert's *Remonstrantie* and the whole of the *Kroniek* into Latin, after which the entire work was published in Leiden in 1631 as *De Imperio Magni Mogolis*, the first European attempt to systematically describe the Mughal Empire. However level-headed the composition of these almost modern sounding reports, it should be noted that they were also prompted by Van den Broecke's particular, somewhat esoteric interest, which exceeded mere commercial motives. What interested him most were curiosities, but he was also attracted by dreams and portents in which he thought he could descry the future, and it is precisely this dualistic attitude which contributed to the present universal recognition of the cultural and sociological riches of the *remonstranties*.[36]

Now the time has come to pay some more attention to the two pillars of the VOC business in Surat, the indigenous merchants and the government.

Merchants in Surat

Before setting out on this discussion, it is important to stress that the VOC was only one of many traders in Surat. Besides the other Europeans – especially the English and the French companies and private English and Portuguese traders – there was a small but exceptionally influential group of indigenous and foreign Muslims, a very big group of larger and smaller Banias (or Baniyas, Hindu and Jain merchants), plus numerous Parsis and Armenians. Regional merchants who sailed their own ships in these areas were the biggest competitors of the Company. They usually ran large family businesses which had a widespread network of middlemen and agents along almost all the shores of the Indian Ocean. In Surat, the majority of this group was Muslim: there were the indigenous Bohras, but also Arabs, Persians and Turks, who each had their own regional specialisms in a widely dispersed portfolio associated with their own ethnic background. These were the groups which suffered the most from the monopoly policy of the VOC in the Archipelago and from Dutch privateering in the Arabian Sea. At the first signs of a resurgence of piracy, these were the entrepreneurs who urged the authorities to call the VOC and the other companies to account: as their main goal was to sell, they, just as the VOC, profited most from a quick solution to this sort of problem. In this context, it is remarkable how much these traders depended on the decisiveness of the Mughal administration. Although all of them maintained close contacts with the Mughal court, some of them even with the Safavid and Ottoman courts as well, they still cannot be called portfolio capitalists like the merchants who were active on the Coromandel Coast.[37] For a long time, these merchants could not and did not want to maintain large militias and as a rule their ships were only lightly armed. However, later in the eighteenth century, when the market began to shrink and the central administration became less trustworthy, a tendency to assume some degree of political power for themselves began to manifest itself among these traders. One spectacular example around 1730 was the case of Mulla Muhammad Ali, a Bohra merchant with great plans for a political career who built himself a fortification in Athwa, just outside Surat. In 1759, in what has been called the Castle Revolution, the English East India Company finally made itself absolute master of Surat. Among all those who pursued trade in Surat, it was the EIC and the VOC whose behaviour from the beginning most resembled that of portfolio capitalists.

Generally speaking, the Hindu, Jain and Parsi traders in Surat represented another segment of the market. Among them were great merchants whose own fleets sailed to almost every coast of the Indian Ocean. In the VOC sources they are mainly found as important middlemen in the interior, remarkably enough not only in Hindustan but also in Persia and Arabia. Apart from its very early attempts to make direct contact with the indigo farmers, later the Company largely operated with the assistance of one or two major merchants, who in their turn had scores of agents for putting out contracts with producers. Besides their task in supplying export commodities, these agents played a significant role in the sale of VOC imports. Initially, the Company allocated the sale of its monopoly products completely to consortiums of indigenous bankers and merchants, including Virji Vohra and the Jain agents Nan Parekh and Mohan Das Parekh. In addition, they acted as the most important local creditors of the VOC, so that even before the sales the Dutch had enough ready money at their disposal to do their purchasing.

---

23 Kruijtzer, 'Madanna, Akanna', pp. 231-267.

24 Brennig, 'Chief Merchants', pp. 321-340; Shulman and Subrahmanyam, 'The Men who would be King', pp. 225-248; and Mukund, *The Trading World*, pp. 103-168.

25 Arasaratnam, *Merchants, Companies and Commerce*.

26 Shulman and Subrahmanyam, 'Prince of Poets and Ports'; Bayly, *Saints, Goddesses*, p. 218.

27 The term has been derived from William Dalrymple's bestseller *White Mughals*, the story of which takes place in the same area but only at the end of the eighteenth century.

28 For a wealth of biographical background information, see Peters, *In steen geschreven*.

29 Peters, *In steen geschreven*, pp. 65-83; Leupe, 'Herbert de Jager', pp. 17-22; 67-97; and Lunsingh Scheurleer, 'Het Witsenalbum', pp. 167-270.

30 Kruijtzer, *Xenophobia*, pp. 38-44.

31 Peters, 'VOC-vrouwen', pp. 75-78.

32 A good summary of early relations with Surat is to be found in Terptra, *De opkomst der westerkwartieren*, pp. 1-105.

33 For early Dutch-Persian relations, see Meilink-Roelofsz, 'The Earliest Relations', pp. 1-50.

34 The two principal works of reference on the VOC in Surat are Van Santen, *De Verenigde Oost-Indische Compagnie*, for the early seventeenth century, and Das Gupta, *Indian Merchants*, for the first decades of the eighteenth century.

35 Van Santen, *De Verenigde Oost-Indische Compagnie*, pp. 39-42; 117-132; 151-162.

36 For Van den Broecke, see Coolhaas, *Pieter van den Broecke*, vol. 1, pp. 1-10. For Geleynssen, see Caland, *De remonstrantie* and Van Santen, *VOC-dienaar*. Pelsaert, in the broader context of a 'Van den Broecke School', is treated extensively in Kolff and Van Santen, *De geschriften van Francisco Pelsaert*, pp. 1-58. Earlier *remonstranties* were those by Van Ravensteyn and Heuten.

37 The world of the Indian trading community in Surat is described here following Das Gupta, *Indian Merchants* and Nadri, *Eighteenth-century Gujarat*.

A VOC agent could never be considered a mere Dutch pawn; he was an independent entrepreneur with his own ships. He fostered his own private interests through all sorts of correspondents at the local, regional and central courts. By employing these agents, the VOC was able to make use of a many-branched network for purchasing and selling its goods and was simultaneously assured of the essential political security. In the latter part of the seventeenth century, the position of the Parsi agents grew more prominent, which eventually gave rise to such spectacular careers as those of Rustumji Manakji, chief EIC agent at the beginning of the eighteenth century, and Mancherji Kurshedji, who performed the same function for the VOC in the middle of that century.[38] The bankers in Surat were no less important than the agents. They granted credit, transferred bills of exchange, underwrote freight insurance and, just as crucially, were the only people authorized to determine the alloy of coins. The enormous importance of the agents in Surat also offered the VOC officials a golden opportunity to line their own pockets through the expedient of private price fixing. The fact that it was precisely Surat and Bengal that held the worst reputation for corruption in Company times had everything to do with the dominant role of the Indian agent, without whom it would have been impossible to pursue business in those areas.

The institutional basic unit of all these groups was the family business. Beyond this core, flexible partnerships could be entered into with other families, including those with other religious or ethnic backgrounds. The most characteristic form was an association of various trading houses, each with its own specialism, which served to link all the essential stages, from production to sale, to each other. In a nutshell, Surat was characterized by a strongly segmented and specialized market economy in which even the various segments could not be dominated by any one group.[39] Although a fairly large player, the VOC found itself unable to launch any enterprise either in the interior or in Surat itself without the co-operation of the indigenous agents and bankers. Most of these commercial partnerships existed totally separately from the social organizations which were based solidly on ethnic, religious and social categories. The Muslims had their own *jamaats*, the Hindus their *mahajans* or *jatis* and the Parsis their *anjumans*, cultural-religious organizations of like-minded people to promote group activities linked to belief or caste. The Europeans also fitted into this picture: although there were strong mutual rivalries in the political and commercial fields, as a group the European inhabitants of Surat formed a social *nation*, which presented its face to the world mostly during marriage, christening and burial ceremonies. This formation of a Christian nation (including the Armenians) seems to have been restricted to Surat. In an outpost like Agra, which had a far smaller European population, there was very little trace of such communality.[40]

Mughal Authorities

Despite the almost constant lamentations of the VOC officials in Surat about the arbitrariness of governmental bodies which were rotten to the core, we have to acknowledge that as a matter of fact during the first century of its presence in Gujarat and Hindustan the VOC placed a great deal of trust in the warm relations and good diplomatic agreements with the Mughals. As mentioned earlier, the chief purpose of this sort of rhetoric in the correspondence to Batavia was to justify one's line of conduct. If the Mughal government had really been as untrustworthy, then what is the explanation for the fact that the Company officials spared neither cost nor effort in organizing ever new expensive court journeys? The enormous pomp and ceremony surrounding these missions earned the VOC a universal reputation for generosity. Above all, it was important not to be outdone by European rivals and therefore the officials were prepared to invest huge amounts of money in obtaining favourable *farmans*, especially if these would grant much desired-for tax exemptions. Later in the eighteenth century, when the role of the central government began to wane and the orders from the court were being treated far more cavalierly, to achieve its goals the Company increasingly directed its attentions to the various local governments which were operating autonomously. Nevertheless, as late as in 1712-1716, an office was opened in Agra for purely political purposes; here every sinew was strained at maintaining contacts with the court and all commercial activities were forbidden. Outside the official concessions, large sums of money were invested in friendships with aristocrats and ministers; even at court agents were essential to open doors which would otherwise have remained shut. Keeping a check on the behaviour and above all the expenses of these agents often was a problem, which the Dutch tried to obviate by using more than one agent and having them keep a watch on each other.

Why was the Company so concerned about good relations with the Mughal authorities? Indubitably because the system worked, although we must not paint an exaggerated picture of the reach of the State under the Mughals; this was certainly more limited than it was, for instance, in contemporary China under the Manchus, but nevertheless probably more effective than the authority exercised over Central Europe by the Habsburgs in the seventeenth century. Pelsaert asserted that Mughal authority did not extend far beyond the roads and the agricultural areas in the plains.[41] This was more than satisfactory for the VOC: especially in the seventeenth century the fairly good network of roads guaranteed the maintenance of relations with the vitally important sales and production areas in the interior. Money, bills of exchange and agents did the rest – even bribing robber bands on dangerous stretches of the route. The Company was thoroughly familiar with this custom and ran this form of insurance itself by selling passes for the overseas routes under its control. In this sense, for the traders in Surat there was very little difference either way: on the route to Agra through the northern desert, it was essential to come to an agreement with the most important Rajput clans in this area, and for their goods to be shipped safely across the ocean, for instance to Mocha, the same kind of deal had to be made with the VOC and other European companies. Such arrangements were crucially important on those routes through what were known as *mawas*, the relatively untamed desert and sea areas which lay outside the direct control of the Mughal authorities. All in all, within the Mughal Empire the chief transport arteries were relatively safe.[42] Whatever the case might have been, bad relations with the Mughal government meant the existing trade networks could only be used by overcoming enormous difficulties and at very great expense. These networks comprised not just the main government roads which were provided with numerous caravanserais, but also such financial facilities as a strong standard coinage, good credit relations and a smoothly running traffic in bills of exchange. According to various agreements made with Mughal emperors, on average the costs of this system to the Company were 2.5 to 3.5 per cent in import duties. This was probably less than what was paid by Hindu merchants (5%), but slightly more than Muslim traders in Surat had to pay (2.5%). Usually an exemption was granted in the payment of imperial transit dues - even though on a local level it was often difficult to enforce this.

Of course, there were incidents, especially when the open trade was in danger. At such a juncture, both the VOC and the Mughal authorities threatened with a boycott: the Company threatened to blockade the ports from the sea; the imperial officials to withdraw trading concessions. Increasing pressure applied by other trading parties usually made such incidents end in a compromise. A conflict flared up in 1648-1649 after the VOC had closed trading to the Malay Archipelago and Company ships blockaded Surat for a while. At other times, upsurges in piracy, often perpetrated by dismissed Europeans such as Hubert Hugo and William Kidd, endangered free sailing to Mocha and hence the *Hajj*. In 1699, for this reason the Europeans had a *muchalka* imposed on them: an agreement under which each company was obligated in a certain zone to pay for any damage resulting from piracy. In fact this transformed the Company into a regular Mughal police force, comparable to the many *thanadars* and *faujdars* in the interior, who were responsible for law and order and compensation for any plundering. Shortly after, when a number of ships were taken by privateers, the refusal of the VOC to honour their obligation sparked off a conflict and a protracted blockade of the Surat port in the years 1704-1706.[43] This sort of confrontational maritime behaviour in a time of crisis was of course not unique to Surat; elsewhere the Company also regularly resorted to this strategy in order to ensure its interests, although bearing the costs in mind a diplomatic solution was often preferred. In Surat the VOC could usually depend on an eventual settlement with the authorities, thanks to the presence of a rich and powerful group of merchants with extensive overseas interests, for whom it was important to ensure stable trading relations. The VOC was deeply conscious of this and considered it to be one of the great benefits of Surat compared to for instance Bandar-e Abbas, where it had to negotiate with a less co-operative government.

Generally speaking, it can be argued that the Mughal authorities were continually interested in keeping the channels of commerce open. Only during several short periods, especially during the reign of Shah Jahan (1628-1657), perhaps because of the example set by Persia, attempts were made to intervene directly by introducing a monopoly on indigo production (1633-1635) and on the freight trade to Persia, Mocha and Basra (1652-1662).[44] However, under Emperor Aurangzeb (1658-1707), the government adopted a more aloof attitude towards the economy, partly because all attention was concentrated on the planned conquest of the Deccan and partly because the monetary economy, stimulated by a swelling stream of precious metals, continued to function well until late in the seventeenth century. It goes without saying that keeping Indian trade open was important to the VOC and therefore it is not strange that the Mughals and the Dutch, despite periods of tension and conflict, often found themselves on common ground.

What was the real interest the Mughals had in the VOC? In the first place, via its passes, cargo space and convoys the Company offered, or perhaps more aptly traded in, protection of the sea routes. In the event of piracy or conflicts with other sea powers, the Mughal authorities, usually at the instigation of other merchants, called on the VOC for help or to accept responsibility for the damage suffered. The Mughal chronicles hardly ever mention the Dutch and other Europeans or indeed any other semi-nomadic or tribal sellers of protection along the edges of its imperial domain and on the government highways. Naturally such banditry was out of place in the ideal image of universal world peace which the Mughals claimed. Around 1600, for instance, the court historian Abul Fazl saw Europe as a distant Frankish archipelago, a *jaza'ir-i firang*, where people used ships as 'houses and dromedaries'. In the middle of the eighteenth century, the Mughal chronicler Khafi Khan was still writing about mariners who carried their house on their back, in short, just like Abul Fazl he was referring to some sort of sea nomads. Bhimsen, another eighteenth-century Mughal historian, concludes that the European trading posts were the small shops of people who owned no land. Other contemporary indigenous sources present an image of Europe as a magical, exotic area with fantastical fauna and flora.[45] In part, these eccentric associations were what made the VOC interesting as a court supplier of all sorts of exotic objects, for instance rarities such as clocks and musical boxes, 'foreign' paintings and atlases, and new species of animals, like the turkey from America. Thus, at the courts of Rajasthan we come across the stereotypical Dutchman, founded upon the VOC envoy Johan Josua Ketelaar (active 1711-1713), as the source of inspiration for what is known as the *firangi* theme in the visual arts of the region. Certainly the presence of Europeans could upset the image of the *Pax Mughalica*, but it simultaneously confirmed the world-wide, universal character of this peace. The latter assertion is endorsed by the Mughal miniatures which, in contrast to the chronicles, do include Europeans in their portrayals, albeit always as the modest subjects of the Mughal emperor.[46]

Far more than their maritime protection and their exotic behaviour, it was its import of precious metals that made the VOC so interesting to the Mughals, in Gujarat and certainly also in Bengal. In Surat, most of the gold and silver from Arabia and Persia was imported by Indian merchants. Until about 1650 the VOC locally imported most of its silver from Japan and South America; copper and gold initially played a much more modest role. After this date, because of the growing sales of spices and Japanese copper under the Company monopoly, the importation of silver gradually waned. The bulk of the earnings in ready money from these sales was then used to finance the purchases made at the other Indian trading posts and consequently continued to circulate in the Subcontinent. Just at this particular time, the precious metals imported by the VOC will have played a facilitating role in financing the Mughal campaigns in East Bengal and the Deccan. After 1680, Japan ceased to be a supplier of silver, but the VOC was able to compensate this partially by growing sales in Persia, most of which were paid for in silver. In the same period, there was a heavy reduction in the total payments in ready money from Surat to the Company, just as the direct importation of American silver via Europe and Batavia increased. Anyway, between 1600 and 1750 the total volume of precious metals flowing to Mughal India increased strongly and the VOC was responsible for a substantial and growing portion of it.[47]

As stated earlier, the ready availability of money benefited both the economy and the administration of the Mughal Empire. This situation certainly continued as long as there was no danger of overheating production; in other words, as long as there was no question of galloping inflation. Most historians argue that until deep into the eighteenth century there were no serious signs of inflation, so that the imports of money must have led to a real growth of the economy. The often heard suggestion that a considerable portion of the precious metals flowing into India was taken out of the economy and squandered on socially useless projects such as palaces, temples, court jewels and such, has not been confirmed by modern historical research. By far the greatest amount of precious metals in Mughal India was literally turned into money either by reminting or melting down all sorts of gold and silver objects to make coins. The increased imports of Japanese and American silver offer a better explanation of the long stability of the Mughal Empire than does, for instance, the introduction of new firearms by the Europeans. But, why did the Empire decline in the eighteenth century? In the past decades, revisionist historians have pointed out that progressive economic growth and political decline can coincide.[48] It does indeed seem that the economic growth in the eighteenth century increasingly benefitted such new regional successor states as Awadh and Hyderabad, those of the Marathas, the Sikhs and the Afghan Rohillas, and also of course the British East India Company in Bengal. The VOC is missing from the series. In fact in India the Company fairly closely followed the decline of the Mughal Empire. Could this perhaps have taken a different path?

Wheeling and Dealing in the Eighteenth Century

In comparison with the ever changing political scene on the Coromandel Coast, the history of the VOC in Surat was fairly uneventful. Especially during the first hundred years the Company, like the other traders in the city, was able to benefit from a stable, fairly transparent market and from what was for that time a comparatively reliable government. The great importance of Surat was as a market in which to sell goods: at the end of the seventeenth century half of the Asian sales of the VOC were carried out via this office. Even well into the eighteenth century, the sale of fine spices here held fairly firm, despite the growing unrest in the interior. Having initially adopted a policy of dumping, the Company was soon able to set its prices by the logic of the monopoly: not too low in order to circumvent transit trade, and not too high in order to prevent a decline of demand and to discourage competitors to make efforts to break the monopoly. The bulk of the spices was bought by the elites, which ensured that the demand remained relatively inelastic. Besides being a sales office, Surat was also a producer of indigo and textiles. Initially indigo was the principal commodity in the regional export, of both Gujarat (Sarkej) and Hindustan (Bayana). Later in the seventeenth century with the introduction of cheaper and better American indigo, the bottom more or less fell out of this market, although there was a slight resurgence in the years 1685-1700. Indian textiles had always been important as the key to the trade in the Indian Ocean area, but with time they became increasingly popular in Europe as well. Already at the end of the seventeenth century, it was no longer the spices from the Archipelago but the printed cotton and silk cloths from India that were conquering the European markets. As we will see, this new calico craze was to give the cloth industry, especially in Bengal but also in Coromandel, an enormous boost. In addition, plain white cotton cloth played a growing role in the (slave)trade with Africa. Although rather less spectacularly, Gujarat also profited from these changes in the patterns of European and African consumption and besides cotton textiles it increasingly produced more refined textiles, using silk which had been imported from Bengal either overland or by sea.

In the eighteenth century, Surat was disturbed by mounting unrest caused by developments in the interior. Twice earlier already, in 1664 and 1670, the region had suffered from plundering raids by Marathas from the Deccan, but on these occasions the attackers could not essentially upset the stability of the Mughal Empire. However, this did happen in the first decades of the eighteenth century, when control over Gujarat was the stake in an intense armed conflict between the Mughal authorities and Maratha rulers. The struggle was eventually settled in favour of the Marathas, who from their centre of power in Baroda did restore some economic and political stability in the hinterland around 1740. Just at this time the core areas of the Mughal Empire around Lahore, Delhi and Agra suffered a series of destructive invasions from the north-west: first under Nadir Shah (1739) and then, repeatedly, under the founder of modern Afghanistan, Ahmad Shah Durrani (1747-1773).[49] In Surat and elsewhere in Gujarat these disturbances were followed by a general contraction of the economy, in which much of the textile production was moved to the relatively safe city. The VOC followed this trend when it shut down its branches in Ahmadabad and Cambay in the 1740s.

In the years 1745-1760 there was a miraculous rebound in the Company's results in Surat, when the volume of exports temporarily even reached the level of the top years of the seventeenth century! Although the restoration of stability in Gujarat cannot be overlooked, this was also partly the result of the reforms introduced under Director Jan Schreuder (1740-1750). The adjustments to the pattern of shipping – there were now direct sailings to Canton – meant that both the supply of goods and the area in which they could be sold were expanded. The increasingly difficult contact with the core areas of the Mughal Empire was somewhat compensated by the rise of new production and sales areas in the regions north and south of Surat. With a new lease of life, the Company not only re-opened the trading posts in Ahmadabad and Cambay, but also invested in new branches in Mandvi, in the north, and Bassein and Dandarajapuri in the south. Even Sind was considered as a place to set up a new trading post and in tandem with Basra might even have produced new impulses in the Persian Gulf.[50]

Perhaps even more remarkable were the efforts made by the VOC to obtain more political influence in Surat. In the 1750s especially, through all sorts of coalitions with local parties, it was actually able to bend the local administration to its will. The event known as the Castle Revolution in 1759, when the British succeeded in occupying the Mughal fort in Surat, was unquestionably to some extent provoked by the rediscovered vitality of the VOC. However, the existing dual political structure set up in Surat under Mughal rule as yet prevented the British from assuming full political control; the most important office, the governor (*mutasaddi*), remained in the hands of fairly autonomous local regents. Because of the stable sales of copper, but more than anything else thanks to the spectacular rise in the sales of sugar, the VOC could maintain its position relatively well after 1760, even though the outer offices were once again closed and the Dutch had to conform ever more to the growing power of the EIC.[51] Despite the disintegration of the Mughal Empire, Surat remained a prominent trading centre even in the latter part of the eighteenth century. The classical relations with Iran and the heartlands of the Mughal Empire might have been harmed but there were also new possibilities on the horizon, like the growing cotton trade with China. In the end, it was the British country traders who profited the most. Up to the occupation by the British in 1795, the Company lodge in Surat was able to function well commercially albeit under the shadow of the increasinglty more powerful English Company.

The Persian Gulf and the Red Sea (1623-1766)

As mentioned in passing, the VOC activities to the west of Surat were closely connected to the enormous economy of the Mughal Empire and Surat was the most important port of entry to this economy. Just for the size of this economy, consisting according to some estimations of 100 million people against 6 million in Iran, it was inevitable that these regions had become strongly orientated towards India. Iran enjoyed the reputation of its centuries-old imperial civilization, its language and its literature which dominated the refined cultural life of royal courts far beyond the borders of the Safavid Empire. Arabia could boast of its status as the land of birth of the Prophet, the destination of the *Hajj* and the cradle of theological learning. Despite all these alternate claims, the Mughal Empire was *the* economic great power in the region and as such acted as a magnet for Iranian and Arab migrants. In the eyes of the Persians and the Arabs, India was perhaps not as refined and from a religious point of view lacked in purity, but in that same plebeian India it was possible to make an enormous fortune in a very short time as an intellectual, artist, merchant or warrior. And if this was so for the Persians and Arabs, it was equally true for the Dutch and other Europeans: in these matters, too, the European expansion fitted seamlessly into the already existing pattern.

Running parallel to the almost permanent eastward trek of fortune-hunters was the uninterrupted import of precious metals to Mughal India from Europe, via the Levant, Arabia and Iran. Whether or not they were inspired by a conscious idea of mercantilism, the governments in the transit areas did their utmost to profit from the flow of gold and silver to India by taxing it to the hilt. Speaking of Iran in his *Estat de la Perse* in 1660, the Capuchin friar Raphael Du Mans (1613-1696) made the apposite remark that Iran resembled one huge caravanserai, with one gate open to Turkey and another to India.[52] This influx was inextricably bound up with the virtually insatiable demand for money in the Indian economy. There were hardly any natural resources of precious metals available in Mughal India but because of its strong export position, especially the textile industry, it was marvellously successful in attracting a significant proportion of the foreign gold, silver and copper production. As we have seen and shall see in the case of Bengal, the VOC in particular played an important facilitating role in this. Nevertheless, a substantial amount of the stream of precious metals which reached India via the Levant continued to remain beyond the influence of the European companies.

---

38 Nadri, 'The Commercial World', pp. 315-342; Nadri, 'Maritime Merchants', pp. 235-258.

39 Gommans and Kuiper, 'The Surat Castle Revolutions', pp. 361-376.

40 Kolff and Van Santen, *De geschriften van Francisco Pelsaert*, pp. 18-22.

41 Kolff and Van Santen, *De geschriften van Francisco Pelsaert*, p. 56.

42 Vogel, *Journaal van J.J. Ketelaar's hofreis*, pp. 1-128; Deloche, *La circulation*, vol. 1, pp. 49-64.

43 Das Gupta, *Indian Merchants*, pp. 94-134.

44 Van Santen, *De Verenigde Oost-Indische Compagnie in Gujarat*, pp. 74-78; 162-170; 200-201.

45 Sarkar, *Tarikh-i-dilkasha*, p. 194. For the other references, see Gommans, *Mughal Warfare*, p. 164; Digby, 'Beyond the ocean', pp. 247-259; and Subrahmanyam, *Mughal and Franks*, pp. 1-21.

46 See the various contributions in Jackson and Jaffer, *Encounters*.

47 Prakash, *The New Cambridge History of India*, pp. 175-205.

48 For a historiographical review, see Alavi, *Eighteenth Century*, pp. 1-30.

49 The effects on the economy, however, could differ substantially in various regions (Gommans, *The Rise of the Indo-Afghan Empire*, pp. 13-44).

50 Prakash, *The New Cambrige History of India*, pp. 301-305; Floor, *The Dutch East India Company*; and Nadri, 'Exploring the Gulf of Kachh', pp. 460-486.

51 Gommans and Kuiper, 'The Surat Castle Revolutions', pp. 376-390.

52 Matthee, *The Politics of Trade*, p. 3.

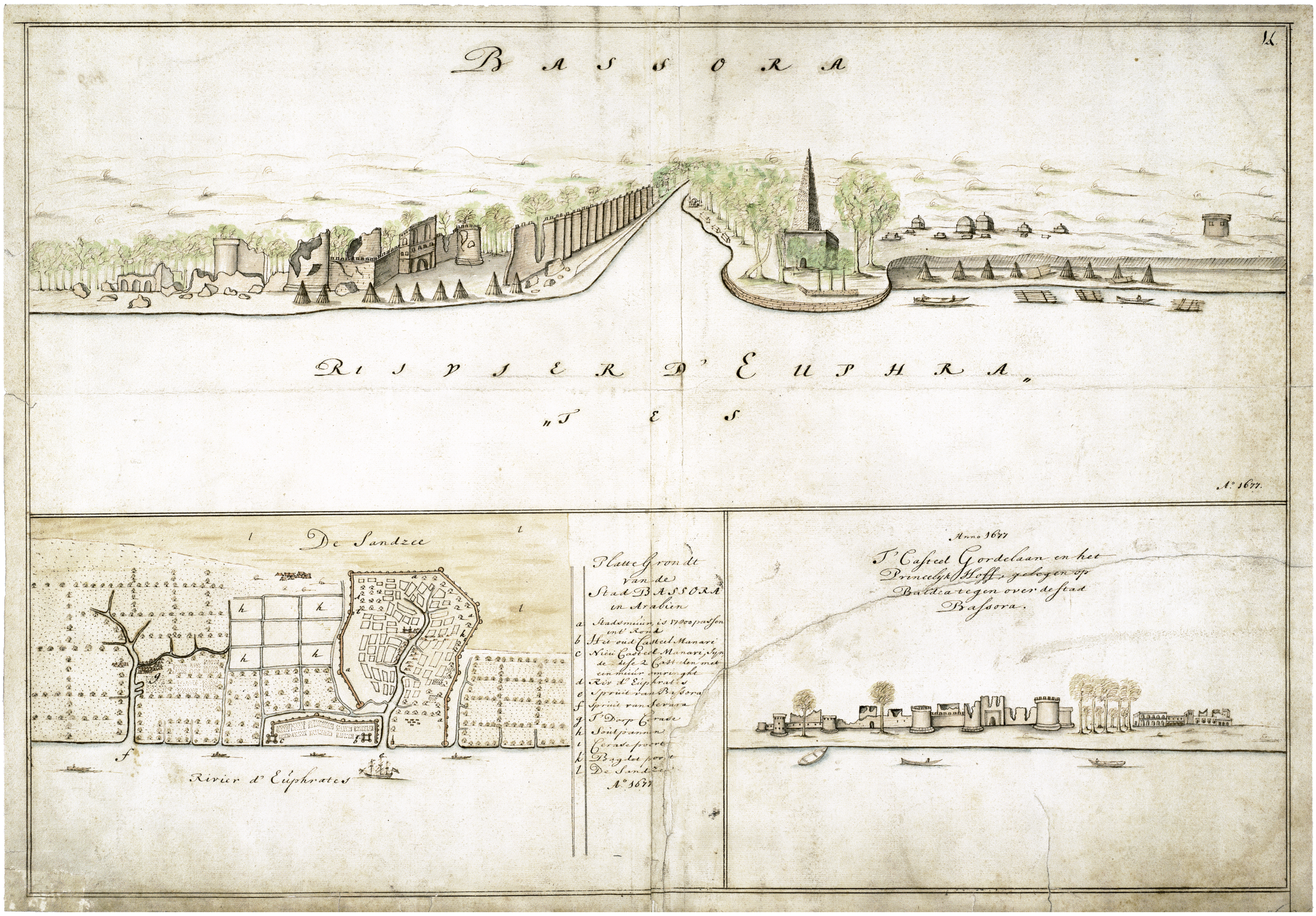

A second aspect which made the VOC trade in Iran and Arabia dependent on the Indian economy was the existing trading connections of the Indian Bania agents, with whom the VOC was obliged to co-operate in these areas as well. It may be an exaggeration to speak of a far-flung network of these Hindu and Jain traders - all we know is that the middlemen concerned possessed local expertise and experience, but unfortunately we have to remain ignorant of the extent to which they were connected regionally by family or partnership alliances. There is no question that Indian merchants were able to penetrate deeply into Persia, Central Asia and even Russia; yet another factor which evokes reconsideration of the so-called unique character of European expansion. In the seventeenth and eighteenth centuries, in both Bandar-e Abbas and Mocha, alongside such other minorities as the Armenians and the Jews, it was principally the Gujaratis, who – while being Hindu – had to make the contacts for the VOC in the silk- and coffee-producing areas in the Islamic interior. These same traders held the upper hand in the sale and distribution of Indian textiles, which is why, obviously, the VOC failed to make any big profits in this field. In the 1650s, for a short time the idea of putting the Company trade at Mocha entirely into the hands of a Surat Bania merchant was even toyed with; in fact, throughout the whole of the Arab world the VOC was only able to operate because of the already existing, close trading links with Surat.[53]

Finally, there was a third factor which made these areas dependent on Surat: shipbuilding. The new maritime powers in the region, in the late seventeenth century Oman and later Iran under Nadir Shah, procured the majority of their warships from Surat and the surrounding area. Moreover, the bulk of the trading fleets of the Persian Gulf were constructed and maintained in the shipyards of Gujarat.

For the VOC, the commercial-strategic importance of Iran and Arabia was concentrated principally in the local sale of spices and, at a later stage, also sugar from Java. This was a tactic to withdraw ready money from the flow of precious metals to India. As the Company could not compete with the Banias on their own ground, Indian textiles were of minor importance. It was hoped the costs of the bulk of the Indian purchases could be covered with precious metals from Iran and Arabia. This strategy was successful for only a brief period around the middle of the seventeenth century. Before and after this period, the VOC followed other developments in the area, hereby choosing correspondingly deviating priorities in its trade: in its initial years it concentrated on raw silk from Persia, at the end of the seventeenth and beginning of the eighteenth centuries it turned its attention to coffee from Mocha. Vain attempts were made to finance both commodities from the local sales of Asian products, and in consequence it was often necessary to pay extra in ready money, sometimes with, sometimes without local credit. The Company also derived an income from the freight trade of Surat, which was more or less facilitated by the convoy obligation of the VOC in the Red Sea trade. After the fall of the Safavid Empire and the take-off of Javanese coffee in the 1720s, interest in both areas began to wane, even though just as in Surat there was a brief boom in the 1750s when the VOC entertained serious plans for revitalizing the Persian Gulf trade via Sind, Bahrein and Kharg. Eventually this proved a disappointment, partly because of continual tribal unrest along the coast but above all because it proved impossible to compete with the rising Arab and private English maritime trade in this region.

The Persian Gulf [54]

As said, initially the interest of the VOC in Iran and the Persian Gulf area was concentrated on the purchase of raw silk, for which it could count on a good sales price in Europe in the first decades of the seventeenth century. Seizing the opportunity offered by the Safavid expansion to the coast and the English capture of Hormuz (1622), after 1623 the Company stated regular commercial relations in Iran with trading posts in Bandar-e Abbas (Gamron, Gombroon), the capital Isfahan and, *en route*, in Lar where many caravans changed their camels. Lar also served as a fairly cool summer residence for the Company officials in Bandar-e Abbas, but was important most of all because of the Evaz Begs, an influential local regent family which controlled, with a few intervals, both Bandar-e Abbas and Bandar-e Kung from 1640 to 1720 as harbour masters (*shahbandars*) and tax farmers.[55]

In contrast to Surat, in Iran the VOC could not enjoy the advantages of a smoothly functioning market structure, which would ensure that the silk could be brought to the coast from the northern provinces of Gilan and Mazandaran. An even greater obstacle was that since 1619 silk had been a state monopoly and consequently, as after that time private traders no longer brought it to Bandar-e Abbas, all silk had to be purchased through agents of the Shah in the capital. Therefore, good diplomatic relations were of immediate and crucial importance. Shah Abbas (1587-1629), the founder of the monopoly,

De havenstad Basra aan de Shatt al-Arab in het tegenwoordige Irak was in de compagniestijd de oostelijke toegangspoort tot het Osmaanse Rijk. De VOC dreef er sinds 1652 gedurende ruim een eeuw een bescheiden negotie, vooral in specerijen en suiker. De handel werd gestimuleerd door lokale pasha's die, vis-à-vis het Turkse bestuur in Baghdad, betrekkelijk autonoom konden opereren. De positie van Basra als handelscentrum werd echter geregeld bedreigd door Perzische invallen en opstanden van Arabische stammen. Van Basra bestaat voor zover bekend geen andere authentieke Nederlandse manuscriptafbeelding meer dan de kopietekening naar een origineel uit 1677 in Isaak de Graafs grote overzichtsatlas van het VOC-octrooigebied uit ca. 1695, nu Nationaal Archief 4.VEL 863. Deze is hier omwille van de volledigheid nogmaals gereproduceerd. Voor een uitvoeriger beschrijving, zie Deel I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-14 I, II, III.

In the time of the Company the port town of Basra on the Shatt al-Arab in the present Iraq was the eastern gateway to the Ottoman Empire. From 1652 the VOC carried on a modest trade there for a good century, in particular in spices and sugar. The trade was encouraged by the local pashas, who were able to operate relatively freely *vis-à-vis* the Turkish authorities in Baghdad. However, Basra's position as a trading centre was regularly threatened by Persian attacks and rebellions by Arab tribes. As far as is known, no other authentic Dutch manuscript depiction of Basra is still in existence apart from this copy-drawing after an original from 1677 in Isaak de Graaf's great general atlas of the VOC charter area from about 1695, now in the Netherlands National Archives with the number 4.VEL 863. For the sake of completeness this is reproduced once more here; for a more detailed description, see Volume I: *Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, I-14 I, II, III.

---

preferred to do business on a reciprocal footing, that is, with partners of an equal royal rank. The ruler could not see any diplomatically equivalent counterpart in a trading organization such as the VOC or indeed in such a diffuse and impersonal representative body as the States-General. Greatly to the displeasure of the directors of the VOC, the Shah insisted on direct, bilateral diplomatic relations, but the embassy which visited the Republic for this purpose in 1626 under the leadership of Musa Beg was not an undivided success. The Persian ambassadors were conspicuous for their excessive interest in drink and women, and moreover their stay cost an enormous amount of money.[56] The Armenian merchants in Amsterdam, the majority of them originally from Persia, afterwards failed to benefit from the trading agreements reached with the Safavids, even though on paper they had been granted the same privileges as the VOC in Iran. This whole story reveals that like the Ottoman Empire, Iran was to a certain extent part of the European diplomatic system and that at that time private Dutch or, as the case may be, foreign traders who had settled in the Republic were also active participants in the trade in this empire, contravening the VOC charter. Of course, in the eyes of the Persians, the Republic was nothing more than an exotic corner of the civilized world. They considered the Dutch should be happy that they were allowed to participate in Persian prosperity and civilization at all.[57]

Unfortunately we know very little about the social life of the Dutch officials in Iran. Just as in the India offices, there was regular talk of self-advancement by Company personnel. This commenced even with the first head of Bandar-e Abbas, Huybert Visnich, who beyond the confines of the VOC circuit was able to maximize his protracted stay (1623-1631) to his own benefit. Visnich could boast of excellent relations with Shah Abbas and of lengthy trading experience in both the Levant and in India. Also, via his Armenian wife in Julfa, he had a wide-spread network of friends and relations. Like his contemporary Pieter van den Broecke in Surat, Visnich was someone who did great service as a pioneer and market researcher. As time passed, like Hartsinck in Golconda, the directors thought that Visnich was too independent and had become too deeply rooted in his posting. Finally, in 1631 Visnich was dismissed from his post on charges of corruption after which he found refuge in the Ottoman Empire, where he was captured as an Iranian spy and finally strangled to death.[58]

---

53 Brouwer, *Cauwa ende Comptanten*, pp. 87-88. For a partial description of these Indian networks, see Dale, *Indian Merchants*; Markovits, *The Global World*. For Afrika, see Alpers, 'Gujarat and the Trade of East Africa', pp. 22-44; Pankhurst, 'The "Banyan"', pp. 107-128; and Allen, 'The Indian Merchant Community', pp. 39-53.

54 The activities of the VOC in Iran have been described here following Mathee, *The Politics of Trade* and the many works of Floor, in particular his *The Persian Gulf; A Political and Economic History* and *The Persian Gulf; The Rise of the Gulf Arabs*.

55 Floor, *The Persian Gulf; A Political and Economic History*, pp. 282-290.

56 Matthee, *The Politics of Trade*, pp. 112-114.

57 For the diplomatic correspondence between Iran and the Republic, see Fekete, *Einführung*, pp. 489-497.

58 Meilinck-Roelofsz, 'The Earliest Relation', pp. 11-34.

In contrast to Surat, Bandar-e Abbas was not a huge, supra-national staple port with a densely populated hinterland. Certainly the harbour provided the most important entry to the Iranian highlands, but the adjacent coastal area was much too arid, infertile and thinly populated to be able to provide its own economic dynamism in the way that Gujarat, Bengal or Coromandel could. The road to Isfahan passed through desolate desert and mountainous landscapes. It consisted of a chain of caravanserais and water reservoirs, most of them constructed by local landlords and some by rich merchants who traded with India.[59]

Despite all manner of partnerships with Indian and Armenian middlemen in particular, during the seventeenth-century silk boom the Shah was the most important trading partner of the VOC. The series of treaties and contracts reveals that in exchange for a relatively high price, the Shah was prepared to guarantee annual supplies of silk, and exempt the Company from inspections and taxation. However, when after the rescinding of the monopoly on silk in 1629 the VOC no longer wanted to buy silk from the Shah, he made the Dutch pay compensation, first in taxes and from 1696 also in duties on the so-called recognition trade. Initially the prime interest of the Shah was in finding new trade routes and partners who would make him less dependent on his Ottoman arch-rivals, as the bulk of Persian silk reached Europe via the Levant. As a consequence of the almost ceaseless Turko-Persian wars during the first four decades of the seventeenth century, an increasing proportion of the silk trade had to be rerouted via the Persian Gulf and Russia. The situation on the Ottoman front was just as important for the trading position of the VOC in Iran as it was for the Shah, because the volume of the import via the Levant was a considerable factor in the determination of the price of silk in Europe. The important peace treaty of Zuhab (1639) between the Safavids and the Ottomans was followed by a powerful revitalization of the trade between the Levant and the Republic and in its wake came a marked decline in the prices of silk.[60] On the other hand, the revitalized trade with the Ottoman Empire set the eastward flow of precious metals in motion again. All the VOC could do was to follow suit: on account of the low price it fetched in Europe, from around 1640 the Company would rather not buy any more Persian silk, but at the same time it tried to profit from the renewed flow of money to Iran and India by selling more spices and other commodities. The ultimate goal was to acquire the largest possible amounts of precious metal. Coincidentally, this was the period in which Bengal emerged as an important silk supplier; its product was of better quality than that of Iran and cheaper to buy. The new policy quickly disturbed the relationship with the Iranian authorities who insisted on enforcing a fixed purchase of the silk and simultaneously wanted to exploit the incoming flow of ready money for its own benefit.[61]

As early as 1645, and again in 1684 and 1712, this alternating economic situation led to direct military conflicts, during which the VOC twice went as far as to blockade the Persian coast. The initial result was an adjustment to the contracts, in which the Company again agreed to take a fixed amount of silk, 300 *cargas* for 48 *tuman*. A maximum of 20,000 *tuman* (800,000 guilders) was set for the free trade. At first glance this seems a rather unfavourable outcome for the Company, but in practice the Shah supplied no silk at all or only a very small quantity and, just as it had done in the past, the VOC continued to procure precious metals from Iran. This discrepancy between the letter of the contract and the real situation was precisely what could spark off accusations of illegal export of money and claims of unpaid taxes. Apart from this, the Iranians continuously fostered the expectation that the Company would give them military support, first against the Portuguese and later against Oman.

With the collapse of the silk trade, the direct interest of the VOC in its Persian office ebbed. Warfare flared up again in the region in the 1650s. Between 1649 and 1655, the Safavids were deeply embroiled in conflict with the Mughal Empire and consequently the fiscal pressure on the VOC in Bandar-e Abbas steadily mounted. Finally, following the lead of many of the Indian traders working in Iran, the Company set off in search of new sales channels, in such places as Bandar-e Kung, Bandar-e Rig and Muscat, on the other side of the Gulf. At this point, the VOC attempted to infiltrate the commercial relationship between Sind and Basra, a route which offered the chance to circumvent Iran completely. A more or less normal situation was only restored in the 1660s, when all tolls were placed under the regime of the *shahbandar* in Bandar-e Abbas. Nevertheless, despite the periodical brief booms in the demand for silk, for instance in the years around the turn of the century, and the emergence of new export products such as wool from Kirman and pearls from Kung and Bahrein, the principal significance of Bandar-e Abbas for the Dutch was as a sales market, in fact as a net in which to catch precious metals for use in the Indian offices. The same reasoning lay behind the attempt to open trade with Muscat in 1672, but the Company withdrew again after three years when it became clear that its Ya'ariba ruler was only interested in Dutch military assistance against the Portuguese. For the VOC the struggle with these competitors in the Indian Ocean had already been decided more than a decade earlier, with the capture of all the Portuguese settlements on the Coromandel and Malabar Coasts in the years 1658-1663. After the fall of the Safavids in 1722, the VOC maintained the steadily languishing factory at Bandar-e Abbas until 1759, while it searched for all sorts of alternatives outside Iran in Sind, Bahrein, Muscat and Basra, but in Persia itself it confined itself to Bushehr (1734) and Kirman.[62]

What other possibilities did the Persian Gulf offer the VOC? Basra, the easternmost gate to the Ottoman Empire, had served as an alternative sales market to Bandar-e Abbas since 1652. In addition, this port played an important role in the Company's postal link to the Republic via the Levant and the Mediterranean Sea. After a short period of absence at the beginning of the eighteenth century, in 1742 a relatively prosperous era for the VOC dawned again in Basra, when good relations were cultivated with the autonomous Arab tribes at the mouth of the Shatt al-Arab. In 1753, at the instigation of the eccentric Dutch resident in Basra, Tido Frederik baron von Inn und Kniphausen, the Company decided to concentrate all trade on the island of Kharg (Khark), and to try and gain access to the more easterly supply lines to Iran from here. However, the Dutch were driven out in 1766 by the tribal leader in Bandar-e Rig, Mir Muhanna.[63] Throughout most of the entire eighteenth century Iran was embroiled in regional revolts which, unlike those in India, did not lead to the emergence of powerful new coastal states. As a consequence of the continuing instability, halfway through the century the economic centre of gravity in the Persian Gulf shifted to the south coast where the numerous shoals made it very difficult to navigate: the Banu Ka'b at the mouth of the Shatt al-Arab, the Banu Utba in the north around Kuwait, Bahrein and Qatar, and the Qawasim in the south in Ras al-Khaima and the area adjoining the Strait of Hormuz. Just at this time in Oman there was a significant revitalization of trade under the Bu Said dynasty. Partly because of their contacts with India, the Omanis had been able to build up a far-flung trading empire on the coast of East Africa. Although the VOC still did sail to Muscat occasionally as late as 1793, most of the opportunities there were ignored.

The Red Sea

The VOC also investigated the commercial possibilities of the region of the Red Sea, principally from Surat. There, too, it was above all interested in the local ports as sales markets, in which Surati merchants had operated successfully for centuries. Although the senior merchant Pieter van den Broecke had already explored the markets on the southern coast of the Arabian Peninsula in the yacht *Nassau* in 1614 and an initial attempt had been made to set up a factory in Mocha (Al Mukha, Mocca, Mokka) in 1620, until well into the seventeenth century this region was of only secondary importance to the Company's trade. It was quickly obvious that it would be difficult to compete with the Indian merchants, who were satisfied with small profit margins. Neither could much be achieved farther up the Red Sea in Jeddah, Mekka and Medina, because the Ottomans had forbidden all European trade there.[64] Only after the Turks had been definitively driven out of the Yemen in 1645 did the area reach some degree of political stability under the rule of the now completely autonomous Qasimi leaders, a branch of the ancient lineage of Shiite Zaidi Imams, who instigated a more active, regional trading policy. Nevertheless, piracy on the important trade and pilgrimage routes, especially those to and from Surat and the Malabar Coast, continued to simmer on as a source of conflict. Just as it was held to account by the Mughals, the VOC was held responsible for these losses; in the eyes of the rulers of Mocha there was no real difference between European pirates and European trading companies.[65]

The whole situation changed by the sudden emergence of the European coffee houses at the end of the seventeenth century, which significantly increased the position of the Yemen as the principal supplier of coffee to the VOC.[66] In the first instance, attempts were made to purchase this new stimulant indirectly via Persia and India, but this strategy soon proved a failure so in 1696 direct trade with Mocha was once more taken up, and for the next three decades the Company was able to conduct a flourishing coffee trade with this town.[67] As in the silk trade, the oceanic routes had to compete with the caravan trade via the Middle East, in this case especially to Egypt and Syria via the inland staple place Beit al-Faqi. Aware of the competition by the English and French companies, the VOC endeavoured to facilitate its Mocha coffee trade by sailing no longer from Surat but directly from Batavia. This decision was partly swayed by the Yemenis' growing preference for being paid cash-in-hand instead of with Indian commodities. The VOC did its best to find the bulk of this cash from its sales of spices, but this meant it lost time against its rivals. The problem was obviated by opening a permanent trading post in Mocha in 1707, so that procurement could commence earlier in the season. Furthermore, with the assistance of Gujarati traders, cash could be obtained using bills of exchange from Surat. The intimate relationship with the Indian merchants was reinforced even more strongly because, in contrast to its competitors, the VOC ran its operations principally from Mocha and left the contacts with Beit al-Faqi to Indian agents under contract.

Meanwhile, because of the enormous growth in the European demand for coffee, since the turn of the century the price of coffee in the Yemen had been rising strongly, while at the same time, as a consequence of a war of succession in 1714, the political unrest and the fiscal pressure on the traders steadily mounted. This situation created ideal conditions for a profitable coffee cultivation in Java, where the crop had been introduced by the Company during these same years. After 1725, the cheaper Javanese coffee dominated the VOC orders for Europe, where American coffee also appeared on the market in the 1730s. The significance of the Yemen for the VOC gradually waned, although the trading post was maintained until 1739 because, just as in Iran, profits were still being made in the spice trade and it also provided a lever by which at least some influence could be exerted on the international coffee price. The VOC continued to send ships to Mocha for nearly twenty more years and in 1751 and 1752 it even still sailed to Jeddah.[68]

Looking back on almost two centuries of Dutch presence in the Persian Gulf and the Red Sea, it is striking to see to what great extent operations were carried out using the existing network of Indian traders. Without the Gujarati bankers and agents, the Company trade in this area would have been nigh on impossible. The second pillar of the VOC operations in both areas was the spice monopoly through which, despite the eventual disappearance of silk and coffee, it was still able to make a (small) profit, which was used in turn to purchase commodities at the Indian offices. The experiences of the VOC in Gujarat and Hindustan, Iran and Arabia underline once again the dominant role of the Indian economy in this part of the Indian Ocean, of which Surat was the financial and commercial centre. We now turn eastwards to the other maritime flank of the Mughal Empire, where the VOC would enjoy its greatest commercial successes: Bengal.

Bengal (1635-1795)

In the second half of the seventeenth century, Bengal indeed did develop into one of the most important trading centres of the VOC. At first glance it seems strange that the Company only developed an interest in this region so late. The first lodge in Hugli (Hooghly) was opened in 1635 and it was only in 1655 that Bengal was assigned its own board of management; before this the settlement had fallen under Coromandel. However, this late interest is not quite what it seems, because already much earlier contact had been sought from Coromandel with the kingdom of Arakan, now situated in the west of Burma (Myanmar) but at that time the centre of a long, elongated Bengal-Burmese continuum, stretching from Orissa to Pegu. At this point in time, it was not so much the Hugli River in the west but the eastern part of the Ganges delta, around the port of Chittagong, which for at least two centuries had been the economic centre of coastal Bengal. In the late seventeenth century, this area declined from being a prosperous heartland with an economy based on intensive rice cultivation to a fiercely disputed border area between the kingdom of Arakan in the east and the Mughal Empire in the west. Because Arakan was the first to gain a grip on the area at the beginning of the seventeenth century, it is obvious that the VOC would have made overtures to this kingdom. Hence it was at Mrauk U, the capital of Arakan, that the VOC opened an office as early as 1610. In the following decades, its main interest was in obtaining a supply of rice and a labour force for the new VOC settlements in the Malay Archipelago, especially Batavia, Ambon and the Banda Archipelago which had been depopulated by Governor-General Jan Pietersz Coen during his notorious 1621 expedition. In Arakan, private Portuguese, known as *fronteiros*, were the main exploiters of the northern and southern border areas of the kingdom. They derived some of their income from the tax farming of the regular rice production and the rest mainly from the slave trade.[69] Besides Mrauk U and Chittagong, Pipli (Pipely, Baliapal) in Orissa was a centre of this particular trade; the VOC also established a trading post here in the 1620s. In the first decades after its foundation in 1619, when Batavia was suffering from a chronic shortage of staple foods and labour force, it was mainly these Portuguese in Arakanese service who provided for this demand by supplying large quantities of rice and hundreds of slaves. So in the initial years, as far as the Company was concerned, Bengal was Arakan and Orissa and, only in the second instance, the more western delta along the Hugli River.[70] Therefore why did the choice finally fall on Hugli?

The answer to this question is associated with the parallel noted in Surat between the Mughal Empire and the VOC. As it had done in Surat, the VOC profited from the expansion of the Mughals, but in Bengal this process occurred more gradually than it had in Surat. Even though the conquest of the head of the delta had been relatively simple at the end of the sixteenth century, for a long time the tangle of countless, ever-changing river courses farther downstream formed an insuperable logistical barrier for the Mughal armies, and it was not until the 1660s that the whole of the delta could be subjugated. Therefore this area was characterized by a gradually encroaching border of which the eastern section suffered the most from competition with the Portuguese and Arakan. In order to retain his grasp on this area, the Arakanese king, Narapati-kri, even turned to a massive enforced migration of the local population after 1640, with severe consequences for the regional economy. In contrast, from the beginning of the century in the west there was a renewed connection with the North Indian economy, accompanied by a gradual expansion of the area of land under cultivation. After 1660, the agricultural expansion also continued in the east, where the pattern of financing and exploitation of the burgeoning agriculture eventually led to a profound complexity of interests involving Mughal administrators, landlords and money-lenders, thus repeating what had happened earlier in the western parts.[71] Large-scale agrarian-*cum*-fiscal investments became the most salient characteristic of the commercial elite in Bengal, which in this respect therefore made quite a difference with the ideal-types which have been adduced earlier: the specialized, long-distance merchant from Surat and the politically oriented portfolio capitalist from Coromandel. Unlike the situation in Gujarat, in Bengal the export sector remained in the hands of non-Bengali traders from other parts of India, with considerable participation by Mughal administrators until the end of the seventeenth century. However, it was the financial-fiscal elite, also consisting of outsiders but with its roots firmly set in Bengal, which could in fact make or break the government in Bengal until the British seizure of power by Robert Clive in 1757. At the beginning of the eighteenth century, this government formed itself into a *de facto* autonomous regional administration under Murshid Quli Khan.[72] In 1739 the new *nawab*, Sarfaraz Khan, was deposed by a coalition of the banking house of the Jagatseths and the principal landlords (*zamindars*), after which Alivardi Khan took over his regime. Therefore, the British take-over of power, which was supported by the Jagatseths, was certainly not a novelty in Bengal political history; it was merely the latest example in a series of political coups facilitated by the financial-fiscal elite.[73]

To sum up, initially it was rice and slaves which turned the attention of the VOC to eastern Bengal and Arakan. In the 1630s, the growing instability in the area and the gradual thrust of the Mughals shifted the VOC's interest to West Bengal and away from rice and slaves to what were to become the four most important export commodities of Bengal: textiles, raw silk, saltpetre and opium. Thus, once again it was the dynamism of the interior which played an important part in the policy choices of the directors.

This dynamism, the expansion of Mughal authority over the whole of Bengal in the second half of the seventeenth century, actually led to the reintegration of the region into Hindustan and Gujarat. Now raw cotton from Gujarat was used for the manufacture of Bengali cloths and raw silk from Bengal was the basis for Gujarati textiles. As they had done in Gujarat, in Bengal the Mughals tried to utilize the sea power of the VOC to combat what they saw as rebellion and piracy. In this case, the 'rebels' were the supporters of the North Indian, but originally Afghan, *ancien régime* and the group known as the Bhara Bhuyans, the small, autonomous landlords in the eastern Ganges delta. The 'pirates' were composed of Arakanese, autonomous Portuguese warlords like Filipe de Brito and Sebastião Tibau and Portuguese in the service of either the official *Estado* or of the kingdom of Arakan. The Mughals were convinced that the Portuguese whatever their capacity, were a threat to their budding imperial authority in the Ganges delta and this was the principal reason behind the order to close down the official Portuguese settlement in Hugli in 1632. Although the Portuguese were later allowed to continue their trade there, this injunction represented an enormous blow to the trading position of the arch-rivals of the Company and it paved the way for good bilateral relations between the Mughals and the VOC.[74] Naturally, the VOC had its eye on the trade with the rich Bengali hinterland, whereas the Mughals hoped to enlist Dutch maritime support in their campaigns against Arakan. On the other hand, the rulers of Arakan also made regular calls on the Company for military assistance, but in contrast to the Mughals they were not in a position to enforce their wishes. As was clear from previous experience in Gujarat, the Mughals had the power to deny the VOC access to the interior at any moment and any such ban would have damaged the interests of the Dutch far more than the closure of the Arakan harbours. Despite the reality of the situation, the High Government in Batavia did not make the most apposite policy choice. In 1666, the Mughal governor, Shaista Khan, asked the VOC to supply ten to twenty ships, at the cost of the imperial government, to retake Chittagong. In exchange, the Company would be exempted from the payments of excise duties (normally 3.5%) throughout the entire Mughal Empire and would even be allowed to take possession of a quarter of the area conquered. Of course, it was impossible for Batavia to refuse but it sent only two ships, which in fact arrived only after the capture of Chittagong. Obviously, the governor felt under no obligation to honour any previously made undertakings.[75]

Both the Mughal Empire and the Company obtained spectacular advantages from the sudden burgeoning of the Bengal economy after 1600.[76] Within a relatively short time, almost all the Indian trade commodities became available in larger quantities and more cheaply than anywhere else in the Indian Ocean. Stretched out along the countless waterways lay many bazaars and trading communities, all with access both to the sea and the interior. Beyond such Mughal administrative centres as Rajmahal, Dhaka and Murshidabad there were few real towns with large public buildings and surrounded by a wall to demarcate a clear distinction between the urban area and the countryside. In a way it was economically unsound to invest heavily in expensive real estate in Bengal which was afflicted by constantly recurring floods and shifting river beds. The Company had already had experience of this in 1656 when most of its lodge in Hugli was swept away and it was forced to open a new trading post in neighbouring Chinsura. Whether it was a sensible decision or not, the lodge in Chinsura was constructed as one of the finest in all Asia and, not being walled to any extent at first, just as in Hugli its position in the landscape was relatively exposed. Only in 1742 the settlement was reinforced to protect it from the mounting threat of Maratha military expeditions and on that occasion was renamed Fort Gustavus.

After 1636, a network of branches was established in the interior from Hugli. The Company did not use these as it did in Gujarat principally for simply buying up commodities; they were also the places where the initial processing of raw materials was done. Silk was spun in Kasimbazar (Cossimbazar, Cassimbazar), where 4000 silk-winders were employed in 1715, and saltpetre works were established around Patna. In the first years, the most important Bengali export article was raw silk, mainly destined for Japan – it was of better quality and cheaper than that from Persia and also cheaper than Chinese silk. By the end of the seventeenth century, however, the bulk of the raw silk was going directly to Europe, while the focus in exports from Bengal gradually shifted from silk to finished textiles and opium: the first for the European market, the opium for the Malay Archipelago and later as well for China. By 1700, Bengal had expanded into the most important export area of the VOC, with a c. 40 per cent share in the total imports from Asia into the Republic; a position it held until late into the new century. The bulk of the purchases was paid for in hard currency from Europe, because here, unlike in Surat, there was no 'natural' import of precious metals from the Persian Gulf and the Red Sea, and moreover Japan ceased to be a silver supplier later in the seventeenth century. For the Mughals, Bengal, just as Surat, was crucial as a source of imports of silver, which made it one of the pillars supporting the *rupiya*, the stable coinage around which everything in the Mughal Empire revolved. As stated earlier, the growing imports of silver did not at all, or perhaps only very slightly, lead to inflation. Instead they actually stimulated greater expansion of production.[77] Here once again we come across the core of the partnership between the VOC and the Mughals.

As elsewhere in India, in Bengal all business was carried out under the auspices of agents and middlemen, who provided the VOC with the required goods, often with advances (*dadni*). This system worked excellently as long as these intermediaries could profit from the wave of economic expansion. However, production dropped drastically in the 1740s, one of the reasons being the Maratha incursions from the south-west, and this brought widespread bankruptcy to many textile middlemen. As an alternative, as it had done earlier in Coromandel, the Company attempted to shift the responsibility for acquiring funds onto collective purchasing firms financed by shares or stocks. The alternative option was to employ agents (*gomashtas*) who would buy the goods directly from the manufacturers. After the British take-over this was the system to be continued by the

59 Floor, 'The Bandar 'Abbas-Isfahan Route', pp. 67-94.
60 Matthee, *The Politics of Trade*, pp. 171-173.
61 Matthee, *The Politics of Trade*, pp. 151-152; see also Glamann, *Dutch-Asiatic Trade*, pp. 112-131, and Jacobs, *Koopman*, pp. 87-88.
62 In particular Floor, *The Persian Gulf; A Political and Economic History*, and *The Persian Gulf; The Rise of the Gulf Arabs*.
63 Perry, 'Mir Muhanna', pp. 79-95.
64 For the early activities of the VOC in the Yemen, see Brouwer, *Al-Mukha*.
65 This is apparent from Al-Djarmuzi's contemporary chronicle, *Al Sirat al-Mutawakkiliyah*. See also Serjeant, *The Portuguese*, pp. 113-129.
66 For the coffee trade in Mocha, see Glamann, *Dutch-Asiatic Trade*, pp. 183-212, and Jacobs, *Koopman*, pp. 197-202.
67 Interrupted beween 1702-1706 because of problems in Surat.
68 Slot, 'Tussen Golf en Rode Zee', p. 32.
69 For Arakan, see Van Galen's recent study *Arakan and Bengal*, and Subrahmanyam, *From the Tagus*, pp. 200-248.
70 The VOC closed down Mrauk U in 1682 and Pipli in 1675.
71 For this eastward expansion, zie Eaton, *The Rise of Islam*, pp. 137-159; 194-207.
72 Caulkins, 'The Formation', pp. 799-806.
73 Chaudhuri, *From Prosperity to Decline*, pp. 93-108. See also Chatterjee, *Merchants, Politcs*.
74 Subrahmanyam, *The Portuguese Empire*, pp. 167-168.
75 The VOC already enjoyed exemption of transit duties (*rahdari*). The British acquired both exemptions in 1651, in exchange for an annual tribute of 3.000 rixdollars. This arrangement was confirmed by a *farman* from the Emperor Farrukhsiyar in 1717.
76 The following is based largely on Prakash's work of reference *The Dutch East India Company*.
77 Prakash, *The Dutch East India Company*, pp. 221-256.

English company and, shored up by effective political support, with which it was so effectively able to put its competitors at a disadvantage. In comparison with other Indian regions, it does seem that textiles and silk in Bengal were obtained more directly than in Gujarat, but the practice of direct supply which applied in Coromandel was not imitated; further research into this will shed more light on the matter. It is also interesting that, as in Gujarat, in pursuing its Bengal trade to the Mughal heartlands the VOC was confronted with an indigenous monopoly comparable to that in the indigo villages around Agra, although in this case not one imposed by the government. This concerned the monopoly on the production and sale of saltpetre in Patna, which passed into the hands of the tax farmer-entrepreneur Dip Chand after 1740. This man who had bought himself into the local administration as a *faujdar* was the brother of the influential banker Om Chand – yet another example of the Bengali pattern in which financial interests could penetrate deep into the agrarian and fiscal sectors.[78] Perhaps Dip Chand's public move into an administrative position was a little unusual in those days and thus more reminiscent of conditions on the Coromandel Coast, nevertheless later in the eighteenth century this became more common practice in Hindustan and Bengal as well. Therefore, the sudden change of role of the EIC from trader to political power holder in 1757 actually had Indian precedents and as such fitted into the eighteenth-century pattern of a receding imperial government on the one hand and emerging regional regimes with strong fiscal-military backgrounds on the other. In this context, the attitude of the VOC, which did try to influence the political game from behind the scenes, but as a rule recoiled from large-scale military interventions in India, was rather exceptional.

The sole major military venture ever undertaken by the VOC in Bengal took place in 1759, in reaction to the British seizure of power by Robert Clive after the Battle of Plassey two years earlier. But even this one intervention, intended to win back lost territory in Bengal with the assistance of the discontented newly installed *nawab* of Bengal under *de facto* British sovereign authority, Mir Jafar, was prepared and fought in an extraordinarily half-hearted fashion. On the orders of Governor-General Jacob Mossel seven Company ships with a total of not even 900 European and Malay soldiers set sail on 16 June of that year (earlier the High Government had deemed that at least 4000 soldiers were needed for this enterprise!). They were to join up with the garrison in Fort Gustavus and the – putative – Bengal ally to stop the British expansion and restore the prestige of the Company in Bengal. However, one of the ships left the squadron prematurely and consequently arrived in Bengal too early, which completely obliterated the desired surprise effect.

On arrival the Dutch ships were initially not given permission by Mir Jafar, under pressure from the British, to sail on to Chinsura and land troops. Nor was the undertaking effectively supported by Governor Adriaan Bisdom (1755-1760) and his Council, who until the very end adopted an ambivalent, vacillating attitude. In November, after the expedition had finally disembarked and joined forces with some of Mir Jafar's troops to march on Fort Gustavus, on the 25th of that month there was a decisive engagement with the British in Bedara, not far from Chinsura, in which the Company army suffered a crushing defeat in less than one and a half hours.[79] The same fate befell the five Dutch East Indiamen then still present (two had already sailed in the meantime); in just as brief a battle on the Hugli, they proved no match for the two British naval ships which in the meantime had been dispatched to the river. These unambiguous defeats signified that from that time in Bengal for the most part the VOC had to conform to the wishes of the British: all fortifications had to be dismantled and the military garrison was set at 125 soldiers.[80]

In order to gain an understanding of this Dutch passivity in India, it is a good idea to look at the relations between the VOC officials in Bengal and their English competitors. It is remarkable that elsewhere in this period the VOC did undertake decisive military action, for instance, in the Persian Gulf, in Java and in Ceylon. Why did matters turn out so differently in India? Was not the eminent importance of the Indian offices, those in Bengal in particular, by itself a good enough reason to act more decisively? The answer to this question lurks behind the institutional screens of the so-called rival European companies and lies hidden in the increasingly more intimate financial relations that some individual VOC officials maintained with their colleagues in other companies and with private merchants.

Bengali-Dutch Nabobs

More than any other Indian office, Bengal had always been an attractive posting for Company officials because there, by running all manner of contraband, they could quickly make their fortune. The higher the turnover the Company made, the greater the possibilities to abuse it.[81] The person who probably profited the most from the VOC's 'lushest meadow' was Jan Albert Sichterman (1692-1764), senior merchant and from 1734 to 1744 director of Bengal, who acting behind the veil of the official Company trade during his long sojourns there (1718-1724; 1725-1744) managed to assemble a huge fortune. Taking account of all his official functions in Bengal, Sichterman could never have earned more than 50,000 guilders, but this income from his employer was far surpassed by what he made from his private ventures. He owned his own silk-mills in Bengal, which continued to yield him a handsome profit after he had left, as well as some ten ships with which he maintained a far-flung private trading network in the Indian Ocean. He worked hand-in-glove with friends inside and outside the Company, including Joseph Dupleix, governor of the French lodge in Chandernagore, and François de Schonaville, one of the agents of the Ostend Company in Banquibazar, which from its very beginnings had aroused such vehement opposition from the VOC. He also managed his personal affairs well, thanks to his marriage to the daughter of the *secunde* (deputy) and later director in Bengal, Jacob Sadelijn (1727-1731). This smart move brought him into contact with the Bengal director families of the Pelgroms (Jacob Pelgrom was director in 1701-1705) and the Huysmans (father Marten was commander of Malabar in 1678-1683 and director in Bengal in 1683-1685; son Anthony occupied the latter post in the years 1710-1716). With Anthony Huysman, who would later achieve the rank of director-general in Batavia, a father-son relationship developed, which certainly did nothing to harm Jan Albert's career.[82]

These intimate connections expressed themselves in the names and the two godfathers Sichterman chose for his eldest son, Anthony Ewout; the first name was for his patron Anthony Huysman, the second points to Ewout van Dishoeck, director in 1717-1722, and a relative of Pieter van Dishoeck, director in Bengal in 1696-1701. Ewout van Dishoeck also made an enormous fortune, which he used among other purposes to buy the domain of Domburg in Zeeland where he had a beautiful country house built. He also began his own chintz factory with an exclusive Zeeland patent. In a nutshell, there was a genuine dynasty of Bengal-Dutch *nabobs* (from *nawab*, the honorary Persian title of a Mughal governor), which could keep itself going partly because of its strategic ramifications in Batavia and in the Republic. Relative outsiders like Petrus Vuyst (Vuijst), director in 1722-1724 and later governor of Ceylon (1726-1729), must have had a rather difficult time with this entourage; it was especially because of his lack of influential friends that Vuyst was eventually sentenced to death in Batavia for maladministration in Ceylon. Frank Lequin has already pointed out that, in the first half of the eighteenth century, the directorship in Bengal was usually the prerogative of only a few, interrelated families: the Van Dishoecks, the Huysmans, the Pelgroms, the Sadelijns and the Sichtermans. The directors from this family network all originated from the generation which served in Bengal around 1700; altogether they occupied this office in the period 1700-1744 for nearly thirty-three years.[83]

In 1744 Jan Albert Sichterman left for the Republic where he settled in a glorious new urban mansion on the Ossenmarkt in Groningen. At this address and also on his new country estate Woellust at Wildervank, he surrounded himself with a phenomenal collection of art treasures, including various important Dutch masters, wonderful articles of chinoiserie and all sorts of exotic curiosities such as a stuffed crocodile and a '*foetus trimestris* of a Black woman' in the collection of 'creatures in Liquor'. To his great regret, Sichterman had earlier had to part from a rhinoceros, purely because of the size of the animal, which caused a furore far and wide on European stages as *Jungfer Clara*. The mansion on the Ossenmarkt had a stately entrance and a ceremonial balcony supported by two black servants, which are a reminder that at that time his dark-skinned Bengali servants would have been exotic status symbols. Although Sichterman and Van Dishoeck with their unbridled excesses were perhaps exceptions, they were representatives of the very common occurrence that high-ranking personnel in Asia, Bengal in particular, were able to use their position *in* the Company to make enormous fortunes, largely *outside* the Company. More evidence of this Bengali lure is provided by the enormous estates belonging to former Bengal EIC directors in England, but also by the former Bengali Mughal governors in Rajasthan. Such testimonies lead to the conclusion this was by no means a unique Dutch or indeed even European phenomenon!

Whatever the case, the directors were aware of what was happening and did nothing to stop it – rather than fighting the system, it could be far more advantageous to join in! Instead of combating this practice head on, which had happened so drastically at the end of the seventeenth century, by the middle of the eighteenth, the choice was made to tolerate more private intra-Asian trade on a gradual basis, albeit in a fairly limited manner and principally on the routes and in the goods which were less profitable to the Company. In 1745, the *Amfioen-Sociëteit* (Opium Society) was founded under Governor-General Gustaaf Willem baron van Imhoff (1743-1750). This step took matters considerably further, as it was in fact aimed at privatizing one of the most profitable branches of the VOC trade within Asia, that in Bengal opium. Obviously this was far from the meaning of privatization in the modern sense of the word; actually the organization was intended to establish a new monopoly to the advantage of a smaller group of participants, including of course the governor himself, many of his colleagues, friends and relatives; all of them in the upper echelons of the Company administration. They lost no time in including the Stadtholder in the ranks of the shareholders, a move which ensured the survival of the Society in the political field.[84] Obviously, after the seizure of power in Bengal by the British in 1757, the shareholders in the *Amfioen-Sociëteit* could not allow themselves to remain permanently at loggerheads with the EIC. The supply of opium from Bengal had already dropped sharply from 1758, and it had to be feared that in case of a new conflict it would dry up altogether.

Returning to the matter of the relationship between the Company officials and the other Europeans in Bengal, from around 1750 the financial entanglements with some private British citizens were becoming especially conspicuous. The British governors Robert Clive and Warren Hastings used the services of the VOC directors Adriaan Bisdom (1755-1760) and Johannes Ross (1776-1781) to transfer enormous sums of money to Europe from Bengal using bills of exchange. This practice was not disadvantageous to the Company, because this money could be used to finance purchases in Bengal. In fact, it turned out to be such a success that occasionally there was even a larger supply of ready money available than was strictly necessary for the purchases. In another twist, the British tried to use the VOC in the China trade. The EIC put in a friendly request asking the Dutch to pay for the opium supplied to them only in Canton, so that the English Company would no longer need to send precious metals to China. It is perfectly clear that by legal and illegal means an informal British-Dutch network had developed in Bengal, which could only but profit from good diplomatic relations. When problems did crop up, as in 1758-1759 and during the Fourth Anglo-Dutch War in 1780-1784, the best way to limit the damage was by some external displays, after which behind the scenes a mutual toast would be raised to a successful conclusion. This situation was revealed at the surrender of Fort Gustavus by Ross to his friend and cousin Hastings in 1781. Ross was only prepared to hand the fort over to the British after Hastings had declared that he was willing to dispatch not just two, which had been the original plan, but a larger more honourable number of soldiers as an occupying force.[85] By then it was obvious that the initiative in India had passed into the hands of the British absolutely and completely. But, as we have seen, a large number of top officials of the VOC in India would not have been saddened by this.

Malabar (1661-1795)

From the viewpoint of physical geography and in the context of the history of the VOC in these parts, the west coast of India makes up a category of its own. The Western Ghats, the mountains which run parallel to the west coast, form an abrupt divide between the relatively narrow, wet coastal area of Malabar and the much drier, savannah-like interior on the leeward side of the mountains on the Deccan and in Karnataka. As they progress north to south, the Western Ghats gradually rise in height, up to approximately 2500 metres and consequently the relative isolation increases in a southerly direction. The latter however does not apply to the area to the west of what is known as the Palghat Gap, a fairly wide pass through the mountain chain which gave traders fairly easy access to the interior and the Coromandel Coast via Palghat and Coimbatore. North of Malabar are situated the lower, wider coastal areas of Konkan and Kanara. Since time immemorial, the latter area has been an important centre for the production and export of rice, for which there was a ready market along all the coasts of the Arabian Sea. Because of the high rate of precipitation, rice was and is cultivated in Malabar, but in the pre- and early colonial periods this was mainly for the benefit of the local population. Because of its fertility the whole of Malabar was densely populated, with a widely branching pattern of settlements flowing imperceptibly over into each other. Because the coastal strip broadens out in a southerly direction in Malabar itself, since ancient times the largest concentrations of population have been found in the ports and temple areas in the south. Besides rice, the most important crops were coconut palms (for the flesh of the fruit, rope, palm wine and building materials), cardamom, areca or betel nut, cinnamon, ginger, sandalwood and, naturally, the 'bride around whom everybody dances', pepper, the bulk of which grew on the mountain slopes. It was this very expensive spice which had lured traders from afar: Arabs, Jews, Armenians, Portuguese, long before the arrival of the Dutch and the English.

The political constellation in Malabar as well made it an exceptional region. Since the eleventh century, most of the Subcontinent had been dominated by often short-lived but relatively large conquest states, which derived their power from the effective use of large armies of cavalry on the multitude of open marching routes in the interior. Examples of such 'saddle states' are the successive sultanates of Delhi and the Deccan and the mighty Hindu empire of Vijayanagara in the south. In the initial period of its presence on the west coast, from the port of Vengurla (Wingurla) to the north of Portuguese Goa, the VOC made attempts to come into business with one of these states, the sultanate of Bijapur, where its chief goal was to procure pepper via the interior market of Raybag.[86] South of Bijapur lay Ikkeri, one of the Nayaka successor states to Vijayanagara, with which the VOC maintained relations from Barcelore (Barselor, Basrur). Here, besides the market for pepper there was a significant rice trade. However, it was the more southerly situated Malabar Coast that eventually was to become of all-overriding importance to the Company.

Protected behind the Ghats, and from mounted armies because of its excessively moist climate unfit for horses, Malabar remained outside the direct sphere of influence of the saddle states of the interior. The result was a state system formed by about fifty small, extremely diffuse and intertwined principalities, ruled by constantly changing coalitions between and within rival, mainly matrilineal, family networks (*swarupam*) of princes, nobles, warriors, traders and temple servants. It is beyond the scope of this essay to give a detailed history of the political situation down the centuries, but among all these bonds, moving from north to south, four important dynastic centres can be distinguished, around which new political coalitions constantly formed: Chirakkal, Calicut, Cochin and Venad (later Travancore). These four dynasties borrowed their 'virtual' legitimacy chiefly from all sorts of inherited traditions linked to Cheraman Perumal, the mythical, ninth-century founder of classical Malabar.

The modern historian encounters just as many difficulties as the seventeenth-century Dutch merchants in trying to penetrate the complex political system of Malabar as their interpretations of the regional social and political models vary from 'little kingdoms' to 'segmentary states'.[87] One of the first to try to make sense of this was Hendrik Adriaan van Reede tot Drakenstein, who is most widely known as the plenipotentiary commissioner-general of the Western Quarters and can claim to have been one of the few true intellectuals ever to have graced the overseas administration of the VOC. From 1670-1677 Van Reede was commander of Malabar and the personal, discerning perception of the local society which he formed in this capacity, and later published, has dominated the European image of this area for a very long time and, in this sense, is still pertinent to us if we are to reach a good understanding of the operations of the Company on this coast.[88]

Van Reede believed that it was impossible to set up good government without a profound knowledge of the local 'customs, weaknesses and powers'. Despite all the political turmoil, which he compared to the protracted Hook and Codd disputes between rival elite groups in the county of Holland in the fourteenth century, he was struck by the remarkable harmony and 'good order' prevailing in the public system in Malabar. It was certainly not a monarchy under one ruler, nor was it a republic, nor indeed a democracy, because 'neither the king, nor the aristocracy, nor the majority of the people display the greatest power, but [they do so] as a whole'. The way in which Van Reede wanted to understand the Malabar system inside out is astonishing, but in putting his administration into practice he could not avoid drawing on his own perception of the seventeenth-century Republic. In both his interpretations and in his political actions it is possible to recognize the Utrecht nobleman who had an aversion to royal centralization and came out in support of his own class, the nobility. At first glance, it might have seemed that the power of the Malabar kings was absolute, but Van Reede claimed that this was purely appearance because at his accession the king had to solemnly pledge to uphold the 'privileges of the provinces', after which in the presence of Brahmins he was given 'acclaim' by the nobles. The majority of the nobles were vassals, 'the same as counts or barons', who could be obliged by the ruler to take part in his wars but were exempted from land tax. The king and the aristocracy derived the bulk of their incomes from tolls. There were also separate areas for the farmers and traders which were ruled by 'sheriffs' (*schouten* in Van Reede's accounts) on behalf of the kings, and furthermore temple lands, religious and economic centres which Van Reede asserted were situated in the most fertile areas and should be regarded as completely 'free towns'. Finally there were the crown domains administered by governors, but even they had to adapt themselves to the local political customs. The king was assisted by councillors, but the day-to-day administration was entrusted to a functionary whom the Portuguese referred to as *Regedore Maior* but whom Van Reede compared to a stadtholder (governor), a position which Van Reede himself in 1663-1665 held in Cochin and which was later occupied there by other Dutchmen. The Republican Dutch approach adopted by Van Reede was also explicitly present in what is known as the Union of Mouton introduced under his commandership in 1673, in which the nobles, assembled at a convention, united *against* the growing power of the Brahmin merchant-bureaucrats at the court and *to* preserve local and regional privileges: a striking similarity therefore with the events of 1579, when the northern Dutch finally combined forces against the king of Spain in the Union of Utrecht. But unlike Philip II, the ruler of Cochin decided to join this Union, the collective sovereignty was perpetuated and hence it was possible to obviate an early political centralization from Cochin, as opposed to what happened later in Calicut and Travancore. In the literature, the actions of the commander are judged largely as a policy of divide and rule, but for Van Reede personally, the political paradigm of the Republic will have served as an enlightened example and will therefore have represented an intrinsic value.

The elaboration of Van Reede's ideas immediately reveals why the Malabar Coast formed a separate category for the Company, at least in the context of the other Indian areas. Unlike in Gujarat, the Coromandel Coast and Bengal, in Malabar, the VOC had the opportunity to dominate regional politics. There the Company did not speak too hastily about the arbitrariness of 'oriental despots' but instead there was a certain recognition. At an early stage, the VOC succeeded in decking out the traditional Malabar kingship ritual with recognizable European elements and symbols. As the apotheosis of his campaigns to conquer the Portuguese settlements in Malabar, in 1663 Rijklof (Rijckloff) van Goens personally placed on the head of Vira Kerala Varma, King of Cochin, a crown decorated with the emblem of the VOC! As mentioned earlier, Van Reede was appointed the king's stadtholder. The new relationships were formalized in a contract and an 'eternal alliance', in which the king was required to recognize the Company as 'protector'.[89]

Conquest of Malabar

The principal spur of the VOC campaigns in Malabar was not the lucrative pepper trade but strategic considerations in the final phase of the struggle with the Portuguese in Ceylon, under the leadership of the commissioner-general and general commander of the Company's expeditionary force and fleet Rijklof van Goens. In the period 1660-1675, with a few interruptions, Van Goens was governor of Ceylon and after that, in 1678-1681, headed the High Government as governor-general. He was one of the last representatives of a war generation of self-made military leaders in Company service, all of them proponents of an intensely aggressive approach towards the Portuguese and the Spaniards and in their trading policy showing no hesitation at all in resorting to radical military means. Whatever rational motives might be adduced for their behaviour, it is difficult to avoid the conclusion that for these men it was above all an attitude to life, a natural propensity to fight heroically against the enemy, and that in their eyes commercial goals were of only secondary importance. The latter assumption is certainly valid for the operations led by Van Goens in Malabar. After the conquest of the Portuguese strongholds at Batticaloa, Trincomalee, Galle and Negombo in 1638-1644 and then Kalutara, Colombo, Mannar and Jaffnapatnam in 1655-1658, Van Goens's main priority was to protect the flanks of these new settlements and possessions in Ceylon. Steps had to be taken before a definitive peace, which was being negotiated at that time, was concluded with Portugal. In the course of five separate campaigns, the Portuguese were driven out of Quilon (Kollam) in 1661, from Cranganore (Kranganur, Kodungallur) in 1662 and from Cochin (Kochi) and Cannanore (Kannur) in 1663. Six years later, these newly acquired settlements and branch offices in Malabar were detached from the government of Ceylon and united under a separate direction with its headquarters in Cochin.[90]

---

78 Prakash, *The New Cambridge History of India*, pp. 280-282.

79 s'Jacob, 'Bedara revisited', pp. 117-33.

80 Winius and Vink, *The Merchant-warrior*, pp. 129-30.

81 Lequin, *Het personeel*, dl. 1, pp. 100-127.

82 For Sichterman, see Feith, 'De Bengaalse Sichterman', pp. 14-74; Jorg, 'Jan Albert Sichterman', pp. 178-195; Kühne-van Diggelen, *Jan Albert Sichterman*; and Parmenties, *De holle compagnie*, p. 49 ff.

83 Lequin, *Het personeel*, vol. 1, p. 148. Also see Wijnaendts van Resandt, *De gezaghebbers*, pp. 32-43.

84 Gaastra, *Particuliere geldstromen*, pp. 36-42.

85 Gaastra, 'De VOC en EIC', pp. 24-35; Gaastra, *The Dutch East India Company*, pp. 145-148.

86 Roelofsz, *De vestiging*, pp. 72-76.

87 Among the most recent publications, see in particular De Lannoy, *The Kulasekhara*; Frentz, *Vom Herrscher zum Untertan*; and s'Jacob, *The Raja's of Cochin*.

88 See Van Reede's *Memorie* (in s'Jacob, *De Nederlanders in Kerala*, pp. 106-122), and his introduction to the third volume of the *Hortus Mallabaricus* (Heniger, 'Van Reede's preface', pp. 35-69). Van Reede's opinions were still voiced in many later studies; an early example is provided in a summary of the *Memorie* by Engelbert Kaempfer (Gaur, *Notitiae*).

89 Heniger, *Hendrik Adriaan van Reede*, pp. 13-27.

90 Roelofsz, *De vestiging*, pp. 154 ff.

It was not long before the expensive consequences of this compulsion to act began to cause the High Government in Batavia some anxiety. Certainly Van Goens had presented his superiors with the prospect of the pepper monopoly on the Malabar Coast, but it was a promise which proved impossible for the war hero or for the later administrators of Cochin to keep. Whatever steps the Company took, whether by means of exclusive contracts, a pass system, intensive patrolling or watch posts, it proved absolutely impossible to prevent the 'smuggling' of considerable quantities of pepper everywhere along the coast, both by sea via Calicut and other autonomous ports and over land through the various mountain passes to Mysore and Madurai.[91] The Company claimed that part of the problem was the contraband trade of the numerous pirates on the Malabar Coast, but these 'pirates' were actually various larger and smaller local trading companies which, just as the VOC, pursued armed sea trade. Among them were the Ali Rajas of Cannanore, the Sidis of Janjira and the Angria clan of Kolaba. The Company could undertake little to nothing against the smaller ships of these companies which could hug the coast and for which the countless atolls in the Laccadive and Maldive Archipelagos offered endless possibilities to hide from and evade VOC control. Despite the relatively large investments the Company made in the area, later the trade in Malabar was increasingly dominated by Arab and Indian shipping from Cannanore, Calicut and the Maldives, at the cost of the trade with Cochin and other VOC settlements.[92]

Other Europeans also offered the Dutch plenty of competition on this coast. Besides the Portuguese in Goa, the main rivals were the English in Tellichery (from 1682), Anjengo (1684) and Attingal (1694) and the French in Mahé after 1725. With the exception of several good years, the VOC's Malabar settlements (as well as Quilon, Cochin, Cranganore and Cannanore including Tengapattanam, Kayamkulam, Purakkad and Chetwai) continued to make a structural loss, principally because it was difficult to sell the commodities from the Malay Archipelago there and the Company had no intention of making purchases with advances and imported cash money. The continuously mounting personnel costs for the multitude of Malabar forts and guard posts – on average in the eighteenth century Malabar employed around 1,000 (in 1753 even 1,395) men, as compared to around 200 in Surat, fewer than 300 in Bengal and slightly fewer than 700 in Coromandel – were a thorn in the side of the directors in the Republic. Moreover, as such the export goods which Malabar had to offer were in fact not particularly attractive to the VOC, which could obtain pepper more cheaply from the Archipelago and (far better quality) cinnamon and areca nuts from Ceylon.

Malabar Middlemen

In Malabar, as in the other settlements in India, the VOC was dependent on middlemen for the supply and sales of commodities. As early as the Portuguese period, a number of groups of traders appeared here, who fulfilled an important intermediary function between the long-distance trade of the Portuguese and foreign (*Pardesi*) Muslims and the local distribution networks. The three most important were the indigenous Mappila Muslims and two Brahmin groups, the Konkanis (called *Canarijns* by the Dutch) from the northern coastal areas of the Konkan and Kanara and the Tamil Pattars from Coromandel. Besides them, there were all sorts of other regional trading communities which are usually come across under the collective designation of *Chetties*, comparable to the Banias of Surat. These groups worked closely with the minor nobility consisting of the Nayars, local warrior-headmen who controlled the production of pepper and other crops through their far-flung family networks. In exchange for tolls and other levies, the traders could buy the rights to distribution and sales. In this system the Pattars specialized in transportation by ox over the Ghats. Because of their key role in the regional economy, the Brahmin Konkanis and the Pattars obtained influential financial positions at the Malabar courts. However, they never claimed any personal political power.[93] Their situation contrasted with the more maritime-oriented Mappilas, like the Ali Rajas of Cannanore, who formed a genuine Indian thalassocracy with their wide-spread maritime trading networks. The VOC could only look on enviously.[94]

As time passed, in this context an aggressive trading policy like that championed by Van Goens turned out to be fairly ineffectual; the local traders and producers had innumerable alternative channels beyond the reach of the Company, which simply could not control these from Cochin. As a result, although the Company gradually demanded more political and military responsibility in Malabar, in its operations as a trading company it mostly remained at a relatively wide distance from the local economic traffic. In contrast to its rather subordinate position elsewhere in India, in Malabar the VOC endeavoured to obtain a complete production and export monopoly, for which purpose it made contracts with various Nayar princes. However, as it was the Dutch never had adequate practical means to achieve this goal, and neither would such an arrangement have served any purpose for the indigenous parties. After the Dutch conquest and the introduction of monopolies, many Indian merchants began to avoid Cochin and its branch offices, because there were few opportunities left for them to do good business. The lucrative sale of opium was forbidden and there was only a fairly restricted sales market for other commodities. Pepper and spices could be bought elsewhere.

The isolated position of the VOC in Malabar was symbolically mirrored in the morphology of the capital, Cochin. In order to save money in the long run the Company soon after the conquest decided on a complete reconstruction and reduction in size of the former Portuguese fort (1664-1674). The quarters abutting it were demolished, which created a more clearly defined, open distinction between the Dutch fort and Mattancherry, the Indian section of the city with the palace of the raja and the bazaar merchant quarter behind it. To some extent this reflects the ethnical and religious pattern of segregation in Dutch colonial town planning, as it appeared earlier with local variants in such cities as Batavia and Colombo.[95] Compared with the more integrated settlements elsewhere in India, it seems as if the Company claims to political power were associated with a wider distance from the local society. Maybe this explains why there was fewer corruption scandals heard of in Malabar; perhaps the fewer number of middlemen and the relatively great distance to them restricted the practical opportunities to become embroiled in such practices.

Initially the gap between the Company administration and the local producers in Cochin was mainly bridged by such Konkani merchants as the brothers Babba and Baboeca Prabhu.[96] In the eighteenth century, in addition the role of the local Jewish community became important. Within this community there was a distinction between the indigenous (*Meyuchasim*), 'black' and the foreign (*Pardesi*), 'white' families. Under the VOC administration the Jewish population of Cochin enjoyed a heyday, new synagogues were built and there was a revival of Hebrew. The small Jewish renaissance was partly attributable to the complete freedom of worship here and to the new inter-regional contacts with Jewish communities in Surat, Mocha and Amsterdam, which enabled the Cochin Jews to free themselves from their isolation. Under the Dutch administration, the Jews could obtain the positions of the most important VOC agents and bankers in Malabar. Unquestionably the most imposing personality in this circle was Ezekiel Rahabi, a scion of a family which had originally come from Aleppo, whose services were of inestimable value to the Company for almost half a century, from 1723 to 1771. As representative merchant-diplomat, one of Rahabi's tasks was to keep the more than forty local rajas to honouring the terms of their monopoly contracts with the Company, and in the same position he negotiated with such external powers as Mysore, Calicut and Travancore. The Rahabi family maintained a huge trading network of their own which stretched from Cochin to Aceh and to Mocha. Other Jewish merchants also established themselves as intermediaries for the VOC. Among them were Isaac Surgun in Calicut and the families Rothenburg and Cohen, the latter acting as important merchants for both the Company and the king of Cochin.[97] Most of the families of Jewish intermediaries were able to maintain their position relatively well for generations. Their real heyday was shortly after 1730, when they were able to profit from the rising demand from the emerging economies of Oman, Kutch and Sind, which also raised the price of pepper significantly. The arrival of these 'northern' traders suddenly opened up a larger market for Company products, some of which were traded via the Jewish network in Malabar: fine spices, Japanese copper and, to a growing extent, Javanese sugar.

This conjectural improvement was actually reinforced under Governor-General Van Imhoff in the middle of the century because of the reforms he introduced in favour of more freedom of private trade. However, at the end of the eighteenth century, the position of the commercial intermediaries was heavily undermined when, in its struggle against a deteriorating economic situation, the Company in the 1770s introduced a policy of enforced purchasing. Now the indigenous merchants were obliged to make a contract with the VOC every year by which the total import of the Company goods had to be bought up for one sum. By insisting on these terms, the Company was ensured of fixed returns and all the uncertainties of the markets could be shoved off onto private traders. It transpired that those who signed the contract had their hands completely tied when the market collapsed; those who refused gambled with their relationship with the VOC and at any rate had no expectations of a profit at all. This was a very bitter pill especially for the VOC's permanent trading partners like the Rahabis. Consequently it is not surprising that it was in these years that the VOC had positive results in Malabar, whereas the local merchants were increasingly forced to live off their inherited fortunes. In the 1780s and 1790s, many of them, and indeed finally the Company itself, collapsed as the result of the heavily lagging pepper and sugar trade.[98]

Travancore

Meanwhile, the political situation in Malabar had undergone a drastic transformation. From about 1740, Cochin was increasingly confronted by the expanding new kingdoms of Travancore in the south and, after 1761, Mysore in the east.[99] In contrast to the traditional Malabar kingdoms based on diffuse partnerships between Nayars and traders, these were strictly organized states which had managed to break free from the local communities by wielding new, external financial and military means. In the new constellation, the merchants and the Nayar warriors were either superfluous or taken on as agents and mercenaries in the now heavily centralized state system, a development made possible by the growing profits from land tax and new trading monopolies. This military fiscal system was not a new phenomenon in India, but there were a number of specific elements which transformed it into a successful formula in Malabar. The break-through was initiated by the king of Travancore, Marthanda Varma (1729-1758), and was the outcome of a number of military victories over the VOC in the period 1739-1743, partly achieved through the assistance of Marawar warriors recruited in Madurai and Ramnad plus VOC deserters from Cochin. Under the circumstances, Marthanda Varma was able to expand the territory of Travancore considerably in these years and, even more importantly, impose ever more effective controls and taxes in his kingdom, eventually including on the production and export monopoly on pepper. Initially still soundly forced onto the back foot, later the VOC profited from this expansion of power. In 1753, in the second Treaty of Mavelikara, an agreement was signed in which the annual supply of 2.5 million pounds of pepper by Travancore was exchanged for 15,000 guilders plus weapons and munitions.[100] Some of the pepper would have to come from areas which still had to be conquered, where the VOC promised to remain neutral. By participating in this indirect expansion of Travancore, the Company could keep down the price and was ensured of a fixed supply of pepper at a relatively low price. By submitting, the VOC surrendered its own political claims in the region, reneging on the military support which had been promised other Malabar rulers in earlier treaties.[101]

A crucial point in this development was the formation of a disciplined Travancore mercenary army, which for centuries had consisted mainly of Nayar warriors (Hindus and Syrian Christians),[102] who were now taken into permanent service and provided with European uniforms and modern flintlock muskets and artillery. It was effectively drilled and disciplined by two ambitious VOC deserters, Carl August Duijvenschot, originally from Germany, and Eustache Benoît de Lannoy.[103] The latter, originally from the Habsburg Netherlands, married a Syrian Christian wife and settled in the southern part of Travancore, in Fort Udayagiri, where he built various gunpowder works and modernized the fortifications. In 1758, he also designed what were known as the Aramboli Lines, a modern, stone defence wall which was intended to protect Travancore against Maratha attacks from Madurai. A similar defensive wall, now known as the Travancore Lines, was constructed in the north in 1761. Its chief purpose was to serve as protection against Calicut and Mysore. Both lines emphasized the importance which was suddenly attached to having state territories which had strict borders, a novelty in what had so far been a strongly intertwined and overlapping political structure in Malabar. The combination of strictly drilled units consisting of indigenous recruits (*Sepoys*) armed with modern weapons made an enormous impression in India and heralded a new era of infantry warfare, from which the British would profit later when forming their colonial army. In Malabar, it was also the British who captured moribund Cochin and Quilon after the French invasion of the Republic in 1795. All the other settlements along the coast had already been disposed of by the VOC itself in the preceding years, by selling them to indigenous rulers.

(continued on p. 32)

91 Vink, 'The Dutch East India Company and the Pepper Trade', pp. 273-300.
92 Das Gupta, *Malabar in Asian Trade*, pp. 73-102.
93 Das Gupta, *Malabar in Asian Trade*, pp. 103-124.
94 For Cannanore, see Binu John's recent study *The Ali Raja's of Cannanore*.
95 See Raben's dissertation *Batavia and Colombo*; furthermore Van Oers, *Dutch town planning*; and Zandvliet, *Mapping for Money*, pp. 197-200.
96 s'Jacob, 'Babba Prabhu', pp. 135-150; s'Jacob, 'State-formation', pp. 65-85.
97 Fischel, 'Cochin in Jewish History', pp. 37-59; Fischel, 'The Jewish Merchant-diplomat', pp. 27-53; and Fischel, 'The Rothenburg Family', pp. 32-44.
98 Das Gupta, *Malabar in Asian Trade*, pp. 103-136; Jacobs, *Koopman*, pp. 63-64.
99 Van Lohuizen, *The Dutch East India Company*, pp. 1-22.
100 Jacobs, *Koopman*, p. 61.
101 Winius and Vink, *The Merchant-warrior*, pp. 101-109.
102 See Bayly, *Saints, Goddesses*, pp. 247-257.
103 De Lannoy, *The Kulasekhara*, pp. 156-175.

ASIE 46 1-0
INDES (
46

DU GANGE OU SONT LES ETABLISSEMENTS
erce des Nations de l'Europe dans les Indes orientales

L'Inde deçà le Gange

Gange Fl.

Hugli Bandel Colgasse Chandernagor Sinsura factorie Holland Bolloure Jeheffi Hitsiapour Bankebasar Molagor pretendu par le pere Nopara Loge Flamande Gange Fl. Jardin de Saladin Denemarnagor Loge Danoise Gange Fl. Cahallica Kabera Catera Besor rankisnapur Balli Diagam Chabdam Buderi geroffi Marapur pagode Cotheron Chiderpur gobinpour Chifanaffa Coullicaffa factorie Anglaise Chifpour Succhor Panieffi Barnagol Hargypour Chandernagor Chanock Chondelpour monopour potta Tiffegor Pongelly Calcula r. Boobougia r. noddi bengallay Boderfola r. Calcula r. Boderfola r. Mocktana r. Chanarail r. goabaria Pirsaram Lageri Augua d'Augua Hugli est la Ville du Commerce. Hitsiapour est le lieu où le Sieur Cobbé a placé sa loge, Devant Hitsiapour et Bankebasar le Gange est Large de quinse Cents trente pieds mesure de Flandre, le Sr Cobbé a êté Tué d'un Coup de Canon tiré de potta sur sa Loge le 28e Juin 1724. Il est enterré à Bandel.

Oüest Nordoüest. Nord. Nordest Est. Sudest Sud. Sudoüest

Fait par Ricquier geometre à Anvers. F. Harrewyn, Chalcographus Regius S^ti Bruni

A. ANVERS
chez Pierre Grangé, 1726

L'Inde delà le Gange

Cette Carte est dressée
Sur les memoires et observations du Sieur
Jacque André Cobbé
Envoié aux Indes orientales par Messieurs de la
Compagnie Etablie a Anvers

Eschelle de 20. milles d'Angleterre qui font 6. milles et un quart d'Allemagne. Le mille d'Angleterre est de 1250. pas geometriques. Celuy d'Allemagne est de 4000. Celuy de Hongrie est de 6000. la Lieüe de France est 2400. le mille d'Italie a 1000. pas. et le pas a 5. pieds

Deze bij Pierre Grangé te Antwerpen gedrukte Franstalige kaart uit 1726 toont de benedenloop van de Hugli-rivier, de meest westelijke arm van de Ganges waar de Europese compagnieën hun factorijen gevestigd hadden. Van zuid naar noord zijn de loges van de Engelsen ('Coullicaffa', Calcutta), de Denen ('Denemarnagor'), de Fransen ('Chandernagor') en de Nederlanders ('Sinsura', Chinsura) te onderscheiden. Nog wat verder landinwaarts ligt de stad Hooghly (Hugli), waar de Portugezen al in 1632 door de Mughals verdreven waren en later de VOC een factorij beheerde, tot deze in 1656 als gevolg van een overstroming verlaten moest worden. De kaart is gebaseerd op de aantekeningen van de Antwerpse generaal André Cobbé, de eerste gezaghebber van het Bengaalse kantoor van de in 1722 opgerichte en in Antwerpen gevestigde Generale Keizerlijke en Koninklijke Indische Compagnie (Compagnie Générale Impériale et Royale des Indes), die vanwege de thuishaven van haar schepen ook wel kortweg Oostendse Compagnie werd genoemd. De dienaren van deze nieuwe concurrent voor de VOC verbleven aanvankelijk in de verlaten Deense factorij Danmarknagor. Cobbé sneuvelde in 1724 in een vergeefse poging om met geweld handelsprivileges af te dwingen. Drie jaar later verleende de Bengaalse overheid de Zuid-Nederlanders echter toestemming om zich in de dorpen Banquibazar en Hydsiapour te vestigen (op de kaart is daar al sprake van een 'Loge Flamande'). Mede onder druk van de Republiek en de VOC werd de Oostendse Compagnie in 1731 bij het Verdrag van Wenen gedwongen ontbonden, maar dankzij een bloeiende country trade konden de Zuid-Nederlanders zich nadien in Bengalen nog tot 1744 handhaven. De kaart is gereproduceerd uit de collectie van het Nationaal Archief, 4. BMF 432.2.

This French-language map from 1726 printed in Antwerp by Pierre Grangé shows the lower course of the Hugli River, the westernmost arm of the Ganges, where the European companies had set up their factories. From south to north we can distinguish the lodges of the English (*Coulicaffa*, Calcutta), the Danes (*Denemarnagor*), the French (*Chandernagor*) and the Dutch (*Sinsura*, Chinsura). A little further inland lies the town of Hooghly (Hugli), from which the Portuguese had already been expelled by the Mughals in 1632 and where later the VOC ran a factory, until this had to be adandoned in 1656 as the result of a flood. The map is based on the notes of the Antwerp general André Cobbé, the first director of the Bengal office of the company set up in 1722 and based in Antwerp, the *Generale Keizerlijke en Koninklijke Indische Compagnie* (*Compagnie Générale Impériale et Royale des Indes*), which because of the home port of its ships was also called the Ostend Company for short. Initially these new competitors to the VOC had established their office in the abandoned Danish factory of Danmarknagor. Cobbé was killed in 1724 in a vain attempt to exact trading privileges by force. However, three years later the Bengal authorities granted them permission to set themselves up in the villages of Banquibazar and Hydsiapour (on the map there is already mention of a *Loge Flamande,* Flemish Lodge). Under pressure from the Republic and the VOC in 1731 the 'Imperial and Royal Company' was wound up at the Treaty of Vienna, but thanks to a flourishing country trade the merchants from the Habsburg Netherlands were still able to carry on in Bengal until 1744. The map has been reproduced from the collection of the Netherlands National Archives, 4. BMF 432.2.

Epilogue and Conclusion

After a brief revival in the middle of the eighteenth century, the Fourth Anglo-Dutch War (1780-1784) sounded the death knell of the VOC settlements in India. Nowhere in the Subcontinent was the Company in a position to offer resistance to British supremacy; only the settlement in Cochin still escaped occupation by the British. Losses ran into millions. Even though, with the exception of Negapatnam, all trading settlements had been returned after 1784, a great deal had been looted and destroyed and, even after peace was declared, the debts only mounted. As a consequence of the French occupation of the Republic in 1795, with the consent of the stadtholder-in-exile, Willem V, all the settlements in India were reoccupied by the British. Only after the signing of the Convention (or Treaty) of London in 1814 were the offices in Surat, Bengal, Coromandel and Tuticorin (formerly under Ceylon) returned to the new kingdom of the Netherlands, but without the former rights and privileges, which meant that Dutch trade no longer stood a real chance here. Therefore no tears were shed in 1824 when, under the terms of the Treaty of London signed in that year, the Indian offices and that of Malacca definitively passed to the British, in exchange for their possessions in Sumatra. The formal transfer took place on 1 March 1825.

Surveying almost two centuries of VOC operations in South and West Asia, the parallelism between the development of the VOC in India and that of the Mughal Empire is striking. All the regions discussed here share the fact that they were part of a universal South Asian macro-economy, which exercised a strong attraction on the outer areas from the densely populated heartlands of the Mughal Empire – Gujarat, Hindustan and Bengal. The most astonishing evidence of this power were the almost permanent flow of precious metals to India and the far-flung networks of Indian merchants, which stretched from Astrakhan to Java. With the advantages offered by the open structure of the Mughal Empire, the VOC could participate to the full in this supra-regional economy, albeit in exchange for large contributions of precious metals and a heavy dependence on Indian middlemen. In the Mughal heartlands, the Company relied completely on the proper functioning of the market economy; outside this area it was occasionally prepared to resort to arms to obtain tighter control on the process of production, as in South Coromandel and even more in Malabar. Because of the extensive character of the local economies and the impotence of the VOC in the field of nomadic warfare, direct control in Persia and Arabia was as undesirable as it was impossible. However, these relatively thinly populated areas did fall within reach of the Mughal economy, which meant the VOC obtained access to them as a matter of course. As well as the purchase of silk and coffee, its greatest interest in the region was skimming the constant eastward flow of precious metals passing through here towards India, through its own sales of monopoly commodities and through partnerships with regional governments and Indian traders.

Quite suddenly in the eighteenth century, the collapse of the Mughal Empire and the decline of the Safavids required far greater amounts of political and military investment, which the VOC was not prepared to make and later could no longer find the means for. Paradoxically enough, the disintegration of the Mughal Empire was partly attributable to its economic success. In the seventeenth and eighteenth centuries, the peripheral areas in particular experienced enormous economic growth, which gave the regional rulers increasing opportunities to hold the central government at arm's length and consolidate their own positions. In the south, those who profited most were Mysore, Hyderabad and the Maratha warlords. In the north among those who seized their chances were the Afghans, the Sikhs, the Jats and the governors of the old Mughal provinces of Awadh and Bengal. This new political constellation was increasingly afflicted by military conflicts and consequently trading relations between the various growth regions were often squeezed, albeit mostly only for short periods. The late-eighteenth-century picture was therefore one of great regional diversity, with economic adversity mounting in the central parts around Delhi and Agra, Karnataka and North Coromandel, whereas growth continued on the edges of the Empire in such places as Bengal and Maharasthra.

In strident contrast to the VOC, the British managed to turn this process of regional centralization in their favour. They had no qualms about making heavy investments in the new regional regimes, diplomatically, financially and militarily, if this last was deemed absolutely necessary. Hence, the rise of such colonial metropolises as Calcutta (now Kolkata), Bombay (Mumbai) and Madras (Chennai) was the direct consequence of the new regional dynamism. In this process which was reinforced by the British, India as it were was turned inside out, from the more arid heartlands in the interior to the wetter and relatively more fertile regions on the coast, with the Mughals and the Dutch coming off second-best. Nobody knew better how to evoke that intense, nostalgic sense of decline and disillusionment than the early-romantic author and former Company official Jacob Haafner, when he contrasted the rich and 'merry life' in Sadras as he knew it before the Fourth Anglo-Dutch War, with the humdrum misery which came after:

> 'What a change with earlier times! I could not bring myself to believe that I was in lush and populous Choromandel, and on this side of Madras all at once I felt I had been transported to a strange land. The richness of that foliage, that immensity of the fields of all sorts of grain and fruit, those countless beautiful villages, swarming with inhabitants – everything was gone, and only here and there did the widespread plains afford the eye a few ravaged, half-burnt villages and hamlets, with a few pieces of cultivated ground attached. Even the inhabitants of these awful villages looked wretched, badly clothed and sad, and they lacked for everything.'[104]

Perhaps in his writings Haafner attributed too much misery to the British whom he hated and too little to the 'natural' famine which was afflicting this part of India ever more frequently. It is interesting to compare Haafner's melancholic mood with the similarly nostalgic *shahr ashob* genre (literally 'the unhappy city') of his Indian contemporaries, the late Mughal poets Sauda (1713-1781) and Mir (1724-1810), who like he did described the desolate present with pent-up rage and simultaneously looked back yearningly to the (Mughal) glory of the past. This unexpected literary parallel once again unintentionally illustrates the close relationship between the history of the Mughals and the Dutch in India.

Brief Chronology

1498	Foundation of the Sultanate of Bijapur
1501	Establishment of the Safavid Empire in Iran under Ismail I (r. 1501-1524)
1512	Foundation of the Sultanate of Golconda
1526	Initial establishment of the Mughal Empire in North India under Babur (1526-1530)
1554	Second establishment of the Mughal Empire under Humayun (1530-1556)
1565	Battle of Talikota; *de facto* end of Vijayanagara ('Carnatica'); rise of successor states: Ikkeri, Mysore, Gingee, Chandragiri, Thanjavur, Madurai and Ramnad
1573	Mughals under Akbar (1556-1605) annex Gujarat
1602	Foundation VOC
1605-1606	Opening of VOC trading post (factory) in Masulipatnam and Petapoli (Golkonda)
1608	Opening of VOC trading post in Teganapatnam (Gingee)
1608	Commencement of Mughal annexation of East Bengal under Governor Islam Khan
1610	Opening of VOC trading post in Pulicat (Chandragiri)
1610	Opening of VOC trading post in Mrauk U (Arakan)
1610	Opening of VOC trading post in Thiruppapulyar (Thanjavur)
1612-1669	Basra *de facto* autonomous under Afrasiyab Pashas
1614	First VOC contacts with Mocha (the Yemen)
1618	Opening of VOC trading post in Surat (Mughal Empire)
1619-1629	Safavid silk monopoly
1622	Safavids annex Hormuz under Shah Abbas (1588-1629)
1623	VOC opens trade with Bandar-e Abbas
1632	Mughals expel Portuguese from Hugli (Hooghly)
1633-1635	Mughal indigo monopoly
1635	Opening of VOC trading post in Hugli (Mughal Empire, Bengal)
1637	Embassy Johan van Twist to Bijapur
1637	Opening of VOC trading post in Vengurla (Bijapur, until 1693)
1639	Treaty of Zuhab between the Safavids and the Ottomans
1645	VOC blockade of Bandar-e Abbas
1645	The Yemen autonomous under the Qasimis; Ottomans expelled
1645	Opening of VOC trading post in Kayalpatnam (Madurai)
1646	Beginning of the rise of the Marathas under the leadership of Shivaji; Marathas form a large, new political confederation in the Deccan (Central India)
1648-1649	VOC blockade of Surat
1649-1655	Mughal-Safavid War
1649	Omanis under the Ya'ariba Imans expel Portuguese from Muscat
1652	Opening of VOC trading post in Basra (Afrasiyab Pashas)
1655	Bengal made into a separate VOC administration (previously under Coromandel)
1658	VOC conquers Negapatnam and Tuticorin from the Portuguese; VOC makes agreements with Madurai and Ramnad
1661-1663	VOC captures the Malabar settlements of Quilon, Cranganur, Cochin and Cannanore from the Portuguese
1662	Embassy of Dircq van Adrichem to the Mughal court
1664	Marathas plunder Surat and other places
1665	Embassy of Van Reede to Travancore, Madurai and Ramnad
1666	Chittagong incorporated into the Mughal Empire; completion of the Mughal annexation of Bengal under Governor Shaista Khan
1667-1668	Opening of VOC trading post in Barcelore (Ikkeri)
1669	Malabar made a VOC commandery (previously under Ceylon)
1670	Marathas again plunder Surat and other places
1672-1675	VOC trading post in Muscat
1674	Capture of São Thomé from the French by Golconda and the VOC
1674	Marathas under Ekoji capture Thanjavur
1682	Closure of VOC trading post in Mrauk U (Arakan)
1684	VOC blockade of Bandar-e Abbas
1684-1691	Inspection Commission for the Western Quarters under Commissioner-General Hendrik Adriaan Van Reede tot Drakenstein
1686-1687	Mughals under Aurangzeb (1658-1707) annex Bijapur and Golconda
1688-1689	Embassy of Johannes Bacherus to the Mughal Court
1689-1698	Mughal campaigns in Carnatica and northern Coromandel under Aurangzeb
1690	VOC headquarters in Coromandel moved from Pulicat to Negapatnam; opening of trading post in Kilakkarai (Ramnad)
1693	VOC captures Pondicherry from the French (in 1699 back in French possession)
1696	Re-opening of VOC trading post in Mocha (the Yemen)
1696-1701	Basra under the Safavids
1700	Beginning of the *de facto* autonomy of Bengal under Murshid Quli Khan (1700-1727)
1704-1706	VOC blockade of Surat
1712-1713	Embassy of Johan Josua Ketelaar to the Mughal court
1722	Attacks by Ghilzai Afghans end the Safavid Empire
1724	Beginning of *de facto* autonomy of Hyderabad under Nizam ul-Mulk Asaf Jah (1720-1748)
1729-1758	Travancore under Marthanda Varma
1732	Commencement of Maratha administration in Baroda (Gujarat) under Damaji Rao Gaikwar (1732-1768)
1733	Beginning of the *de facto* autonomy of Surat under Tegh Beg Khan (1733-1746)
1739	VOC punitive expedition against Angrian 'pirates' in Bieseroek (Vijayadurg) under Major-Commander Reynicus Siersma fails
1739	Nadir Shah (1736-1747) captures Delhi
1739	Closure of VOC trading post in Mocha
1739-1743	VOC expeditions against Travancore; VOC suffers defeat in Colachel (1741)
1743-1744	Foundation of the Bu Said dynasty in Oman
1744-1763	Franco-British wars in the Deccan
1746	Conflict with Ramnad: VOC occupies island of Rameswaram
1747-1769	Afghan attacks under Ahmad Shah Durrani (1747-1761); Afghans annex Punjab and Sind
1753	Opening of VOC trading post on the island of Kharg; closure of Bushehr and Basra
1753	Second Treaty of Mavelikara between VOC and Travancore (first treaty of 1743 was never ratified by the High Government in Batavia): VOC supported greater expansion of Travancore by supplying weapons and munitions and promising to remain neutral. In exchange, Travancore provided the VOC with protection and trade facilities in Manapad, Kanniyakumari and Colachel, all local cotton and a fixed amount of pepper.
1757	Battle of Plassey (Palashi): British under Robert Clive defeat Siraj ud-Daula (1756-1757), the Nawab of Bengal. Bengal *de facto* under British rule
1759	Surat: Castle Revolution: British gain control of fort in Surat
1759	Closure of VOC trade-post in Bandar-e Abbas
1759	Battle of Bedara: VOC expeditionary force defeated in Bengal by the British
1720-1761	Maratha expansion under Baji Rao I (1720-1740) of the Peshwa family and Balaji Baji Rao (1740-1761)
1741-1752	Maratha plundering raids in Bengal
1761	Battle of Panipat: Afghans defeat Marathas
1761-1799	Mysore under Hyder Ali (1761-1782) and Tipu Sultan (1782-1799)
1766	Mir Muhanna expels the VOC from Kharg
1766-1769	First Anglo-Mysore War
1771	Marathas under Mahadaji Scindia capture Delhi
1775-1782	First English War against the Maratha Confederacy
1780-1784	Fourth Anglo-Dutch War; definitive loss of Negapatnam Second Anglo-Mysore War
1789-1792	Third Anglo-Mysore War
1795	British occupy VOC settlements in India
1798-1799	Fourth Anglo-Mysore War
1799	Formal liquidation of the VOC
1803-1805	Second English War against the Maratha Confederacy
1814	Convention of London
1817-1818	Third Maratha War: definitive defeat of Marathas by the British
1824	Treaty of London: remaining Dutch trading centres in India handed over to the British; formal transfer of authority per 1 March 1825
1857-1858	Mutiny: revolt against British rule in India in an attempt to restore the *ancient régime* of the Mughals. After suppression by the British formal abolition of the Mughal Empire and the East India Company.

104 De Moor and Van der Velde, *Werken*, vol. 3, p. 356. Also quoted in Vogel, 'Jacob Haafner', p. 400.

II Beknopte bibliografie bij de Inleiding / Select bibliography to the Introduction

Alavi, S., *The Eighteenth Century in India*. New Delhi, 2002.

Allen, C.H., 'The Indian Merchant Community of Masqat', in: *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, no. 44, 1981, pp. 39-53.

Alpers, E.A., 'Gujarat and the Trade of East Africa, c. 1500-1800', in: *The International Journal of African Historical Studies*, no. 9, 1976, pp. 22-44.

Arasaratnam, S., *Merchants, Companies and Commerce on the Coromandel Coast 1650-1740*. New Delhi, 1986.

Barendse, R.J., *The Arabian Seas: The Indian Ocean World of the Seventeenth Century*. New York, 2001.

Bayly, C.A. & S. Subrahmanyam, 'Portfolio Capitalists and Political Economy of Early Modern India', in: *Indian Economic and Social History Review*, no. 25, 1988, pp. 401-424.

Bayly, S., *Saints, Goddesses and Kings: Muslims and Christians in South India Society 1700-1900*. Cambridge, 1989.

Bes, L., 'The Setupatis, the Dutch and other Bandits in Eighteenth-century Ramnad (South India)', in: *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, no. 44, 2001, pp. 540-574.

Brennig, J.J., *The Textile Trade of Seventeenth-century Coromandel: A Study of a Pre-modern Asian Export Industry*. PhD-thesis University of Wisconsin-Madison, 1975.

Brennig, J.J., 'Chief Merchants and the European Enclaves of Seventeenth-century Coromandel', in: *Modern Asian Studies*, no. 11, 1977, pp. 321-340.

Brouwer, C.G., *Cauwa ende Comptanten: De Verenigde Oostindische Compagnie in Jemen, 1614-1655*. Amsterdam, 1988.

Brouwer, C.G., *Al-Mukha: Profile of a Yemeni Seaport as Sketched by Servants of the Dutch East India Company (VOC) 1614-1640*. Amsterdam, 1997.

Caland, W., *De remonstrantie van W. Geleynssen de Jongh*. 's-Gravenhage, 1929.

Caulkins, Ph.B., 'The Formation of a Regionally Oriented Ruling Group in Bengal, 1700-1740', in: *Modern Asian Studies*, no. 29, 1970, pp. 799-807.

Chatterjee, K., *Merchants, Politics and Society in Early Modern India: Bihar, 1733-1820*. Leiden, 1998.

Chaudhuri, K.N., *The Trading World of Asia and the English East India Company 1660-1760*. Cambridge, 1978.

Chaudhuri, K.N., *Trade and Civilisation in the Indian Ocean: An Economic History from the Rise of Islam to 1750*. Cambridge, 1985.

Chaudhuri, K.N., *Asia before Europe: Economy and Civilisation of the Indian Ocean from the Rise of Islam to 1750*. Cambridge, 1990.

Chaudhuri, S., *From Prosperity to Decline: Eighteenth Century Bengal*. New Delhi, 1995.

Coolhaas, W.Ph., *Pieter van den Broecke in Azië*. 2 dln. 's-Gravenhage, 1962-1963.

Dale, S.F., *Indian Merchants and Eurasian Trade, 1600-1750*. Cambridge, 1994.

Dalrymple, W., *White Mughals: Love and Betrayal in Eighteenth-century India*. London, 2003.

Das Gupta, A., *Malabar in Asian Trade 1740-1800*. Cambridge, 1967.

Das Gupta, A., *Indian Merchants and the Decline of Surat c. 1700-1750*. New Delhi, 1994.

Deloche, J., *La circulation en Inde avant la révolution des transports*. 2 vols. Paris, 1980.

Digby, S., 'Beyond the Ocean: Perceptions of Overseas in Indo-Persian Sources of the Mughal Period', in: *Studies in History*, no. 15, 1999, pp. 247-259.

Feith, J.A., 'De Bengaalse Sichterman', in: *Groningsche Volksalmanak*, 1914, pp. 14-74.

Fekete, L., *Einführung in die Persische Paläographie*. Budapest, 1977.

Fischel, W.J., 'Cochin in Jewish History: Prolegomena to a History of the Jews in India', in: *Proceedings of the American Academy for Jewish Research*, no. 30, 1962, pp. 37-59.

Fischel, W.J., 'The Jewish Merchant-diplomat Isaac Surgun and the Dutch-Mysore Conflict (1765-1791)', in: *Revue des Études Juives*, 1967, pp. 27-53.

Fischel, W.J., 'The Rotherburg Family in Dutch Cochin of the Eighteenth Century', in: *Studia Rosenthaliana*, no. 2, 1967, pp. 32-44.

Floor, W., *The Dutch East India Company (VOC) and Diewel-Sind (Pakistan) in the 17th and 18th Centuries (based on original Dutch records)*. Karachi, 1993-1994.

Floor, W., 'The Bandar 'Abbas-Isfahan Route in the Late Safavid Era (1617-1717)', in: *Iran*, no. 37, 1999, pp. 67-94.

Floor, W., *The Persian Gulf: A Political and Economic History of Five Port Cities 1500-1730*. Washington, 2006.

Floor, W., *The Persian Gulf: The Rise of the Gulf Arabs: The Politics of Trade on the Persian Littoral 1747-1792*. Washington, 2007.

Frenz, M., *Vom Herrscher zum Untertan: Spannungsverhältnis zwischen lokaler Herrschaftsstruktur und der Kolonialverwaltung in Malabar zu Beginn der Britischen Herrschaft (1790-1805)*. Stuttgart, 2000.

Gaastra, F.S., 'De VOC en EIC in Bengalen aan de vooravond van de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784)', in: *Tijdschrift voor Zeegeschiedenis*, no. 20, 2001, pp. 24-35.

Gaastra, F.S., *Particuliere geldstromen binnen het VOC-bedrijf, 1640-1795*. Leiden, 2002.

Gaastra, F.S., *The Dutch East India Company: Expansion and Decline*. Zutphen, 2003.

Galen, S.E.A. van, *Arakan and Bengal: The Rise and Decline of the Mrauk-U Kingdom (Burma) from the Fifteenth to the Seventeenth Century AD*. Leiden, 2008.

Gaur, A (ed.), *Notitiae Malabaricae. Engelbert Kaempfer Werke*. Vol. 5. München, 2003.

Glamann, K., *Dutch-Asiatic Trade 1620-1740*. 2nd. ed. 's-Gravenhage, 1981.

Gommans, J., *The Rise of the Indo-Afghan Empire, c. 1710-1780*. Leiden, 1995.

Gommans, J., 'Trade and Civilization around the Bay of Bengal', in: *Itinerario*, no. 3, 1995, pp. 82-108.

Gommans, J., 'The Silent Frontier of South Asia, c. A.D. 1100-1800, in: *Journal of World History*, no. 9, 1998, pp. 1-25.

Gommans, J., *Mughal Warfare: Indian Frontiers and High Roads to Empire 1500-1700*. London/New York, 2002.

Gommans, J., 'War-horse and Post-nomadic Empire in Asia, c. 1000-1800', in: *Journal of Global History,* no. 2, 2007, pp. 1-21.

Gommans, J. & J. Kuiper, 'The Surat Castle Revolutions: Myths of an Anglo-Bania Order and Dutch Neutrality, c. 1740-1760', in: *Journal of Early Modern History*, no. 10, 2006, pp. 361-390.

Havart, D., *Op- en ondergang van Coromandel*. Amsterdam, 1693.

Heesterman, J.C., 'Littoral et intérieur de l'Inde', in: L. Blussé, H.L. Wesseling & G.D. Winius (eds.), *History and Underdevelopment: Essays on Underdevelopment and European Expansion in Asia and Africa*, pp. 87-92. Leiden, 1980.

Heniger, J., 'Van Reede's Preface to Volume III of Hortus Malabaricus and its Historical and Political Significance', in: K.S. Manilal (ed.), *Botany and History in Hortus Malabaricus*, pp. 35-69. Rotterdam, 1980.

Heniger, J., *Hendrik Adriaan van Reede tot Drakenstein (1636-1691) and Hortus Malabaricus: A Contribution to the History of Dutch Colonial Botany*. Rotterdam/Boston, 1986.

s'Jacob, H.K., *De Nederlanders in Kerala 1663-1701: De memories en instructies betreffende het commandement Malabar van de Verenigde Oost-Indische Compagnie*. 's-Gravenhage, 1976.

s'Jacob, H.K., 'Babba Prabhu: The Dutch and a Konkani Merchant in Kerala', in: L. Blussé (ed.), *All of one Company. The VOC in biographical perspective*, pp. 135-150. Utrecht, 1986.

s'Jacob, H.K., 'State-formation and the Role of Portfolio Investors in Cochin 1663-1700', in: *Itinerario*, no. 18, 1994, pp. 65-85.

s'Jacob, H.K., *The Rajas of Cochin 1663-1720: Kings, Chiefs and the Dutch East India Company*. New Delhi, 2000.

s'Jacob, H.K., 'Bedara revisited: A Reappraisal of the Dutch Expedition of 1759 to Bengal', in: J. Gommans & O. Prakash (eds.), *Circumambulations in South Asian History: Essays in Honour of Dirk H.A. Kolff*, pp. 117-133. Leiden, 2003.

Jacobs, E.M., *Koopman in Azië: De handel van de Verenigde Oost-Indische Compagnie tijdens de 18de eeuw*. Zutphen, 2000.

Jaffer, A., 'Diplomatic Encounters: Europe and South Asia', in: A. Jackson & A. Jaffer (eds.), *Encounters: The Meeting of Asia and Europe 1500-1800*, pp. *74-87*. London, *2004*.

John, B.M., *The Ali Rajas of Cannanore: Status and Identity at the Interface of Commercial and Political Expansion 1663-1723*. PhD-thesis Leiden University, 2007.

Jörg, C.J.A., 'Jan Albert Sichterman: A Groninger Nabob and Art-Collector', in: *Itinerario*, no. 9, 1985, pp. 178-195.

Kolff, D.H.A. & H.W van Santen (red.), *De geschriften van Francisco Pelsaert over Mughal Indië, 1627: Kroniek en Remonstrantie*. 's-Gravenhage, 1979.

Khobrekar, V.G. (ed.) & J. Sarkar (transl.), *Tarikh-i-dilkasha (Memoirs of Bhimsen relating to Aurangzib's Deccan campaigns)*. Bombay, 1972.

Kruijtzer, G., 'Madanna, Akanna and the Brahmin Revolution: A Study of Mentality, Group Behaviour and Personality', in: *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, no. 45, 2002, pp. 231-267.

Kruijtzer, G., *Xenophobia in Seventeenth-Century India*. Leiden, 2009.

Kühne-van Diggelen, W., *Jan Albert Sichterman: VOC-dienaar en 'koning' van Groningen*. Groningen, 1995.

Lannoy, M. de, *The Kulasekhara Perumals of Travancore: History of State Formation in Travancore from 1671 to 1758*. Leiden, 1997.

Lequin, F., *Het personeel van de Verenigde Oost-Indische Compagnie in Azië in het bijzonder in de vestiging Bengalen*. 2 dln. PhD-thesis Leiden University, 1982.

Leupe, P.A., 'Herbert de Jager', in: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, no. 9, 1862, pp. 17-22; no. 16, 1869, pp. 67-97.

Leur, J.C. van, *Indonesian Trade and Society: Essays in Asian Social and Economic history*. Dordrecht, 1983.

Lieberman, V.B., *Strange Parallels: Southeast Asia in Global Context, c. 800-1830, Vol. 1*. Cambridge, 2003.

Lohuizen, J. van, *The Dutch East India Company and Mysore*. 's-Gravenhage, 1961.

Lunsingh Scheurleer, P., 'Het Witsenalbum: Zeventiende-eeuwse Indiase portretten op bestelling', in: *Bulletin van het Rijksmuseum*, no. 44, 1996, pp. 167-270.

Manucci, N., *Storia do Mogor or Mogul India 1653-1708*. 4 vols. New Delhi, 1981 (reprint from 1st ed. [London, 1906-1908]).

Markovits, C., *The Global World of Indian Merchants, 1500-1947: Traders of Sind from Bukhara to Panama*. Cambridge, 2000.

Matthee, R.P., *The Politics of Trade in Safavid Iran: Silk for Silver, 1600-1730*. Cambridge, 1999.

Meilink-Roelofsz, M.A.P., 'The Earliest Relations between Persia and the Netherlands', in: *Persica*, no. 6, 1972-1974, pp. 1-50.

Moor, J.A. de, & P.G.E.I.J. van der Velde (red.), *De werken van Jacob Haafner*. 3 dln. Zutphen, 1992-1997.

Mukund, K., *The Trading World of the Tamil Merchant: Evolution of Merchant Capitalism in the Coromandel*. Hyderabad, 1999.

Nadri, G.A., 'The Commercial World of Mancherji Khurshedji and the Dutch East India Company: A Study of Mutual Relationship', in: *Modern Asian Studies*, no. 41, 2007, pp. 315-342.

Nadri, G.A., 'Maritime Merchants of Surat: A Long-term Perspective', in: *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, no. 50, 2007, pp. 235-258.

Nadri, G.A., 'Exploring the Gulf of Kacch in the Second Half of the Eighteenth Century: The Dutch East India Company and the Regional Economy', in: *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, no. 51, 2008, pp. 460-486.

Nadri, G.A., *Eighteenth-century Gujarat: The Dynamics of its Political Economy, 1750-1800*. Leiden, 2008.

Oers, R. van, *Dutch Town Planning Overseas during VOC and WIC Rule (1600-1800)*. Zutphen, 2000.

Pankhurst, R., 'The "Banyan" or Indian Presence at Massawa, the Dahlak Islands and the Horn of Africa', in: *Mouvement de populations dans l'Ocean Indien*, pp. 107-128. Paris, 1979.

Parmentier, J., *De holle compagnie: Smokkel en legale handel onder Zuidnederlandse vlag in Bengalen, ca. 1720-1744*. Hilversum, 1992.

Parthasarathi, P., *The Transition to a Colonial Economy: Weavers, Merchants and Kings in South India 1720-1800*. Cambridge, 2001.

Perlin, F., *The Invisible City: Monetary, Administrative and Popular infrastructures in Asia and Europe, 1500-1900*. Aldershot, 1993.

Perlin, F., *Unbroken Landscape: Commodity, Category, Sign and Identity: Their Production as Myth and Knowledge from 1500*. Aldershot, 1994.

Perry, J.R., 'Mir Muhanna and the Dutch: Patterns of Piracy in the Persian Gulf', in: *Studia Iranica*, no. 2, 1973, pp. 79-95.

Peters, M., *In steen geschreven: Leven en sterven van VOC-dienaren op de kust van Coromandel in India*. Amsterdam, 2002.

Peters, M., 'VOC-vrouwen op de Kust van Coromandel', in: *Jaarboek Centraal Bureau voor Genealogie*, no. 58, 2004, pp. 68-104.

Prakash, O., *The Dutch East India Company and the Economy of Bengal, 1630-1720*. Princeton (NJ), 1985.

Prakash, O., *The New Cambridge History of India, II,5: European Commercial Enterprise in Pre-colonial India*. Cambridge, 1998.

Quinn, W.H., 'A Study of Southern Oscillation-related Climatic Activity for A.D. 622-1900 incorporating Nile River Flood Data', in: H.F. Diaz & V. Markgraf (eds.), *El Niño: Historical and Paleoclimatic Aspects of the Southern Oscillation*, pp. 119-149. Cambridge, 2000.

Raben, R., *Batavia and Colombo. The Ethnic and Spatial Order of Two Colonial Cities, 1600-1800*. PhD-thesis Leiden University, 1996.

Raychaudhuri, T., *Jan Company in Coromandel 1605-1690: A Study in the Interrelations of European Commerce and Traditional Economies*. 's-Gravenhage, 1962.

Reid, A., *Southeast Asia in the Age of Commerce 1450-1680*. 2 vols. New Haven/London, 1988-1993.

Roelofsz, M.A.P., *De vestiging der Nederlanders ter kuste Malabar*. 's-Gravenhage, 1943.

Santen, H.W. van, *De Verenigde Oost-Indische Compagnie in Gujarat en Hindoestan, 1620-1660*. PhD-thesis Leiden University, 1982.

Santen, H.W. van, *VOC-dienaar in India: Geleynssen de Jongh in het land van de Groot-Mogol*. Franeker, 2001.

Serjeant, R.B., *The Portuguese off the South Arabian Coast: Hadrami Chronicles*. Oxford, 1963.

Shulman, D. & S. Subrahmanyam, 'The Men who would be King? The Politics of Expansion in Early Seventeenth-century Northern Tamilnadu', in: *Modern Asian Studies*, no. 24, 1990, pp. 225-248.

Shulman, D. & S. Subrahmanyam, 'Prince of Poets and Ports: Cītakātti, the Maraikkāyars and Ramnad, ca. 1690-1710', in: A.L. Dallapiccola & S. Zingel-Avé Lallemant (eds.), *Islam in Indian Regions*. Stuttgart, 1993, pp. 497-535.

Slot, B.J., 'Tussen Golf en Rode Zee: Nederlanders aan de kusten van het Arabisch schiereiland', in: N. van Dam (red.), *Nederland en de Arabische wereld: Van middeleeuwen tot twintigste eeuw: wetenschap, taal, handel, cultuur, kunst*, pp. 30-43. Lochem/Gent, 1987.

Subrahmaniam, L., *Indigenous Capital and Imperial Expansion: Bombay, Surat and the West Coast*. New Delhi, 1986.

Subrahmanyam, S., *The Political Economy of Commerce: Southern India 1500-1650*. Cambridge, 1990.

Subrahmanyam, S., 'Iranians abroad: Inter-Asian Elite Migration and Early Modern State Formation', in: *Modern Asian Studies*, no. 51, 1992, pp. 340-363.

Subrahmanyam, S., *The Portuguese Empire in Asia 1500-1700: A Political and Economic History*. London/New York, 1993.

Subrahmanyam, S., 'Noble Harvest from the Sea: Managing the Pearl Fishery of Mannar, 1500-1925', in B. Stein & S. Subrahmanyam (eds.), *Institutions and Economic Change in South Asia*, pp. 134-172. New Delhi, 1996.

Subrahmanyam, S., *From the Tagus to the Ganges*. New Delhi, 2005.

Subrahmanyam, S., *Mughals and Franks*. New Delhi, 2005.

Terpstra, H., *De opkomst der westerkwartieren van de Oost-Indische Compagnie (Suratte, Arabië, Perzië)*. 's-Gravenhage, 1918.

Tracy, J.D., 'Asian Despotism? Mughal Government as seen from Dutch East India Company Factory in Surat', in: *Journal of Early Modern History*, no. 3, 1999, pp. 256-80.

Vink, M.P.M., 'The Dutch East India Company and the Pepper Trade between Kerala and Tamilnad, 1663-1795: A Geo-historical Analysis', in: K.S. Mathew (ed.), *Mariners, Merchants and Oceans: Studies in Maritime History*, pp. 273-300. New Delhi, 1995.

Vink, M.P.M., *Encounters on the Opposite Coast: Cross-cultural Contacts between the Dutch East India Company and the Nayaka State of Madurai in the Seventeenth Century*. PhD-thesis University of Minnesota, 1998.

Vogel, J.Ph., 'Jacob Haafner. Schets uit de laatste jaren der Oost-Indische Compagnie', in: *Indische Gids*, no. 22, 1900, pp. 384-407.

Vogel, J.Ph., *Journaal van J.J. Ketelaar's hofreis naar den Groot Mogol te Lahore 1711-1713*. 's-Gravenhage, 1937.

Whiting Fox, E., *History in Geographic Perspective: The Other France*. New York, 1971.

Wijnaendts van Resandt, W., *De gezaghebbers der Oost-Indische Compagnie op hare buiten-comptoiren in Azië*. Amsterdam, 1944.

Winius, G.D. & M.P.M. Vink, *The Merchant-warrior pacified: The VOC (The Dutch East India Company) and its Changing Political Economy in India*. New Delhi, 1991.

Wink, A., 'Asian Studies: Agrarian History and Orientalism', in: *Itinerario*, no. 8, 1984, pp. 110-137.

Zandvliet, K., *Mapping for Money. Maps, plans and topographic paintings and their role in Dutch overseas expansion during the 16th and 17th centuries*. Amsterdam, 2002.